

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону

Тези доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 6-7 травня 2010 року)

Суми «Видавництво СумДУ» 2010

УДК 005.21:332.1:339.5/.9(063)
ББК 65.9(4Укр-4Сум)
М 58

Рецензенти:

Л.Г. Мельник – доктор економічних наук, професор Сумського державного університету;

С.М. Козьменко – доктор економічних наук, професор ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

*Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 9 від 8.04.2010 р.)*

Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону:
М 58 тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 6-7 травня 2010 р. / редкол.: О.В. Прокопенко та ін. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. — 317 с.

ISBN 978-966-657-291-5

У збірнику викладено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону», яка відбулася 6-7 травня 2010 року у м. Сумах. На конференції було розглянуто проблеми, пов'язані з інвестиційно-інноваційними процесами в регіонах і країні; теоретичні та методологічні основи формування стратегії регіонального розвитку; економічні аспекти транскордонного співробітництва регіонів; міжнародні та регіональні аспекти економіки природокористування й екологічної економіки; проблеми управління соціально-економічним розвитком регіону та інші питання.

УДК 005.21:332.1:339.5/.9(063)
ББК 65.9(4Укр-4Сум)

ISBN 978-966-657-291-5

© Видавництво СумДУ, 2010

Зміст	Стор.
<i>Abraham Oladapo Okunlola</i> The role of marketing research in advertising	12
<i>Александров І.О., Половян О.В.</i> Концепція структурного механізму стратегії сталого розвитку регіону	12
<i>Alekseenko O.D.</i> Consumers pay a premium for organic baby foods	16
<i>Андерсон Н.В.</i> Принципы разработки стратегий регионального развития приграничных территорий	18
<i>Антонюк В.П.</i> Инновационная стратегия развития Донецкого региона	20
<i>Баланда Д.А.</i> Вплив інформатизації на розвиток виробничих відносин	24
<i>Балджи М.Д.</i> Перспективні напрямки економіки природокористування на регіональному рівні	26
<i>Bashiru Omari</i> Management cybernetics	30
<i>Біловодська О.А.</i> Аналіз інноваційних систем країн світу	32
<i>Божкова В.В.</i> Удосконалення методичних підходів до визначення стратегій просування інновацій	34
<i>Бородина И.П.</i> Управление финансово-информационными ресурсами рекламной коммуникации в холдингах	36
<i>Боронос В.Г.</i> Формування комплексної методики оцінки фінансового потенціалу регіону	38
<i>Боронос В.Г., Карпенко І.В.</i> Проблеми управління фінансово-економічною стратегією регіонального розвитку	40
<i>Боронос В.Г., Кулешова І.П.</i> Системно-структурний зміст фінансового потенціалу регіону	42
<i>Василишин Х.Р., Дубовіч І.А.</i> Нормативно-правове регулювання ринку послуг екологічного страхування в Україні	44
<i>Васильєва Т.А., Циганюк Д.Л.</i> Диверсифікація портфелю цінних паперів інститутів спільного інвестування за критерієм ліквідності як засіб протидії негативним екстерналіям	46

<i>Вахнюк С.В.</i> Сучасний підхід до управління операційно-технологічним ризиком в процесі розбудови інформаційної інфраструктури банку	49
<i>Веклич О.О.</i> Оцінювання економічного розвитку з урахуванням екстерналій завдяки індикатору істинного прогресу	54
<i>Віннікова О.М.</i> Соціально-економічний розвиток західного регіону України	56
<i>Водницька Н.В.</i> Соціальна відповідальність бізнесу як сучасна парадигма управління у міжнародному просторі	58
<i>Галахова О.В.</i> Міжнародні торгівельні відносини в економічній теорії і в практиці національних економік	60
<i>Герасименко Г.В.</i> Регіональні проблеми фінансування людського розвитку в Україні	62
<i>Герасимчук В.Г.</i> Національні особливості регіонального розвитку	64
<i>Германчук А.В.</i> Роль інвестицій у формуванні стратегій регіонального розвитку	66
<i>Голец Т.А.</i> Завдання крос-культурного менеджменту	68
<i>Голишева Є.О.</i> Споживчий капітал підприємства як фактор конкурентоспроможності регіону	69
<i>Горемикіна Ю.В.</i> Проблеми розвитку та реформування соціальних послуг в Україні	71
<i>Гриценко К.Г.</i> Методичні засади оцінки рівня капіталізації страхових компаній	73
<i>Демченко Н.В.</i> Экологический императив общественного развития	75
<i>Дідик М.М.</i> Транскордонне співробітництво як напрям розвитку України	77
<i>Добрянська Л.О.</i> Еволюційний розвиток продуктивних сил як основа екологізації економіки	79
<i>Домашенко М.Д., Прокопенко О.В.</i> Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємств регіонального рівня	81
<i>Дроздяк І.М.</i> Особливості соціального страхування сільського населення	83
<i>Дубовіч І.А.</i> Транскордонне еколого-економічне співробітництво у сфері	

використання й охорони водних ресурсів	85
<i>Дудкін О.В.</i> Про необхідність формування інструментарію оцінки соціальних витрат підприємства в Україні	87
<i>Єгорова-Гудкова Т.І., Тютюненко С.Г.</i> Тіньова економіка в Україні та сучасні методи її дослідження	89
<i>Жарова Л.В.</i> Оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій: міжнародний досвід	92
<i>Жежерун С.Ю.</i> Проблеми управління соціально-економічним розвитком міської місцевості регіону	94
<i>Задувайло Л.М.</i> Роль людського капіталу у посиленні конкурентоспроможності національної економіки	96
<i>Захаркіна Л.С.</i> Інноваційна діяльність машинобудівних підприємств Сумської області	98
<i>Іванова Т.И., Гусева А.Н., Кальнова И.Л.</i> О современном мировом кризисе и его проявлениях в Украине (на примере Сумского региона)	100
<i>Івахненко Р.Г.</i> Проблеми фінансування інновацій в Україні	102
<i>Ілляшенко С.М.</i> Вибір стратегії інноваційного розвитку з урахуванням концепції технологічних укладів	104
<i>Ілляшенко Н.С.</i> Концепція інноваційного маркетингу як основа розвитку інноваційної економіки	106
<i>Ілляшенко К.В.</i> Проблеми теорії та практики реалізації стратегії регіонального розвитку в Україні	108
<i>Ілляшенко Т.О.</i> Основні тенденції, проблеми і перспективи економічного розвитку Сумської області	110
<i>Какодей А.А.</i> Экологическое развитие промышленности Украины	113
<i>Какутич Є.Ю.</i> Розуміння сталого розвитку в сучасних реаліях світової економіки	116
<i>Какутич П.Ю.</i> Міжнародна екологічна безпека: проблеми та шляхи забезпечення	118
<i>Каленська О.О.</i> Екологізація домогосподарства	

<i>Kanduru Hussein Ali Privatization in Tanzania</i>	120
<i>Караєва Н.В.</i> Організаційно-правові засади формування енергетичної політики	122
<i>Карінцева О.І., Тарасенко С.В.</i> Екологічна інфраструктура як фактор ефективного формування і функціонування ринку екологічних товарів та послуг в регіоні	124
<i>Катрич С.С.</i> Методологические основы управления устойчивым развитием социальных систем	126
<i>Кліменко О.В., Марочко С.С.</i> Економічні інструменти стимулювання інвестиційної діяльності регіону у сфері природокористування: проблеми та шляхи їх вирішення	128
<i>Ковдик В.В., Кулижко І.О.</i> Сумщина як об'єкт інвестиційної привабливості	130
<i>Костюченко Н.М.</i> Науково-методичний підхід до обґрунтування інституційного рішення у сфері природокористування	133
<i>Кубатко О.В.</i> Наукові підходи до врахування еколого-економічних індикаторів соціального розвитку	135
<i>Кулішов В.В.</i> Проблеми і перспективи конкурентноспроможності економіки України	137
<i>Кушнарєва І.А.</i> Эколого-экономические аспекты оценки эффективности природоохранных мероприятий	140
<i>Леонов С.В.</i> Вплив довіри власників інвестиційних ресурсів на можливості зростання інвестиційного потенціалу банківської системи	142
<i>Лисак О.І., Караєва Н.В.</i> Використання інструменту VBA як засобу підтримки ефективного моніторингу діяльності підприємства	145
<i>Лук'янихін В.О., Лук'янихіна О.А.</i> Необхідність впровадження випереджаючих еколого-економічних стратегій розвитку України в умовах глобальної міжнародної конкуренції	148
<i>Макаренко М.І.</i> Глобальна фінансова стабільність в контексті сучасних вимог світового розвитку	150
<i>Максимчук М.В.</i> Концептуальні підходи до формування інституційного середовища реформування адміністративно-територіального устрою в	153

регіоні	157
<i>Мареха І.С.</i> Класифікація науково-методичних підходів до визначення сутності і природи інвестицій	159
<i>Маринич Т.О.</i> Регіональні аспекти фінансової стабільності на прикладі Сумської області	161
<i>Марочко С.С., Лапшин В.В.</i> Математическая оптимизация развития региональной экономики	163
<i>Мартинюк В.П.</i> Митна система України та її фіскально-регулюючий потенціал	164
<i>Маслюківська О.П.</i> Чи зменшується роль екологічних податків у країнах ЄС?	166
<i>Мартякова Е.В.</i> Проблемы формирования общенациональных приоритетов социального развития общества	168
<i>Мартякова Е.Ю.</i> Социальное партнерство как модель при решении социальных проблем общества	170
<i>Маценко А.М., Сиротенко О.А.</i> Научные подходы к управлению виртуальной водой	172
<i>Мезенцева Н.І., Кучинська І.М.</i> Інвестиційна діяльність в харчовій промисловості регіонів України	174
<i>Мелешко О.В.</i> Становлення системи добровільного пенсійного забезпечення як індикатор соціально-економічного розвитку регіону	176
<i>Мельник Ю.М.</i> Ринковоорієнтована система забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні	178
<i>Мехович С.А., Ткаченко М.О.</i> Енергозбереження як пріоритетний напрям реалізації інноваційного потенціалу промислового підприємства	180
<i>Минакова І.В., Коровина К.Е.</i> Современные механизмы управления региональной инвестиционной системой	182
<i>Минакова І.В., Марганова О.Н., Коварда В.В.</i> Формирование стратегии устойчивого развития региона	185
<i>Мицура О.О.</i> Рівні взаємодії суб'єктів міжнародного ринку інновацій	

<i>Мишенин Е.В., Яровая И.Е.</i> Глобальное лесное хозяйство: эколого-экономические измерения и механизмы реализации	187
	189
<i>Мозильная Н.А., Омеляненко В.А.</i> Экологический рейтинг как инструмент оценки качества жизни в регионе	191
<i>Мокій А.І., Мігущенко Ю.В., Засадко В.В.</i> Модель транскордонного співробітництва України в умовах уповільнення євроінтеграційного процесу	193
<i>Мокій А.І., Флейчук М.І., Радіца О.А.</i> Світовий досвід інституційної протидії корупційній діяльності	196
<i>Нагорний Є.І.</i> Напрями розвитку промислових підприємств з урахуванням країни походження продукції і рівня її новизни	199
<i>Назаренко О.М., Поляков П.Ю.</i> Параметрична ідентифікація динамічної макроекономічної моделі	201
<i>Наумець Ю. Г.</i> Сучасна зовнішньоекономічна стратегія Японії	203
<i>Ничитайлова Н.С.</i> Экологическое качество как социально-экономическая категория	205
<i>Опара Т.В.</i> Міжнародні аспекти екологізації аграрного виробництва	207
<i>Пересадько Г.О., Гончарова М.Л.</i> ВАТ «Ощадбанк»: інноваційний розвиток, стан та перспективи	209
<i>Петровська С.А.</i> Формування стратегії сталого соціально-економічного та екологічного розвитку регіону	211
<i>Петрушенко Ю.М., Костенко А.М.</i> Соціально-економічні передумови міжнародної міграції населення (на основі дослідження трудової міграції Сумського регіону)	213
<i>Пімоненко Т.В.</i> Мотивація проведення екологічного аудиту на промислових підприємствах України	215
<i>Подолька О.І.</i> Особливості використання процесного підходу в системах регіонального управління	217
<i>Позняк О.В.</i> Інноваційні зміни у міграційній та трудовій поведінці населення	219
<i>Положій С.А.</i> Електроенергетика як основа паливно-енергетичного комплексу України	
<i>Полюга Ю.О.</i> Інноваційний потенціал молоді у стратегії соціально-	

економічного розвитку Львівської області	222
<i>Поляков Є.В.</i> Питання компенсації моральних збитків працівників промислових підприємств	224
<i>Попова О.Ю.</i> Індикативна характеристика екологічної спрямованості розвитку підприємств	226
<i>Потравный И.М., Епифанов И.К., Петрова Е.Н.</i> Методы управления социально-экономическим развитием региона с позиций экономики природопользования	228
<i>Похилько С.В.</i> Временные аспекты регулирования пропорциональности экологического развития	230
<i>Пристайко О.П.</i> Програмно-нормативне забезпечення виконання цілей розвитку тисячоліття	233
<i>Прокопенко О.В., Школа В.Ю.</i> Формування стратегій інноваційного розвитку регіону на основі прогнозування соціально-економічних змін	235
<i>Пука Н.В.</i> Економічні проблеми української сім'ї: роль управління у їх розв'язанні	238
<i>Рожкова Є.Ю.</i> Регіональні аспекти економічного використання природних ресурсів	240
<i>Romanko Oleksandr</i> Mathematical modeling and optimization techniques in risk management	241
<i>Рибіна О.І.</i> Інвестування як один із шляхів розвитку залізничного транспорту	244
<i>Рябушка Л.Б.</i> Сучасний стан та проблеми управління в системі міжбюджетних відносин	245
<i>Садченко Е.В., Ничитайлова М.С.</i> Инновационно-экологический менеджмент развития экономики региона	247
<i>Самусь Г.І.</i> Становлення ринкових інституцій в аграрному секторі України	249
<i>Сапун Л.В.</i> Теоретико-методичні підходи щодо екологізації інноваційного підприємництва	251
<i>Сеґеда І.В.</i> Науково-технологічні передумови забезпечення ефективного розвитку енергетики	251

<i>Скуртол С.Д.</i> Управління маркетинговою ціновою політикою підприємств	253
<i>Сосюра С.Г.</i> Про економічні механізми попередження надзвичайних екологічних ситуацій	255
<i>Сотник И.Н.</i> Региональная система социо-эколого-экономических индикаторов ресурсосбережения	259
<i>Стеченко Д.М., Тимошенко Н.Ю.</i> Імператив використання інтелектуального потенціалу в інвестиційно-інноваційних процесах регіонального розвитку	261
<i>Сторонянська І.З.</i> Міжрегіональна конвергенція в Україні та її вплив на внутрішньодержавну інтегрованість	264
<i>Суміна О.М., Ткачук Ю.Я.</i> Дослідження тенденцій розвитку інвестиційно-інноваційних процесів в Україні	266
<i>Сюй Сяочжи, Школа В.Ю.</i> Стратегия реформирования энергетического сектора в Китае	268
<i>Телетов О.С., Провозін М.В.</i> Використання маркетингового підходу в умовах міського господарства	270
<i>Терехов С.М.</i> Політичні та економічні тенденції в зовнішній політиці України	271
<i>Трофимчук В.О.</i> Критерії оцінки інноваційного розвитку з позицій екологічної безпеки та сталого розвитку	273
<i>Троян М.Ю.</i> Систематизація факторів формування залучення підприємства-споживача	275
<i>Тур О.М.</i> Підходи до класифікації стратегій еколого-орієнтованого розвитку національної економіки	277
<i>Филипков Ю.С.</i> Влияние маркетинга на инвестиционно-инновационные процессы	279
<i>Фокина-Мезенцева Е.В.</i> Кластерные инициативы как основа стратегии сотрудничества приграничных регионов	281
<i>Хворост О.О.</i> Особливості менеджменту всесвітньої організації інтелектуальної власності	283
<i>Хлобистов С.В., Ільїна М.В., Колмакова В.М.</i> Інвестиційно-інноваційні процеси в екологічній сфері	

<i>Циркунов А.Е.</i> Методологические подходы к оценке ущерба в расчете эффективности экологической реконструкции промышленной настройки	286
<i>Чернихівська А.В.</i> Методологічні підходи до визначення основоположних принципів та факторів сучасного регіонального розвитку	288
<i>Черчик Л.М.</i> Багаторівнева схема формування регіональних стратегій розвитку рекреаційного природокористування	290
<i>Шапочка Н.К., Вороненко В.И.</i> Динамичность экономической системы и ее влияние на устойчивое социально-экономическое развитие	292
<i>Шановал А.І., Шановал А.О.</i> Регіональні проблеми утилізації відходів І-ІІ класів небезпеки	294
<i>Шацула Л.О.</i> Земельні ресурси в муніципальних утвореннях – основа економічного розвитку регіону	296
<i>Шевченко Д.О.</i> Перспективи транскордонного співробітництва регіонів України і Росії	299
<i>Шевчук Я.В.</i> Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті: проблеми і соціально-економічні наслідки	301
<i>Шкарупа О.В.</i> Стратегічні напрямки екологоорієнтованої трансформації економіки регіону	303
<i>Янишівський В.М.</i> Оцінка сучасного стану соціального капіталу регіонів України	305
	307
	312
	314

THE ROLE OF MARKETING RESEARCH IN ADVERTISING

In the 21st century, advertising might just be the most powerful weapon a marketer has and a quite efficient one if we think about the way it changed our world. But all that power comes with great responsibility: used accordingly by planning everything in the smallest detail possible it can be the best thing that ever happen to a company even to the local retailers as a medium, used without any kind of strategy it can very well be a large scale disaster. Because of the great costs that advertising is much too often associated with and also the long term affects it has on the consumer a company should never start an advertising campaign without knowing every single last detail concerning their product and consumers.

The study of the promotional message will show its capacity to gain the attention of the targeted audience, to stand out from other messages, to be associated with the product/service it promotes, to generate a positive reaction towards that specific product/service and to encourage its purchasing.

Marketing research in promotional policy issues is the most developed field of research from all the other marketing mix components research fields.

The studies, in this field are primary focused on advertising, being oriented on three main topics: promotional message, promotional channels, and evaluation of advertising efficiency.

The message itself is a pathway to reaching a goal, a way for the marketer to communicate with the consumers, to listen to them, to learn from them and a way to let the world now that the particular product/service is available with all its numerous advantages. In a world dominated by accessible technology is quite hard to be different or to remain unique through the products/services offered and advertising is just the tool to transform an ordinary product or service into an idea as close as possible to the desires and needs of the customers.

Александров І.О., Половян О.В.
Донецький національний університет

КОНЦЕПЦІЯ СТРУКТУРНОГО МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Процес розробки стратегії розвитку складається з послідовної реалізації декількох етапів, які можна описати таким чином (рис. 1).

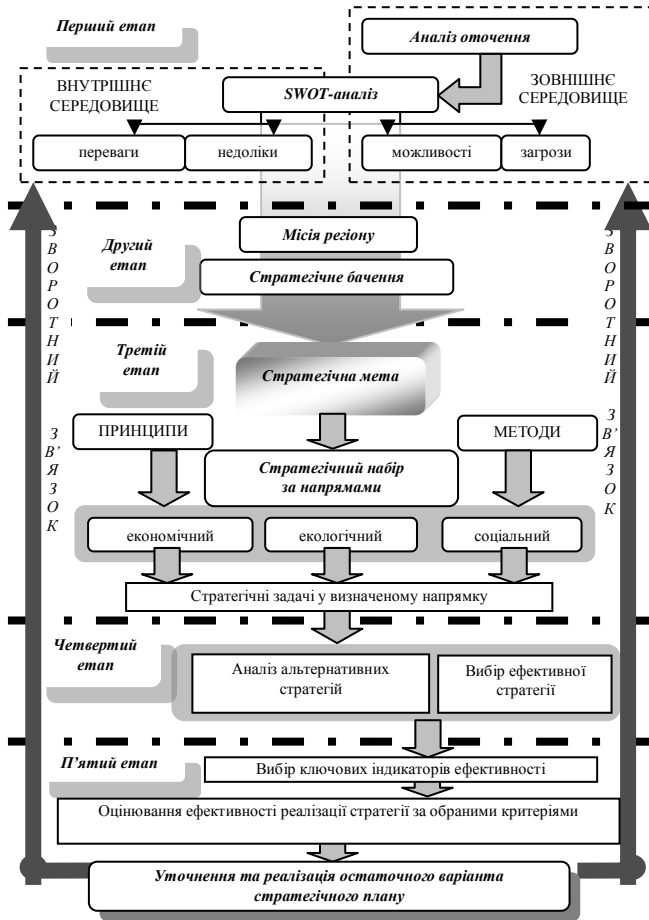

Рис. 1. Основні етапи розробки стратегії сталого розвитку регіону

1. *Перший етап* полягає у дослідженні основних тенденцій і процесів, що входять у сферу економічних, соціальних та екологічних інтересів об'єкта стратегічного планування. Одержана сукупність аналітичних даних служить основою для прогнозування майбутніх станів зовнішнього і внутрішнього середовищ об'єкта і оцінки коротких та довгострокових змін, що відбуваються. Таким чином, на даному етапі проводяться:

аналіз оточення, що описує поточний стан зовнішнього середовища, необхідний для визначення й розуміння існуючих і потенційних економіко-соціальних та екологічних перспектив, ризиків і загроз, які впливають на об'єкт планування ззовні;

SWOT-аналіз власних сильних та слабких сторін, внутрішніх можливостей і загроз для подальшого розвитку об'єкта стратегічного планування.

2. *Другий етап* спрямований на визначення пріоритетних напрямів діяльності об'єкта стратегічного планування. Він включає вироблення стратегічного бачення як ідеального уявлення про якісне перетворення керованого об'єкта протягом досліджуваного періоду часу і ухвалення рішення про місію, тобто розуміння і чітке формулювання:

економічної, соціальної і природоохоронної політики об'єкта стратегічного планування;

цілей, досягнення яких передбачається в майбутньому.

3. *Третій етап* включає аналіз обраних стратегічних цілей та одержаних на першому етапі розробки стратегії на підставі результатів дослідження факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Це дозволяє заздалегідь оцінити ступінь вірогідності та повноту досягнення стратегічно запланованих результатів подальшого розвитку об'єкта. На даному етапі здійснюється вибір стратегічної цілі, напрямків та задач.

4. *Четвертий етап* полягає в оцінці багатьох альтернативних варіантів стратегій розвитку і виборі найбільш прийнятної для досягнення поставленого стратегічного завдання за певних умов зовнішнього і внутрішнього середовища досліджуваного об'єкта.

5. *П'ятий етап* спрямований на встановлення та удосконалення зворотного зв'язку, уточнення та реалізацію остаточного варіанта стратегічного плану. Саме на даному етапі здійснюється вибір ключових індикаторів ефективності, які визначають вимірювані характеристики досягнення поставлених стратегічних цілей і таким чином ефективність впроваджені стратегії.

Схема на рис. 1 дозволяє стверджувати що **перший етап розробки стратегії сталого розвитку регіону** зосереджений на зборі й аналізі даних про найбільш значущі фактори зовнішнього (держава, інші регіони тощо) і внутрішнього (регіон) середовищ досліджуваної територіальної одиниці.

У регіональному розрізі реалізація етапу «аналіз оточення» полягає у зборі та аналізі інформації відносно: 1) основних економічних процесів, політичних тенденцій і природоохоронної ситуації в країні в цілому; 2) сукупності виробничих взаємозв'язків, фінансових, ресурсних, енергетичних, товарних і сировинних потоків, транспортних зв'язків між регіонами та ін.

Одержані та систематизовані відомості про зовнішнє середовище забезпечують:

об'єктивну оцінку ефективності галузей економіки, рівня життя населення і екологічної безпеки регіону в порівнянні з аналогічними показниками на державному та міжнародному рівнях;

визначення кола зовнішніх стратегічно важливих факторів (можливостей і загроз), що сприятливо впливають або обмежують можливості (посилюють загрози) на внутрішньому регіональному рівні.

Проте важливим є вибір ефективної стратегії серед альтернативних, схема яких наведено на рис. 2

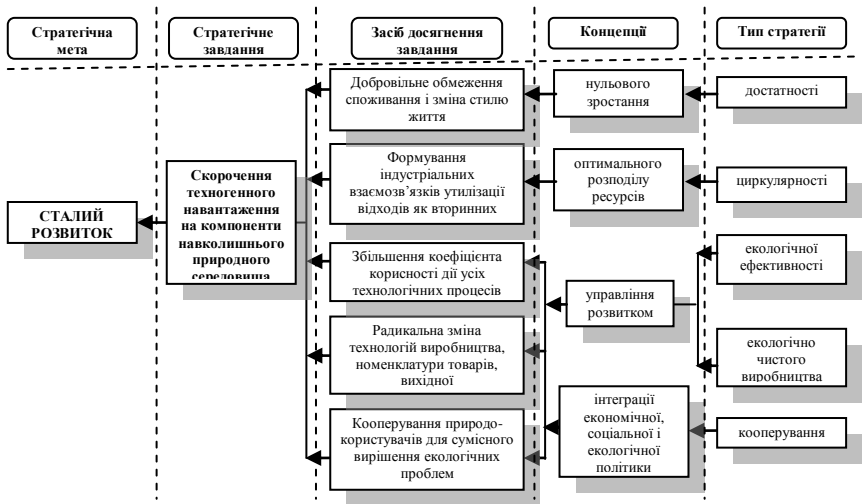

Рис. 2. Схематичне зображення альтернативних стратегій, які дозволяють досягти сталого розвитку

Висновки.

1. На основі встановлення етапів розробки стратегії розвитку регіону визначено особливості кожного з них, що дозволяє врахувати специфіку окремого регіону.

2. Органічна інтеграція екологічної складової в систему оцінок макроекономічної динаміки створюється на основі розробки індикаторів еколого-економічного оздоровлення суспільства, серед яких найбільш придатними є показники національного багатства. Принципова перевага показника сукупного багатства, що відображає еколого-економічний розвиток, перед іншими, полягає в його здатності врахувати кінцевий кумулятивний результат через зміну загальної цінності (вартості) природних

чинників. Ці оцінки повинні базуватися на даних динаміки основних пропорцій і ефективності сукупного суспільного багатства, і перш за все в розрізі таких його складових, як традиційно відтворні матеріальні блага і природні чинники.

Alekseenko O.D.
State of Tennessee, Division of Air Pollution Control, USA

CONSUMERS PAY A PREMIUM FOR ORGANIC BABY FOODS

Consumers of all ages are involved in the trend toward eating more healthful foods. The health consciousness has spawned a host of food offerings lower in fat, higher in fiber, and even produced without chemical fertilizers or pesticides. This includes the baby food market, as the health concerns of parents extend to their decisions about what foods to place before the newest family members. Some consumers perceive organic products as a safe and healthy way to avoid potential risks of exposure to pesticide residues in foods.

When it comes to purchasing decisions about baby food, consumers were also willing to pay more for other product characteristics – notably the lack of added fillers, such as modified starches. Consumers placed a positive value on the protein and iron content and a negative value on fat content in baby food.

There are several possible reasons for consumers being willing to pay this type of premium. Consumers may perceive that organic baby food reduces potential health risks from exposure to pesticide residues, or may pay a premium for what they perceive as better taste and nutrition. The higher cost of some organic ingredients may account for a portion of the premium. Organic raw products may cost more to produce, and there is an additional cost involved with the certification of organic foods.

Price differences among baby food products reflect product differences in addition to whether or not it is organic. ERS's economic model also provides values for other characteristics consumers perceive to be important, including the presence or absence of added modified starch fillers and nutrient characteristics such as protein, iron, fat, and carbohydrate levels (table 1).

Most baby food manufacturers originally added sugar and salt to their baby foods.

However, some manufacturers have been reducing added ingredients and others add no fillers. Earth's Best, for example, does not add any fillers to baby foods. Customers in the study valued only three nutrients in strained baby food when they make their purchase decision—iron, protein, and fat. Consumers were

willing to pay 0.7 cent per jar for an additional gram of protein in baby food. They are also willing to pay 0.1 cent per jar for an additional percentage of the Recommended Daily Allowance (RDA) of iron in baby food.

Fat content was also found to be a statistically significant factor for baby food purchases. Consumers discounted each additional gram of fat in a serving of strained food by 0.7 cent when they purchased baby food.

Table 1 - Organic Is a Major Characteristic consumers Value in Baby Food

Characteristic examined	Value to consumer(1) / cents
Organic (present)	20.86
Protein (grams)	0.71
Iron (percent of RDA)	0.10
Fat (grams)	-0.71
No fillers	2.71
Calcium (percent of RDA)	NS
Calories (number)	NS
Carbohydrates (grams)	NS
Serving size (ounces)	NS
Sodium (milligrams)	NS
Vitamin A (percent of RDA)	NS
Vitamin C (percent of RDA)	NS

Notes: NS = Not significant. RDA = Recommended Dietary Allowance. (1) The estimated premium or discount consumers place on a unit of the characteristic in a jar of strained baby food.

Other nutrients, including carbohydrates (independent of whether the product does or does not contain fillers), sodium, and vitamins were not significant factors affecting baby food purchases. This result suggests that consumers either did not have sufficient information to include these characteristics in their purchasing decision, or simply that the characteristics were not relevant to their purchase decision. The latter is more plausible since mandatory nutrition labeling on baby food provides information on nutrient content. Also, baby food is not the only source of nutrients for infants. Baby foods are basically used to start infants on solid foods. Breast milk and infant formula provide many nutrients in adequate amounts to sustain infants.

Organic baby food is in vogue because parents everywhere want healthy, safe food for their children, and they are willing to pay for it. Organic baby food manufacturers prominently mention the fact that their products are free of commercial pesticides, a significant concern with conventionally grown produce. A January 2006 analysis by *Consumer Reports*, a US organization, concluded: "For those who want to limit their children's exposure to the pesticides, hormones, antibiotics, and other toxins found in some nonorganic products, organic baby food should be purchased as often as possible."

1. <http://www.the-infoshop.com>
2. <http://www.marketresearch.com>

3. <http://www.prlog.org/10001834-baby-food-market-organic-and-inorganic-market-study.html>
4. J. Michael Harris "Consumers pay a premium for organic baby foods". Food Review. FindArticles.com. 26 Apr, 2010.

Андерсон Н.В.

*Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований
НАН Украины*

ПРИНЦИПЫ РАЗРАБОТКИ СТРАТЕГИЙ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПРИГРАНИЧНЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Принципы стратегии регионального развития приграничных территорий тесно взаимосвязаны с экологией (целостность экосистем, ресурсная способность биосферы, биоразнообразие) и охраной окружающей среды, а также с экономическим и социальным развитием общества. Под трансграничным регионом следует понимать определенную территорию, которая характеризуется наличием похожих природно-географических условий и охватывает пограничные регионы двух или нескольких государств, которые имеют общую границу. А трансграничное сотрудничество – совместные действия, направленные на установление и углубление экономических, социальных, научно-технических, экологических, культурных и иных отношений между территориальными громадами, их представительными органами, местными органами исполнительной власти Украины и территориальными громадами, соответствующими органами власти других государств в пределах компетенции, определенной их национальным законодательством. На этом уровне выявляются ожидания всех заинтересованных лиц (государств и организаций), формулируются цели, достижение которых будет соответствовать этим ожиданиям, определяются ресурсы, необходимые для достижения поставленных целей, и выбирается наиболее подходящая стратегия развития приграничных территорий.

Стратегией регионального развития приграничных территорий является устойчивое развитие данных регионов. Идея устойчивости в разных ее модификациях становится все более объединяющей глобальной идеей повседневной жизни и изучения перспектив развития человеческого общества.

Идея устойчивого развития охватывает практически все составные элементы общества – от семейной сердцевины к гигантским промышленным и экономическим системам, их объединениям, комплексам, государствам и союзам. Устойчивость, в том числе в бытовом понимании, есть

незыблемость, стабильность вновь созданного, существующего, достигнутого и того, что развивается, дополняясь мыслью, о том, что устойчивость должна сопровождаться непрерывными усилиями по ресурсному обеспечению, а сами ресурсы, особенно природные, не должны исчерпываться.

В подавляющем большинстве научных работ, как заграничных, так и отечественных, прослеживается устойчивая тенденция к рассмотрению трансграничного сотрудничества как разновидности сотрудничества межрегионального. Во многих случаях так оно и есть. Но утверждать, что трансграничное сотрудничество воплощается исключительно на межрегиональном уровне, было бы ошибкой.

К главным принципам региональной политики относятся: субсидиарность; децентрализация; партнерство; программирование; концентрация; дополнительность.

Субсидиарность - социально-политический принцип, согласно которому высшие социальные и управленческие единицы имеют право и должны решать лишь те проблемы, на исполнение которых низшие структуры не способны. В сферах, которые не входят в отдельную юрисдикцию сообщества, оно, согласно принципу субсидиарности, начинает свою деятельность лишь в случае, когда невозможно достичь цели с помощью определенных мер на уровне отдельных государств-членов, и потому в силу их масштаба могут быть осуществлены более эффективно на уровне сообщества.

Децентрализация - перераспределение властных полномочий, ресурсов, бюджета, предоставление дифференцированных дотаций из общего бюджета и фондов ЕС в пользу менее развитых регионов с целью выравнивания уровня экономического развития и достижение политической стабильности.

Партнерство - сотрудничество между субъектами управления разных административно-территориальных уровней (Европейский Союз, государство, регион) в процессе формирования и реализации программ и проектов развития регионов. Этот принцип также означает, что ЕС и национальные государства должны определить цели и разработать стратегические планы развития совместно с регионами, прежде всего с привлечением местных общин, экономических и политических субъектов регионов.

Программирование - это разработка на основе партнерства стратегий развития с учетом приоритетных долгосрочных и краткосрочных целей. В региональной политике Европейского Союза принцип партнерства определяет приоритет инвестирования не отдельных проектов, а, прежде всего программ, которые имеют глубинное влияние на развитие всего

региона. Стратегия территориального программирования базируется на четко разработанной системе целей, которая учитывает как интересы "снизу" – регионов и общин, так и общенациональные приоритеты "свыше" для содействия развитию национальной экономики.

Антонюк В.П.

Институт экономики промышленности НАН Украины

ИННОВАЦИОННАЯ СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ДОНЕЦКОГО РЕГИОНА

Донбасс является крупнейшим регионом Украины и главным промышленным центром страны. Однако при этом он имеет множество экономических и социальных проблем.

К наиболее острым экономическим проблемам следует отнести:

существенную технологическую отсталость промышленности региона,

доминирование в экономике преимущественно III технологического уклада;

устаревший материально-технический базис производства, высокий уровень износа производственных фондов;

несовершенную структуру видов экономической деятельности, преобладание ресурсодобывающих отраслей и отраслей с низким уровнем переработки ресурсов;

слабую инновационную активность предприятий, низкий удельный вес инновационной продукции в общем объеме промышленного производства;

низкую эффективность многих предприятий области.

Регион также имеет множество социальных проблем:

Донецкая область в течении прошедшего десятилетия занимала и занимает последнее или предпоследнее место в Украине по Индексу человеческого развития региона;

показатели продолжительности жизни населения области относятся к самым низким, а показатели заболеваемости, экологического загрязнения территории – к самым высоким среди всех регионов Украины;

несмотря на относительно высокую заработную плату, регион не является лидером в Украине по уровню и качеству жизни. Донбасс характеризуется значительным распространением бедности и малообеспеченности, малочисленным средним классом;

Донецкая область уступает многим регионам Украины по уровню образования и подготовки кадров.

Все это обуславливает низкую конкурентоспособность Донецкого региона, который в соответствии в глобальным индексом

конкурентоспособности занимал в 2008 г. 74 место, что ниже рейтинга многих других регионов Украины (Днепропетровская область – 54, Закарпатская – 57, Львовская – 63 место в рейтинге глобальной конкурентоспособности).

Решение существующих проблем региона, повышение уровня его конкурентоспособности, обеспечение его дальнейшего прогрессивного развития не может быть достигнуто на основе принципов индустриальной экономики, наращивания эксплуатации природных ресурсов. Наиболее перспективным вектором развития Донецкой области является формирование экономики знаний, которая базируется на использовании неограниченных возобновляемых ресурсов – человеческого и интеллектуального капитала. При этом новая экономика должна быть социально ориентированной, то есть направленной, в первую очередь, на решения социальных задач, на развитие человеческого потенциала, повышение уровня и качества жизни, что является конечной целью экономического развития.

В настоящее время концепции экономики знаний и социальной ориентации экономики получили достаточное теоретико-методологическое обоснование, что способствует их практической реализации.

Экономика знаний – экономика, где основными факторами развития являются знания и человеческий капитал. Процесс развития такой экономики заключается в производстве товаров и услуг на основе знаний, высоких технологий, инноваций, на использовании знаний во всех сферах человеческой деятельности, что позволяет достичь нового качества жизни.

Социальная ориентация экономики предполагает нацеленность рыночной экономики на решение социальных проблем, на обеспечение социального прогресса путем формирования экономических основ всестороннего развития человека, социального выравнивания и социальной защиты.

Для формирования в Донбассе *социально-ориентированной экономики знаний* необходимо реализация таких стратегических приоритетов:

- высокотехнологическое развитие экономики на инновационной основе;
- развитие науки и формирование интеллектуального капитала;
- развитие человеческого потенциала региона;
- создание качественной системы непрерывного образования и накопление человеческого капитала;
- достижение высокого уровня жизни, формирования среднего класса.

Все сформированные стратегические приоритеты между собой тесно взаимосвязаны (рис. 1), каждый из которых является и фактором, и следствием развития всех других приоритетов. Так, высокотехнологическое, инновационное развитие экономики невозможно без развития науки,

соответствующего кадрового обеспечения производства, формирования творческой личности. В свою очередь, инновационная экономика формирует спрос на научные разработки и обеспечивает их финансирования, формирует рабочие места, определяет доходы населения и множеством других каналов оказывает влияние на все сферы общественной жизни, в том числе и на сформулированные приоритетные направления развития региона. Уровень развития человеческого потенциала зависит от уровня развития экономики, доходов населения, качества образования и является основой формирования интеллектуального и человеческого капитала.

Только комплексная реализация всех приоритетных направлений даст возможность сформировать в регионе экономику знаний, ориентированную на социальное развитие. Для этого необходимо по каждому направлению разработать региональные программы, наполнить их конкретными реалистичными мероприятиями и обеспечить контроль за их выполнением.

Организация эффективной работы над созданием инновационной стратегии развития Донецкого региона требует:

во-первых, глубокого и комплексного анализа социально-экономического развития региона, реалистической оценки состояния дел в экономической и социальной сферах, выявления причин низкой инновационной активности предприятий, слабой структурной перестройки экономики, низкого уровня развития человеческого потенциала и других имеющихся проблем. Эффективная аналитическая работа возможна только на основе анализа обширной статистической информации в комплексе с дополнительными выборочными обследованиями по основным направлениям предполагаемой стратегии;

во-вторых, формулировки стратегических показателей-ориентиров – конкретных показателей (количественных и качественных), которых необходимо достичь региону в процессе реализации стратегии. Показатели-ориентиры должны быть определены по каждому стратегическому приоритету. Так, например, по приоритету «Достижение высокого уровня жизни, формирование среднего класса» система показателей должна включить: среднедушевой совокупный доход населения и его соотношение с прожиточным минимумом; среднюю заработную плату, ее соотношение к среднеевропейскому уровню; уровень материального обеспечения населения (жильем, бытовой техникой и т.д.) и ряд других показателей, которых необходимо достичь для обеспечения высокого жизненного уровня населения;

в-третьих, разработки и реализации комплекса взаимосвязанных региональных концепции и программ в рамках избранных стратегических приоритетов. Например, концепции непрерывного образования, программы развития профессионально-технического образования в соответствии с

потребностями инновационной экономики и др. Важно обеспечить научную и практическую обоснованность разрабатываемых программ, детально проработать механизмы их реализации.

Рис. 1. Стратегические приоритеты формирования в Донбассе социально-ориентированной экономики знаний

Разработка и эффективная реализация стратегии инновационного развития региона возможна лишь при условии тесного взаимодействия на принципах партнерства всех субъектов социально-экономических отношений:

- государственных органов регионального управления и органов самоуправления;

- бизнеса, предприятий и предпринимателей, работающих во всех сферах экономической деятельности;

- населения региона;

- общественных организаций;

- учреждений социальной инфраструктуры.

Очень важно разработать принципы, формы и способы их взаимодействия, обеспечить активное привлечение населения региона к реализации инновационной стратегии. Любая стратегия не может быть реализована без понимания и поддержки ее населением. Оно должно

чувствовать свою сопричастность к ее разработке и претворении в жизнь. Поэтому необходимо стимулирование разнообразных форм самоорганизации населения в различных формах экономической и общественной жизни (формирование институций гражданского общества).

Баланда Д.А.

Институт демографії та соціальних досліджень НАН України

ВПЛИВ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН

Бурхливий розвиток процесів інформатизації характеризується специфічними можливостями впливу як на ринок праці, так і на кожного працівника, зокрема. Інформаційна економіка призвела до того, що на сьогодні інформація визначає майже всі виробничі відношення. Має місце перехід від розрізнених видів трудової діяльності до більш високих її форм, за яких більшість її видів є повністю інформатизованими. Виробництво товарів і послуг все більше залежить від ступеня розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій (далі - ІКТ), від упровадження новітніх засобів комунікації та інформатизації. І, якщо 50-60-ті роки ХХ століття характеризувалися зародженням і розвитком науково-технічної революції, яка зумовила автоматизацію виробництва, заміну ручної праці машинною, то в наш час на перший план вийшли інші тенденції: комп'ютеризація всіх сфер економіки, розширення сфери інтелектуальної праці, зростання ролі освіти.

Розвиток комп'ютеризації стимулює інтеграцію різних функцій найманих працівників, а не їх розподіл, як це спостерігалось за традиційних виробничих відносин, „вперше з'явилася реальна можливість свідомо „конструювати” процес виробництва, роблячи його більш змістовним” [1, с. 54]. В нових умовах наймані працівники стають більш вільними, оскільки результати творчої інтелектуальної праці не відчужуються від них самих. У цьому докорінна відмінність інформаційних технологій від усіх інших.

З іншого боку, використання нових ІКТ значно загострює проблему характеру діяльності найманого працівника, оскільки, поряд з позитивними наслідками інформатизації, набувають поширення протилежні тенденції розповсюдження нетворчої комп'ютерної праці. Наслідком цього стає розумове недовантаження, що дуже негативно позначається на розвитку особистості. На сьогодні вже створено системи, в яких всі можливі варіанти дій заздалегідь передбачені, всі послідовності операцій суворо закладені в певний алгоритм. У такому випадку завдання оператора полягає лише у виборі на кожному етапі обробки інформації відповідного параметру або, що

ще гірше, лише рутинне виконання певної послідовності дій. Характерною рисою застосування ІКТ є зростання об'ємів інформації. В умовах інформаційної економіки є небезпека того, що значний обсяг інформації буде сприйматися як надлишковий [2, с.10]. Просте засвоєння інформації, яка отримується в „чистому” вигляді без її переробки, не призводить до творчого розвитку найманого працівника, хоча й збільшує його загальний кругозір. Про творчий його розвиток можна говорити лише у випадку засвоєння інформації та її перетворення у фактор вирішення поставлених завдань.

Аналіз впливу трансформації економічних відносин внаслідок інформатизації доводить, що інформаційна революція змусила компанії змінюватися й адаптуватися до нових технологій, конкурентів і ділових моделей, націлюючи споживачів на краще обслуговування та конкурентоспроможність цін. Зараз інформаційний простір формується вже не державою, а ринком і новими комерційними структурами. Але при цьому у новому інформаційному суспільстві мотивація економічної діяльності отриманням прибутку знижується, певним чином заміщуючись мотивацією реалізації творчого потенціалу підприємців. Наведене вище спричинило досить суттєвий вплив на розвиток національних ринків праці. Все більша кількість компаній починає використовувати можливості Інтернету для підвищення кваліфікації своїх співробітників. Основною метою запровадження електронного навчання є перехід до системи „безперервного навчання”.

Головним інструментом реалізації державної політики у сфері інформатизації в Україні є Національна програма інформатизації [3], прийняття якої мало на меті узгодження інтересів у сфері інформатизації всіх гілок державної влади, органів місцевого самоврядування, громадян, суспільства в цілому. Однак, інформаційні чинники економічного зростання ще й до цього часу не знайшли належного місця в реальних діях українського уряду. Вітчизняна економіка не набула чітко вираженої спрямованості відтворювального процесу на досягнення високої технологічної конкурентоспроможності країни за рахунок інвестування у розвиток реального виробництва, створення та впровадження нових технологій, використання наукових знань та інформації. За таких обставин дуже важко йде становлення в Україні економіки знань, впровадження інновацій.

Таким чином, поряд з безумовно позитивним впливом на ринки праці, інформатизація економіки може нести й певні ускладнення. Вони варіюються в залежності від технологій, структури ринку, специфіки галузей. З одного боку, удосконалення технологічного процесу часто призводить до скорочення робочих місць, оскільки обладнання стає все більш „інтелектуальним” та передбачає все менше зайнятого на ньому персоналу. З іншого боку, нові технології створюють нові робочі місця.

1. Супян В.В. Наёмный труд в США на новом этапе НТР: Качественная эволюция и проблемы использования. – М., 1990. – 237 с.

2. Information Superhighway: An Overview of Technology Challenges, Report to the USA Congress, 1995. – P.10.

3. Закон України „Про Національну програму інформатизації від 04.02.98 № 74/98-ВР із змінами від 13.09.01 № 2684-ІІІ”.

Балджи М.Д.

Одеський державний економічний університет

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Сучасна антропоцентрична картина світу заснована на тому, що людина панує над природою, а природа існує лише для задоволення людських потреб. Така орієнтація на споживання призвела до виснаження і деградації природного середовища. Як показала теперішня екологічна ситуація, природу не можна сприймати як комору, з якої людство черпає в необмеженій кількості те, що йому необхідно. Оскільки природні ресурси обмежені, подальша історія суспільства часто представляється як безжалісна конкуренція споживачів. За споживанням природних ресурсів одна особа в індустріально розвинутих країнах дорівнюється 20 особам у країнах, що розвиваються. В цілому, промислово розвинуті країни, володіючи приблизно $\frac{1}{5}$ світового населення, використовують близько 80% загальносвітових ресурсів [1, с. 125].

Відбувається тенденція поступового збільшення використання світових запасів природно-ресурсної сировини. Найбільш інтенсивно людство стало використовувати енергетичні ресурси. Згідно існуючим прогнозам, енергетичний попит збільшується від приблизно 9 млрд. т нафтового еквівалента в 1990 р. до 20 млрд. т у 2050 р. [2, с. 19]. Аналіз використання енергетичних ресурсів доводить тенденції поступового переходу від одних видів палива – більш природничо-вагомих до інших – більш енергоємних. Зміни, які відбуваються у використанні певних видів палива обумовлюють можливість визначення конкретних етапів, за назвами переважного залучення сировини: дрова, вугілля, нафта, природний газ, ядерне паливо. Та вже останнє десятиріччя доводить початок нового етапу, орієнтованого на використання альтернативних видів палива, що відбувається завдяки розвитку наукових технологій і впровадженню інноваційних розробок. Початковість залучення новітніх видів сировини обумовлює не значний показник, тому на графіку даний вид енергетичного ресурсу не знайшов свого відображення. Поряд з інтенсивним використанням

енергетичних ресурсів людство щорічно з надр Землі вилучає більше 100 млрд. т корисних копалин, виплавляє 800 млн. т різних металів, виробляє більше 60 млн. т невідомих в природі синтетичних матеріалів, вносить до сільськогосподарських угідь більше 500 млн. т мінеральних добрив і приблизно 3 млн. т різних отрутохімікатів, третя частина яких змивається поверхневими водами у водойми або затримується в атмосфері.

Не втішна ситуація склалась і в сільському ресурсокористуванні. За ХХ століття були втрачені за різними причинами близько 2 млрд. га продуктивних земель. І цей процес не зупиняється – майже щорічно відбувається зменшення кількості оброблюваних земель. Так у 1950 р. на одного жителя Землі їх припадало 0,5 га, а у 2000 р. – вже близько 0,2 га. За останні сто років ерозія зруйнувала 27% сільськогосподарських земель, а кожний змитий або унесений вітром сантиметр верхнього гумусового шару означає зниження урожайності сільськогосподарської продукції приблизно на 1 ц / га. Підраховано, що врожаї, які могли б бути отримані при умові збереження еродованих ґрунтів, прокормили б 30 мільйонів людей [2, с. 19]. Згідно існуючим оцінкам, щороку винищується 6 мільйонів гектарів лісів, що складає 0,6 % всієї площі лісів. При чому вони знищуються не тільки безпосередньо – прямим шляхом (вирубки, пожежі тощо), а й завдяки зміні умов існування, спричинених господарською діяльністю людини.

Сучасні економісти-екологи (П. Ейкінс, Е. Ловінс, Л. Браун), підкреслюючи обмеженість природних ресурсів і відновлювальну здатність природи, наполягають на кардинальному перегляді економічних підходів до використання ресурсів. Вчені акцентують увагу на повному обліку природних ресурсів, в процесі взаємодії не тільки факторів господарської сфери, а й неодмінно факторів оточуючого середовища – соціального та природничого [3, с. 7]. Розвиток виробництва посилює суспільний вплив на природу, але цей вплив повинен бути спрямований на те, щоб суспільство відчувало позитивні зрушення у взаємодії з природою, на вдосконалення самої людини, її матеріальної і духовної культури. Прискорення технічного прогресу відкриває широкі можливості до зняття антагонізму у протиріччях між суспільством і природою.

Сьогодні людство прийшло до тієї межі, коли економічний і соціальний розвиток у світі зайшов в явну суперечність з обмеженими ресурсовідтворюючими і життєзабезпечуючими можливостями природи. Інтенсивне використання ресурсів, виснаження запасів мінеральної сировини, зменшення кількості якісної питної води, погіршення стану природного середовища сприяли вирішенню поставлених проблем за допомогою нових підходів до використання природи – становленні і формуванні певного наукового напрямку – природокористування. Процес природокористування розвивається на стику “суспільство – природа” і відбиває їхню взаємодію на

конкретній території. Він служить забезпеченню суспільства первинними предметами, в окремих випадках, засобами праці, лежить в основі життєдіяльності людей. У цьому процесі здійснюються задачі задоволення потреб суспільства в природних ресурсах на основі їхнього раціонального, комплексного використання, запобігання природних ресурсів від виснаження шляхом їхньої охорони і відтворення, виконуються природоохоронні функції для підтримки природного середовища в стані придатності для нормальної життєдіяльності людей та інших біологічних організмів [4, с.8].

Погляд у минуле доводить, що питання природокористування розглядалися достатньо широко у науковій літературі. Науковцями були запропоновані різні шляхи вирішення проблеми природокористування – від відмовлення у використанні деяких видів ресурсів до їх інтенсивної економії. Однією з найефективніших були пропозиції раціонального природокористування, спрямованого на досягнення максимальної продуктивності природних систем з мінімальним порушенням їх складової при господарському втручанні та підвищенням стійкості до антропогенного впливу і збереженням здатності до самовідновлення.

Науковці визначають доцільність застосування терміну «збалансований розвиток», іноді як синонім «сталого розвитку» [5, с. 104]. У своїх досліджах ми притримуємось умовиводів Т.Ю. Туниці (2006), який доводить підпорядкованість принципів збалансованості сталому розвитку [6]. Але на нашу думку при розгляді використання природних ресурсів при збалансованому підході залишається поза увагою найважливіше – виявлення, облік та оцінка всього різноманіття ресурсів території; ігнорується розгляд об'єктів використання як складової частини цілого природного комплексу; не визначаються можливі наслідки змін природи та обґрунтування і вибір таких шляхів господарської діяльності, що дозволяють найбільше повно використовувати ресурси, скоротити відходи і мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище. Це може виправити застосування комплексного природокористування, яке базується на положеннях еколого-економічної теорії, принципах раціонального природокористування та теоретико-методологічних розробках збалансованого використання природних ресурсів.

На сучасному етапі розвитку суспільства таке використання природних ресурсів є однією з найактуальніших проблем природокористування. Зростання обсягів виробництва веде до збільшення в обороті природних ресурсів. Особливо зростає використання у промисловому виробництві мінерально-сировинних ресурсів. Забезпечення потреб господарювання різних країн в мінеральній сировині відбувається, в основному, за рахунок розвідки нових родовищ, виявлення нових запасів корисних копалин, що розширює мінеральну базу. Це призводить до зростання видобувних галузей, а також, одночасно, до збільшення обсягів

переробки мінеральних ресурсів. При збільшенні масштабів переробки відбувається експлуатація ряду родовищ з гіршими якісними показниками, що відбивається на собівартості сировини і кінцевих продуктів. У цьому зв'язку гостро постала проблема комплексної переробки ресурсів. Таке використання мінеральної сировини дозволяє максимально вилучати всі компоненти, а також переробляти відходи, одержуючи при цьому цілу гаму цінних побічних продуктів. Отже, можна забезпечити підприємства сировиною шляхом раціональної переробки мінеральних ресурсів без збільшення їх видобутку і одержати при цьому значний економічний ефект. Рівень комплексності використання мінеральної сировини характеризується кількістю і переліком компонентів, які можна з неї вилучити. Створення нових технологій переробки, розвиток техніки дозволяє розширити коло корисних компонентів, які вилучаються із вихідної сировини, а також ефективно використовувати бідні ресурси і таке використання може бути пов'язане не тільки з залученням мінерально-сировинних ресурсів, а й охоплювати весь природно-ресурсний потенціал.

Таким чином, для усунення негативних проявів у використанні природних ресурсів попередніх поколінь виступає негайна потреба в перегляді існуючої системи природокористування, яка б ґрунтувалась на досягненні компромісу між економічними, екологічними та соціальними потребами суспільства та базувалась на принципах сталості. За таку альтернативу пропонується використовувати комплексне природокористування, яке можливе тільки в умовах сталого розвитку та при впровадженні екологічно орієнтованої економіки. В цьому плані важливого значення набувають фундаментальні і прикладні розробки з проблем раціонального використання природних ресурсів як передумови формування основних положень комплексного підходу у використанні природних ресурсів.

Дане природокористування нерозривно пов'язане з обліком, оцінкою та застосуванням природно-ресурсного потенціалу, коли експлуатація певного виду природного ресурсу може бути використана одним чи декількома ресурсо-користувачами. Функціональне поєднання у використанні природних ресурсів дає економію за рахунок зниження витрат основного виробництва, здешевлення перевезень сировини, використання виробничої інфраструктури. Основними рисами комплексного природокористування є: найбільш повне екологічно та економічно виправдане використання ресурсів регіону, раціональна галузева структура, тісний взаємозв'язок міжгосподарських комплексів, виробничі зв'язки між підприємствами. В запропонованій концепції найважливішою домінантою постає єдність трьох складових природи, населення і господарства, тому комплексне природокористування розуміється як процес використання

природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує раціональне застосування природних ресурсів з урахуванням екологічних, соціальних та економічних факторів. Воно потребує тісного співробітництва між підприємствами; формуванням ринку природних ресурсів та екологічних послуг; створенням незалежних центрів з фінансування відповідних програм та проектів, з мониторингом за станом використання ресурсів, з оцінкою природних ресурсів в регіонах; створенням єдиної інформаційної мережі стосовно використання, оцінці, реалізації природно-ресурсного потенціалу; формуванням та впровадженням концепції якості життя та людського капіталу. Комплексний підхід до використання природних ресурсів передбачає всебічність їх освоєння і повноту використання. Стосовно до виробництва розповсюдження цього поняття означає необхідність впровадження маловідходних та безвідходних технологій, тобто методів повної переробки природних ресурсів, комплексність при цьому розуміється як кінцева мета раціонального використання природних ресурсів. Таким чином мова йде не про миттєвий результат, а про стратегію управління процесом природокористування на рівні регіону або країни, в цілому.

1. Данилов-Данильян В. И. Экологический вызов и устойчивое развитие [Текст]: учеб. пособие / В. И. Данилов-Данильян, К. С. Лосев. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 416 с.

2. Івашура А. А., Орехов В. М. Екологія: теорія та практикум [Текст]: навч. посібник – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2004. – 256 с.

3. Назарова Н. С. Экологическая культура в условиях глобализации [Текст]: монография / Н.С. Назарова. – Одесса: Пальмира, 2007. – 225 с.

4. Топчиев А.Г. Геоэкология: географические основы природопользования [Текст]: учеб. пособие / А.Г. Топчиев. – Одесса: Астропринт, 1996. – 392 с.

5. Барановський В. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку [Текст] / В. Барановський // Український науково-інформаційний журнал. – 2004. - № 2. – С. 12 – 13.

6. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст [Текст]: монографія / Т. Ю. Туниця. – К.: Знання, 2006. – 300 с.

Bashiru Omari
Tanzania

MANAGEMENT CYBERNETICS

Management cybernetics is the field of cybernetics concerned with management and organizations. The notion of cybernetics and management was first introduced by Stafford Beer in the late 1950s.

Cybernetics and Complexity. Complexity is inherent in dynamic systems because their processes are often non-linear and therefore hard to observe and control. However, the only way to overcome complexity is to realise its existence

in the first place. Knowledge about how regulation, control and communication function in every form of system needs to be applied – this knowledge is known as cybernetics. Norbert Wiener defines cybernetics as the study of regulation, control and communications in life forms and the machine. In a business context, such an approach can help managers understand complex situations and therefore deal with them better.

Cybernetic approach to business. The following are a set of features specific to management cybernetics and the way in which it can be applied to a business context:

1) Management cybernetics involves the study of what things do and how they interact with one another, not just what they are.

2) It is a field of knowledge which can help us to gain further knowledge in situations where we cannot obtain any concrete knowledge.

3) It helps us achieve the right approach to complexity.

4) It is the realisation of one's own responsibility, with which one can make others aware of their own responsibilities.

5) It is an approach that does not completely eradicate complexity, but shows the ways in which it can be best handled.

6) It provides the chance to maintain long-term acceptance.

7) It is an approach that everyone understands when they apply it to their own situation.

8) It is an approach that everyone has already practised, whether they realise it or not

Cybernetics of the First and Second Order. Heinz von Foerster, one of the more prominent academics in the field of cybernetics, cited two forms of cybernetics. In the context of business, these forms are fundamentally different with regard to the way in which a system is observed.

First-order cybernetics: - Views the system as being completely independent to the observer. 'The observed system' and Second-order cybernetics:- Refers to systems that observe themselves. 'The observing system'

A Particular Way of Thinking. The following model describes the most popular and commonly used approach to understanding how things interact with one another.

When A does something with B, C is created, and through C, D is created as a result etc.

This way of thinking typically asks and answers how something is. It states what a specific factor is or does without having to consider its circumstances through individual relationships.

The following model describes a way of thinking typical of management cybernetics:

When A does something with B, what does B then do with A?

This includes the question of individual relationships. When managers ask themselves ‘what will something or someone do to me, if I do something with someone or something?’ they are using cybernetic theory – often without even realizing it.

Біловодська О.А.
Сумський державний університет

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ КРАЇН СВІТУ¹

Світова практика інноваційного розвитку доводить необхідність та доцільність впровадження інноваційної моделі на рівні держави, регіону та окремого підприємства. Водночас позитивний вплив інновацій відчувається як для економічно відсталих, так і для розвинених регіонів

Порівняльний аналіз інноваційних систем різних країн світу наведено у табл. 1.

З огляду на вищевикладене, автором визначено характерні риси реалізації інноваційної політики промислово розвинутих країн на сучасному етапі розвитку:

- органічне поєднання діяльності корпорацій в інноваційній сфері і малих інноваційних структур;

Таблиця 1 – Сучасні інноваційні системи в різних країнах світу

Державна підтримка інноваційної діяльності		Основні організаційні структури інноваційного процесу
Організаційні структури інституціональної підтримки	Форма стимулювання	
1	2	3
США		
Адміністрація в справах малого бізнесу, Федеральні відомства, Національний науковий фонд, Міністерство торгівлі, Національна мережа центрів упровадження промислових технологій, Національна дослідна рада, Американська асоціація розвитку науки, адміністрація технологій, Національний інститут стандартів та технологій, Національна служба технічної інформації, Управління технологічної політики та ін.	Пільгове оподаткування, пільговий режим амортизаційних відрахувань, інвестиційний податковий кредит, субсидії, цільові асигнування з бюджету, виключення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, що оподатковується	Мережа технологічного капіталу (МТК), технополіси, науково-технічні парки, квазіризикова форма організації корпорацій, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації, венчурні фірми, бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, спільні промислово-університетські дослідні центри, науково-інженерні центри, центри нововведень, центри промислової технології

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих як грант Президента України

Продовження табл. 1

<i>Японія</i>		
Державні фонди для заохочення науково-дослідної діяльності, Центр сприяння розвитку підприємств, Фонд сприяння малим і середнім венчурним підприємствам, Корпорація фінансування малого бізнесу, Рада і Агентство з науки та техніки та ін.	Пільгове оподаткування, субсидії, пільгові кредити	Японська корпорація розвитку досліджень, науково-технічні парки, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми та організації
<i>Канада</i>		
Консорціуми малого інноваційного бізнесу, Канадський інноваційний фонд та ін.	Субсидії, позички на пільгових умовах, технічна допомога, пільгове оподаткування, податковий кредит	Науково-технічні парки, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми
<i>Німеччина</i>		
Консорціуми малого інноваційного бізнесу, державні спеціалізовані банки – Німецький банк вирівнювання та Банк кредитів на відтворення, Міністерство економіки, Міністерство наукових досліджень та технологій, Федерація промислових дослідницьких асоціацій, Патентний центр, Рада і Агентство з науки та техніки та ін.	Дотації, цільові безплатні субсидії, оплата витрат на технічну експертизу, пільгові кредити, система страхування кредитів, прискорена амортизація, податкові знижки і пільги, цільові банківські кредити	Науково-технічні парки, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми
<i>Великобританія</i>		
Рада з науки та техніки, урядові ради за напрямками досліджень та ін.	Субсидії, пільгове оподаткування, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг), кредитні гарантії	Британська технологічна група, науково-технічні парки, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, венчурні фірми
<i>Франція</i>		
Спеціальна урядова організація (ІНОДЕВ), державно-приватний банк для фінансування малого інноваційного бізнесу, Французьке товариство сприяння венчурному капіталу, Національний центр наукових досліджень, Національне агентство перспективних досліджень, Національне агентство з впровадження досліджень “Анвар”, науково-технічний фонд, Рада і Агентство з науки та техніки та ін.	Довгострокові позики, дотації, субсидії, пільгове оподаткування, податкові кредити, кредитні гарантії	Технопарки, технополіси, малі інноваційні фірми, науково-дослідні консорціуми, центри передачі технологій, венчурні фірми

- визначення пріоритетів інноваційного науково-технічного розвитку і напрямів фінансування великих державних програм “вбудовано” у політичний, законодавчий і бюджетний процеси;
- розгалуження фінансових інструментів реалізації інноваційної політики (державний бюджет, власні, позикові та залучені кошти);
- сприяння розвитку венчурних фірм;

- заохочення підприємств різних форм власності до збільшення витрат на НДДКР;
- спрощення передачі технології федеральними науково-дослідницькими установами малим фірмам;
- стимулювання співробітництва і кооперації у сфері НДДКР;
- сприяння розвитку малого інноваційного бізнесу.

Божкова В.В.
Сумський державний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПРОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ

Стратегія – генеральна, комплексна програма дій, спрямована на досягнення мети підприємства. Чинники зовнішнього середовища, що постійно змінюються, з одного боку, та реалізація власної місії, з іншого, змушують вітчизняні підприємства до постійного моніторингу ринку, пристосування до зовнішніх умов, визначення вірних стратегічних пріоритетів. Стратегія має адекватно реагувати на сигнали ринку, формувати ефективні специфічні рішення і забезпечувати підприємству реалізацію найскладніших цілей (в т.ч. просування інновацій). Таким чином, важливою і актуальною є здатність економічних суб'єктів розробляти та впроваджувати власні ефективні економічні стратегії.

Відповідно до виокремлених класифікаційних ознак, науковці виділяють різні види стратегій.

Так, ризик в стратегії підприємства визначається двома найважливішими складовими: об'єктом і характером ресурсів, які має в своєму розпорядженні підприємство; ринковими позиціями і загальногосподарською структурою [1, С.298]. Французькі вчені і практики виділяють 4 основних типи стратегій, залежно від видів ризику: стратегія всередині підприємства, стратегія взаємодії підприємств, стратегія інтернаціоналізації, стратегія диверсифікації [1, С.23-25].

Залежно від потреб інновації виділяють такі стратегії: наступальна; оборонна; імітаційна; залежна; традиційна; стратегія «ніші».

На наш погляд, можна виокремити стратегії, відповідно до п'яти типів інновацій, виділених І.Шумпетером:

- стратегія виведення на ринок нового товару;
- стратегія створення нового методу виробництва;
- стратегія виходу на новий ринок;

- стратегія застосування нового джерела ресурсів виробництва;
- стратегія створення нової організації.

Широко відомими є стратегії визначені М. Портером, які залежать від місця, що займає підприємство на ринку (цінового лідерства, продуктового лідерства та лідерства у ніші) та стратегії, сформульовані І. Ансофом на основі матриці «товар – ринок», залежно від ступеня новизни ринку і товару (проникнення на ринок, розвитку продукції, розвитку ринку та диверсифікації).

Журило В.В. на основі матриці І. Ансофа запропонував формулювати наступні стратегії з врахуванням ще й ступеня новизни технологій: архітектурна стратегія, стратегія зовнішніх модифікуючих інновацій, стратегія заглиблюючих інновацій, стратегія внутрішніх модифікуючих інновацій, стратегія сімейства споріднених інновацій, Стратегія зовнішньої дифузії інновацій, стратегія розгалужуваної горизонтальної дифузії, стратегія розвивальної дифузії інновацій [2].

Стратегії можуть мати локальний і глобальний характер, бути затребуваними на регіональному або на державному/міжнародному рівнях. Визначати масштаби стратегій для різних видів промислових підприємств (глобальна (міжнародна), державного рівня, регіональна або локальна) можна залежно від наявності вільних коштів у підприємства та рівня попиту на дані інновації (або ступеня новизни розробки).

Всі проаналізовані стратегії можуть використовуватися у комбінованому або модифікованому вигляді. Стратегії, спрямовані на впровадження кардинальних інновацій є більш ризикованими, ніж звичайні, і потребують значно більших маркетингових, виробничих, технологічних та інших витрат. Тому стратегію визначають, з одного боку, виходячи з внутрішніх можливостей підприємства, його потенціалу, а з іншого – з конкурентних позицій та «сигналів» ринку.

Пропонується визначати стратегічні перспективи підприємства залежно від: видів та розмірів ризику, типів інновацій, потреб конкретної інновації, ступеня новизни ринку/товару/технології, масштабів та особливостей їх діяльності (інноваційної, маркетингової, технологічної, виробничої та інш.). З цією метою в матрицю вихідних даних пропонується заносити інформацію щодо можливих стратегічних рішень з ключових позицій: ризику, інновації, ринкових сигналів, потенційних можливостей підприємства. Потім на основі поєднання та комбінування стратегічних рішень між собою обирають найприйнятніший варіант стратегії.

Даний підхід дозволяє комплексно враховувати особливості мінімізації інноваційних ризиків, сутність самих інновацій, особливості діяльності підприємства та ринкові умови. Ці пропозиції дозволяють

підвищити ефективності управлінських рішень та інноваційної діяльності на промислових підприємствах.

Отримані результати можуть бути використані для підвищення ефективності просування інноваційної продукції вітчизняних промислових підприємств на ринку.

1. Бузько И. Р. Экономический риск (методы анализа, оценки и ограничения). – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. – 331с.

2. Електронні наукові фахові видання : Журило В. В. Маркетингові стратегії підприємств на ринку технологічних інновацій [Електронний ресурс] : / В. В. Журило // Економічний вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” - Режим доступу до журн. : www.nbuiv.gov.ua

Бородина И.П.

Южный федеральный университет

УПРАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВО-ИНФОРМАЦИОННЫМИ РЕСУРСАМИ РЕКЛАМНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ХОЛДИНГАХ

Все компании, которые решают инвестировать средства в рекламу сталкиваются с проблемой определения того оптимального количества денег, которое следует потратить на рекламу. С одной стороны, на определенном этапе жизненного цикла холдинга без рекламы не обойтись, с другой стороны возникает вопрос - как найти тот уровень затрат, который будет наиболее эффективным? В качестве инструментария, позволяющего оптимизировать структуру обменных потоков информации при осуществлении рекламной коммуникации, применима методология системного подхода, согласующаяся с задачей исследования – анализом системы функционирования и управления финансово-информационными ресурсами рекламной коммуникации холдинга, который неразрывно связан с оценкой эффективности рекламы.

Эффективность рекламы оценивается с двух позиций экономической и коммуникационной. Экономическая эффективность определяется соотношением между приростом экономического результата, полученным от рекламы и величиной затрат (материальных, трудовых, финансовых) на проведение рекламных мероприятий за фиксированный промежуток времени. Метод, основанный на базе частичных затрат (расчет покрытия затрат), предоставляет большие возможности в формировании конкурентных преимуществ. Рассматриваем покрытие затрат по группе продуктов как части выручки, остающуюся после исключения прямых затрат, используемую для покрытия остальных затрат и получения прибыли. Это позволяет

коррелировать последовательность рекламных обращений с размерами вкладов товаров и товарных групп. В компаниях с несколькими бизнес-единицами стратегическим может быть решение по осуществлению рекламной коммуникации с отрицательным покрытием затрат, что целесообразно, если существует связь между товарами, когда дополнительная прибыль по одному товару компенсирует отрицательное покрытие затрат [3]. Распространен и метод оценки коммуникативной эффективности позволяющий установить эффективность конкретного рекламного обращения, формирующего желательную для рекламодателя точку зрения. В качестве целей коммуникации выступают переменные рекламного отклика, включающие степень осведомленности формирующей информированность. Под доброжелательностью сформированную рекламной коммуникацией будем понимать процесс трансформации главных функциональных активов компаний во взаимоотношения с потребителями, внешними и внутренними партнерами, что обеспечивает основу для психологической и экономической связи посредством рекламных коммуникаций между холдингом и контрагентами.

Роль нематериальных активов в последние годы становится все более важной в сфере создания потребительского и партнерского доверия, которое влияет на стоимость рыночных активов любой компании. Следует отметить, что немаловажным фактором является и вес доброжелательности клиентов в структурном капитале (structural capital) при финансовой оценке и «репутации» и нематериальных активов холдинга. В силу этого, изучение реакции на рекламу дает возможность управления не только ее эффективностью, но и такой важной частью нематериальных активов как клиентским капиталом (relational capital) и жизненным циклом клиента [1, 4]. Возможности выстраивания взаимоотношений с клиентами, создание единого поля рыночных интересов в перспективе позволит добиться эффекта синергизма не за счет материальных вложений в бизнес, а за счет нематериальной составляющей финансового взаимодействия [2, 6].

Система управления рекламной коммуникацией представляет собой процесс эффективного осуществления связей между внутренними и внешними партнерами, потенциальными потребителями и клиентами реализуемый посредством планирования, исполнения и контроля поведения участников процесса.

При разработке системы функционирования и управления финансово-информационными ресурсами рекламной коммуникации холдинга использована композиция следующих аспектов системного анализа: двойственности определении системы; концепции системы, учитывающей среду и целеполагание; концепции деятельности; критериев оценки ЛПП и обследовании существующих систем управления.

1. Roos, G., Roos, J. Measuring your company's intellectual performance // Long Range Planning, 1997. – Vol. 30. – №. 3. pp 325.
2. Бородина И.П. Анализ системы управления массовыми коммуникациями фирмы с позиций экономической теории информации // Экономический вестник РГУ. – 2007. – Т. 5, №4/3. С. 46-49.
3. Akerlof G. The Market for «Lemons» Qualitative Uncertainty and the Market Mechanism Quarterly // Journal of Economics, 1970. – №84. pp 488-500.
4. Edvinsson L., Malone M.S. Intellectual Capital. Realizing Your. Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. New York, Harper Business, 1997. P. 225.
5. Hakansson H., Snehota I. No Business is an Island: The Network Concept of Business Strategy/ Scandinavian Journal of Management 4,3 1990, pp187-200.
6. Selen, W., Soliman, F., Operations in today's demand chain management framework/ Journal of Operations Management 2002. Vol.20, pp 667–673.

Боронос В.Г.
Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Незважаючи на значимість регіонального фінансового потенціалу у вирішенні територіальних проблем, в даний час поки не напрацьована теоретична і практична база методів його комплексної оцінки, що негативно позначається на використанні існуючих можливостей нарощування фінансових потоків конкретних муніципалітетів. Причиною цього є слабке опрацювання проблеми, відсутність комплексних наукових рекомендацій, якими могли б скористатися органи влади і управління.

Таким чином, як з теоретичної, так і з практичної точки зору необхідні методологічні та практичні розробки, що забезпечують оцінку регіонального фінансового потенціалу та вироблення на цій основі шляхів стимулювання його зростання як основи стійкого розвитку територій.

Розрахунок регіонального фінансового потенціалу для суб'єктів країни проводиться на основі системи національних рахунків, для регіонів - за даними їх податкових паспортів і являє собою оцінку фінансових потоків фірм, домогосподарств, державних органів управління. Правомірність такої оцінки визначається тим, що для розвитку регіону важливі всі ці потоки, їх кількісні та якісні характеристики, які лише в сукупності дозволяють охарактеризувати фінансові можливості регіонів. У той же час, всі фінансові потоки взаємопов'язані між собою, наприклад, витрати фірм включають і частину доходів домогосподарств, тому відбувається подвійний облік одних і тих же фінансових ресурсів. Через це регіональний фінансовий потенціал не

може розглядатися як сума фінансових потоків, а являє собою їх сукупність, що відбивається в різних видах вторинних потенціалів.

Прогнозування регіонального фінансового потенціалу засноване на розрахунку можливого зростання фінансових потоків, виходячи з обсягу виробництва валового внутрішнього продукту, з урахуванням фінансових відтоків. Для визначення фінансового потенціалу територій їхні фінансові потоки відповідно до потреб господарюючих суб'єктів, держави та домогосподарств можна розділити на дві групи:

- Індивідуальні (приватні) фінансові потоки - поточного споживання та інвестування, кожен з яких у свою чергу ділиться на потоки, що створюються фірмами і домогосподарствами;

- Громадські (державні) фінансові потоки - податків, державних витрат на поточне споживання й розширене відтворення за рівнями бюджетів.

Розвиток України в умовах трансформаційного періоду значною мірою визначається величиною фінансового потенціалу, зосередженого на різних територіях, ефективність використання якого залежить від оптимального поєднання його складових. Створення умов ефективного використання фінансового потенціалу регіону формує стратегію розвитку регіонів.

У зв'язку з цим великого значення набуває завдання комплексної оцінки з метою пошуку нових резервів подальшого підвищення ефективності функціонування регіону.

Початковим етапом формування комплексної методики оцінки фінансового потенціалу є ретроспективна та перспективна оцінка джерел фінансового потенціалу, при цьому формуються базові граничні індикатори, котрі характеризують регіональний фінансовий розвиток.

Наступний етап пов'язаний з оцінкою елементів фінансового потенціалу та виявленням їх взаємного впливу.

На третьому етапі здійснюється розрахунок комплексної оцінки фінансового потенціалу регіону, конкретизуються граничні значення індикаторів.

В рамках четвертого етапу проводиться типологія регіонів стосовно рівня фінансового потенціалу, виявляються проблемні зони забезпечення фінансовими ресурсами.

На останньому етапі здійснюється корегування напрямків фінансової політики, розробка спрямованих на стабілізацію проблемних елементів фінансового стану регіону та підвищення рівня його фінансового потенціалу.

На цьому етапі також доцільно здійснювати прогноз динаміки показників оцінки фінансового потенціалу регіону з урахуванням виявлених недоліків та здійсненого корегування регіональної фінансової політики.

Але на сьогодні домінуючою проблемою залишається обмеженість фінансових ресурсів за обсягами і у часі, дослідження підкреслюють, що

першочерговим завданням Уряду є всебічне сприяння зростанню їх обсягів, а також створення передумов для ефективного використання усіх складових сукупного фінансового потенціалу країни.

1. Прокопенко, Р.А. Финансовый потенциал территорий: оценка и принятие управленческих решений [Текст]/Р.А.Прокопенко, Т.Б.Иванова//Региональная экономика. 2007. № 11. – 0,8 п.л.

2. Бережной, В.И. Система интегральной оценки финансового потенциала региона и методика ее формирования / С.В. Зенченко, В.И. Бережной // Региональные проблемы преобразования экономики №2(15). – Махачкала: РАН ИСЭИ ДНЦ, 2008. – С.22-30. (1,1 п.л. / 0,5 п.л.)

3. Давыскиба Е.В. Стимулирование эффективного использования экономического потенциала региона // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових досліджень 2004”. Т. 51. Регіональна економіка. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. - С. 21-23.

Боронос В.Г., Карпенко І.В.
Сумський державний університет

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ СТРАТЕГІЄЮ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Останнім часом проблема забезпечення стійкого економічного розвитку регіонів в умовах ризику та невизначеності є однією з найбільш гострих проблем суспільного розвитку України. Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від величини та ефективності використання наявного на даній території фінансового потенціалу. Саме тому, при всій складності й багатоаспектності регіональної проблематики, одним з найбільш важливих сучасних напрямків аналізу є розробка науково-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону та ефективності його використання.

Однак існуючої науково-методичної бази явно недостатньо через відсутність загальновизнаної методики комплексної оцінки фінансового потенціалу регіону, а також методики інтегральної оцінки ефективності його використання. Тому деякі аспекти проблеми комплексної оцінки фінансового потенціалу регіону та інтегральної оцінки ефективності його використання вимагають подальшого теоретичного й методичного обґрунтування. У зв'язку з цим тема, присвячена дослідженню фінансового потенціалу регіону та ефективності його використання, є актуальною.

Регіональний фінансовий потенціал можна визначити як сукупність власних і залучених фінансових ресурсів, спрямованих на ефективний

соціально-економічний розвиток території, що забезпечують фінансову стійкість і виконання стратегічно важливих завдань.

Економічна сутність фінансового потенціалу регіону визначається сукупністю чотирьох аспектів:

1. Фінансовий потенціал як здатність регіону виробляти ресурсну базу для забезпечення виробничо-економічної діяльності, виконання соціальних завдань і забезпечення стійкого регіонального розвитку.

2. Фінансовий потенціал як сукупність наявних на території фінансових та грошових ресурсів, необхідних для підтримки стійкості економічної діяльності регіону.

3. Фінансовий потенціал як результат економічних відносин регіону.

4. Фінансовий потенціал як резерв, можливий до використання для захисту регіонального розвитку від впливу факторів ризику та невизначеності.

Управління фінансовим потенціалом регіону – комплексний процес об'єктивного та обгрунтованого впливу на його складові з метою забезпечення зростання потенціалу регіону, фінансової продуктивності та стабільності, економічної та соціальної ефективності, конкурентоспроможності території.

Фінансовий потенціал більшості регіонів України поки ще не забезпечує необхідного рівня якості життя, не відповідає потребам органів влади, так як не дозволяє повною мірою забезпечувати виконання покладених на них управлінських функцій. Це обумовлює необхідність стимулювання зростання фінансового потенціалу регіону як основи позитивного розвитку всіх його господарюючих суб'єктів і домогосподарств.

Для створення системи розвитку регіонального фінансового потенціалу, підвищення ефективності його використання необхідно проводити оцінку всіх фінансових потоків території і забезпечувати їх системне управління державними та муніципальними органами влади. Причому, в сучасних умовах підвищується значимість пошуку якісно нових, інноваційних шляхів такого впливу.

Для функціонування регіону значущі всі створювані на території фінансові потоки, тому регіональний фінансовий потенціал характеризується множинністю форм прояву та існує у вигляді первинного фінансового потенціалу (як обсяг випуску товарної продукції) і вторинних фінансових потенціалів, що утворилися внаслідок розподілу створеної продукції між фірмами, домогосподарствами та державними органами управління з урахуванням відтоків і притоків для кожного суб'єкта господарської діяльності.

Виникнення синергетичного ефекту впливу на фінансові потенціали господарюючих суб'єктів і території в цілому пов'язане з впливом на всі види

вторинних фінансових потенціалів. Зростання регіонального фінансового потенціалу забезпечує будь-який з субпотенціалів, тому в стратегіях довгострокового розвитку територій необхідно визначати, яким чином отриманий імпульс буде стимулювати розвиток інших форм фінансового потенціалу територій.

В цілому, стимулювання зростання фінансового потенціалу дозволяє розвивати бізнес та внутрішньо регіональні зв'язки між виробниками, підвищувати добробут населення, збільшувати податкові надходження до бюджетів різних рівнів.

1. Прокопенко, Р.А. Финансовый потенциал территорий: оценка и принятие управленческих решений [Текст]/Р.А.Прокопенко, Т.Б.Иванова//Региональная экономика. 2007. № 11. – 0,8 п.л.

2. Бережной, В.И. Система интегральной оценки финансового потенциала региона и методика ее формирования / С.В. Зенченко, В.И. Бережной // Региональные проблемы преобразования экономики №2(15). – Махачкала: РАН ИСЭИ ДНЦ, 2008. – С.22-30. (1,1 п.л. / 0,5 п.л.)

Боронос В.Г., Кулешова І.П.
Сумський державний університет

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

В сучасних умовах функціонування вітчизняної економіки особливого значення набуває регіональний фінансовий розвиток. Саме регіон та регіональні можливості і є додатковим ресурсом боротьби з негативними економічними явищами. Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від величини та ефективності використання наявного на даній території фінансового потенціалу. Саме тому проблеми формування фінансового потенціалу регіону досить актуальні.

Фінансовий потенціал окремих регіонів - це складна структура в системі фінансового потенціалу країни, котра складається з потенціалу всіх підприємств, організацій та крупних корпоративних структур, які здійснюють діяльність, пов'язану з отриманням прибутку та визначається його фінансовими ресурсами та фінансовою стійкістю.

Звернувшись до питання про системно – структурний зміст фінансового потенціалу регіону, можна вести мову про те, що його основу складають наступні взаємопов'язані та взаємодоповнюючі принципи [2]:

- принцип єдності (федеративності);
- принцип консолідованості фінансових ресурсів;
- принцип відносної самостійності фінансової системи;

- принцип системної пропорційності;
- принцип взаємодії та впливу «зовнішнього середовища»;
- принцип «донорства» та дотацій.

Перший принцип передбачає розгляд фінансового потенціалу регіону як сукупності фінансових потенціалів суб'єктів, котрі входять до нього. Зрозуміло, що єдність фінансового потенціалу регіону, перш за все, необхідно розглядати стосовно його бюджетної складової. Зокрема, стаття 7 Бюджетного кодексу України [1] говорить про те, що єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності.

Оскільки фінансовий потенціал регіону включає не лише бюджетний потенціал, а системно структурується реальними фінансовими відносинами, можна говорити про консолідованість фінансових ресурсів в регіоні. Фінансовий потенціал як складна структурована та консолідована фінансова категорія включає бюджетні ресурси, податковий потенціал, фінансові потенціали підприємств, установ та організацій, потенціали фондового ринку, банківської системи та домашніх господарств. Формами консолідації фінансових ресурсів регіону можуть виступати розрахункові індикатори, кількісні параметри фінансів регіону – з метою їх використання в аналітичних цілях; розробка соціально – економічних та прогнозних програм; загальна оцінка положення регіону в економічній та фінансовій системі країни; створення елементів регіонального індикативного плану та механізму регулювання; розроблення бюджету та перспективних фінансових планів.

Принцип відносної самостійності фінансової системи, тобто відношення до фінансового потенціалу регіону, як до відносно самостійної системи, повністю не відповідає дійсності. Питання про фінансову самостійність областей та регіонів України повністю не вирішене та не відповідає сучасним реаліям.

Стосовно принципу системної пропорційності, на регіональному рівні доцільним є поступова оптимізація його фінансових пропорцій згідно критеріїв економічного зростання, інноваційного та соціального розвитку.

В процесі збалансованості фінансових диспропорцій в регіоні необхідно враховувати й вплив зовнішніх факторів, оскільки вони впливають на розподіл ресурсів та ефективність їх використання. Взаємодія регіону з зовнішньою економічною та фінансовою сферами декларується бюджетно – податковим законодавством, згідно якого формується Державний бюджет, де передбачені трансферти регіонам, визначається діяльність регіональних органів влади та управління.

Системно – структурний зміст фінансового потенціалу регіону залежить від його положення – «донор» він чи «реципієнт». Основним критерієм віднесення до тієї чи іншої групи є величина дотацій до їх бюджетів (надходження фінансових трансфертів) з Державного бюджету.

Отже, успішний розвиток регіону у значній мірі залежить від використання його потенційних можливостей, які формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Ефективність використання фінансового потенціалу регіону визначає результативність його діяльності та потребує дотримання усіх зазначених принципів. Активізація регіональної політики, на нашу думку, повинна призвести до збільшення об'ємів фінансової підтримки розвитку територій, більш широкого застосування програмно-цільового методу, структуризації політичних, економічних, бюджетно-податкових відносин державного центру з окремими регіонами країни.

1. Бюджетний кодекс України // www.zakon.rada.gov.ua

2. Исаев Э.А. Финансовый потенциал крупного экономического региона. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 206 с.

Василишин Х.Р., Дубовіч І.А.

Національний лісотехнічний університет України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПОСЛУГ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах зростання кількості техногенних аварій та екологічних катастроф, в Україні підвищується необхідність розвитку дієвих фінансово-економічних механізмів та державної системи управління у сфері регулювання природоохоронної діяльності. До таких механізмів можна віднести екологічне страхування, який покриває ризик аварійного забруднення навколишнього природного середовища, обумовлений як діяльністю підприємства, установи, організації – джерела підвищеної небезпеки для навколишнього природного середовища, так і незалежними від нього причинами, а також забезпечує економічне стимулювання попередження аварійного забруднення навколишнього середовища.

В наш час в Україні необхідність здійснення екологічного страхування передбачена Конституцією України від 28.06.1996 р., Законами України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991 р., “Про страхування” від 07.03.1996 р., “Про природно-заповідний фонд України” від 16.06.1992 р., “Про пестициди та агрохімікати” від 02.03.1995 р., “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 08.02.1995 р., “Про

відходи” від 05.03.1998 р., “Про перевезення небезпечних вантажів” від 06.04.2000 р., “Про угоди про розподіл продукції” від 14.09.1999 р. та ін.

Відповідно до ст. 49 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” в Україні здійснюється добровільне, а також обов’язкове державне та інші види страхування громадян та їх майна, майна і доходів підприємств, установ, організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення довкілля та погіршення якості природних ресурсів. Закон України “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” також містить установчу норму про здійснення страхування від ризику радіаційного забруднення довкілля (ст.15). Проте зазначені норми створюють лише передумови для запровадження екологічного страхування.

В Україні ще не визначені механізми страхування ризиків виникнення небезпечних екологічних інцидентів, зокрема, Законом України “Про страхування” не передбачено застосування екологічного страхування. В наш час немає окремого закону “Про екологічне страхування”. Однак Кабінетом Міністрів України розроблено проект Закону України “Про екологічне страхування” від 21.05.2002 р., який регулює відносини у сфері екологічного страхування і спрямований на відшкодування шкоди, заподіяної юридичним і фізичним особам внаслідок аварійного забруднення довкілля. Відповідно до цього законопроекту під екологічним страхуванням розуміється один з видів обов’язкового страхування, що передбачає страхування відповідальності суб’єктів господарювання, діяльність яких становить підвищену екологічну небезпеку, у разі заподіяння ними шкоди третім особам внаслідок аварійного забруднення довкілля.

Значимо, що у проекті Закону України “Про екологічне страхування” не повністю враховано сутність екологічних ризиків, умови й порядок здійснення обов’язкового екологічного страхування, добровільне екологічне страхування, мінімальні розміри страхової компенсації цивільної відповідальності за екологічну шкоду, особливості економічного регулювання діяльності, на яку поширюється обов’язкове екологічне страхування, організаційні засади екологічного страхування, порядок отримання ліцензій на його здійснення та інші питання, пов’язані з організацією страхування цивільної відповідальності за екологічну шкоду.

Крім Закону України “Про екологічне страхування” необхідно прийняти пакет законів у сфері екологічного страхування (Закон України “Про обов’язкове екологічне страхування”, Закон України “Про обов’язкове страхування від повеней”, Закон України “Про обов’язкове страхування від метеорологічних небезпечних явищ”, а також створити пільгові умови для розвитку добровільного майнового страхування і особистого страхування.

Із вищенаведеного можна зробити деякі висновки. Екологічне страхування є важливим компонентом системи економічних важелів для

екологічного захисту. Цей вид страхування сприяє: розповсюдженню попереджувальних дій, ведучи до зменшення витрат на екологічний захист; зростанню вкладання іноземного прямого капіталу, оскільки скорочує загальний інвестиційний ризик тощо. Отже, екологічне страхування сприяє як економічному зростанню країни, так і покращанню якості навколишнього середовища в Україні. Тому в наш час, в Україні необхідно: вдосконалити і прийняти Закон України “Про екологічне страхування”; прийняти пакет законів у сфері екологічного страхування (Закон України “Про обов’язкове екологічне страхування”, Закон України “Про обов’язкове страхування від повеней” та ін.); створити пільгові умови для розвитку добровільного майнового та особистого страхування тощо.

1. Васильченко С. Проблеми формування законодавчої моделі екологічного страхування в Україні // Юридичний журнал. – 2003. – № 12 – С. 11–19.

2. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування. Навчальний посібник. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 480 с.

3. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.rada.gov.ua>.

4. Закон України “Про страхування” від 07.03.1996 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.rada.gov.ua>.

5. Проект Закону України “Про екологічне страхування” від 21.05.2002 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.rada.gov.ua>

Васильєва Т.А., Циганюк Д.Л.

*ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»*

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПОРТФЕЛЮ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ ЛІКВІДНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНИМ ЕКСТЕРНАЛІЯМ

Під час фінансової кризи більшість інвестиційних фондів зазнали збитків через необхідність швидко отримати грошові кошти, внаслідок чого їм довелося реалізувати свої фінансові активи за несприятливої ринкової кон’юнктури. На наш погляд цього можна було б уникнути, якби портфельні інвестори оцінювали ліквідність активів не лише з точки зору активності ринку та співвідношення попиту та пропозиції на актив, а й у прив’язці до фінансового результату внаслідок закриття інвестиційної позиції.

Незважаючи на велику увагу з боку вчених до дослідження проблем управління ліквідністю портфелів фінансових активів, сучасність виявляє певні недостатньо дослідженні сторони даного питання. Так, на наш погляд

невиправдано, залишено поза увагою зв'язок між ринковою ліквідністю та доходом (збитком) від проведення конвертації фінансового активу. Крім того, у портфельній теорії основними принципами побудови портфелю до цього часу залишається доходність фінансового активу та його ризикованість [1,2], при цьому ліквідність активу розглядається лише у межах ризикованості і відіграє там далеко не головну роль.

В науковій літературі досліджується досить багато ризиків, які так чи інакше впливають на результати діяльності інститутів спільного інвестування (ІСІ). Від їх своєчасної оцінки та розробки заходів протидії залежить кінцевий економічний результат діяльності ІСІ на фінансовому ринку України.

На сьогодні понад 75% інвестиційного портфелю вітчизняних ІСІ розміщені у цінні папери. Це вказує на те, що для забезпечення динамічності ІСІ визначальним фактором буде швидкість конвертації цінних паперів у грошові кошти без значних фінансових втрат для ІСІ [3].

Проте, детально розглянувши поширені визначення ліквідності [4,5,6,7,8,9,10,11] та методику її обчислення [12,13], ми виявили, що при оцінці рівня ліквідності цінного паперу, враховуються лише ринкові фактори, а сама ліквідність розуміється як об'єктивна характеристика цінного паперу, яка не залежить від суб'єкту відносин з ним. На наш погляд, таке трактування не в повній мірі відображає сутність ліквідності. При розгляді можливості конвертації активу у гроші в існуючих методиках беруться до розрахунку ринкові ціни – bid та ask. Такий підхід є зрозумілим та справедливим, коли потрібно оцінити ринок взагалі, але він є неприйнятним, при оцінці, наприклад, портфелю цінних паперів конкретного ІСІ або іншого інвестора. Для кращого розуміння цього факту, слід розглянути мотиви, якими буде керуватись інвестор в разі продажу активу. Серед таких можуть бути: втрата активом інвестиційної привабливості (зниження доходності або збільшення ризиків), поява більш привабливих активів, плановане закінчення терміну інвестування та незапланована потреба у коштах. У всіх цих випадках для інвестора буде мати значення не тільки швидкість конвертації активу в гроші, а й його збиток або прибуток в результаті такої конвертації. При цьому до витрат інвестора крім комісійних буде додаватись різниця між ціною купівлі активу та його продажу та витрати на утримання цінного паперу в портфелі (пропонуємо прирівняти їх до альтернативних доходів у вигляді середньоринкової річної банківської ставки по депозитам), а до доходів – сума дивідендів або інших доходів, отриманих за цінним папером протягом відповідного періоду.

З огляду на вищезазначене, ми пропонуємо окрім традиційних показників ліквідності, які характеризують активність ринку стосовно акції,

розраховувати коефіцієнт ефективності ліквідності акції на момент оцінки, або на прогнозний момент в майбутньому.

$$k_{\text{д.е.}} = \frac{P_{\text{buy}} * (1 + r)^T - \sum d}{P_{\text{bid}}}, \quad (1)$$

де P_{buy} – ціна, за якою акція була куплена, P_{bid} – поточна, або прогнозована ціна попиту на акцію на ринку, ціна Bid , r – середньоринкова річна банківська депозитна ставка, T – термін перебування акції в портфелі ІСІ в роках, $\sum d$ – сума дивідендів, отриманих за акцією протягом періоду T .

Якщо $k_{\text{е.л.}} \geq 1$, ліквідність такої акції для інвестора буде ефективною, тобто при конвертації акції у гроші він не отримає збитку. Якщо $k_{\text{е.л.}} < 1$, для інвестора така ліквідність буде неефективною, що дасть привід до пошуку інших джерел коштів в разі їх нагальної потреби.

Коефіцієнт $k_{\text{е.л.}}$ доцільно розраховувати в розрізі окремих видів цінних паперів, оскільки, в залежності від виду активу, різними можуть бути умови та традиційні строки укладення угод. Відповідно, при розрахунку коефіцієнта ефективності ліквідності для портфелю цінних паперів ІСІ в цілому потрібно враховувати дані міжвидові відмінності та корегувати коефіцієнти. Динамічний аналіз даного коефіцієнту дасть змогу визначити клас цінного паперу. Так, наприклад, в разі коли коефіцієнт ефективності ліквідності (його ковзаюча середня) дорівнює, близький до 1 і стабільний або повільно зростає, то це буде свідчити про належність акції до так званих «блакитних фішок», які характеризуються невисокими стабільними темпами приросту капітальної вартості, невеликими але стабільними розмірами дивідендних виплат та наявністю постійного платоспроможного попиту. Ринкові цінові коливання на такі акції є мінімальними.

Ранжування складових портфелю ІСІ за даним показником підвищить ефективність управління ліквідністю портфелю та знизить негативні наслідки від впливу кризових явищ на ринок ЦП та економіку в цілому.

Питання доцільності утримування у портфелі акцій різних груп потребує додаткового дослідження і буде залежати від поточних пріоритетів ІСІ та макроекономічних прогнозів.

Використання коефіцієнту ефективності ліквідності у комплексі з іншими показниками ліквідності може стати базою в подальших наукових дослідженнях для побудови конкретних моделей управління ліквідністю портфелю цінних паперів ІСІ.

1. Markowitz H. Portfolio selection: efficient diversification of investments [Text] : Monograph / Harry M. Markowitz. – John Wiley & Sons, Inc., New York, Chapman & Hall, Limited, London, 1959. – 356 p.

2. Sharpe W. Investments [Text] / William Sharpe, Gordon J. Alexander, Jeffrey W Bailey . - 7 edition. - Prentice Hall, 2003. – 900 p.

3. Аналітичний огляд ринку невенчурних ІСІ в Україні (3 квартал 2009 року) [Електронний ресурс] / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/1187/13/Q3%202009.pdf>
4. Мойсеєнко, І. П. Інвестування [Текст] : навчальний посібник / І. П. Мойсеєнко. - К. : Знання, 2006. - 490 с.
5. Крішталі Т. Е. Методика аналізу ліквідності комерційного банку : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / Т.Е. Крішталі; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 17 с.
6. Портфельне інвестування [Текст] : навчальний посібник / А. А. Пересада [та ін.] ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. - К. : КНЕУ, 2004. - 408 с.
7. Аналіз банківської діяльності [Текст] : Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І.М. Парасій-Вергуненко – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
8. Мамонова И.Д. Этапы формирования инвестиционного портфеля [Електронний ресурс] / И.Д. Мамонова // Elitarium центр дистанційного образования. – Режим доступу : http://www.elitarium.ru/2008/04/21/formirovanije_investicionnogo_portfelja.html
9. Современный экономический словарь / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – 2-е изд., исправ. М.: ИНФРА-М, 1998
10. LSE Finance glossary [Електронний ресурс] / London South East/ - режим доступу : http://www.lse.co.uk/financeglossary.asp?searchTerm=&iArticleID=1606&definition=asset_liquidity
11. Dictionary Definition of Liquidity [Електронний ресурс] / About.com. – Режим доступу : <http://economics.about.com/cs/economicsglossary/g/liquidity.htm>
12. Паршиков Сергей, Твардовский Владимир, Секреты биржевой торговли. Торговля акциями на фондовых биржах [Текст] / В.В. Твардовский, С.В. Паршиков. – [6-е издание]. – М. : Альпина Паблишер, 2008. – 550 с.
13. Мендрул, Олександр Гарійович. Фондовий ринок: операції з цінними паперами [Текст] : навчальний посібник / О. Г. Мендрул, І. А. Павленко ; КНЕУ. - 2-е вид., допов. та перероб. - К. : КНЕУ, 2000. - 156 с.

Вахнюк С.В.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи»

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИМ РИЗИКОМ В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ БАНКУ

Аналіз наукових праць присвячених дослідженню сучасних тенденцій у вітчизняній та світовій банківській практиці [1,2] вказує на значне скорочення темпів розширення філіальних мереж банків. Натомість набирає оборотів розвиток банківських рішень, в основі яких покладене використання інформаційних технологій. Разом з цим, створення та впровадження в банках складних багаторівневих програмних систем призводить до значного підвищення рівня операційно-технологічного ризику [3]. Це пов'язано із зростанням ймовірності порушення відповідності процесу автоматизованої обробки інформації прийнятному рівню керованості, надійності, контрольованості і безперервності роботи інформаційної системи банку.

Зростання рівня операційно-технологічного ризику завдячує збільшенню випадків коли банківському менеджменту доводиться ухвалювати рішення в таких реаліях використання комплексних систем автоматизації як: неточність, двозначність, невизначеність, нечіткість і необґрунтованість інформації. Необхідність підвищення швидкості і адекватності даного процесу вимагає залучення програмних засобів, які здатні сприяти його здійсненню.

Програмні засоби, в основу роботи яких покладена виключно класична логіка – тобто алгоритми рішення відомих задач, не в змозі надавати об'єктивні рекомендації для прийняття рішень в невизначених ситуаціях. Якісне рішення цих задач під силу лише програмним системам, які здатні функціонувати подібно людському інтелекту, а саме: мати здатність здобувати, адаптувати, модифікувати і поповнювати знання з метою рішення задач, формалізація яких ускладнена. Такі системи відносяться до категорії штучного інтелекту, що здатні в залежності від поточної ситуації самі розробляти алгоритми рішення новоутворених проблем.

Найбільш поширене практичне застосування технології штучного інтелекту знайшли у вигляді експертних системи, комерційне впровадження яких почалося з початку 80-х років минулого сторіччя. З того часу експертні системи в значній мірі використовуються в бізнесі, науці, техніці, на виробництві. Зважаючи на цей факт будемо вважати за доцільним сконцентрувати увагу дослідження на методах, які використовуються в технології створення експертних систем.

Згідно визначення, приведеного в роботі [6], експертна система – це програмна система, яка оперує із знаннями в певній предметній області з метою розробки рекомендацій для вирішення проблем. Отже ключова відмінність методології розробки експертних систем від програмних систем, які мають алгоритмічну основу полягає у відокремленні поняття даних від поняття знань. Цю відмінність наглядно ілюструє аналогія, з класичним виразом, який оприлюднив Дональд Кнут в своїй книзі по програмуванню алгоритмічних задач [7]:

$$\text{Програма} = \text{Структура даних} + \text{Алгоритми} \quad (1)$$

Стосовно експертних систем цей вираз виглядає таким чином [3]:

$$\text{Експертна система} = \text{Знання} + \text{Логічний висновок} \quad (2)$$

Експертна система, що збудована за таким принципом, може узяти на себе функції, виконання яких вимагає залучення досвіду фахівця, або виконувати роль асистента для особи, що приймає рішення. В будь-якому випадку людина – фахівець певної предметної області, має нагоду отримати результати вищої якості за умови співпраці з експертною системою.

Для визначення практичних можливостей організації ефективної співпраці з експертною системою в ризик менеджменті, використовуємо методу

модельовання оцінки ризиків, запропонованих авторами роботи [3]. Вона полягає в одержанні інформації про відповідність діяльності банку комплексу показників і розрахунку імовірності відхилення від очікуваного результату. Це пропонується здійснювати на основі байєсівського підходу, тобто розрахунку імовірності справедливості гіпотези, в умовах, коли на основі спостережень відома лише деяка частина інформації про подію.

Такий елегантний і, на нашу думку, найбільш прогресивний сучасний підхід до прогнозування виникнення ризикових ситуацій, стосовно категорії операційно-технологічного ризику має проблемний момент. Він пов'язаний з адекватністю відповідності комплексу показників інноваційним банківським рішенням. Оскільки своєчасне впровадження новітніх інформаційних технологій в сферу банківського бізнесу в наші часи прийнято вважати запорукою успіху, комплекс показників ризикового аналізу повинен зазнавати постійних змін.

Здійснення змін в комплексі показників, що застосовується для аналізу операційно-технологічного ризику повинен ґрунтуватись на великому обсязі знань різних за фахом експертів в інформаційних технологіях. Зважаючи на наведену формалізацію призначення експертних систем (див. формулу 2), неважко дійти висновку стосовно доречності використання відповідного рішення в ролі акумулятора таких знань. Експертні системи накопичують знання завдяки інженерії знань. Інженерія знань представляє собою процес отримання знань від експертів з метою подальшого представлення знань в експертній системі.

Класичний варіант інженерії знань ґрунтується на обширних інтерв'ю з експертами. На початку цього процесу інженер по знаннях встановлює діалог з експертом, щоб виявити його знання. Потім інженер по знаннях представляє знання в явному вигляді для внесення в базу знань. Після цього експерт проводить оцінку експертної системи і передає критичні зауваження інженеру по знаннях. Такий процес повторюється до тих пір, поки експерт не оцінить результати роботи системи як прийнятні.

Найбільш поширеним методом накопичення знань в експертних системах ґрунтується на використанні системи продукційних правил. Продукційними називаються правила, що організовані у вигляді IF-THEN структур. Частина продукційного правила, що розмішена між ключовими словами IF і THEN представляє собою умовний елемент або шаблон правила. Після слова THEN заноситься список дій або рішень, які повинні бути виконані відповідно до правила.

Продукційні правила сумісно з інтерпретатором, який управляє їх активізацією залежно від наявності фактів, складають продукційну модель представлення і використання знань в експертних системах. Такі системи носять назву продукційних. У продукційних системах знання, що

представлені у формі багатьох правил правил, визначають висновки які повинні бути зроблені (або не зроблені) в різних ситуаціях.

Застосовуючи методу продукційних правил з'являється нагода перекласти інтелектуальний тягар з розробки показників оцінки операційно-технологічного ризику банку на спеціалізовану експертну систему. В якості прикладу розглянемо визначення формули розрахунку показника комплексності інформаційної системи (K_{KC}), що визначає рівень взаємодії її формуючих технологій, запропонованого в роботі [8] і яке експертна система може зробити на основі наступного переліку правил:

1. IF показник комплексності системи – K_{KC} дорівнює одиниці THEN рівень ризику неадекватної взаємодії технологічних компонентів системи прямує до нуля;

2. IF технологічне рішення утворюють власні компоненти правої частини формули 1 THEN технологічне рішення вважається окремим – $ОТР$;

3. IF кількість $ОТР$ системи – N дорівнює одиниці THEN K_{KC} дорівнює одиниці;

4. IF N більше одиниці THEN K_{KC} повинен бути розрахований;

5. IF K_{KC} повинен бути розрахований THEN K_{KC} визначається як відношення одиниці до добутку коефіцієнтів складності взаємодії $ОТР$ системи – K_{CB} ;

6. IF K_{KC} визначається як відношення одиниці до добутку K_{CB} THEN K_{CB} повинен бути розрахований для кожного $ОТР$;

7. IF K_{TB} повинен бути розрахований для кожного $ОТР$ THEN K_{CB} для кожного (i -го) $ОТР$ визначається як збільшена на одиницю сума бінарних ознак: так=1, ні=0, необхідності використання спеціальних програмних реалізацій для взаємодії з іншими (від $j=i+1$ до $j=N$) $ОТР$ системи – $U_{СП,i,j}$;

8. IF K_{CB} повинен бути розрахований для кожного $ОТР$ THEN при визначенні K_{CB} для кожного $ОТР$ до суми $U_{СП,i,j}$ повинен входити розгляд лише тих співвідношень, які не враховувались при попередніх розрахунках K_{CB} .

Інтерпретація наведеного переліку продукційних правил в математичний вираз, може виглядати наступним чином :

$$K_{KC} = \frac{1}{\prod_{i=1}^{N-1} K_{\hat{N}\hat{A},i}}, \text{ де } K_{C\hat{A},i} = 1 + \sum_{j=i+1}^N U_{\hat{N}\hat{I},i,j} \quad (3)$$

У подібний спосіб можна накопичувати знання в експертній системі стосовно способів розрахунку інших показників, значення яких дозволяє підвищити об'єктивність оцінки операційно-технологічного ризику. Це

стосується зокрема, запропонованих разом із показником комплексності, показників модульності, інтегрованості [8] та (що є найбільш цінним) таких показників, формули розрахунків яких досі не були оприлюднені жодним експертом-людиною.

Підсумовуючи викладені положення можна дійти висновку, що прийняття рішень в процесі управління операційно-технологічним ризиком багато в чому залежить від об'єктивності експертних знань. Тому метода формалізації знань експертів та накопичення їх в експертній системі являє собою найбільш прийнятний на теперішній час підхід до створення програмного забезпечення підтримки дій в умовах невизначеності. Метод продукційних правил, що вважається класичним для формалізації інтелекту, може бути успішно застосований в інженерії знань експертів з оцінки технологій передових банківських рішень.

1. Баринов А.Э. Современное состояние мирового рынка финансирования инвестиционных проектов и роль банков в его развитии [Текст] / А.Э.Баринов // Финансы и кредит (рус.).- № 25.- 2007.- С.16-23.

2. Домрачев В.М., Раевский К.С. Міжнародні порівняння банківських систем України та країн Європи [Текст] / Д.В.Домрачев, К.С.Раевский // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Вип. 21: збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2007.- 344 с.

3. Дмитров С.О., Меренкова О.В., Левченко Л.Г., Медвідь Т.А. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму [Текст] : монографія / [С.О. Дмитров , О.В.Меренкова, Л.Г. Шевченко, Т.А. Медвідь]; під заг. редакцією О.М. Бережного.- Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008.- 75 с.

4. Домрачев Є.В., Домрачев В.М. Система підтримки прийняття рішень з монетарної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.isoftware.kiev.ua/245/1/D21.DOC>.

5. Крістіюгло Г.М. Використання скорингових моделей в умовах невизначеності та ризику споживчого кредитування [Текст] / Г.М.Крістіюгло // Формування ринкових відносин в Україні.- № 7.- 2007.- С.86-90.

6. Джераратано Д., Райли Г. Експертні системи: принципи розробки і програмування [Текст] : навч. посіб. / Джозеф Джераратано, Гаррі Райли.- М.: Вільямс, 2007.- 1152 с.

7. Кнут, Д. Э. Искусство программирования: В 3 т. Т. 1: Основные алгоритмы [Текст] : учебное пособие : пер. с англ / Д. Э. Кнут. - 3-е изд. - М.-СПб.-К. : Вильямс, 2000. - 720 с.

8. Вахнюк С.В., Меренкова О.В. Механізм оптимізації інвестицій у проект розвитку інтерактивних банківських продуктів [Текст] / С. В. Вахнюк, О. В. Меренкова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 19. - С.187-195.

9. Нашекин А.Б., Зинкевич В.А., Насибян С.С., Черкашенко В.Н. Ментальний капітал банку [Текст] / А.Б. Нашекин, Зинкевич В.А., Насибян С.С., Черкашенко В.Н. // Банковское дело.- № 1- 2008.- С.69-76.

10. Рассел С., Норвиг П. Искусственный интеллект. Современный подход [Текст] : навч. посіб. / Стюарт Рассел, Питер Норвиг. - М.: Вильямс, 2006.- 1408 с.

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ З УРАХУВАННЯМ ЕКСТЕРНАЛІЙ ЗАВДЯКИ ІНДИКАТОРУ ІСТИННОГО ПРОГРЕСУ

На проблематичних аспектах виміру національного розвитку, не заснованого винятково на економічному зростанні й збільшенні прибутку, зосередили свою увагу американські вчені ще в середині 90-х років минулого сторіччя, опрацювавши, зокрема, методологічні й методичні основи Індикатора істинного прогресу (ІПП), що містить у собі кілька десятків змінних, які перебувають за межами ВВП і відносяться до соціального життя, навколишнього середовища й інших параметрів [1; 2; 3]. Слід зазначити, що нині ІПП є найбільш методично розробленим серед індикаторів реального добробуту населення [4].

Практично застосовуючи ІПП при аналізі зміни добробуту американського народу в період з 1950 по 1995 рр. і порівнюючи досягнуті результати з відповідною динамікою зростання ВВП, дослідники вперше одержали статистично достовірне підтвердження того, що позитивна динаміка ВВП може не супроводжуватися такою ж позитивною динамікою показника суспільного добробуту. Зроблені розрахунки показали розбіжність цих двох показників [2; 3]. Наступні розрахунки виявили, що до сімдесятих років їхня розбіжність була відносно невелика, однак, починаючи із двохтисячного року, ВВП більше ніж удвічі перевищував Індикатор істинного прогресу, виявляючи вже серйозну розбіжність між цими показниками, а отже, фактичне зниження рівня добробуту американського народу при активному зростанні ВВП [5].

Примітно, що й для Європейських країн (як і для США) дані свідчать про стійке падіння ІПП за останні тридцять років [6]. Така динаміка розкриває той факт, що розвинені економіки, демонструючи швидке зростання, насправді є значно менш успішними, аніж здається на перший погляд, причому таке зростання часто виявляється або просто реалізацією багатих можливостей, які потенційно існували, або неявним запозиченням у закордонних державах чи у майбутніх поколінь, або просто переходом діяльності з неринкової в ринкову сферу.

Втім, Індикатор істинного прогресу є вдалою спробою не тільки доповнити показник ВВП, а й вдосконалити його з урахуванням екстерналій, утворюючи адекватний вимірник економічного, соціального й екологічного добробуту, реального благополуччя населення. Отже, *Індикатор істинного прогресу доцільно розглядати як альтернативу ВВП при оцінці суспільного добробуту*. Його вимірювання дає можливість більш обґрунтовано й точно

говорити про екологічну, економічну, соціальну ефективність розвитку країни і приймати відповідні стратегічні політичні рішення, по суті, про коригування шляхів її просування за траєкторією сталого розвитку.

У зв'язку з цим варто підкреслити, що в даний час 11 країн (включаючи Австрію, Австралію, Англію, Німеччину, Канаду, Нідерланди, США*, Францію, Швецію) роблять перерахунки своїх ВВП, використовуючи Індикатор істинного прогресу [6]. Безумовно актуальним є впровадження ІП у систему макроекономічних показників і для України, особливо в контексті досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей сталого розвитку.

Деяке уявлення про рівень національного добробуту дають піонерні результати цифрових вимірів ІП в Україні в динаміці за 2000 – 2007 рр. Як показують розрахунки, починаючи із двохтисячного року, відзначається тенденція одночасного збільшення макроекономічних показників ВВП і ІП, що супроводжується досить стабільною величиною розбіжності між ними. Ця тенденція виявляє фактичне зниження рівня добробуту українського народу при зростанні його економічної активності, причому реальний рівень суспільного добробуту приблизно вдвічі нижчий величини ВВП протягом усього періоду з 2000 по 2007 рр. Аналогічні результати були отримані й при порівняльних розрахунках динаміки величини ІП і ВВП на душу населення.

І хоча отримані результати є якоюсь мірою орієнтовними, з огляду на той факт, що досить багато показників не вдалося розрахувати, однак, це не знижує значущості проведених цифрових вимірів досягнутого рівня добробуту населення для оцінки *реального* суспільного прогресу в Україні й наступного прогнозування його динаміки при нарощенні економічного потенціалу.

1. Cobb C., Halstead T., Rowe J. If the GDP is up, why is America down? // Atlantic Monthly. – October 1995. – PP. 59-78. – Mode of access: <http://www.theatlantic.com/politics/ecbig/gdp.htm>.

2. Anielski M., Rowe J. The Genuine Progress Indicator. 1998 Update - Executive Summary. San Francisco: Redefining Progress, 1999. - 61 p. - Mode of access: http://www.rprogress.org/publications/1999/gpi1998_execsum.pdf.

3. Cobb C., Goodman G. S., Wackernagel M. Why bigger isn't better: the Genuine Progress Indicator-1999 Update. San Francisco: Redefining Progress, November 1999. – Mode of access: <http://www.rprogress.org/publications/1999/gpi1999.pdf>.

4. Talberth, J., Cobb, C., Slattery, N. The Genuine Progress Indicator 2006. Executive Summary – Redefining Progress, 2006. – Mode of access: http://www.rprogress.org/publications/2007/GPI2006_ExecSumm.pdf.

5. 'Main Street' economic conditions misread by GDP // PhysOrg.com / Economics, Feb. 18, 2010. – Mode of access: <http://www.physorg.com/partners/university-of-maryland/>

6. Genuine progress indicator / From Wikipedia, the free encyclopedia (This page was last modified on 6 March 2010). - Mode of access: en.wikipedia.org/wiki/Genuine_progress_indicator.

---

* У 2010 році вже п'ять штатів у США – Вермонт, Міннесота, Огайо, Юта та Мериленд – розраховують свої Індикатори істинного прогресу як альтернативу ВВП.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Розвиток економіки України пов'язаний з вирішенням низки соціально-економічних проблем, переважна частина яких є складними теоретичними та практичними питаннями, які потребують вирішення.

Соціальна ситуація в Західному регіоні має чітку тенденцію до загострення, що є наслідком загальнонаціональної економічної кризи і прорахунків в соціальній політиці попередніх років. Нестримно падає природний приріст населення, що на тлі його зростаючої смертності веде до загострення депопуляційних процесів. За рахунок зростаючих міграційних переміщень зменшилася чисельність населення у регіоні. Продовжується процес його старіння. Якщо найближчими роками ці процеси не будуть зупинені, то будь-які економічні програми втрачають сенс: їх не буде кому і для кого реалізовувати. Останніми роками загострення соціальних проблем в Західному регіоні викликане ще і чинником зайнятості його населення.

На тлі загального падіння життєвого рівня народу України не є виключенням і Західний регіон. Його жителі мають порівняно низькі середні доходи, основний компонент яких — заробітна плата робітників і службовців зростає тут повільнішими темпами, ніж в середньому по країні. Для порівняння: у 2008 року мінімальна заробітна плата у м. Києві складала 3074 грн., а у Тернопільській області 1313 грн. У більшості розвинених країн світу питома вага витрат на харчування, одяг і взуття складає 15-20% родинного бюджету. У Західному регіоні цей показник в 3,5-4 рази вище. У розвинених країнах така картина спостерігалася 70-100 років тому [1].

Не менш важлива для регіону проблема розвитку матеріально-технічної бази соціальної інфраструктури. На сьогоднішній день існує значний розрив між нормативними показниками і фактичним рівнем забезпеченості населення об'єктами соціальної сфери. Останніми роками, внаслідок порушення режиму виробничих процесів, в Західному регіоні значно зросла загроза виникнення екологічних аварій та катастроф. Особливу тривогу викликає необмежена вирубка лісів. Внаслідок збезлісення схилів активізуються зсувні процеси, збільшується кількість паводків на гірських річках, міняється мікроклімат. Залісення вирубок монокультурою ялини наводить до частих буреломів. Таким чином, екологічна ситуація в Західному регіоні є досить напруженою. Якщо врахувати курортну цінність цієї території, то проблема її екологічної безпеки є однією з першочергових для практичного рішення.

Соціально-економічна структура Західного регіону характеризується виробничою однобокістю: ті, що майже 3/4 працюють зайняті у виробничій сфері, що говорить про соціально несприятливий характер його економіки. Аналіз географічних, природних, історичних і економічних умов показує, що на етапі становлення державності України і входження її в світову спільноту Західний регіон має унікальний шанс стати своєрідним полігоном, де розумна економічна політика може успішно поєднувати регіональні, державні і міжнародні інтереси країни, забезпечивши при цьому і прогрес в його соціально-економічному житті. Йдеться про виборі правильного стратегічного курсу розвитку регіону. Потрібно виробити нестандартні ходи і вирішення при виборі пріоритетів і конкретних сфер, розвиток яких би забезпечив прогресивні зміни в економічному житті регіону, прискорив і направив ринкові реформи в необхідне русло, що, у свою чергу, ініціюватиме приплив капіталу (і у тому числі — іноземного). Для порівняння: за обсягом інвестицій в основний капітал на одну особу за 2008 рік різниця між максимальним (м. Київ – 17175,9 грн.) мінімальним (Тернопільська область – 2602,3 грн.) значеннями становила 6,6 разів. На 1.01.2005 року за обсягом залучених в регіон іноземних інвестицій на одну особу різниця між регіонами (Чернівецька область – 26,8 дол. США, м. Києві – 1027,8 дол. США досягала 38.1 рази) [2].

На найближчий період основними пріоритетами регіонального розвитку Західного краю повинні стати: рекреаційний комплекс; АПК; лісопромисловий комплекс; машинобудування; невиробнича сфера (особливо — в гірській частині регіону); охорона довкілля, збереження і відновлення історико-культурної спадщини. Для розвитку Західного регіону пріоритетним є освоєння його курортного потенціалу. Саме такі орієнтири закладені в Державну програму соціально-економічного розвитку Західного регіону. Статус програми як державною обумовлює її орієнтацію на першочергову реалізацію саме державних інтересів в Західному регіоні. До програми увійшли найбільш значимі заходи і проекти. Джерелами фінансування програми служать державний бюджет; місцеві бюджети; позабюджетні фонди; засоби підприємств, установ і організацій; зарубіжні інвестиції. Досвід розробки Державної програми соціально-економічного розвитку Західного регіону показує, що при новаторських підходах до управління їх реалізацією, такі програми можуть стати ефективним інструментом державної регіональної економічної політики в Україні.

1. Осауленка О.Г. Статистичний щорічник України за 2008 рік / О.Г. Осауленка. – Київ: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 566 с.

2. Економіка ринкових відносин / В.П. Черевань [та ін.] – Київ – 2008. – №1 (1). – С. 50-54.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК СУЧАСНА ПАРАДИГМА УПРАВЛІННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРІ

Забезпечення узгодженості інтересів основних суб'єктів в процесі виробничо-господарської діяльності підприємства за сучасних умов повинно відбуватися на прийнятті засад соціальної відповідальності бізнесу. Впровадження даного напрямку в діяльність вітчизняних підприємств є одним із засобів вирішення існуючих проблем в управлінні підприємствами та шляхом їх розвитку відповідно зі світовими тенденціями.

Метою роботи є розгляд соціальної відповідальності бізнесу як сучасної парадигми управління у міжнародному просторі.

Проблема соціальної відповідальності досліджується у філософії, соціології, етиці, в сучасних дослідженнях зростає інтерес до відповідальності у владі, у сфері державного управління. В економіці даними питаннями займаються Н. Брюховецька, Л. Вітковська М. Губська, Ф. Євдокімов, С. Катанаєв, Л. Коновалова, М. Корсаков, Р. Пустовіт, І. Соболева, П. Шура та інші [1,2,3,4,5]. Даний напрямок почав розвиватися в 1960-х рр., коли було взято під сумнів тезу про єдину мету суб'єктів бізнесу – отримання прибутку, – що зумовило необхідність дослідження питань соціальної відповідальності.

Автори праці "Соціальний портрет бізнесу", дослідивши зарубіжний досвід, наводять різноманітні визначення терміна „соціальна відповідальність”. Так, провідне об'єднання корпорацій США, що займається розвитком і просуванням концепції "соціальної відповідальності бізнесу", визначає соціальну відповідальність бізнесу як "досягнення комерційного успіху шляхами, які засновані на етичних нормах і пошані до людей, співтовариств, навколишнього середовища" [5]. Європейська комісія дає таке визначення даного терміна: "Корпоративна соціальна відповідальність за своєю суттю є концепцією, яка відображає добровільне рішення компаній брати участь в поліпшенні суспільства та захисті навколишнього середовища" (за [5]). Ф. Євдокімов і М. Губська обмежують соціальну відповідальність межами економічної доцільності та вважають, що „соціальна відповідальність – це діяльність підприємства зі здійснення соціальних програм в границях економічної доцільності” [3]. Такий підхід до розуміння соціальної відповідальності більш відповідає сучасним вимогам, оскільки при ринковій економіці виробничо-господарська діяльність

підприємств за мету встановлює отримання прибутку. Інші автори вважають, що соціальна відповідальність знаходить втілення в таких категоріях, як соціальні зобов'язання, соціальна взаємодія та соціальна чуйність. При цьому під соціальними зобов'язаннями розуміється отримання корпорацією прибутку та сплата державі податків унаслідок діяльності, обмеженої рамками закону. Синтез наведеного вище дозволяє запропонувати таке визначення: соціальна відповідальність підприємства – це добровільні соціальні зобов'язання, які визнаються такими суспільством та які бере на себе власник або уповноважений ним орган підприємства з метою задоволення соціальних інтересів персоналу та всіх зацікавлених сторін в межах економічної доцільності.

Вчені, які займаються дослідженням соціально-трудоких відносин та соціальною відповідальністю, в більшості випадків, виділяють таких суб'єктів: найманого працівника, роботодавця та державу. Однак необхідно додати, що соціально відповідальний бізнес займає інтереси не тільки персоналу, роботодавців і держави, але й залучає цілу низку зацікавлених осіб: громадськість, покупців, бізнес-партнерів, підприємства-конкуренти, топ-менеджерів тощо. Для управління інтересів усіх зацікавлених сторін, керівникам підприємства, по-перше, необхідно формулювати спільні цілі, які сприяють окресленню кола інтересів зацікавлених сторін. При цьому потрібно встановити чіткі пріоритети між різними групами зацікавлених сторін, оскільки це дозволяє акцентувати увагу на найбільш значущі серед них для управління і формування соціально відповідального підприємства. По-друге, встановлення партнерських відносин із зацікавленими сторонами має ґрунтуватися на соціальному партнерстві. Окрім цього, необхідно розробляти і використовувати методики, які направлені на вивчення впливу зацікавлених сторін на діяльність підприємства.

Таким чином, підвищення ролі соціальної відповідальності в державній службі має забезпечити виконання місії сучасного підприємства – служби суспільству. Тому розробка даного напрямку в потребує подальших досліджень.

1. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика / Н. Ю. Брюховецька. — Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. — 276 с.

2. Витковская Л. Социальная ответственность бизнеса и государства в обществе / Л. Витковская // Проблемы теории и практики управления, 2007. — № 4. — С. 41–49.

3. Евдокимов Ф. И. Социальная ответственность предприятия как фактор экономического развития / Ф. И. Евдокимов, М. В. Губская // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. — Донецьк. — 2004. — № 82. — С. 5—10.

4. Пустовийт Р. Ф. Институціональне середовище підприємства в трансформаційній економіці: монографія / Р. Ф. Пустовийт. — Черкаси: Брама-Україна, 2006. — 372 с. 5. Социальный портрет бизнеса. Путеводитель по социальным программам российского бизнеса. М. — The Platzdarm Group, Альпина Бизнес Букс, 2004. — 196 с.

МІЖНАРОДНІ ТОРГІВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ І В ПРАКТИЦІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Концепція вільних міждержавних торговельних відносин на сучасному етапі є панівною, як в теоретичному так і в практичному аспектах міжнародної економічної діяльності.

Теоретичні засади пріоритетності вільної торгівлі сформулював Адам Сміт у 1776 році, в [1]. За А. Смітом не треба вагатися при купівлі за кордом всього того, що іноземні виробники можуть виробляти дешевше ніж національні. Це загальне правило приводить до практичного висновку: встановлювати перепони міжнародному обміну було б не зовсім розумно. Свій висновок А. Сміт підкріплює трьома додатковими аргументами.

1. Обмін між націями дозволяє кожній з них реалізовувати надлишки конкурентоспроможного виробництва і, таким чином, надає цінності тому, що в іншому випадку не мало б користі. 2. Завдяки розширенню ринку за межі національних кордонів збільшується обсяг виробництва і як наслідок – доход. 3. Зовнішня торгівля збільшує можливості до збереження і завдяки цьому, через процес накопичення, збільшується капітал нації.

Наведені доводи на погляд А. Сміта підкріплюють його висновок і доводять, що міжнародний обмін є сприятливим для кожної країни; кожна країна знаходить в ньому абсолютні переваги. Але, якщо продовжити ці роздуми далі, то можна дійти парадоксального висновку: якщо будь-яка країна може знайти за кордоном за меншу ціну і без обмежень за обсягом, всі блага, яких вона потребує, то в її інтересах придбати за кордоном все те, що вона повинна споживати. Але, тоді, чи буде така країна сама мати щось для продажу? Яким чином така країна буде розраховуватися за закуплені іноземні товари? Теорія абсолютної переваги відповідь на ці питання не дає.

В своїх «Началах ...» [2] Давид Рікардо виводить класичну теорію з цього тупика. Д. Рікардо дає межі в яких є можливим і бажаним обмін між двома країнами. В основі його пояснень лежить розподіл і порівняння виробництв, в яких країна має переваги або слабкості порівняно з виробництвами в інших країнах та на основі чого розраховується відносна користь торговельної операції. Такий підхід став доповненням до теорії абсолютних переваг і перетворив її на теорію порівняльних переваг.

Продовжуючи розвиток теорії вільної торгівлі Стюарт Мілль в [3] обґрунтував, що ціна товарів при міжнародному обміні встановлюється за законом попиту та пропозиції на такому рівні, що сукупність експорту кожної країни дозволяє оплачувати сукупність її імпорту.

Класична модель міжнародного обміну базується на фундаментальній тезі, яку сприймають як аксіому: обмін здійснюється відповідно принципам ринку, тобто в залежності від вільного співвідношення попиту та пропозиції. А якщо це не так, якщо деякі учасники обміну мають можливість впливати на торговельні умови за для своєї користі, то глобальна економічна оптимізація не забезпечується і, як наслідок, не забезпечується оптимізація на рівні кожного із партнерів цього обміну.

Прикладів силового ведення обмінних міжнародних операцій так багато, що вони стали сприйматися як ринково нормальні. Після війни в Іраку контроль над іракською нафтою одержали США і рівень світових цін на нафту зріс. У стосунках між Україною та Росією торговельні газові угоди аж ніяк не відповідають оптимальним економічним відносинам, що декларуються теорією ринкових відносин.

В реальності ринкова конкуренція не існує у такому ідеальному вигляді, як це передбачає теорія. На міжнародний обмін впливають сили, які виникають в результаті міжнародних відмінностей і ці сили нерівнозначні, при використанні їх у відносинах з іншими країнами. Це дає нам право зробити висновок, що міжнародні торговельні відносини не базуються на правилах класичної ринкової економіки, це ставить під сумнів можливості вільного обміну забезпечувати економічний оптимум, як на глобальному рівні, так і особливо на рівні економічно слабкіших країн.

Отже, сучасна історія міжнародних економічних відносин, особливо в частині міжнародного обміну (торговельні відносини) дозволяє констатувати, що класична модель міжнародного обміну не відповідає реаліям сучасності. Ця невідповідність базується на тому, що: фактори виробництва не статичні, постійно змінюються; країни знаходяться у нерівному, як соціальному так і економічному становищі; міжнародна ціна не є ціною рівноваги між попитом та пропозицією, а є результатом взаємодії нерівних за впливом сил і інтересів, що мають лише віддалене відношення до ринкового механізму.

Наведені фактори далекі від теоретичних засад теорії вільної торгівлі. У сучасному світі міжнародна торгівля ставить національні ринки слабких країн в залежність від сильніших держав або підприємств. Захист національної економіки від іноземних конкурентів стає національним пріоритетом в тому обсязі, в якому такий захист відкриває можливості для національного економічного розвитку, якому б не ставав на заваді «вільний» обмін.

1. Адам Смит. Исследование о природе и причинах богатства народов, т.1— 4, СПб, -М.:, 1962.

2. Давид Рикардо. Начала политической экономии и налогового обложения, т.1, Соч. в 3-х т. - М.: 1955.

3. Джон Стюарт Милль. Основы политической экономии, т.1-3, -М.:, 1981.

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Системна криза трансформаційного періоду призвела до погіршення всіх складових людського розвитку в Україні, обумовлюючи формування нових соціальних викликів для суспільства. В умовах скорочення доходів та падіння загального рівня життя погіршується стан здоров'я населення, знижується якість та доступність освітніх та медичних послуг, загострюються проблеми соціального середовища тощо. Ці проблеми посилюються регіональними диспропорціями соціально-економічного розвитку, нерівномірністю розвитку інфраструктури та людського потенціалу в Україні.

Основним інструментом забезпечення та підтримки людського розвитку залишаються соціальні інвестиції, що охоплюють вкладення держави, комерційних підприємств, домогосподарств та неурядових організацій. Хоча значення приватних соціальних інвестицій в Україні зростає, провідна роль у фінансуванні людського розвитку належать державі та реалізується за рахунок бюджетних ресурсів та коштів позабюджетних цільових фондів.

Фінансування соціальних послуг, які безпосередньо споживає населення, і які є визначальними для підтримки людського розвитку, в основному здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Так, в місцевих бюджетах зосереджено понад 60% видатків на освіту (зокрема, фінансове забезпечення освітніх закладів нижчих рівнів – дошкільної та середньої освіти) та до 80% видатків на охорону здоров'я (фінансування закладів первинної та вторинної лікувально-профілактичної допомоги). Хоча основна частина видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення забезпечується за рахунок коштів Державного бюджету, з місцевих бюджетів здійснюється фінансування державних програм соціального забезпечення (притулків для неповнолітніх; територіальних центрів і відділень соціальної допомоги на дому) та соціальний захист окремих категорій населення, що фінансується за рахунок субвенцій державного бюджету (пільги ветеранам війни і праці, допомога сім'ям з дітьми, додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг, компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян).

Витрати на утримання та функціонування об'єктів соціальної сфери визначаються чисельністю наявного населення адміністративно-територіальної одиниці та ґрунтуються на єдиних нормативів видатків у розрахунку на душу населення (в сфері охорони здоров'я, духовного та фізичного розвитку), учня (в освіті), одержувача соціальних послуг (у соціальному захисті та соціальному забезпеченні).

Загальний обсяг видатків місцевих бюджетів у 2008 р. склав 134,69 млрд.грн.; з них 69,8% коштів були спрямовані на соціально-культурну сферу. Найбільша за обсягом стаття видатків місцевих бюджетів традиційно спрямовується на фінансування освіти (29,3% видатків в 2008 р.), наступні позиції посідають видатки на охорону здоров'я (19,5%), соціальний захист та соціальне забезпечення (17,3%). Лише 3,8% сукупних видатків місцевих бюджетів було спрямовано на духовний та фізичний розвиток в 2009 р. [1].

В середньому по Україні обсяг видатків місцевих бюджетів склав 1926,5 грн. в розрахунку на одну особу за січень-вересень 2009 р., при цьому в регіональному аспекті спостерігалася традиційна нерівномірність даного показника. Найбільші обсяги видатків характерні для міста Києва (3013,1 грн. на особу за даний період часу), найменші – у Луганській, Сумській та Донецькій областях (відповідно 1697,2, 1714,9 та 175861 грн.) [2]. Серед чинників, що визначають диференціацію областей за рівнем соціальних видатків: розмір сукупного бюджету області, чисельність населення області, кількість освітніх установ та установ охорони здоров'я на її території.

Система міжбюджетних відносин в Україні зазнала реформування в 2001-2002 роках, яке дало позитивні результати, однак процес реформ залишається незавершеним. Незважаючи на те, що переважна частина видатків соціального спрямування передана до місцевих бюджетів, їх повноваження по фінансуванню соціальної сфери залишаються нечіткими та дублюються на інших рівнях влади. Надмірний рівень централізації, обмеження фінансового та адміністративного потенціалу органів місцевого самоврядування в умовах низького рівня власної доходної бази зумовлюють низьку ефективність використання наявних ресурсів, сприяють загостренню диспропорцій в рівні людського розвитку регіонів України.

1. Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В. Бюджет та економіка. Основні тенденції 2008 року / ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: 2009. – 12 с.

2. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за січень-вересень 2009 року / [Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: 2009. – 141 с.

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1. Прагнучи поглибитися думками у запропоновану проблематику колегами з Сумщини ми вкотре вирішили порадитися з Іваном Яковичем Франком, продовжуючи розпочату розмову на сторінках одного з часописів Прикарпаття (ІФУНГ). “Кожна людська особа , - писав І.Я. Франко, - сама для себе цілий світ, кожна в своїх очах має право жити, як їй хочеться, розвиватися, як може, все, що обмежує, стіснює її – шкідливе. Але чоловік – громадський звір, він живе на світі не сам, а в родині, в громаді; для родини, для громади він мусить віддавати частину своєї свободи і свого особистого права...” [1, с. 320] (із твору “Що таке поступ?” (1903р.). Адже весь світ має обертатися навколо людини, навколо його “поступу” - до поліпшення якості життя, до вдосконалення, до розвитку, до розкриття безмежного людського потенціалу. Перші питання, які ставляться людині при знайомстві, торкаються його родини, безпосереднього оточення, комфортності проживання, працевлаштування і т.п. Отже, проблема управління розвитком регіональних суспільних систем заслуговує особливого дослідження.

2. Далі І. Я. Франко наголошує: “...От таке саме й з тими громадськими, суспільними слабостями, що спадають на людей при поступі наперед. Те, що ми досі роздивили, всі оті ради: повороту до природи, до селянського стану, до бездержавства, заведення повної спільності – все се такі панацеї, яких не зварить і не приготує ніякий аптекар. Вони бентежать людей, ворують їх думки і заставляють їх шукати нових доріг, і в тім їх важка вартість, їх історична заслуга. Але певності, панацеї в них не шукайте. Поступ цілої людськості – се величезна і дуже складна машина... Як у цілій природі, так і в розвою людства керму держать два могутні кондуктори, то ті самі, яких пізнав вже великий німецький поет і вчений, Йоганн Гете, а то *голод і любов*. Голод, се значить матеріальні і духовні потреби чоловіка, а любов – се те чуття, що зроджує чоловіка з іншими людьми. Людського розуму в числі тих кондукторів нема, і певно, ще довго не буде” [1, с. 192].

3. Яке має відношення наведена цитата до теми конференції? По-перше, організатори ставлять за мету розглядати регіон як складову суспільної мегасистеми. По-друге, ми шукаємо в різних формах регіонального розвитку (кластери, єврорегіони, прикордонне співробітництво, вільні економічні зони, інноваційні парки, раднаргоспи, комуни, кібуци і т.п.) шляхи вдосконалення соціально-економічних відносин у певному регіональному колі, в центрі якого має знаходитися конкретна людина зі своїми матеріальними запитами і духовними цінностями. По-третє,

людина, родина, група, колектив людей має спілкуватися з іншою (іншими) при поступі, у процесі розширення зв'язків.

4. Аналізуючи поступ людства за І.Я. Франком, варто згадати найпрославленіші пам'ятки античної культури. У 1640 році француз Д. С. Бессі відшукав у бібліотеці Ватикану невеличкий рукопис грецького філософа Філона. Ймовірно, ще у III-му столітті до н. е., філософ вперше вжив у своєму творі словосполучення - Сім чудес Стародавнього Світу. Про дивовижні архітектурні досягнення дещо пізніше писали і Пліній Старший, і римський поет Марціал, і грек Павсаній. Остаточний список Семи чудес сформувався лише у XVIII столітті. Він включав: Олександрійський маяк на острові Фарос; Висячі сади Семіраміди у Вавилоні; Піраміду Хеопса у Гізі; Статую Бога Геліоса на острові Родос; Статую Зевса в Олімпії; Усипальницю царя Мавсола у Галікарнасі; Храм Артеміди в Ефесі. До чого цей перелік? Відповідь: а це все регіони з їх гаммою проблем. Та «поступ не все будує, але й часто руйнує». До наших часів збереглась лише піраміда Хеопса, інші - стерті часом, сонцем, водою, вітром, людьми.

5. Академік Ю.М. Пахомов ставить питання про “цивілізаційний ренесанс” [2, с.12]? Адже дехто з «оракулів» (А. Тойнбі) пророкували, що із семи уцілілих цивілізацій залишиться лише “західна”, “євроатлантична”, “вестернізована”. Стали вважати, що експансія цінностей “вестернізованого” світу з його демократією, правами і свободами людини, технологічними інноваціями, добробутом, побутовим комфортом і т.п. завоюють все і вся. З часом, а ми є свідками, а може певною мірою й співучасниками історичних зрушень, логіка починає пробуксовувати. Глобалізація наштовхується на антиглобалізацію. “Нестримна жадібність обертається відплатою, становлячись не лише руйнівною, але все більше саморуйнівною силою” [2, с. 16]. “Чудова сімка” (“G7”) перетворюється у “G8”. “G8” розширюється до “G20”. Євроатлантичні країни з їх духовними (!?) цінностями поступово витісняють країни БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай). Потужніше звучить голос інших країн, інших лідерів. У цій ситуації Україні важливо визначитися з векторами і перевагами входження в регіональні співтовариства (ЄС, НАТО, СНД, ОЧЕС, ШОС і т.д.) як захист від глобальних викликів з метою значного підвищення рівня її конкурентоспроможності на світовому просторі. Як результат усіх стратегій, планів, програм - тривалість, якість життя українця. І не на 11 років нижча, ніж у країнах Європи, що ми маємо на сьогодні.

1. Франко І. Що таке поступ? Твори. В 20-ти томах. Т. XIX. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1956, с. 155-194.

2. Цивілізаційна структура сучасного світу. В 3 томах. Глобальні трансформації сучасності. Т. 1 // Под ред. академіка НАНУ Ю.Н. Пахомова і д.ф.н. Ю.В. Павлика. – К. : Наук. думка, 2006. – 686 с.

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ У ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сьогодні основним напрямом розвитку України є інтеграція до Європейського Союзу. Важливим етапом в цьому напрямку є створення регіональних стратегій розвитку та їх запровадження. В умовах світової фінансової кризи та загострення внутрішніх кризових явищ актуальним завданням регіонального розвитку є забезпечення умов реалізації інноваційно-інвестиційних стратегій. Ефективний розвиток регіональних суспільних систем вимагає вкладання належних обсягів інвестиційних ресурсів, здатних забезпечити економічну безпеку і соціально-економічний розвиток регіонів та держави в цілому.

Актуальність теми дослідження викликана також станом розробленості теми. До сьогодні у вітчизняній літературі проблеми формування інноваційного господарського механізму на регіональному рівні в перебігу кризових явищ не отримали повномасштабного спеціального висвітлення. Вивчення зарубіжних і вітчизняних розробок з формування регіональних стратегій показало наступне. Створення стратегій розвитку регіонів у сфері інвестицій є ефективними, якщо:

1. Містять цілі діяльності, істотні елементи інвестиційної політики, які визначають поле діяльності, послідовність досягнення цілей, передбачають еволюцію цілей.
2. Розвиваються навколо кількох ключових концепцій і напрямів.
3. Передбачають та враховують дію невідомих факторів.
4. Передбачають ієрархію стратегій.

В Україні мають місце суттєві регіональні диспропорції в обсягах інвестицій в основний капітал. Для активізації інвестиційної діяльності на рівні регіонів та зменшення інвестиційних диспропорцій в регіонах може бути використаний такий економічний важіль, як диференціація ставок місцевих податків, а також центральних і регулюючих податків у частині, що направляється до регіональних бюджетів. Створення пільгового податкового режиму для інвесторів усіх форм власності, що вкладають капітал у проекти з відповідним регіональним пріоритетом, може поліпшити інвестиційний клімат у регіоні, стимулювати вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Оптимальний подальший розвиток може полягати у визначенні інвестиційної стратегії соціально-економічного розвитку регіону як системи короткострокових і довгострокових цілей, нагромадження інвестиційних ресурсів в регіоні для здійснення інвестиційної діяльності в його межах і

вкладання в умовах впливу факторів часу, ризику і ліквідності нагромадженого капіталу в усіх його формах в конкретні об'єкти господарювання з метою отримання прибутку та інших соціальних і економічних ефектів.

Існуючі стратегії регіонального розвитку як загальнонаціонального рівня, так і на рівні окремих регіонів на даному етапі сформовані в основному за рахунок надання пріоритетного статусу розвитку регіонів сферам промислового виробництва та сільського господарства. За таких преференцій стратегічного планування створити реальні передумови для сталого соціально-економічного регіонального розвитку практично неможливо.

В усіх регіонах основним джерелом залишаються власні кошти. Недосконалість податкової та кредитної політики держави обмежують здатність підприємств формувати достатній обсяг обігових коштів та залучати позиковий капітал для проведення інноваційно-інвестиційної діяльності. Недостатньо використовуються в Україні непрямі заходи стимулювання впровадження інновацій. Проблема інноваційної діяльності в процесі подолання кризових явищ набуває все більшого значення і потребує наукових розробок як в методологічному, так і в методичному аспектах. Від вирішення цієї проблеми в країні в цілому і в окремих її регіонах залежить перспектива інтеграції нашої держави в світову економіку.

На регіональному рівні важливе значення має закріплення фінансової бази інвестиційної діяльності у вигляді довгострокових стабільних нормативів. Доцільно перейти до середньострокових нормативів, розрахованих на 3–5 років, що забезпечувало б високу стабільність фінансів [1].

Державна інвестиційна політика має будуватися з урахуванням регіональних інвестиційних програм. Адже включені до державної програми інвестиції будуть реалізовуватися, а об'єкти будуватимуться в конкретних регіонах на певних територіях, економічні інтереси яких не можна не враховувати. Способами врахування цих інтересів можуть стати спільне пайове фінансування з державних і регіональних джерел, надання пільгових централізованих інвестиційних кредитів під гарантії місцевих адміністративних банків.

ЗАВДАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Основною метою крос-культурного менеджменту є сприяння узгодженню дій в роботі та навчанні під час контактів, у яких культури як історично сформовані знання, цінності та досвід включаються у спільну мультикультурну діяльність.

Для того, щоб ефективно використовувати культурно обумовлені знання як корпоративний ресурс, спершу необхідно їх виявити, ідентифікувати і створити сприятливі умови для їх використання. Тому доцільно розглянути механізм дії крос-культурного менеджменту, який передбачає розв'язання наступних завдань для досягнення своєї основної мети.

1. Аналіз культурних систем ділових партнерів (відповідних національних, ділових та організаційних культур) з метою виявлення нових культурно обумовлених знань та формування ефективної системи менеджменту в організації.

2. Комбінація різноманітних корисних знань за допомогою інтерактивної трансляції (тобто трансляції у взаємодії). Інтерактивна трансляція є формою крос-культурної діяльності, що передбачає інтеграцію учасників у процесі роботи в мультикультурних групах для розробки спільного підходу до розуміння та вирішення проблеми в межах інтернаціональної компанії.

3. Сприяння розвитку процесуальної компетентності учасників мультикультурних груп, що передбачає формування у них відчуття потреби в командній роботі та прихильність міжкультурній взаємодії.

4. Формування крос-культурних мереж. Формування мереж – це крос-культурна діяльність щодо спільного використання знання, а також спосіб крос-культурних переговорів, учасники яких намагаються досягти згоди щодо того, 1) хто і з ким буде користуватися спільними ресурсами, а також 2) щодо ступеня доступу до них та обсягу компенсації чи форми винагороди за право їх отримання. Термін формування мереж не варто вважати туманним синонімом «встановлення контактів». Формування мереж – це також і практика, що сприяє організаційному навчанню.

5. Сприяти формуванню ефективних крос-культурних технологій, які створюють умови для надходження знань, цінностей, досвіду із різноманітних внутрішніх та зовнішніх культурних джерел та

трансформують їх в поведінку, поняття, товари та послуги. Вони включають формування комунікативних мереж та спільної бізнес мови.

Крос-культурні технології – це в основному прийоми спільного навчання, формування мереж та спільного використання знань, що розробляються спеціалістами конкретної організації. Такого роду технології номінально належать області неявного знання. Коли вони стають інституціоналізованими, вони перетворюються в знання, яке втілене в продуктах діяльності даної компанії, її цінностях та принципах.

Крос-культурні технології являють собою основну компетентність, яку слід розуміти наступним чином – це результат навчання спільному використанню знань представниками різних культур, що виявляється можливим завдяки внутрішнім мережам компанії.

Основна компетентність, у свою чергу, – це сукупність навичок та технологій, які дозволяють компанії надавати споживачу децю особливе.

Основна компетентність – це сполучна ланка, місце перетину специфічних стратегічних активів організації та вигод клієнтів, іншими словами – внутрішнього світу організації та ринку, що знаходиться за її межами. Основна компетентність є продуктом зусиль менеджменту, які спрямовані на перетворення можливостей організації в те, що обіцяє вигоду споживачу; таким чином формуються стійкі переваги в конкурентній боротьбі.

6. Створення та підтримка партнерської, відкритої атмосфери, яка полегшує взаємодію культур та сприяє вільному об'єднанню знань. Така атмосфера досягається завдяки соціальним вмінням, професійній компетентності, розуму й такту в спілкуванні.

Успішне виконання крос-культурним менеджментом своїх основних завдань дозволяє компанії виявляти, накопичувати та синтезувати культурно обумовлені знання, досягаючи синергетичних ефектів, коли інтелектуальний потенціал колективу виявляється більшим за суму потенціалів його окремих членів. А здобуваючи нове знання першою, організація може разом з цим придбати унікальну конкурентну перевагу.

Голишева Є.О.
Сумський державний університет

СПОЖИВЧИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

В умовах інформатизації та інтелектуалізації суспільства відбуваються істотні зміни економічного розвитку регіонів. Одним з визначальних

чинників успіху сучасних регіонів стає велика кількість підприємств, які концентрують свою діяльність на питаннях інновацій, необхідного оновлення технологій, зростання частки інтелектуальної праці у виробництві матеріальних цінностей. Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на малій базі капіталу та кількості працюючих. Саме тому, здатність до створення, використання і збільшення інтелектуального капіталу – це фундамент, на який спираються як ефективна діяльність окремого підприємства, так й економічна міць цілої держави.

Конкурентоспроможність регіону визначається конкурентоспроможністю його підприємств. Тому від розвитку окремої фірми, цілей які вона ставить перед собою, методи їх досягнення визначають положення всього регіону.

Підприємство не може існувати без взаємодії з іншими суб'єктами господарської діяльності. Діяльність підприємства залежить не тільки від клієнтів чи постачальників, але і від фінансових структур, посередників, органів державної та місцевої ради тощо. Тому виникає поняття капіталу відносин або споживчого капіталу як структурної складової інтелектуального капіталу. Ефективне управління споживчим капіталом визначає успішну діяльність та стійку конкурентоспроможність підприємства на сучасному ринку.

До сьогодні, не існує єдиного визначення споживчого капіталу. Трактування капіталу відносин залежить від структури, яку виділяють в інтелектуальному капіталі. Проаналізувавши існуючі погляди на структуру інтелектуального капіталу, можна запропонувати таке визначення споживчого капіталу – це сукупність відносин, які підтримує підприємство із зовнішніми суб'єктами (споживачами, постачальниками, партнерами, посередниками, фінансовими установами тощо).

Складові споживчого капіталу:

- система зв'язків із зовнішніми суб'єктами;
- історія відносин із зовнішніми суб'єктами;
- інформація про зовнішні суб'єкти (з якими вже взаємодіє підприємство та потенційні партнери);
- торговельна марка (бренд) підприємства та її продукції;
- репутація підприємства або її імідж на ринку;
- маркетингова система залучення нових економічних контрагентів.

Серед зовнішніх суб'єктів, з якими взаємодіє підприємство в процесі своєї діяльності можна виділити:

- споживачі
- постачальники
- партнери
- інвестори

- посередники збутової мережі
- фінансові установи
- органи місцевої та державної влади
- ЗМІ
- науково-дослідні центри

Поява маркетингу відносин, як клієнтоорієнтовного маркетингу, обумовлює концентрацію зусиль на задоволенні потреб споживачів, як джерела прибутку підприємства. В умовах надлишку інформації, великої кількості конкурентів на ринку, головною метою діяльності підприємства стає не завоювання нових клієнтів, а утримання вже існуючих. Але, окрім клієнтів та споживачів, підприємство взаємодіє з різноманітними суб'єктами, які також мають вплив на його діяльність. Налагоджені зв'язки із зовнішнім середовищем стають значною конкурентною перевагою у сучасних умовах. Саме тому, на думку автора, споживчий капітал є основною складовою інтелектуального капіталу, на яку мають працювати людський та організаційний капітал (дві інші складові інтелектуального капіталу).

На основі проведеного дослідження можна розробити такі рекомендації для підвищення конкурентоспроможності регіону на основі фактору споживчого капіталу його підприємств:

- конкурентоспроможність регіону визначають підприємства, які діють на його території, тому від успіху окремого підприємства залежить успіх всього регіону;

- підприємства, які основують свою діяльність на інноваціях та інтелектуальному капіталі, концентрують свою увагу на підтриманні довготривалих відносин з партнерами, ведуть успішну діяльність не тільки на ринках регіону, але й на міжрегіональних ринках. Тому стимулювання орієнтації підприємств на таку діяльність є пріоритетним для регіону.

1. Голишева С.О. Роль і місце споживчого капіталу в системі інтелектуального капіталу підприємства / С.О. Голишева. // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки – Харків: ХНТУСГ. – 2010. – Вип. 98, с. 190-197.

Горемікіна Ю.В.
*Інститут демографії та соціальних досліджень
 імені М.В. Птухи НАНУ*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Конституція України проголошує нашу країну суверенною, демократичною, соціальною та правовою державою. Здійснюючи свою

соціальну функцію держава гарантує громадянам соціальний захист у сфері суспільних відносин. Функціонування системи надання соціальних послуг вказує на те, що у країні існують елементи громадянського суспільства, а розвиненість системи соціальних послуг свідчить про рівень суспільного розвитку. Саме наявність у країні розвиненої мережі соціальних послуг, що надаються різним категоріям клієнтів, враховуючи їх особливості та потреби, забезпечує ефективність соціального захисту. За умов реалізації принципів адресності та індивідуального підходу соціальні послуги є найбільш ефективним видом соціальної допомоги, тому їх розвиток повинен стати пріоритетним напрямом державної соціальної політики.

У 2007 році для України розпочався етап реформування сфери соціальних послуг, з'явилися нові пріоритетні напрями її розвитку. Звичайно, на цьому шляху зустрічається багато перешкод, викликаних невідповідністю соціального захисту, який держава фактично може надати потребам та очікуванням громадян, виникає багато питань щодо подальшого розвитку системи соціальних послуг. Найбільш гострими проблемами розвитку соціальних послуг в умовах реформування є: перетворення соціальної сфери України з пострадянської на європейську, наявності стандартів соціального обслуговування, участь недержавних організацій (НДО) на ринку соціальних послуг України, втілення у практичну діяльність інструментів оцінювання соціальних послуг, реалізація механізму ліцензування.

Державі поки що не вдалося повністю реформувати соціальну сферу, тому в Україні досі існує успадкована від Радянського Союзу патерналістська модель соціальної політики, що сформувалась у країнах з директивною економікою. Такий підхід не може відповідати сучасним потребам користувачів соціальних послуг, тому активно продовжувати реформи, які сприятимуть розвитку соціальних послуг у нашій державі.

Окрім того, на сучасні українські соціальні реалії впливають особливі фактори, які гальмують розвиток ринку соціальних послуг. Найбільш помітними з них є недосконалість законодавства, відсутність універсальних стандартів надання соціальних послуг. Світова практика свідчить про необхідність розробки та впровадження універсальних стандартів надання соціальних послуг, оскільки у практичній діяльності вони є незамінними інструкціями для надавачів соціальних послуг і визначальними документами стосовно якості соціальних послуг. У зв'язку з цим головними принципами реформування соціальних послуг є впровадження стандартів якості та закладення ринкових механізмів у функціонування системи соціальних послуг.

Значний позитивний імпульс для розвитку соціальних послуг в Україні (особливо в умовах реформування) може дати участь недержавних організацій на ринку соціальних послуг. Недержавний сектор цілком

спроможний взяти на себе значну частину функцій із надання соціальних послуг на місцевому рівні. Недержавні організації можуть забезпечити більш ефективну роботу з клієнтами. Крім того, недержавний сектор швидше реагує на зміни в соціальній політиці та в потребах громадян. Становлення системи як державних, так і недержавних соціальних служб надзвичайно актуалізує проблему оцінювання ефективності їхньої діяльності, тобто оцінки ефективності надання соціальних послуг. Таке оцінювання важливе оскільки надає необхідну інформацію про те, які саме компоненти надання послуг працюють ефективно, а які вимагають реорганізації, модифікації або відміни; грамотно проведена оцінка допоможе виявити недоліки й поліпшити механізми надання соціальних послуг.

У 2007 році була прийнята «Концепція реформування системи соціальних послуг», яка передбачає реалізацію принципів децентралізації, обслуговування у громаді, зміцнення муніципального та громадського сектора надавачів соціальних послуг, підтримку недержавних надавачів соціальних послуг і соціального підприємництва, заміну великих державних інституцій невеликими соціальними закладами, наближеними до потреб отримувачів, індивідуальний підхід до клієнтів, розвиток інноваційних соціальних послуг. Саме перераховані вище напрямки і є пріоритетами розвитку соціальних послуг у майбутньому, а отже реформування – єдиний раціональний шлях розвитку соціальних послуг в Україні та необхідна умова наближення вітчизняної соціальної сфери до європейських зразків.

Гриценко К.Г.

ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Внаслідок глобалізаційних і інтеграційних процесів в економіці для страхових компаній (СК) особливо актуальною є проблема капіталізації. Капітал забезпечує платоспроможність СК, створює умови для її подальшого розвитку у кількісному та якісному напрямках. За джерелами походження капітал СК складається із власного та залученого. Головною складовою власного капіталу СК є статутний фонд, а залученого – страхові резерви. Можливість перетворення коштів страхових резервів, використаних СК як джерело інвестицій, через деякий час на дохід обґрунтовує коректність використання поняття «залучений капітал». Статутний фонд – найбільш стабільна складова капіталу СК, його доля у власному капіталі вітчизняних

СК в середньому становить 50% [1]. Головною ознакою розвитку страхового ринку України протягом останніх років є глобалізація, основою якої виступає рух капіталу. Сьогодні частка іноземного капіталу в загальному обсязі статутних фондів вітчизняних СК складає понад 25%.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності СК потрібно забезпечити не тільки зростання розміру власного капіталу СК, але й покращити структуру активів СК. Неякісні активи є головною причиною фінансової неспроможності багатьох вітчизняних СК. В 2007-2008 роках темпи росту обсягу сформованих страхових резервів перевищували темпи росту сплачених статутних фондів. На 01.10.2009 року Держфінпослуг оцінювала сумарний обсяг активів СК у розмірі 41,75 млрд.грн, із яких тільки 55% класифікувалися як активи, в які можна розміщувати страхові резерви. Доля акцій в структурі розміщених страхових резервів становила 41,6%, доля банківських депозитів – 26,4% [1]. По оцінкам експертів біля 90% портфеля акцій вітчизняних СК сьогодні знецінилося [2], банки знаходяться в скрутному становищі, що зменшило реальну вартість активів і було однією з причин банкрутства страхових компаній «Вексель», «Страхові традиції», «Галактика» з першої сотні рейтингу за обсягом зібраних в 2008 році премій.

Наявність достатнього статутного фонду СК збільшує фінансові можливості виконання страхових зобов'язань, гарантує її платоспроможність. Мінімальний розмір статутного фонду СК визначено в Законі України «Про страхування» для загальних видів страхування в сумі, еквівалентній 1млн.євро. Страхові компанії зобов'язані укладати договори перестраховання в тому разі, якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10% капіталу СК. Якщо потреба у страхових резервах породжена страховим ризиком, то потреба в резерві платоспроможності – ризиком діяльності страховика в умовах ринку [3]. Тому страхові компанії, що прагнуть розвиватися, збільшують розмір статутного фонду порівняно з мінімально встановленим (наприклад, статутний фонд лідера вітчизняного страхового ринку НАСК “Оранта” в 2009 році був поповнений на 600 млн.грн, що в декілька разів збільшило рівень її ліквідності).

В 2009 році обсяг страхового бізнесу в Україні, оцінений за обсягом консолідованих валових премій, суттєво знизився, що пояснюється спадом промислового виробництва і зниженням реальних доходів населення. На 01.10.2009 темп приросту валових страхових премій був від'ємним (-18,4%). Низький рівень капіталізації загрожує фінансовій безпеці СК. Щоб вчасно виявити проблеми формування капіталу пропонується оцінювати рівень поточної капіталізації СК за такими напрямками: достатність капіталу СК; ефективність використання капіталу СК; ефективність управління активами; виявлення факторів, які визначатимуть рівень капіталу СК у майбутньому.

Розроблена методика комплексної оцінки рівня капіталізації СК складається з чотирьох етапів. Перший етап передбачає розрахунок в динаміці частки власного капіталу у пасивах, темпів приросту власного капіталу, достатності фактичного розміру маржі платоспроможності та рівня покриття страхових резервів (кількісна характеристика). На другому етапі розраховуються якісні показники використання капіталу (емісійний дохід, економічна добавлена вартість, співвідношення між власним капіталом і активами, мультиплікатор капіталу). Третій етап містить у собі розрахунок показників ефективності управління активами СК. Четвертий етап – визначення рівня зовнішньої підтримки бізнесу.

У результаті такої оцінки виявляється належність СК до однієї з груп: 1) надійні СК; 2) СК, що мають проблеми з власним капіталом; 3) СК, яким слід вжити заходи щодо покращання якості розміщення страхових резервів; 4) СК, яким слід вжити заходи щодо підвищення ефективності використання капіталу; 5) СК, яким необхідно терміново вжити заходи щодо підвищення рівня капіталізації. Використання запропонованої методики дозволяє СК оцінити поточний стан капіталізації та вжити запобіжних заходів для уникнення серйозних проблем в майбутньому, викликаних недостатнім рівнем капіталізації.

1. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.

2. Аналитическое исследование «Страховой рынок Украины: взгляд в будущее» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dagda.com.ua/content/userfiles/pdf/research_prez/InsResearch_DAGDA.pdf.

3. Орланюк-Малицкая, Л.А. Платежеспособность страховой организации [Текст] / Л.А.Орланюк-Малицкая. – М.: Изд. центр «Анкил», 1994. – 152с.

Демченко Н.В.

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

ЕКОЛОГИЧЕСКИЙ ИМПЕРАТИВ ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ

В настоящее время все больше исследователей отмечают тот факт, что новые реалии нашей действительности начинают приходить во всё большее противоречие с принятыми ранее воззрениями. Это обуславливает радикальные смены одних образов другими и в отдельных областях познавательной деятельности, и на уровне научной картины мира. Одним из таких понятий, требующим современного осмысления, является категория «экологический императив», осознание сущностных основ которой является важным моментом при рассмотрении дальнейшего общественного развития.

Сегодня экологический императив представляет собой фундаментальную составляющую развития социума в триаде «общество – человек – окружающая среда», концентрируя все системные характеристики экологической составляющей, согласовывая экологические цели с общей стратегией социально-экономического развития. Причем если первоначально данное понятие в своей категоричной форме выступало, как «система ограничений, нарушение которых может явиться необратимыми последствиями для дальнейшего существования как человека, так и всего окружающего мира» [1, с. 132], то в настоящее время, претерпевая последовательные трансформации, «экологический императив» стал включать в себя более частные требования к общественному развитию. Некоторыми из них, на наш взгляд являются:

- центральное место принадлежит человеку, который имеет право на здоровую и полноценную жизнь в гармонии с природной средой;

- равенство возможностей развития и сохранения окружающей среды как для нынешнего, так и для будущих поколений (в соответствии со стратегией устойчивого развития Брундтланд);

- воспроизводство и охрана элементов природной среды выступает неотъемлемой частью социально-экономического процесса;

- социально-экономическое развитие должно быть направлено на улучшение качества жизни людей в соответствии с пределами емкости экосистем;

- экологизация сознания и мировоззрения человека, духовно-нравственной сферы, а также системы воспитания и образования.

Эти требования в основе своей выражают сущность экологического императива, неразрывную и органическую взаимосвязь социальных, экологических и экономических целей устойчивого развития, на том уровне понимания, который готово принять современное общество.

Важно при этом помнить, что содержание и наполнение экологического императива в зависимости от времени и достижения поставленных целей изменяются, причем в сторону трансформации экономико-экологических отношений (с предпочтением экономических целей) в эколого-экономические (с предпочтением экологических целей), а затем и социально-экологические отношения природопользования (с предпочтением социальных и экологических целей). Новое мировоззрение человечества может быть сформировано с учетом того обстоятельства, что один вид живого принимает на себя всю ответственность за соблюдение «правил безопасности на планете», за сохранение устойчивого равновесия энергетических и материальных потоков [2, с. 9].

В связи с этим общественное развитие с учетом экологического императива немислимо без совершенствования самого человека. Как

справедливо писав А. І. Солженицын: «сейчас мы стоим на пороге, когда мир подошёл, если не к гибели, то к повороту истории, по значению равному повороту от средних веков к Возрождению, который потребует от нас духовной вспышки, подъема на новую высоту обзора, на новый уровень жизни, где не будет, как в средние века, предана проклятью наша физическая природа, но и тем более не будет, как в Новейшее время, растоптана наша духовная жизнь. Этот подъем подобен восхождению на следующую антропологическую ступень. И ни у кого на Земле не осталось другого выхода, как – вверх» [3, с. 297].

Екологічний імператив і особиста відповідальність за свою долю ставлять безумовне вимогу перед сучасним людиною пізнати самого себе, пізнати соціальну і природну середовище, в якій він живе, щоб з'ясувати можливості реалізації своїх природних даних, свого єдиного і неповторного поєднання вроджених якостей со середою життя. Тому тільки через подібне розуміння і моральне створення себе як природного природного ланки в еволюції системи людини – природа – суспільство можливо відродження людини і створення нової культури.

1. Моисеев Н. Н. Моральність і феномен еволюції. Екологічний імператив і етика ХХІ в. // Общественные науки и современность. -1994. -№ 6. - С. 131 – 139.
2. Марфенин Н. Н. Гуманізм і екологія // Екологія і життя. - 2000. -№ 5. - С. 6 – 13.
3. Солженицын А. І. Сочинения. Т. 9. / А. І. Солженицын. – Вермонт, Париж: ИМКА-Пресс, 1981.- 320 с.

Дідик М.М.
НТУУ «КПІ»

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Україна має значний потенціал для розвитку транскордонного співробітництва як одного з напрямків реалізації євроінтеграційних прагнень, що пояснюється унікальними геополітичними положеннями країни; по території країни проходить велика кількість транспортних комунікацій, що надає можливість нашій країні участі у міжнародних проектах з транспортування різного виду сировини та іншої продукції.

На даний час Україна у транскордонному співробітництві базується на досить розвиненому нормативно-правовому підґрунті [2]. До законодавчої бази, що регламентує транскордонні відносини, відносяться як національні нормативно-правові акти, так і низка двосторонніх угод, що регламентують

співробітництво між Україною та державами в питаннях режиму кордону, пересування людей, транспортних засобів і товарів через кордони, співробітництва між прикордонними службами. До регламентації транскордонного співробітництва мають пряме відношення також документи, що визначають стратегічні напрями євроінтеграційного курсу України. Аналіз нормативних документів із зазначеного напрямку дозволяє виділити такі основні пріоритети транскордонного співробітництва України: зміцнення конкурентоспроможності регіонів країни; спрощення процесу перетину кордону та створення відповідної інфраструктури; укладання нових транскордонних угод; розвиток мережі консалтингових центрів та центрів підтримки малого та середнього підприємництва в прикордонних регіонах; координація соціально-економічного та екологічного розвитку прикордонних регіонів; гармонізація законодавства України у відзначених сферах з європейським законодавством.

Основним законодавчим документом в сфері міжрегіональної співпраці є Закон «Про транскордонне співробітництво»[1], але він має значні недоліки:

- він ігнорує роль транскордонного співробітництва, як одного з інструментів регіонального розвитку і не розглядає його, як складову регіональної політики в Україні;

- не вдалося подолати домінуючого серед українських органів державної влади погляду на транскордонне співробітництво, як інструмент економічної співпраці;

Управління у сфері транскордонного співробітництва [1] в Україні здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, відповідно до їх компетенції.

Гальмування процесів транскордонного співробітництва в Україні відбувається через низку проблем. На даний час, не зважаючи на значну кількість нормативно-правових документів, які регламентують міжрегіональну співпрацю, в Україні відсутня єдина науково обґрунтована концепція транскордонного співробітництва, яка б пропонувала методологічні підходи до розвитку процесів з урахуванням не лише окремого прикордонного регіону, а й загальнонаціональних інтересів. Більшість міжнародних програм передбачає фінансування проектів з боку реципієнтів в межах не менше 20 % [2]. В Україні більшість прикордонних областей визнані дотаційними і, на жаль, досить часто не мають власних бюджетних коштів для реалізації програм.

Основними проблемами з українського боку щодо подальшої реалізації Програм сусідства є відсутність фінансування для їх розробки і подальшого вироблення конкретних проектних пропозицій, а також

неузгодженість механізмів одночасного співфінансування транскордонних проєктів за рахунок коштів програм ЄС, національних і регіональних бюджетних асигнувань та позабюджетних джерел.

Минулий період виявив позитивні та негативні сторони функціонування транскордонного співробітництва та надав можливість зробити висновки щодо подальшого їх розвитку. Для більшості країн співпраця між територіальними органами влади – новий вид міжнародних відносин. В перші роки, можна сказати, проходив етап становлення цього виду діяльності, формувалася і відпрацьовувався організаційно-фінансовий та інформаційний механізм забезпечення транскордонної співпраці, проходила її інституалізація, кадрове забезпечення. Останнім часом удосконалювалася законодавча та нормативно-методична база щодо транскордонної співпраці на європейському та національному рівнях, але в Україні необхідні подальші наукові розробки з цього напрямку.

На наш погляд, необхідність мати науково обґрунтовану концепцію розвитку прикордонних територій – транскордонного регіону, яка б базувалась на відповідних регіональних стратегіях розвитку, враховувала загальноєвропейські та національні пріоритети є основним напрямком ефективного розвитку транскордонного співробітництва в Україні.

1. Закон України «Про транскордонне співробітництво» (26.06.2004 р. № 1861-IV) // газ. «Голос України», 22 липня 2004р.

2. Баян А. В. Міжрегіональне транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини). - Ужгород: Ліра, 2005. - 320 с.

Добрянська Л.О.

Львівський національний аграрний університет

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ЯК ОСНОВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Продуктивні сили є однією з невід'ємних частин системи господарювання та життєдіяльності населення, які з одного боку впливають на навколишнє природне середовище та соціум, з іншого – розвиваються під їх впливом. Екологізація цих процесів є закономірним результатом сучасних світових політичних, наукових та ринкових тенденцій. Сучасні продуктивні сили виступають у двох формах: 1) безпосередніх органів матеріального виробничого процесу; 2) духовно-соціальних продуктивних сил. Перша форма продуктивних сил є первинною, тобто базою, на якій здійснюється розвиток духовно-соціальних продуктивних сил. Друга форма забезпечує духовне оволодіння світом, а саме розвиток знань, виробництво духовних

багатств, науковий прогрес. У передових країнах відбувається процес формування загальноінтелектуалізованих продуктивних сил. Тобто таких, коли людський фактор виступає як загальний інтелект, а праця, як загальна наукова праця. На цьому етапі розвитку продуктивних сил виникають і стають основними принципово нові знаряддя праці: комплексна автоматизація виробничих процесів, масове використання електронно-обчислювальних машин, розвинута система інформації, екологічно чисті способи виробництва тощо.

Можна зазначити, що еволюція сприйняття у науковій думці та практиці продуктивних сил виводить на перший план екологічну складову їх розвитку та функціонування. Наведене вище доводить, що екологізація розвитку продуктивних сил є закономірним еволюційним процесом. З іншого боку – поштовхом до екологізацію стають сучасні кризові явища.

Протиріччя між кількісними та якісними параметрами продуктивних сил та суспільними умовами розвитку на різних етапах розвитку людства характеризувались різним ступенем гостроти та формою вирішення. Узагальнено антологію таких конфліктів можна представити докапіталістичною епохою, проблемами індустріального розвитку та сучасного етапу розвитку.

Деякі вчені зазначають, що система "машина–людина–машина", що була характерною для індустріальних продуктивних сил, поступово замінюється системою "машина–машина". Умовно людина знаходиться ззовні технологічного ланцюга, долаючи таким чином фізичні межі робочої сили – одного з лімітуючи факторів розвитку продуктивних сил. Втім такі "необмежені" можливості розвитку сучасних продуктивних сил реалізуються в рамках різних за рівнями розвитку та соціальної організації підсистем світового господарства в умовах природо-ресурсних обмежень. Технологічні зрушення впливають на соціальні умови відтворення капіталу, динаміку та структуру інвестицій, форми концентрації та централізації капіталу, зміни у якості та кількості робочої сили тощо. Сьогоднішній технологічний та науковий розвиток, який є планетарним, глобальним процесом, призводить до розвитку та загострення екологічних, продовольчих, енергетичних та іншого спектру здебільшого ресурсного характеру проблем, водночас опосередковано впливаючи на їх вирішення.

Вчені відмічають, що більшість кризових явищ породжено домінуванням витратного підходу до виробництва, який у підсумку вичерпує не тільки обмежені планетарні запаси сировини та енергії, але й позитивний організаційно-управлінський потенціал основних продуктивних сил перетворюючи їх на руйнівні. Основа виробництва знищується на рівні зв'язків людини та природи, тому для подолання кризи слід змінити як форму продуктивних сил (зокрема технологій), так і спрямованість процесів

виробництва, а також їх розміщення у просторі.

Інша причина сучасних кризових явищ – штучність, "відчуженість" технології від природних процесів, у антропогенних порушеннях, що вносяться у природні системи. Для оцінки впливу на навколишнє природне середовище зазвичай аналізують значення показників, що характеризують ланку відносин "продукція-відходи", у динаміці. Отриманні бальні оцінки характеризують ступінь прийнятності, а результатом оцінки є встановлення норми забруднення. За таких умов особливого значення набувають узагальнені показники.

Екологізація продуктивних сил є еволюційним кроком, а запровадження принципів екологізації в державі створить підґрунтя для подолання кризових явищ, на основі використання новітніх підходів до управління та нормативно-правового забезпечення соціально-економічного розвитку, покращення іміджу держави як основи для залучення інвестицій.

У якості висновку зауважимо, що екологізація продуктивних сил є багатогранною, ємною та різнобічною компонентою оновлення подальших реформ, зміст якої полягає у наповненні економіки інноваційними процесами, спрямованими на ефективність економічного зростання та підвищення добробуту народу в цілому. Потреба встановлення екологічно безпечної моделі ринкових відносин в Україні, з одного боку, а з другого – необхідність формування, впровадження і вдосконалення мотиваційних механізмів реалізації моделі ефективного еколого-врівноваженого економічного зростання на всіх рівнях господарювання об'єктивно зумовлюють активізацію еколого-орієнтованої адаптації вітчизняних реформаційних зусиль через відповідну модернізацію процесу суспільного відтворення.

Домашенко М.Д., Прокопенко О.В.
Сумський державний університет

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ

Забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств України, є одним з вагомих чинників зміцнення конкурентоспроможності регіональної та міжнародної економіки. Економічна безпека ЗЕД підприємства регіонального рівня є однією з актуальних проблем діяльності сучасних підприємств в умовах соціально-економічної глобалізації.

Розглянемо основні підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства. Одні вчені визначають економічну безпеку підприємства як певний стан, а інші – як комплекс заходів.

Нами виділено три різновиди першого підходу до визначення економічної безпеки підприємства. При першому його різновиді, що полягає у розумінні під безпекою стану ефективного використання ресурсів підприємства, визначають безпеку як:

- становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому;

- стан ефективного використання ресурсів підприємства і існуючих ринкових можливостей, який дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечує його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

При другому різновиді першого підходу, що полягає у характеристиці безпеки як стану знаходження стратегічного потенціалу, економічну безпеку розглядають як:

- стан, при якому стратегічний потенціал підприємства знаходиться поблизу границь адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони.

При третьому різновиді першого підходу, що полягає у ототожненні безпеки із захищеністю діяльності підприємства, економічну безпеку визначають як:

- захищеність діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності;

- захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз;

- незалежність суб'єктів підприємницької діяльності від недобросовісної конкуренції підприємств-монополістів, непередбачуваних договорами дій підприємств-постачальників і торгівельних організацій, від нерациональної економічної і правової політики держави та інших чинників, яка дає змогу привласнювати більшу частину законних прибутків.

При другому підході (при якому безпеку ототожнюють з комплексом заходів) економічну безпеку визначають як:

- комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів;

- сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.

На погляд авторів, лише перший тип визначення дійсно характеризує економічну безпеку як таку, тому що економічна безпека є певним станом підприємства, а не комплексом дій чи заходів. Другий підхід характеризує економічну безпеку підприємства, як комплекс заходів та сукупність чинників. При цьому серед різновидів першого типу визначень, другий є дещо обмеженим, бо не враховує необхідність запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам, а перший і третій найбільш повно характеризують поняття економічної безпеки підприємства.

На основі існуючих визначень та з урахуванням особливостей ЗЕД підприємства регіонального рівня, які полягають в економічних відносинах з вітчизняними та іноземними підприємствам, пропонуємо визначити *економічну безпеку ЗЕД* підприємства регіонального рівня, як стан забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів підприємства для стабільного функціонування його на регіональному та міжнародному ринках, а також забезпечення ефективних взаємовідносин суб'єктів господарської діяльності як на території України, так і за її межами.

При цьому слід відзначити, що для забезпечення економічної безпеки ЗЕД підприємства регіонального рівня необхідно проводити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення захисту підприємства від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього оточення, зокрема: розробляти та випускати конкурентоспроможну продукцію, створювати стабільний попит, забезпечувати збереження регіональної концепції товароруку, забезпечувати фінансову стійкість та економічну стабільність підприємств тощо.

Дроздяк І.М.

Національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Кризова ситуація в агропромисловому комплексі спричинила низку складних соціальних проблем серед сільського населення, які потребують вирішення. Тому добробут і рівень життя мешканців сільських регіонів в значній мірі залежить від ефективності системи соціального страхування, оскільки страхування по своїй суті є засобом уникнення наслідків певного ризику, а саме запобіганням можливих випадкових матеріальних втрат. Значна кількість невирішених проблем характерна для соціального

страхування сільського населення, оскільки у селах традиційно вищий рівень безробіття, ніж у містах, невисокі зарплати і пенсії. Світовий досвід свідчить про те, що саме система соціального страхування в умовах ринкової економіки є одним з інститутів соціального захисту, який має забезпечити реалізацію конституційних прав громадян на матеріальне забезпечення в старості, у випадку хвороби, повної або часткової втрати працездатності, безробіття.

При дослідженні особливостей системи соціального страхування сільського населення важливо враховувати такі характерні особливості:

- високий рівень сільського безробіття, а отже важливим є налагодження дієвої системи працевлаштування і матеріальної підтримки безробітних;

- низький рівень заробітних плат в агропромисловому комплексі, і як наслідок – незначні виплати у страхових випадках.

Важливо зауважити, що невисокі заробітні плати і безробіття спричинили самостійні пошуки економічно активними селянами альтернативних джерел заробітку, трудову міграцію, часто за кордон. Це в свою чергу може спричинити в майбутньому проблеми із пенсійним забезпеченням цих громадян.

Ще однією характерною особливістю реалізації програми соціального страхування сільського населення є значна кількість самостійно зайнятих селян у власному підсобному господарстві. Відповідно до вимог чинного пенсійного законодавства всі самозайняті громадяни України є застрахованими особами і страхувальниками в одній особі. Однак, внески на пенсійне страхування даною категорією населення не сплачуються і, як наслідок, ними не набувається права на пенсійне забезпечення. Така ситуація в подальшому може призвести до суттєвого зубожіння громадян похилого віку і, як результат, – до соціальної напруги у країні.

У ситуації, яка склалася в сільській місцевості з охопленням населення соціальним страхуванням, а вона прямує до критичної межі, недалекий той час, коли чисельність одержувачів пенсії, жителів села, буде неухильно зменшуватись не тільки внаслідок природного скорочення населення, а й у зв'язку із відсутністю в нього правових підстав для призначення пенсій. Тому в умовах дії солідарної пенсійної системи, коли працюючі громадяни вносять кошти на виплату вже призначених пенсій, набуває надзвичайної актуальності питання повноти і своєчасності фінансування потреби в таких коштах.

Важливо відзначити, що у Західній Європі ще у 1974 році визнали специфіку соціального страхування сільського населення, коли було прийнято «Європейську конвенцію про соціальний захист фермерів». Згідно її положень, термін "фермер" означає будь-яку самозайняту особу, яка

займається виключно чи переважно сільським господарством, садівництвом, лісівництвом, виноградарством або іншою подібною діяльністю, в якій йому можуть допомагати члени його сім'ї та/або наймані працівники. Найважливіші заходи, що пропонуються конвенцією:

- забезпечення обладнанням для надання фермерам можливості розпочати нову діяльність переважно в їх регіоні, у тому числі професійне навчання, підготовку та перепідготовку;

- виплат тимчасової допомоги для надання їм можливості підготуватися до іншої діяльності;

- збереження отриманих і набутих прав щодо соціального забезпечення;

- виплат справедливого відшкодування або відповідних грантів фермеру, якому через його вік важко займатися іншою діяльністю, за умови, що припинення його сільськогосподарської діяльності сприяє структурному покращанню.

Окремі держави західної Європи (для прикладу, Німеччина), керуючись даними нормами розробила окреме законодавство щодо соціального страхування фермерів.

Проблему соціального страхування в селі не можливо вирішити одно моментно. Враховуючи специфіку даного питання, на часі – створення сприятливих умов для підвищення зайнятості сільського населення, розроблення правових документів щодо залучення селян до участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні, що дасть можливість набуття ними страхового стажу для призначення пенсій у майбутньому і вирішення питань матеріального забезпечення у старості та в інших страхових випадках, коли виникає потреба в реалізації соціальних прав.

Дубовіч І.А.

Національний лісотехнічний університет України

ТРАНСКОРДОННЕ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

Актуальність транскордонного еколого-економічного співробітництва у сфері водокористування не підлягає сумніву. Адже добросусідські взаємовідносини між суміжними державами багато у чому залежать від ефективного транскордонного еколого-економічного співробітництва у сфері використання та охорони водних ресурсів. Нині еколого-економічна інформація про використання, охорону й відтворення водних ресурсів у

зарубіжних, прилеглих до кордону України, регіонах дуже неповна. Це серйозно перешкоджає розширенню та зміцненню міждержавних прозорих відносин. Тому на сучасному етапі більшого значення й актуальності набуває виявлення повних і достовірних відомостей про екологічний стан природних ресурсів, зокрема водних, на прикордонних територіях суміжних держав.

Недотримання умов (міжнародних угод, еколого-правових норм тощо) транскордонного співробітництва у сфері використання та охорони водних ресурсів, їх кількісних та якісних показників, створюють підґрунтя для виникнення міждержавних непорозумінь. А вирішити транскордонні еколого-економічні проблеми у сфері водокористування неможливо зусиллями однієї окремої держави. Тому ефективність транскордонного еколого-економічного співробітництва у цій сфері повинна мати стратегічне значення для держав-сусідів, а інформації про якісні та кількісні характеристики мають бути об'єктивні й головним важелем впливу для вирішення суперечностей, стягнення сплати за забруднення та відстоювання державних інтересів при проектуванні та будівництві різних об'єктів на прикордонних територіях, транскордонних річках тощо, що можуть негативно впливати на здоров'я населення й довкілля.

В Україні умови транскордонного співробітництва у сфері охорони та використання водних ресурсів регулюються Конституцією України (прийнятою 28.06.1996 р.); Законами України «Про транскордонне співробітництво (від 24.06.2004 р.), «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25.06.1991 р.), Конвенцією про охорону та використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Гельсінкі, 1992) та ін. [4].

Зазначимо, що за міжнародною класифікацією Україна належить до групи європейських держав, найменш забезпечених власними водними ресурсами. В Україні на одного жителя припадає 1 тис. м³ місцевих ресурсів річкового стоку. В Європі в середньому – 5 тис. м³ (у Швеції – 21,6, Швейцарії – 5,8, Білорусі – 3,3, Франції – 2,9, Німеччині – 1,3) [1, с. 23]. В деяких країнах цей показник набагато більший. Наприклад, в Канаді – 122 тис. м³ [2, с. 150].

Оскільки головні ріки України (*Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець, Дунай*), переважно транзитні, через які в Україну (з сусідніх держав – Російської Федерації, Білорусі, Румунії та ін.) потрапляють різні токсичні відходи (шкідливі як для здоров'я населення, так і для навколишнього природного середовища), то представники загальнодержавних та регіональних (прикордонних областей) рівнів суміжних держав зобов'язані створювати відповідні організаційні форми транскордонного співробітництва, які б сприяли ефективній системі контролю й управління водними ресурсами, відповідно до концепції сталого

використання водних ресурсів. Сторона (держава, область тощо), яка порушує міжнародні угоди у сфері використання та охорони водних ресурсів, повинна відшкодувати збитки завдані іншій стороні. Для цього необхідно розробити й узгодити на міжнародному рівні методику розрахунку, за якою будуть встановлюватись розміри і процедура відшкодування.

Відповідна економічна оцінка нанесених державі збитків, заподіяних внаслідок порушення міжнародних правових норм про охорону та раціональне використання водних ресурсів, повинна надаватись групою експертів двох і більше суміжних держав.

Отже, з вищенаведеного можна зробити деякі висновки:

- транскордонне еколого-економічне співробітництво у галузі використання, охорони і відтворення водних ресурсів є одним з важливих компонентів міжнародного співробітництва;

- результативний контроль й управління (відповідно до концепції сталого розвитку) у сфері раціонального використання та охорони водних ресурсів неможливі без спільних зусиль всіх держав;

- оскільки через головні транзитні ріки в Україну потрапляють різні токсичні відходи, представники державної влади повинні приймати відповідні заходи у сфері раціонального використання та охорони водних ресурсів від забруднення як на національному, так і на міжнародному, особливо транскордонному рівнях.

1. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування. – Харків: Бурун Книга, 2009. – С. 19–51.

2. Гриців В., Канарський Ю., Бедрій Я. Екологія довкілля. Охорона природи: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2009. – С. 147–153.

3. Дубовіч І.А. Екологічне право України (курс лекцій). – Львів: НЛТУ України, 2007. – С. 61–67.

4. Дубовіч І.А. Особливості транскордонного еколого-інформаційного співробітництва // Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць / НЛТУ України. – Львів: НЛТУ України, 2008. – Вип. 18.3. – С. 79–84.

Дудкін О.В.

Сумський державний університет

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ

Останнім часом в Україні і в світі посилилася увага до такого явища, як соціальна відповідальність бізнесу. Широко обговорюються проблеми соціально-відповідальної поведінки бізнесу, утворюються міжнародні та національні установи, що впроваджують принципи соціально-відповідальної поведінки, ставляться питання щодо її ролі і місця в соціально-економічному

розвитку країни. На відміну від розвинених країн в Україні ще не закріпилися традиції соціальної відповідальності бізнесу та його розуміння як додаткового внеску у розвиток суспільства. Традиційно вважається, що цим повинні займатися владні органи. Представники владних структур відстоюють протилежну думку, відповідно до якої передбачається обов'язкова участь компаній в соціальних заходах, що перетворює добровільну діяльність на додатковий соціальний податок.

Найявний досвід вказує на те, що для українських компаній чіткий зв'язок між соціально відповідальною поведінкою і фінансовими результатами не є очевидним, і відсутні навіть методики такої оцінки. У той же час дослідження проведені в розвинених країнах, де вже були сформовані механізми оцінки соціальної діяльності компаній та був забезпечений високий рівень прозорості взаємовідносин бізнесу, держави і суспільства, свідчать про стійкий зв'язок між соціально відповідальною поведінкою, вартістю компанії та її прибутковістю.

Ряд дослідників говорять про посилення або зміну ролей ключових суспільних інститутів. Проте на наш погляд, принаймні у короткостроковій перспективі, більш плідним був б не перерозподіл повноважень між державою, бізнесом і громадськістю, а збереження наявних обов'язків, і їх доповнення новими. Таким чином, йдеться про інтенсифікацію взаємодії між основними акторами суспільно-економічного середовища. У відношенні до діяльності промислових підприємств це означає доповнення комплексу економічних цілей соціальними, і аналіз не тільки економічних результатів, а і соціальних витрат, ефективності соціальних заходів, а також знаходження таких способів вирішення соціальних проблем, які впливатимуть на поліпшення економічних показників підприємства.

Відправною точкою такого аналізу є розрахунок соціальних витрат, який проводиться у декілька етапів.

1) Вибір статей соціальних витрат. Практика соціальної діяльності дозволяє класифікувати соціально спрямовані витрати не лише за об'єктами відповідальності (зацікавленими сторонами), а і за напрямками що враховують характер витрат, їх спрямованість та регулярність. Якщо поєднати такі аспекти витрат, як системність виплат і обов'язковість з одного боку, та характер формування витрат і їхню спрямованість на задоволення певних зацікавлених груп, то можна виокремити складові декількох ступенів соціальної відповідальності.

2) Розрахунок абсолютної величини соціальних витрат за кожною статтею. Аналіз наведених показників у динаміці дозволяє відстежувати тенденції соціально відповідальної поведінки підприємства, а пропорції між різними видами витрат – дозволяють визначити пріоритетні напрямки соціальних заходів.

3) Розрахунок відносної величини соціальних витрат. Абсолютні показники дозволяють відстежувати зміни всередині підприємства, проте не можуть використовуватися для оцінки соціальної відповідальності у порівнянні з іншими підприємствами, що мають інший розмір, структуру витрат. Для цього необхідно застосовувати відносні показники, що характеризують соціальні витрати по відношенню до певної бази (кількості працівників, результатів фінансової діяльності, обсягу виробництва та ін.). Окрім таких показників можуть використовуватися і інші, в яких у якості базових значень можуть виступати планові, середні, типові, кращі значення соціальних витрат у галузі. Проте використання таких показників пов'язане з певними складнощами, оскільки навіть підприємства, що працюють в одній галузі можуть суттєво відрізнятися за розміром, номенклатурою продукції та іншими характеристиками.

4) Розрахунок окремих індексних показників, що проводиться в залежності від попереднього вибору статей витрат.

5) Надання вагових коефіцієнтів окремим показникам. Цей етап не є обов'язковим, але оскільки кількість статей та абсолютні значення соціальних витрат для кожного рівня соціальної відповідальності можуть відрізнятися, а необхідність їхнього співставлення існує, може бути доцільним введення вагових коефіцієнтів для показників.

6) Розрахунок агрегованого показника і порівняння його з максимально можливим значенням.

Наведена методика стосується визначення рівня витрат і здатна оцінити потенціал підприємства бути соціально відповідальним. Однак її необхідно доповнити, як мінімум, ще двома розрахунками. Таким чином розрахунок що буде проведений за наведеним вище алгоритмом потребує додаткової методики визначення реального рівня реалізації потенціалу та методики визначення зв'язку між соціальними витратами підприємства та економічним ефектом від соціально спрямованої діяльності.

Єгорова-Гудкова Т.І., Тютюнєнко С.Г.
Одеської національний університет ім. І.І. Мечникова

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з найактуальніших проблем щодо оцінювання тіньової економіки є розробка методів розрахунку її об'ємів. З економічної точки зору ми визначаємо тіньову економіку як не враховані офіційною статистикою і

неконтрольовані суспільством виробництво, споживання, обмін і розподіл матеріальних благ. Тіньова економіка об'єктивно існує у будь-якій країні і як явище не є загрозою. Погрози виникають тоді, коли зростає її рівень відповідно до реального сектору. Контроль обсягу та рівня тіньової економіки, його оптимізація та гармонізація вимагають їх якісної оцінки.

З точки зору проф. З. Варналія «тіньова економіка у розмірі 10-12% від офіційного ВВП — це нормально, 20% — критичний рівень для легальної економіки, а якщо в тіні більше 40% — катастрофічний рівень. У такому разі тінь потрібно враховувати при розрахунках соціально-економічних прогнозів, державних стратегій, пільг для бюджетів» [1].

Для оцінки об'єму тіньової економіки використовуються різні методи. Для розвинених країн характерні непрямі методи, - а саме монетарний: розрахунок відтоку засобів з банківської системи в готівковий обіг - в Україні, в 2008-му було зафіксовано і таке зростання тінізації вітчизняного ВВП на 12 п. п. — до 38% [2]. Традиційно, в країнах, що розвиваються, а саме й в Україні, користуються "методом фізичних витрат", порівнюючи при цьому споживання електроенергії і об'єм випуску продукції.

По оцінках проф. З. Варналія рівень тіньової економіки в Україні складає 60% (проти офіційної точки зору, що подає Міністерство економіки в 28 – 35%) і наслідком цього є «виникнення тіньової парадержави, – незаконного утворення державного типу на макроекономічному рівні, в якому державні послуги і суспільні блага розподіляються за ринковим принципом. Це означає, що державні рішення, які повинні прийматися виходячи із законів і принципів справедливості, тепер продаються і купуються тільки виходячи з ринкових принципів, тобто за гроші» [1].

Рівень тінізації не є однаковим і має галузеві «коливання», так, найбільш тінізованими є сфера послуг (до 80%), роздрібна торгівля (70%), харчова промисловість і будівництво (50–60%) [2].

В умовах функціонування незбалансованої податкової системи виникають передумови щодо поглиблення процесів тінізації, вдосконалення економічної злочинності, особливо це стосується зловживань із фальсифікуванням податкової бази, фіктивним експортом, існуванням фірм «одноднівок» та тіньових розрахункових центрів. Так, за десять місяців 2009-го року, в Україні, була викрита діяльність 214 так званих центрів конвертацій, в цілому за минулий рік — 226 [2]. Аналіз останніх публікацій у цій сфері [3, 4, 5, 6.] дозволяє зробити висновки про те, що принципи структурної гармонії систем та фундаментальні константи математики гармонії у дослідженнях обсягів тіньової економіки поки що не використовуються, механізм державної протидії тіньовій економіці не відповідає сучасним вимогам, оскільки діє «по факту» викриття вже розповсюджених злочинів. Методики щодо реформування державних заходів

запобігання виникнення та збалансування впливу тіньової економіки на економіку країни та стан економічної безпеки доки що не впроваджуються.

Ми пропонуємо розпочати вдосконалення алгоритму протидії тіньової економіці з впровадження використання теорії структурної гармонії систем та використання фундаментальних принципів математики гармонії. З точки зору теорії структурної гармонії систем тіньова економіка відноситься до інваріант, або явища, що існує незалежно від чиїх-то бажань. Інваріанти існують та будуть існувати завжди, але їх можна змінювати та корегувати [7].

З точки зору математики, всі об'єкти, відповідають тільки двом видам розподілу, гаусовий розподіл, або негаусовий. Гаусова форма розподілу присутня соціально-економічним та живим системам, а взаємодія об'єкти, що відносяться до різних форм розподілу можуть тільки на підставі відповідності принципам математики Гармонії, а саме - закону золотого перетину та інших «металевих» пропорцій [3, 6].

Не підлягає сумніву, що принцип гармонії має бути ключовим при проектуванні та вдосконаленні функціонування будь-якої складної системи, у т.р. і економічної системи країни з її реальним та тіньовим секторами. Наша гіпотеза складається у наступному: рівень тіньової економіки у межах 38% ВВП є індикатором критичного рівня стану економіки країни, перевищення якого свідчить про системні порушення системи економічної безпеки країни із всіма соціально-економічними та політичними наслідками і активним існуванням та діяльністю парадержави, за термінологією З. Варналія.

1. <http://minfin.com.ua/2009/12/07/80561/> Уровень тенизации украинской экономики.
2. http://www.prostobiz.ua/biznes/upravlenie_biznesom/stati/tenevaya_ekonomika
3. Иванус А.И. О ключевой роли золотого сечения в экономике. «Стратегическое планирование и развитие предприятий». Секция 1. Материалы Восьмого всероссийского симпозиума. М: ЦЭМИ РАН, 2007. С. 66-68.
4. Иванус А.И., К вопросу о постановке задачи гармонизации для экономических систем // «Академия Тринитаризма», М., Эл № 77-6567, публ.14784, 28.04.2008.
5. Иванус А.И. Код да Винчи в бизнесе или гармоничный менеджмент по Фибоначчи. - М., Комкнига, 2008. - 75 с.
6. Стахов А.П., Слученкова А.А., Щербаков И.Г. Код да Винчи и ряды Фибоначчи. - СПб.: Питер, 2006. - 320 с.
7. Сороко Э.М. Золотые сечения, процессы самоорганизации и эволюции систем. Введение в общую теорию гармонии систем. М.: КомКнига, 2006. - 264 с.

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Можливість оцінки вразливості, у тому числі і кількісної, все частіше розглядається як основоположний крок до ефективного подолання ризиків виникнення та розвиток культури протидії надзвичайним ситуаціям (далі – НС). У контексті підвищення числа НС та продовження деградації природного середовища, вимірювання вразливості (*vulnerability*) стає нагальним науковим завданням на шляху до сталого розвитку.

Нині вчені розглядають НС як результат комплексної взаємодії між потенційно небезпечними фізичними впливами (наприклад паводки, пожежі, землетруси, шторми, посухи тощо) та вразливістю суспільства, його інфраструктури, економіки й довкілля. З означених позицій, НС природного характеру повинні сприйматись, як НС "не тільки природного характеру". Таке розуміння суспільної вразливості вимагає нової наукової парадигми, що на відміну від існуючої не буде орієнтована виключно на НС природного характеру та їх кількісної оцінки перед ідентифікацією, оцінкою та ранжуванням за видами загроз.

Зазначимо, що у світовій практиці ще й досі не існує єдиного методичного підходу до розробки системи індикаторів оцінки вразливості, існує згода тільки щодо переліку сфер, які ці індикатори повинні характеризувати: соціальна, економічна та природна. Така триєдина спрямованість систем індикаторів визначається проголошеним у докладі "Наше спільне майбутнє" прагненням до сталого розвитку, у тому числі через системи ідентифікації, оцінювання, запобігання та ліквідації наслідків НС.

Огляд сучасної світової наукової думки дозволив виділити приблизно 25 різних визначень, концепцій, і методів систематизації вразливості. Їх узагальнення виявило парадокс сучасного стану досліджень: відсутність чітко визначеної мети та для якої проводяться дослідження та оцінка вразливості. Також не існує і універсального, уніфікованого визначення, цього поширеного у міжнародній практиці, терміну.

Найбільш відомим та широкоживаним є визначення, сформульоване у "Міжнародній стратегії протидії НС" (UN International Strategy of Disaster Reduction). Згідно нього, вразливість – це умови, що формуються під впливом фізичних, соціальних, культурних та природних факторів і процесів, які у сукупності підвищують сприйнятливості суспільства до НС.

Основними характеристиками вразливості є багатовимірність і диференційованість – властивість змінюватись у фізичному просторі, навколо та всередині соціальних груп, залежність від шкали вимірювання –

часу, місця та об'єкту тощо, динамічність – характеристики та рушійні сили змінюються у часі.

Послідовники концепції соціальної вразливості доводять, що вона не вичерпується ймовірністю пошкодження будинків та руйнації інфраструктури. Дослідники описують вразливість через низку характеристик, що притаманні людині: прагнення добробуту – стан харчування, фізичне та психічне здоров'я, засоби до існування та життєдіяльність – споживання, накопичення, капітал тощо, самозахист – можливість та бажання слідувати порадам щодо забезпечення безпеки, наприклад, будувати безпечні будинки, використовувати безпечну місцевість, соціальна та політична інфраструктура та інститути – соціальний капітал, інституційне середовище тощо. Таке визначення вразливості відбиває той факт, що вона тільки частково залежить та визначається типом небезпеки або НС; більшою мірою залежить від ненадійності систем життєзабезпечення, ступеню захищеності, якості інститутів які формують середовище, в якому людина стикається із загрозою або наслідками НС.

У висновку підкреслимо, що надзвичайні ситуації мають значний вплив на умови життя населення, економічний розвиток країн та окремих регіонів, що постраждали, на довкілля та інфраструктуру. Наслідки мають довготривалий ефект, який у деяких випадках може посилюватись із часом, або мати незворотні екологічні, соціальні, економічні наслідки.

Статистичні дані доводять, що НС в індустріально розвинутих країнах, та країнах, що розвиваються мають відмінності у наслідках та формах прояву. У розвинутих країнах – спричиняють величезні фінансові збитки, тоді як людські втрати мінімальні завдяки більш розвинутих системам раннього попередження, кращому плануванню будівництва, використанню новітніх технологій та жорстких стандартів щодо безпеки для будівництва. Водночас у країнах, що розвиваються, велика кількість людських жертв спричинена більшою вразливістю населення із-за недостатньої розвиненості програм передбачення, попередження та протидії НС тощо.

Міжнародна практика оцінки соціально-економічних наслідків НС характеризується відсутністю єдиного методологічного та методичного підходу до оцінки наслідків та вразливості населення. Відсутня єдність і у категоріальному баченні проблеми, що ускладнює гармонізацію практик щодо оцінювання наслідків НС різних країн, прийняття рішень та проведення запобіжних робіт. В українській управлінській та науковій практиці не використовують поняття вразливості для оцінки соціально-економічних наслідків НС, та взагалі не має методики для такої оцінки. Вважаємо, що на часі прийняття зазначеної методики на базі чинного законодавства, яка стане першим кроком для адаптації напрацювань світової спільноти та гармонізації досвіду України з міжнародною практикою.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ МІСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ РЕГІОНУ

Сучасна міська місцевість в більшості регіонів України являє собою слабо організовану систему з численними дисфункціональними порушеннями. Проте, як показує світовий та вітчизняний досвід, ситуація, що склалася не є безвихідною і за наявності критичної маси зусиль органів управління та міських громад може бути суттєво покращена.

Найважливішою умовою для успішного виконання соціально-економічних перетворень у містах є гнучкість і функціональність системи управління.

На сьогоднішній день практика міського, муніципального управління базується на адміністративному, програмно-цільовому, маркетинговому, «стратегічному», системному та інших підходах. [2] Це прості моделі управління, тоді як існує потреба в управлінні, як інструменті здатному формувати складні угоди між різними державними відомствами, державними і приватними установами, приватними особами. Крім того, практика муніципального господарювання свідчить, що міські громади не готові брати активну участь у вирішенні проблем поставлених сьогоднішнім. Сукупність даних проблем може бути розділена на основні чотири групи, а саме:

- економічні (розвиток економіки на ринкових засадах, запровадження нових видів економічної діяльності та інновацій);

- демографічні (підвищення мобільності населення, нелегальна міграція, зростання безробіття, зменшення народжуваності та знелюднення території малих та середніх міст);

- соціальні (підняття соціальних стандартів, забезпечення належного рівня надання соціальних послуг, модернізація існуючої та розвиток нової соціальної інфраструктури);

- екологічні (формування комфортного життєвого середовища та максимально можливе збереження природного середовища).

Тому постає питання необхідності розробки та впровадження ефективних моделей рішення проблем соціально-економічного розвитку міської місцевості регіонів, насамперед, через інновації у системі управління.

Одним із головних напрямків є зміцнення системи місцевого самоврядування як інституту, що є базовим елементом громадянського суспільства та основою демократичних цінностей. Оскільки, саме місцеві органи влади – це те місце, де найчастіше зустрічаються представники влади і пересічні громадяни [1]. Тому, на нашу думку, першочерговими завданнями

на шляху до вирішення проблем управління розвитку міських місцевостей повинні стати:

- вивчення та втілення нових, кращих практик міського управління (вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду з врахуванням можливостей його адаптації в реальних умовах даної міської місцевості);

- вирішення проблеми нехватки «нових» досвідчених кадрів, які б могли розробити і втілити у життя сучасну систему (програму) міського та регіонального розвитку на базі нових міжнародних стандартів;

- нарощування потенціалу осіб зайнятих управлінням на місцевому рівні (адміністрація місцевих органів, представники місцевого бізнесу, керівники приватних структур), стосовно питань розвитку і управління фінансовими, кадровими і матеріальними ресурсами;

- сприяння розвитку форм «міської демократії» та формування сприятливого правового, фінансового та економічного середовища для забезпечення росту якісно нових муніципальних (міських) утворень;

- підняття рівня інформованості органів місцевої влади їх зміцнення і готовність працювати на основі прозорості прийнятих рішень та стабільної співпраці з місцевим населенням;

- збільшення ролі потенціалу міської громадськості у формуванні суспільних інтересів міської території.

Крім того, надзвичайно важливим є завдання зміцнення ролі і підтримки наукових центрів, що займаються аналітично-дослідницькою та інноваційною діяльністю, які б поєднували у собі функції незалежних дослідницьких центрів та безпосередніх учасників розробки і втілення проектів розвитку проектів управління міськими територіями. Такі центри можуть виступати у ролі посередника між представниками місцевої громади, громадськими організаціями, науковими працівниками, представниками ділових кіл, місцевими органами влади, регіональними та національними органами управління.

Втілення у життя інноваційних моделей управління міськими територіями регіонів сприятиме підвищенню якості надання муніципальних послуг населенню, раціональному використанню фінансових ресурсів міських територій, розширенню можливостей для виявлення місцевих ініціатив з формування комфортного та безпечного міського середовища.

1. Бабинцев В.П., Сапрыка В.А. Теоретические и праксеологические основы разработки проектов социально-экономического развития городских территориальных образований. // Новые направления в исследовании эффективности развития городов и регионов // Научно-технический сборник "Коммунальное хозяйство городов". Выпуск 70. Серия: Экономические науки. – Харьков, 2006. – С.17-28.

2. Ищенко Т.В. Новые направления в исследовании эффективности развития городов и регионов // Научно-технический сборник "Коммунальное хозяйство городов". Выпуск 71. Серия: Экономические науки. – Харьков, 2006. – С.17-24.

РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У ПОСИЛЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність проблеми. Сучасна фінансово-економічна криза, активізація процесів переформатування світогосподарської системи та зростання рівня безробіття загострили проблему формування глобального ринку висококваліфікованих трудових ресурсів. Людський капітал вважається основним фактором підвищення конкурентоспроможності національної економіки та критерієм успішності держави на світовій арені. Тому створення єдиної міжнародної бази даних висококваліфікованих людських ресурсів підвищить швидкість руху фахівців, науковців у світі та ефективність їх використання, посилять інноваційність розвитку світового господарства, сприятиме досягненню якісно нового рівня життя населення.

Аналіз проблеми. Людський капітал, що характеризується високими рівнями кваліфікації та мобільності, відіграє ключову роль при посиленні конкурентоспроможності національної економіки. Взаємозалежність між якістю трудових ресурсів та конкурентоспроможністю країни є значною, про що свідчить коефіцієнт кореляції між цими величинами на рівні 0,78 (рис. 1).

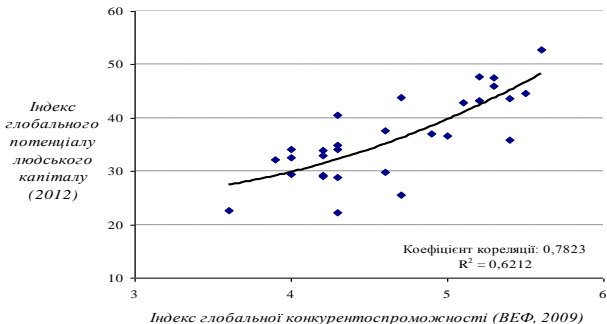

Рис. 1. Взаємозалежність глобальної конкурентоспроможності та потенціалу розвитку людського капіталу [1;2].

Щорічно зростає кількість висококваліфікованих кадрів, які задіяні в наукоємних галузях промисловості. Протягом 1999–2009 років питома вага дослідників та інженерів у загальній кількості зайнятих зросла у країнах ЄС з 25,0% до 31,1% [3;4]. Найбільш наукоємними в Європі вважаються економіки скандинавських країн – Норвегії (38,0% науковців серед усіх зайнятих), Данії (39,1%) та Швеції (39,6%), які стабільно потрапляють до двадцятки найбільш конкурентоспроможних країн світу [4;1].

Глобалізаційні процеси посилюють міжнародну співпрацю та кооперацію між окремими вченими, винахідниками, науково-дослідними інститутами, підприємствами та державами загалом. Частка патентів в країнах ЄС, отриманих шляхом кооперації між винахідниками з різних країн світу, зросла з 5,1% (1995 р.) до 10,82% [3;4]. Найвищий рівень співробітництва у сфері міжнародного патентування у світі демонструють Китай (52,2% всіх отриманих патентів), Бельгія (44,4%), Швейцарія (43,9%). Крім того, посилюють інтенсивність міжнародного співробітництва емерджентні країни Європи, зокрема Польща (34,6% всіх патентів), Чехія (31,6%), Угорщина (30,1%). Як наслідок, конкурентна позиція їх національних економік щорічно покращується.

Висновки. З метою підвищення ефективності використання людського капіталу країн доцільно здійснювати гармонійну міжнародну політику регулювання світового ринку праці, пріоритетними завданнями якої мають стати такі:

1. Проводити дослідження ринку зайнятості з метою виявлення тенденцій попиту на різні професії, потреби на кадри в майбутньому, розроблення стратегічних планів подолання нестачі високо-кваліфікованих ресурсів.

2. Розробити єдиний механізм оцінки кваліфікації трудових ресурсів на світовому ринку праці.

3. Надавати податкові пільги роботодавцям, які забезпечують першими робочими місцями випускників навчальних закладів, молодих фахівців та проводять їх навчання.

4. Підвищувати рівень мобільності студентів (участь в міжнародних програмах обміну, стажування).

5. Розробляти міграційну політику держав у тісній співпраці з роботодавцями та соціальними агенціями з метою полегшення процесу адаптації фахівців в новій країні.

Це дозволить підвищити рівень інноваційності та конкурентоспроможності національних економік, сприятиме посиленню ефективності міжнародної співпраці у різних сферах, зокрема і щодо вирішення стратегічних проблем людства.

1. Global Competitiveness Report 2009-2010: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html>

2. Global Talent Index: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.weknowglobaltalent.com/gti/window/gti>

3. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2009: [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.oecdilibrary.org/content/book/sti_scoreboard-2009-en

4. OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 1999: [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.oecdilibrary.org/oecd/content/book/sti_scoreboard-1999-en;jsessionid=22hdjtdgnv76q.delta

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку. Трансформація економічної системи України в контексті євроінтеграційних прагнень, вступу до СОТ, вимагає підвищення рівня конкурентоспроможності всіх її галузей, як на процесному так і на продуктовому рівнях. Особливо важливим є розвиток інноваційної складової в машинобудівній галузі, яка є базовою для забезпечення засобами виробництва промисловості в цілому.

Оптимальна структура витрат на інноваційну діяльність відповідно до методики ЦІСК-OESD представлена наступним співвідношенням: дослідження і розробки – 15%; придбання машин та обладнання пов'язані з упровадженням інновацій – 48%; придбання нових технологій – 8%; проектно-конструкторські роботи – 10%; придбання патентів та ліцензій – 1%; придбання програмних продуктів – 3%; навчання та підготовка персоналу – 1%; маркетингові дослідження – 2%; інші види інноваційної діяльності – 12% [1].

Дані ж таблиці 1 свідчать про недотримання цих співвідношень, особливо недостатньо фінансується придбання нових технологій. Хоча очевидно, що виробництво дійсно нової продукції, як правило, потребує впровадження нових технологічних процесів.

Таблиця 1 – Динаміка структури інноваційних витрат машинобудівних підприємств Сумської області, % (складено на основі [2]).

Рік	Дослідження і розробка	Придбання нових технологій	Придбання машин та обладнання пов'язані з упровадженням інновацій	Проектно-конструкторські роботи	Інші витрати
2001	10,89	0,32	4,51	78,30	5,99
2002	19,06	0,00	3,55	74,11	3,28
2003	58,28	1,71	4,60	1,87	33,54
2004	76,49	0,51	19,95	1,86	1,19
2005	9,20	0,36	3,24	1,83	85,37
2006	90,07	0,00	7,12	2,12	0,69
2007	43,25	0,00	52,62	x	4,13
2008	46,45	0,02	49,52	x	4,00

Таким чином, на машинобудівних підприємствах Сумщини відсутній системний підхід до розподілу інноваційних витрат, що призводить до зниження інноваційної активності даних підприємств.

Основним джерелом фінансування інновацій на машинобудівних підприємствах Сумщини виступають власні кошти (більше 90% (табл. 1)). Частка бюджетних коштів на даних підприємствах є мізерною, а у деяких роках фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів держбюджету зовсім не здійснювалося. Така ж тенденція спостерігається з кредитними ресурсами, коштами вітчизняних та іноземних інвесторів, для яких інноваційна сфера ще не стала досить привабливою як з точки ризикованості, так і з точки зору прибутковості.

Таблиця 2 – Динаміка фінансування інноваційної діяльності на машинобудівних підприємствах Сумської, % (складено на основі [2])

Рік	Джерела фінансування інноваційної діяльності					
	Власні	Кредити	Кошти держбюджету	Кошти вітчизняних інвесторів	Кошти іноземних інвесторів	Інші кошти
2001	96,9	0,0	0,0	0,0	0,0	3,1
2002	91,3	0,0	0,4	4,4	3,6	0,3
2003	92,9	6,7	0,0	0,0	0,4	0,0
2004	87,8	8,7	0,3	0,9	2,3	0,0
2005	99,2	0,0	0,0	0,0	0,7	0,1
2006	98,2	0,0	0,0	0,0	1,7	0,1
2007	92,9	0,4	0,0	0,0	2,3	4,5
2008	92,7	1,5	1,1	0,0	2,3	2,3

Таким чином, у зв'язку зі структурою фінансування, яка склалася на машинобудівних підприємствах Сумщини, та відсутністю системного розподілу коштів, дані підприємства позбавляються можливості одночасного реструктурування всіх напрямів діяльності – зміни профілю діяльності, значного технічного переозброєння, створення нових підрозділів з наймом висококваліфікованих фахівців або комплексною перепідготовкою кадрів. Відповідно інноваційна діяльність більшості машинобудівних підприємств Сумщини зводиться до впровадження продуктивних інновацій, у структурі яких переважають здебільшого зміни, пов'язані з розширенням асортименту.

1. Афонин И. В. Инновационный менеджмент: учебное пособие / Афонин И. В. – М.: Гардарики, 2005. – 224 с.

2. Інноваційна діяльність промислових підприємств Сумської області у 2000-2008 роках: статистичний збірник / [відповід. за випуск Куранова С.М.]; Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Сумській області – Суми, 2009. – 217 с.

О СОВРЕМЕННОМ МИРОВОМ КРИЗИСЕ И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЯХ В УКРАИНЕ (НА ПРИМЕРЕ СУМСКОГО РЕГИОНА)

О современном финансово-экономическом кризисе, его причинах и последствиях написано уже очень много, особенно за рубежом. Вопрос трактуется авторами с разных точек зрения: с марксистских (проф. МГУ А.Бузгалин и А.Колганов), кейнсианских (проф. ИЭ РАН С.Дзарасов), либеральных (проф. В.Мау, ректор АН НХ при правительстве РФ) и другие.

В теоретическом плане ученые ищут альтернативные модели экономики, которые могли бы ослабить воздействие подобных кризисов на экономику. Но мало кто вспоминает об отсутствии циклических спадов в экономике стран с централизованным планированием, например СССР, где не было ни экономических спадов, ни инфляции (за исключением военного времени), ни безработицы. А сегодня Китай демонстрирует устойчивость своей экономики и показывает высокие темпы (6-8%) роста даже в период нынешнего кризиса. А ведь еще Дж. М. Кейнс и его последователи соглашались с тем, что неконтролируемый рынок является главной причиной таких кризисов. Ныне даже глава ФРС США в начале этого кризиса назвал такие его причины: чрезмерное доверие к механизмам саморегулирования рынка, жажда наживы собственников и слабый контроль за финансовыми учреждениями.

В Украине, кроме названных причин проявились и собственные:

- в результате развала СССР и рыночных реформ нарушились кооперативные, торговые, технологические и другие связи между предприятиями бывших союзных республик, начался спад производства и возникновение инфляции, безработицы (в Украине и сегодня не достигнут уровень производства 1990 года);

- ревальвация гривны, дважды проведенная правительством Ю.Тимошенко, что привело к сокращению устойчивого экспорта и росту отрицательного сальдо платежного баланса и к спаду производства в металлургической отрасли (до 50%), продукция которой составляла более 40% в экспорте Украины;

- данный кризис в Украине не только финансово-экономический, но и технико-экономический и можно сказать, научно-технический, так как научно-технический потенциал Украины за постсоветский период значительно снизился. А ведь еще в конце 80-х годов прошлого столетия Украина занимала по этому показателю 10-е место в мире;

- мировой кризис проявился в Украине в условиях политического кризиса, когда парламент, правительство и Президент не могли найти согласия по многим вопросам, и в связи с этим не была принята, так необходимая, государственная антикризисная программа.

В Украине кризис обострился в конце 2008 года и продолжился в 2009 году. Так, по итогам 2009 года по сравнению с 2008 годом ВВП Украины составил 84,1%, производство промышленной продукции – 78%, в том числе в добывающей отрасли – 89,3%, в перерабатывающей – 73,1%, в легкой – 74,1%, в машиностроении – 54,9%. И только производство сельского хозяйства – 100,1%. Ухудшились показатели и в социальной сфере Украины.

Соответственно проявление кризиса показывают статистические данные и по Сумскому региону. Так, индекс производства промышленности области составил 82,9%, что выше, чем по Украине, но все равно это спад. Производство сельского хозяйства составило 100%. В 2009 году было собрано 2005 тыс. т зерна (при урожайности 30,6 т/га), что является наибольшим показателем (кроме 2008 года) за последние годы.

Вместе с тем экспорт товаров сократился на 22,1% (по Украине – на 40,7%), импорт – на 29% (46,9%). При этом наибольшие объемы экспорта идут в РФ – 47% от общего объема, Узбекистан – почти 12%, Иран и Туркменистан – по 7%. Большую часть товаров экспорта области составляет продукция машиностроения (64%, по Украине – 12,5%), химическая продукция – 9% (6,5%), продукты питания – 7,9% (5,3%).

Эти данные показывают, что структура экономики области в условиях кризиса оказалась более устойчивой к колебаниям на мировых рынках по сравнению с экономикой Украины в целом, и об этом свидетельствует, прежде всего, товарная структура экспорта области.

С целью снижения негативного влияния кризиса на экономику региона областными властями, первыми в Украине, уже в конце 2008 года были разработаны антикризисные задания, которыми было охвачены все сферы экономики области. По итогам 2009 года уже можно сказать, что эти антикризисные задания дали положительный результат. За 2009 год область в общенациональном рейтинге переместилась с 26 места (в 2008 году) на 11 место среди регионов Украины.

1. Бузгалин А., Мировой экономический кризис и сценарии посткризисного развития: марксистский анализ / А.Колганов, Бузгалин А. // Вопросы экономики. – 2009. – №1. – С. 119-125.

2. Головне управління статистики в Сумській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sumystat.sumy.ua/архив.html>.

3. Дзарасов С. Российский кризис: истоки и уроки // Вопросы экономики. – 2009. – №5. – С. 69-80.

4. Суэтин А. О причинах современного финансового кризиса // Вопросы экономики. – 2009. – №1. – С. 40-48.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

Впровадження інноваційної моделі розвитку на основі власного наукового потенціалу є тим шляхом, що здатний вивести Україну на світовий рівень конкурентоспроможності. При цьому під інновацією розуміють діяльність підприємства, що пов'язана з упровадженням як технологічно нових, так і значно технологічно удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації). Інновація вважається упровадженою, якщо вона (її результат) потрапила на ринок чи використується у виробничому процесі [1].

Інвестування в інновації може здійснюватися через досить широкий перелік каналів, які належать як до сфери державних фінансів, так і до сектору фінансового ринку. В Україні функціонування багатьох фінансових механізмів обмежене з причин політичних протистоянь та слабого інституційного розвитку. В умовах зростання зовнішнього боргу України переорієнтація пріоритетів фінансування економіки із зовнішніх джерел на внутрішні є все більш актуальною. Адже українська економіка за останні кілька років стала настільки залежна від зовнішніх позик, що прихід світової-фінансово економічної кризи на її простір призвів до відтоку мільярдних капіталів із країни. На фоні такої макроекономічної ситуації зміщення акцентів у бік залучення й ефективного використання (фінансування розширення та розвитку виробництва) внутрішніх фінансових резервів, в тому числі і заощаджень громадян, виглядає цілком раціональним кроком.

Аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності свідчить про те, що ні держава через бюджети всіх рівнів і форм, ні зовнішні інвестори не приймали серйозної участі в інвестуванні інновацій на вітчизняних підприємствах. Натомість основна частина інвестицій протягом 2000-2008 рр. здійснювалася за рахунок власних коштів самих підприємств (табл.1). Причому відбулися наступні зміни: частки власних коштів та іноземних інвесторів неухильно зменшуються, а частки коштів державного бюджету та кредитних коштів (входить до складу інших джерел) поступово збільшуються.

Доцільність іноземного інвестування в інноваційний розвиток вітчизняної економіки є досить суперечливим питанням, що стало полем для гострих дискусій у науковому світі. Значна частина науковців вважають, що залучення іноземних інвестицій негативно впливає на перебіг конструктивних перетворень національної економіки [2]. Такий підхід

ґрунтується на твердженнях, що сам притік іноземного капіталу призводить до матеріального збагачення лише іноземних інвесторів і недостатньо позитивно впливає на економіку України, оскільки виражає не національні інтереси, а задовольняє меркантильні бажання зовнішніх інвесторів. Проте головною проблемою при використанні фінансових потоків в інноваційній діяльності є їх розміщення, адже переважна частина фінансових ресурсів вкладається не в стратегічний розвиток економіки країни, а в ті галузі, які нездатні забезпечити технологічний прорив національного виробництва як на внутрішньому ринку, так і на зовнішньому.

Таблиця 1 – Джерела фінансування технологічних інновацій.

Рік	Загальна сума витрат, млн. грн.	У тому числі за рахунок коштів, %			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	79,6	0,4	7,6	12,4
2001	1971,4	83,9	2,8	2,9	10,4
2002	3013,8	71,1	1,5	8,8	18,6
2003	3059,8	70,2	3,0	4,2	22,6
2004	4534,6	77,2	1,4	2,5	18,9
2005	5751,6	87,7	0,5	2,7	9,1
2006	6160,0	84,6	1,9	2,9	10,6
2007	10850,9	73,7	1,3	3,0	22
2008	11994,2	60,6	2,8	0,9	35,7

* розраховано за [3].

Наразі обсяги інвестицій, які надходять в Україну, залишаються низькими, а їхню структуру не можна вважати інноваційною, оскільки переважають вкладення у виробничу сферу, причому вони майже не охоплюють перспективних високотехнологічних виробництв. Натомість зростають вкладення у сферу торгівлі, які призводять до зростання імпорту в Україну, насамперед продукції споживчого характеру.

1. Москін С.О. Венчурні фонди інноваційного розвитку [Текст] / С.О. Москін // Актуальні проблеми економіки України. – 2009. - № 2. – С. 89-93.

2. Вдовиченко А.М. Фінансові ресурси населення та їх вплив на інноваційні процеси в Україні [Текст] / А.М. Вдовиченко // Актуальні проблеми економіки України. – 2009. - № 1. – С. 207-217.

3. Державний комітет статистики України. – http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

ВИБІР СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ З УРАХУВАННЯМ КОНЦЕПЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УКЛАДІВ

В наш час не викликає суперечок теза, що основою економічного розвитку окремих господарюючих суб'єктів, регіонів і національних економік у цілому є інновації і інноваційна діяльність. Для економіки України лише опора на інновації дозволить реалізувати стратегію інноваційного прориву за принципом "обганяти не доганяючи", оскільки відставання у багатьох галузях і секторах економіки є надто значним щоб його можна було подолати. Структура економіки України за технологічними укладами подана у табл. 1.

Таблиця 1 - Структура економіки України за технологічними укладами [1,2]

Показники	Технологічні уклади			
	III	IV	V	I
Обсяг виробництва промислової продукції, %	57,9	38	4	0,1
Фінансування наукових розробок, %	6	69,7	23	0,3
Витрати на інновації, %	30	60	8,6	0,4
Інвестиції, %	75	20	4,5	0,5
Капітальні вкладення на технічне переозброєння й модернізацію, %	83	10	6,1	0,9

Табл. 1 свідчить, що провідним у вітчизняній економіці є III і розвивається IV технологічний уклад. При цьому у країнах, що їх відносять до технологічних лідерів, інтенсивно розвиваються галузі IV і V технологічних укладів. Очевидно, без кардинальних зрушень у виборі, і що найголовніше, у реалізації стратегії інноваційного прориву Україна залишиться на узбіччі світової цивілізації.

Вибір траєкторій інноваційного прориву потребує поєднання маркетингових прогнозів, для виявлення найбільш імовірних тенденцій зміни споживчого попиту на різних товарних ринках, з експертними оцінками стану розвитку науки і техніки, для визначення можливостей втілення наявних і перспективних науково-технічних розробок у нові продукти, технології їх виготовлення і просування на ринку які б відповідали існуючим і перспективним запитам споживачів. Це дозволить виділити і обґрунтувати перспективні з комерційної точки зору напрями науково-технологічного інноваційного розвитку України у цілому, а також окремих господарюючих суб'єктів.

Реалізація зазначеної ідеї потребує розв'язання двох комплексів науково-прикладних задач, що пов'язані: з експертними оцінками стану і можливих тенденцій розвитку науки і техніки; з маркетинговим прогнозуванням тенденцій зміни споживчого попиту (можливості його формування – для радикальних інновацій).

Проте постає проблема взаємного узгодження послідовності виконання задач експертної оцінки тенденцій розвитку науки і техніки та задач маркетингового прогнозування тенденцій розвитку споживчого попиту.

З метою розв'язання зазначених комплексів задач і вказаної вище проблеми автором запропонована послідовність процедур складання стратегічних маркетингових прогнозів щодо виявлення перспективних напрямів науково-технологічного інноваційного розвитку України на основі експертних оцінок. Її реалізація надає можливість не тільки виділити напрями інноваційного прориву, але й оцінити можливість комерціалізації інноваційних розробок, створених у межах виділених напрямів. При цьому фактично виконується оцінка потенціалу інноваційного розвитку за окремими його складовими-підсистемами [3].

Автором показано, що початок процесу формування конкурентного успіху у руслі науково-технологічного інноваційного розвитку лежить на перетині великої кількості маркетингових, науково-технічних, виробничих рішень. Тільки наявність споживацьких запитів у конкретних ринкових сегментах чи нішах, інтелектуальних і технологічних можливостей використання досягнень науки й техніки для задоволення цих запитів шляхом пропозиції нових товарів (виробів чи послуг), технічних і економічних можливостей організації виробництва і збуту з витратами, що дозволяють використовувати ціни, сумісні з купівельною спроможністю споживачів, можливості просування на ринку і доведення до споживачів нової продукції за допомогою більш ефективного ніж у конкурентів способу, створює фундамент технологічно й економічно обґрунтованої стратегії науково-технологічного інноваційного розвитку.

1. Організація та управління інноваційною діяльністю: Підручник / За ред. проф. Перерви П.Г., проф. Меховича С.М., проф. Погорелова М.І. – Харків: НТУ "ХПІ", 2008. – 1025 с.

2. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічні перспективи України // Економічний часопис – XXI. – 2006. - № 1-2. – С. 34-38.

3. Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С. Управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств в контексті забезпечення сталого розвитку // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: Матеріали наук.-практ. конф., м. Бахчисарай, 16-17 квітня 2009 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь, "СОНАТ": НДІ СРП, 2009. – С. 66-68.

КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО МАРКЕТИНГУ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ²

Сучасна економіка України характеризуються високим рівнем динамічності і нестабільності. Така ж ситуація характерна і для інших країн, які знаходяться на шляху ринкових перетворень, а враховуючи кризові явища у світовій економіці, можна зазначити, що вона властива практично всім країнам. В дослідженнях таких відомих науковців та дослідників, як Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Д. Белл, Дж. Нейсбіт та ін. зазначено, що для більшості країн в сучасному світі для поновлення втрачених позицій та досягнення світового економічного розвитку найбільш пріоритетним шляхом розвитку є перехід до інноваційної економіки.

Інноваційна економіка – тип економіки, заснований на потоці інновацій, на постійному технологічному удосконаленні, на виробництві та експорті високотехнологічної продукції з досить високою доданою вартістю та самих технологіях [1].

Таким чином, одним з варіантів виходу України з кризи є керування державними органами управління в своїй діяльності принципами інноваційної економіки, а саме реалізовувати наступні дії:

- фінансова підтримка фундаментальних наукових розробок через систему наукових грантів та інвестування в інноваційну інфраструктуру;
- стимулювання появи нових інноваційних організацій через створення технопарків, центрів колективного користування науковим обладнанням, наданням спеціальних податкових пільг та різноманітних дотацій тощо;
- розробка нового законодавства в сфері інноваційної економіки;
- відкриття спеціальних учбових центрів для підготовки спеціалістів з комерціалізації інноваційних розробок тощо.

Тобто всі дії державних органів управління повинні бути направлені на підтримку інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, які є основою будь-якої економіки. В той же час, сучасний бізнес вимагає появи нової концепції ведення бізнесу, яка б базувалась на основних принципах та пріоритетах інноваційної економіки. На нашу думку, такою концепцією має бути концепція інноваційного маркетингу [2].

Розглянемо факти сьогодення, які доводять існування і необхідності реалізації концепції інноваційного маркетингу. В останні роки кількість

---

² Робота виконувалась за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих як грант Президента України

інноваційних розробок, як в Україні, так і в світі, значно зростає. Одним з прикладів є Китай, який ще недавно був слаборозвиненою країною. За останні роки, за рахунок значного збільшення кількості інновацій, Китай зробив різкий ривок в своєму розвитку і тепер майже на всіх ринках світу присутня китайська продукція [3]. Також доказом зростання кількості інновацій в світі є той факт, що за останні 15 років кількість працюючих в інноваційній сфері в США та Західній Європі збільшилась в 2 рази, а в Південно-Східній Азії – в 4 рази. В Україні ця ситуація є гіршою, але певні позитивні зрушення існують. Одним з таких було створення в 1999 р. технопарків. Високими є темпи росту виробництва ними інноваційної продукції. Почавши з нуля, загальний обсяг випуску склав більше ніж 3,8 млрд. грн. [4]. Ще одним важливим чинником є те, що з початком використання підприємствами маркетингової концепції ведення бізнесу в своїй діяльності, на ринку почали активно з'являтися різного роду маркетингові інновації [5-7]. Всі ці факти свідчать про постійне зростання кількості інновацій. А відповідно до другого закону діалектики – закону переходу кількості в якість – кількісні зміни явищ до певної межі носять характер відносно неперервного росту одного й того самого. Та на певній сходинці розвитку, за певних умов об'єкт втрачає свою попередню якість і стає новим. Тому таке постійне кількісне збільшення інновацій (як продуктових та технологічних, так і маркетингових) повинно призвести до появи певної нової якості, якою, на думку автора, і має бути концепція інноваційного маркетингу.

Таким чином, розвиток інноваційної економіки в Україні є пріоритетним напрямком державної політики, а концепція інноваційного маркетингу є провідною концепцією сьогодення, яка допоможе українським підприємствам здійснити різкий прорив в своїй діяльності і перейти на якісно новий рівень розвитку.

1. Инновационная экономика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

2. Ілляшенко Н.С. Маркетинг та інновації як головні функції бізнесу / Н.С. Ілляшенко // Механізм регулювання економіки. – 2007. – №2 – С. 77–92.

3. Красовская А. Дело – в отсутствии в Украине модели инновационного развития как таковой [Электронный ресурс] / А. Красовская // Бизнес. – 28 ноября, 2005. – № 48(671). – Режим доступа: <http://www.business.ua/i671/a22347/>

4. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : Монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.

5. Литовченко І.Л. Нові форми в комплексі Інтернет-комунікацій / І.Л. Литовченко // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №4(1). – С. 129-135.

6. Новошинська Л.В. Інновації у стратегічному маркетингу / Л.В. Новошинська // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №4(1). – С. 122-128.

7. Решетнікова І.Л. Інноваційні товарні стратегії як засіб забезпечення конкурентоспроможності підприємств на ринку / І.Л. Решетнікова // Механізм регулювання економіки. – 2008. – №4. – С.21-26.

ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Світовий досвід показує, що основою стійкого регіонального розвитку є добре розроблена стратегія. В ідеалі стратегія передбачає комплексний розвиток відповідної території, який включає економічні, соціальні й екологічні компоненти.

В теорії алгоритм стратегічного планування розвитку регіону передбачає наявність довгострокових планів і програм, розрахованих, як правило, на три-вісім років і включає щорічні детальні плани їх виконання. Логічна послідовність цих стадій включає п'ять основних компонентів: організація зусиль; оцінка регіональної економіки; розробка стратегії; реалізація стратегії; аналіз виконання й коректування стратегії [3].

Організація зусиль. Перша підготовча стадія передбачає створення команди проекту; залучення в процес розробки стратегії представників державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, представників бізнесу й громадськості; визначення потреби у необхідних ресурсах і джерелах їх покриття; створення системи підтримки й стимулювання та ін.

Оцінка регіональної економіки. Для цього на першому етапі оцінки встановлюється, яка інформація є необхідною й достатньою, оцінюється її доступність і перспективи одержання. Серед інструментарію оцінки вихідної ситуації й перспектив найбільш популярним є SWOT аналіз, що дозволяє виявити сильні й слабкі сторони, можливості й потенційні загрози для регіональної економіки. Основною проблемою даного етапу, як правило, для більшості регіонів України є неможливість отримання розробниками стратегії оперативно і вчасно всієї необхідної інформації.

Розробка стратегії. Класичний стратегічний план розвитку регіону включає: бачення й цілі стратегічного розвитку; програми, проекти й плани дій із зазначенням очікуваних результатів, термінів виконання, прогнозних значень витрат та ін.

Реалізація стратегії. У кожній стратегії повинен бути план виконання, який у свою чергу підтримується окремими проектними планами дій.

План виконання виступає інтегрованим програмним документом, що гарантує комплексність і цілісність усієї процедури планування стратегії розвитку регіону, виключаючи конкуренції й суперництво окремих програм і проектів за ресурси й підтримку.

Плани дій. Плани дій забезпечують деталізацію стратегічних проектних компонентів, включаючи конкретизацію ієрархії поставлених завдань, опис учасників проектів, характеристику задіяних фінансових і людських ресурсів, джерел фінансування, перелік передбачуваних заходів та ін. необхідних для оцінки ефективності проектів елементів.

Аналіз і корегування стратегії. Аналіз досягнення стратегічних цілей передбачає систематичну щорічну оцінку динаміки й стану ключових індикаторів збалансованого розвитку регіону.

На практиці, відповідно до [2] метою прогнозування і планування розвитку є створення довго-, середньо- та короткострокових документів, в яких відповідно до соціально-економічних і суспільних процесів, що відбуваються в Україні, з урахуванням впливу зовнішніх економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій визначаються цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку й способи їхньої реалізації.

Оскільки територія сьогодні є надзвичайно важливим та обмеженим ресурсом, то її ефективне використання значною мірою впливає на суспільний розвиток. У цьому контексті обов'язковим структурним елементом, територіальною основою стратегії регіонального розвитку має стати планування території.

Відповідно до Закону України «Про планування і забудову територій» планування територій здійснюється на загальнодержавному (Генеральна схема планування території України), регіональному (схеми планування територій АР Крим, областей, районів, їхніх груп) та місцевому (генеральний план населеного пункту) рівнях [1].

У процесі прогнозування та стратегічного планування регіонального розвитку сьогодні не достатньо використовується інструментарій планування розвитку території. Так, зокрема, в доопрацьованому станом на березень 2010 року проекті «Програми економічного і соціального розвитку Сумської області на 2010 рік» не має жодного прямого посилання а ні на Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року, а ні на стратегію соціально-економічного розвитку Сумської області на 2008-2015 роки.

Нажаль сьогодні можна констатувати, що в Україні не існує реально діючого механізму узгодження змісту державних, регіональних та місцевих програм соціально-економічного розвитку.

1. Закон України «Про планування і забудову територій» від 20.04.2000 № 1699-III.

2. Концепція вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2006 року №504-р.

3. Гопчів О.Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів //Регіональні проблеми України географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2005. – С.3-11.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В останні роки економіка Сумської області, як і економіка України в цілому зазнала значних втрат під впливом фінансово-економічної кризи. Але, незважаючи на це, за більшістю показників у 2009 році область мала дещо кращі результати у порівнянні з загальнодержавними показниками. Так, за даними загальнодержавного моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів, що проводиться Мінекономіки за результатами 2009 року, Сумська область покращила свою загальну позицію у рейтингу та посіла 11 місце серед регіонів України (нагадаємо, що у 2008 році Сумщина була лише 26-ю). Деякі з показників, що визначалися у рейтингу, наведені у таблиці 1.

Одним з головних узагальнюючих показників розвитку економіки будь-якого регіону є валовий регіональний продукт (ВРП). Зміни цього показника відбувались в останні роки не на користь регіону. Так у 2008 році ВРП збільшився у порівнянні з 2007 роком на 4,7% (що на 1,3 в.п. більше 2007 року), але у 2009 році (за попередніми даними) відбулось його значне падіння на 14,8 % у порівнянні з 2008 роком (причинами є спад промислового виробництва (на 17,1%), будівництва, зниження обсягів товарообігу). Промисловими підприємствами області за 2009 рік реалізовано продукції на суму 11,4 млрд. грн., що на 15,5 % менше ніж за 2008 рік. Значно скоротились обсяги виробництва через відсутність замовлень на державних підприємствах. Збереження обсягів промислового виробництва на певному рівні було обумовлено в основному попитом на продукцію підприємств області з боку закордонних споживачів, так частка експорту у загальному обсязі реалізованої продукції машинобудування склала протягом року близько 70 %.

Більш постраждалою від впливу фінансово-економічної кризи була будівельна галузь: у 2009 році введено в експлуатацію 138,6 тис.кв.м житла, що складає 69,7 % рівня 2008 року. Скорочення темпів будівництва обумовлено відсутністю кредитів для замовників і покупців житла та зростанням вартості будівництва.

У 2009 році інноваційною діяльністю займалися 33 підприємства області (що на 10 % більше, ніж 2008 року), посилюється зв'язок науки з виробництвом, так тільки СумДУ співпрацював у минулому році з 40 підприємствами та організаціями Сумщини. Але у сучасних умовах підприємства скорочують темпи модернізації та технічного переоснащення виробництва з огляду на зростання витрат у зв'язку з падінням купівельної

спроможності національної грошової одиниці. Інвестиції в основний капітал по області склали 71,3 % рівня минулого 2008 року. Прямі іноземні інвестиції склали 79,4 млн. дол. США, що у 2 рази більше ніж у 2008 році та є найбільшим показником за останні 8 років. Найбільший приріст іноземних інвестицій відбувся у машинобудуванні (63 млн. дол. США), харчовій промисловості (10 млн. дол.), легкій промисловості (2 млн. дол.).

Як видно з даних таблиці 1, виробництво сільськогосподарської продукції області залишилось на рівні попереднього року і склало приблизно 3,2 млрд. грн. Але і тут не обійшлося без проблем. Обсяг фінансування з державного бюджету по програмах підтримки тваринництва зменшився у 3 рази, зменшилось кредитування сільського господарства банківськими установами. Проблемною є реалізація надлишків сільськогосподарської продукції за справедливими, а не заниженими цінами.

Таблиця 1 - Основні показники соціально-економічного розвитку Сумської області у 2008-2009 роках (фактичні дані)

№ з/п	Показники	Сумська область			Україна
		2008 р.	2009 р.	місце по Україні	2009 р.
1	Індекси промислового виробництва, % до відповідного періоду попереднього року	105,8	82,9	7	78,1
2	Темп зростання валової продукції сільського господарства, % до відповідного періоду попереднього року	110,3	100	16	100,1
3	Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	1472	1593	16	1906
4	Темп зростання (зменшення) реальної зарплати, % до відповідного періоду попереднього року	108,6	94,5	6	90,8
5	Темп зростання (зменшення) заборгованості з виплати заробітної плати, % до початку звітного року	184,8	160,6	24	123,9
6	Темп зростання (зменшення) обороту роздрібною торгівлі, % до відповідного періоду попереднього року	119,9	80,8	23	83,4

У минулому році зменшилось перевезення вантажів та пасажирів всіма видами транспорту (відповідно на 14, 3% та 11 %), обсяг поштових послуг та послуг зв'язку зменшився на 9,9 %.

На території області знаходиться 32 родовища вуглеводнів, з яких промислово розробляється тільки 23, але видобуток вуглеводнів має тенденцію до скорочення. В загалі, недостатнє використання мінерально-сировинної бази області є значною проблемою. Зі 103 родовищ цегельно-черепичної сировини використовується лише 22, з 7 родовищ крейди – лише

1, з 18 родовищ будівельних пісків – тільки 8, майже не використовуються торф'яні родовища.

Залишається низькою якість житлово-комунальних послуг. Проблемами галузі є збитковість підприємств, низький рівень оплати за надані послуги, значна зношеність житлового фонду, водопровідно-каналізаційних та теплових мереж, ліфтів тощо. Незадовільним є стан доріг на території області, хоча у 2009 році було відремонтовано 30,3 км доріг та 71 п.м мостових переходів, причиною такої ситуації є недостатнє фінансування дорожнього господарства протягом останнього десятиліття.

За 2009 рік товарообіг роздрібної торгівлі склав 8463,9 млн. грн. (зменшився на 19,2% у порівнянні з 2008 р.), оборот ресторанного господарства – 229,9 млн. грн. (зменшився на 18,7%), обсяг наданих побутових послуг – 13,4 млн. грн. (зменшився на 6,9%). Індекс споживчих цін на товари і послуги по області склав за 2009 рік 110,8% (по Україні 112,3%).

За 2009 рік до місцевих бюджетів області надійшло 1129,9 млн. грн. власних і закріплених доходів, що на 19 млн. грн. або 1,7 % більше, ніж у 2008 році. Видаткова частина місцевих бюджетів області з урахуванням субвенцій з державного бюджету у 2009 році склала 2927 млн. грн. або 97,2% до річних призначень, що на 47,8 млн. грн. (1,7 %) більше відповідного показника за 2008 рік. Основною проблемою у бюджетній сфері залишається наявність податкового боргу до державного та місцевих бюджетів, незадовільний стан відшкодування суб'єктам господарювання ПДВ.

Криза в економіці призвела до змін на ринку праці. Рівень зайнятості населення у 2009 році склав близько 55 %, рівень безробіття економічно активного населення віком 15-70 років склав 10,9 %, працездатного віку – 12,2 %. Кількість зареєстрованих безробітних, що перебувають на обліку в обласній службі зайнятості на 1.01.10 р. становила 19,6 тис. осіб. Чисельність безробітного населення зросла на 22,6 тис. осіб і склала 61,5 тис. осіб. З'явилась негативна тенденція зростання чисельності працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, тобто у режимі скороченого робочого дня та у відпустках без збереження заробітної плати.

На нашу думку, основними завданнями розвитку економіки регіону в сучасних умовах є: відтворення виробничого потенціалу та технологічної бази бюджетоутворюючих підприємств регіону, розширення існуючих та створення нових виробництв, сприяння подальшій співпраці між науковими установами та промисловими підприємствами області, розвиток великотоварного сільськогосподарського виробництва, будівництво та підтримка у належному стані автомобільних шляхів, стимулювання енергозбереження, подальше створення умов для інвестиційної привабливості регіону, розбудова інженерно-транспортної та соціальної

інфраструктури, ефективне використання природних ресурсів, підтримка підприємницької ініціативи безробітних та само зайнятих громадян, розвиток транскордонного співробітництва.

1. Програма економічного та соціального розвитку Сумської області на 2009 рік: [Електронний ресурс]/Офіційний сайт Сумської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/program/2009/program_2009.doc

2. Програма економічного та соціального розвитку Сумської області на 2010 рік (проект) [Текст]. – Сумська обласна державна адміністрація. – Суми, 2010.

3. Офіційний сайт Головного управління статистики в Сумській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sumystat.sumy.ua>.

Какодей А.А.

Донецкий национальный университет

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Черная металлургия является одной из наиболее энергоемких отраслей промышленности. Не смотря на понижение объемов производства, вызванных кризисными явлениями в экономике страны и мира, потребность в энергоресурсах является наиболее актуальной проблемой как для производителей металлопродукции и экологических служб, так и для государства в целом. Донецкий регион является самым крупным промышленным регионом страны (металлургия и угольная промышленность занимают 55% в структуре экономики региона), и соответственно техногенная нагрузка в нем самая большая в Украине (в 8,7 раза превышает среднеукраинский показатель).

Центральная геофизическая обсерватория МЧС в 2008 году обнародовала результаты исследования загрязненности воздуха в городах Украины. Среднее значение индекса загрязнения воздуха по всем постам (в условных единицах) составило 8,7. В пятерку лидеров вошли такие города как Макеевка (индекс 22,8) и Днепропетровск (19,2), Одесса (17,6), Донецк (16) и Горловка (15,6).

Начиная с 2001 года, на Всемирном экономическом форуме в Давосе представляется Индекс экологической устойчивости, по результатам которого Украина закрепились в группе аутсайдеров. Несмотря на определенную субъективность этих индексов, тенденции они фиксируют довольно четко. В 2008 году 24% (2,9 млрд. гривен) от всех расходов на охрану окружающей среды были направлены на строительство и

реконструкцию природоохранных объектов, а также приобретение оборудования для реализации мероприятий экологической направленности.

Стремление к снижению энергоемкости производства диктуется не только размером капитальных вложений необходимых для добычи и приобретения топливно-энергетических ресурсов, но также масштабами экологических последствий, которые возникают в результате неконтролируемого интенсивного наращивания производств. Следует отметить, что до конца 2007 г. вопросы о эффективных энергосберегающих программах рассматривались немногими производителями металлопродукции как путь повышения конкурентоспособности товара вследствие понижения его себестоимости. Рынок сбыта стремительно рос, что не требовало дополнительных усилий со стороны производителей и посредников. На сегодняшний день, показатели производства 2007г (в 2007 году металлургическими заводами и комбинатами Украины было произведено чугуна - 35,6 млн т, стали — 42,8 млн т, готового проката — 36,2 млн т., угольными предприятиями добыто) кажутся предельно высокими. Но следует учитывать, что если производители и государство будет стремиться достичь уровня 2007 г. при нынешних технологиях производства, то это неизбежно приведет лишь к понижению конкурентоспособности отечественной металлопродукции (при условии сохранения спроса уровня 2007г.), даже в условиях максимально благоприятного содействия со стороны государства.

Экономический кризис продемонстрировал все несовершенство производственных процессов металлургических предприятий Украины. Лишь немногие компании могут похвастаться тем, что в условиях кризиса они вкладывали средства в экологические проекты. Много говорилось о том, что из-за возникших экономических трудностей предприятия отказались от развития многих не только перспективных, но и текущих проектов. Со своей стороны, и экономический кризис, и последовавшее снижение цен на металлопродукцию снизили и так скудные инвестиционные ресурсы. Следует отметить, что и компании финансового сектора не очень жалуют экологические проекты. В отдельных случаях фонды прямых инвестиций и институциональные инвесторы (Международная финансовая корпорация, дочерняя структура Мирового банка, ЕБРР) заинтересованы в выделении средств на отдельные точечные проекты в сфере утилизации отходов, альтернативных источников энергии, энергосбережения (чаще всего муниципальные).

У Украинских производителей, в условиях технического переоснащения и глобальных проблем, связанных с нехваткой энергоресурсов существует одно весомое преимущество – наличие угля.

Угольная промышленность Донецкой области – это 56 млн. тонн производственной мощности, 20 млрд. тонн – балансовые запасы, в том числе 10,7 – коксующегося угля, 5,9 – энергетического, 3,4 – антрацит. Основной тенденцией развития отрасли на протяжении последних 15 лет является постепенное снижение объемов промышленного производства. Спрос на энергию, несомненно, будет расти, и более всего в развивающихся странах. По мере роста цен на газ и нефть начнет расти спрос на уголь, который является более доступным заменителем указанных ресурсов. Для альтернативных источников энергии основной проблемой является тот факт, что риски, связанные с их использованием более высокие, а стоимость сделок, включающая в себя строительство новой инфраструктуры, очень высока для Украины. Заменить нефть и газ углем можно с относительно небольшими затратами. Кроме того, закрытие угольных шахт отрицательно влияет на техногенно - экологическую безопасность Донецкого региона. Происходят процессы ухудшения инженерно – геологического состояния территорий, что приводит к разрушению гражданских и промышленных сооружений, коммуникационных и транспортных линий, нарушений гидрологического режима, поднятию уровня подземных вод и загрязнению ранее обезвоженных горизонтов, подтоплению территорий шахтными водами. Основной проблемой добычи и утилизации угля в регионе остается дисбаланс в структуре угольной отрасли. Те предприятия, которые работают на основе частного капитала, являются прибыльными, те же, которые находятся на балансе у государства, требуют постоянных дотаций. Необходимость восстановления угольной промышленности как основы региона не вызывает сомнения.

Существует ряд мероприятий, внедрение которых поможет улучшить не только состояние угольных предприятий региона, но и снизит техногенную нагрузку:

- Комплексное использование недр (дегазация породного массива, деминерализация шахтных вод, переработка отвальной массы с целью добычи ценных и редких минералов, добыча геотермальной энергии);
- Глубокая переработка угля (позволит получить газообразные жидкие и твердофазные энергоносители, а также химические и строительные материалы).

Государство должно выступить инициатором внедрения данных технологий на производстве, иначе Украина может потерять основные промышленные отрасли экономики. Развитие должно иметь инновационный характер, для чего следует изменить отношение к ресурсам, которыми располагает наше государство. Более бережное использование, с учетом экологических требований и следование общемировым тенденциям может

помочь Украине не просто выйти из кризиса быстрее, но и с качественно новыми стартовыми позициями для дальнейшего процветания.

1. Программа научно-технического развития Донецкой области на период до 2020 года. – Донецк, 2007, 221с
2. Збірник наукових праць ДонДТУ. Металургія. Випуск 14 / Редкол.: Мінаєв О.Ф. (голова) та ін.. – Донецьк, ДонДТУ, 1999г.
3. Ю.М. Буравлев, О.Б.Ступін, О.Г. Милославський Промислова екологія і технології основних виробництв. – Донецьк: ДонНУ, 2008.-568с.ISBN 978-966-639-376-3
4. Исследование «Эрнст энд Янг» в области бизнес - рисков 2009, Oxford Analytica
5. Українська інноваційна доктрина 2008 – Видано за участю ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус», ВАТ «Ватерпас принт», 2008. ISBN 966-7083-41-1
6. С. Романчук «Экология здравого смысла», 11 февраля 2010 года. Постоянный адрес: http://www.ukrrudprom.com/analytics/Glavnaya_prichina_otstalosti_Ukraini.html
7. «Экономия на перспективах», Комментарии, №8, 5 марта 2010. Опубликовано 12:35 09 марта 2010 года. Постоянный адрес: http://www.ukrrudprom.com/digest/Ekonomiya_na_perspektivah.html

Какутич Є.Ю.

НДІ Сталого розвитку та природокористування

РОЗУМІННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сталий розвиток зараз є одним з найбільш обговорюваних напрямків розвитку людства, наукових досліджень, політичних устремлінь. Концепція сталого розвитку побачила світ в 1987 році. Доповідь, в якій вона була представлений, отримала назву «Наше спільне майбутнє». Концепція стала результатом роботи міжнародної комісії ООН з питань навколишнього середовища та розвитку під керуванням прем'єр-міністра Норвегії Г.Х. Брундтланда. В ній викладена концепція основних груп, в якій різні сектори суспільства, включаючи органи місцевого управління, розглядаються як важливі учасники діяльності, направленої на забезпечення сталого розвитку.

Формування сталого розвитку, як сучасного імператива, є результатом досліджень в продовж тривалого часу (від В. Вернадського, Є. Леруа, С. Подолінського, п. Тайяр де Шардена до Д. і Д. Медоузова, А. Низа, Г. Одум, У. Росту, а потім і сучасних авторів – А. Гора, В. Данилова-Данильяна, Н. Реймерса, та ін..). Зараз сталий розвиток, незважаючи на дискусії про точності терміна, можливості реалізації та необхідності (див. роботи Бйорна Ломборга та ін..) є основоположним коректуючим доповненням практично всім документам, планам дій, стратегій на міжнародному та державному рівнях. На даному етапі світового розвитку будь яка держава,

якщо вона прагне бути рівноправним партнером на міжнародній арені, повинна в тому чи іншому ступені дотримуватися принципів сталого розвитку, сформульованим в Ріо-де-Жанейро.

Існує багато тлумачень сталого розвитку в залежності від об'єкта та предмету досліджень, поставленої мети, а також періоду часу, у якому розглядається сталий розвиток. Зауважимо, що змістовна сторона терміну сталий розвиток постійно змінюється, в тому числі і в залежності від особливостей конкретного історичного моменту, коли воно створювалося.

В цілому, концепція сталого розвитку описує підхід до економічного розвитку з орієнтацією на захист навколишнього середовища, яке дозволяє задовольнити потреби нинішнього покоління, не позбавляючи при цьому майбутні покоління можливості задовольнити їх особисті потреби.

В даний час сучасні вчені виділяють декілька основних підходів до поняття сталий розвиток, суть яких викладена в багатьох роботах:

1) Стале зростання, яке має на увазі сталий економічний розвиток і збільшення матеріального споживання. Економічне зростання розглядається, як необхідний елемент сталого розвитку.

2) Стале використання, в основі якого лежить визнання обмежень і меж в використанні ресурсів, підтримка розвитку на допустимому рівні, але в принципі не забороняє зростання.

3) Сталий розвиток, як стале зростання якості життя. Цей підхід потребує підтримки цілості екосистеми, інтеграції навколишнього середовища і розвитку, наголос на нормативне планування, залучення науки для вирішення екологічних проблем, врахування інтересів різних поколінь та інших видів обмежень. Економічне зростання може бути можливим тільки в вузьких, чітко визначених і дуже обмежених рамках.

На протязі останніх десятиріч суспільство шукає нові підходи до організації господарської діяльності, одним з них, безумовно, є сталий розвиток, який передбачає розгляд діючих економічних, соціальних та інших закономірностей розвитку крізь призму «ноосферного суспільства». В відповідності з цим в триєдиній системі економіка-соціум-екологія, в центрі якої знаходиться людина, виникають обмеження сталого розвитку.

Актуальним становиться формування нового, *сталого підходу*, на основі синтезу переваг перерахованих підходів. В його основі – зрозуміння території, як складної системи об'єктів в їх взаємозв'язку, ретроспективний аналіз, облік особливостей сьогоденного природно-територіального, соціально-економічного, культурного положення.

Підкреслимо, що при побудові концептуальної моделі сталого розвитку регіону велике значення мають загальнодержавні концепції та стратегії соціально-економічного розвитку та сталого розвитку, міжнародні програми та конвенції, які надають відповідні рамки в яких повинен

розглядатись розвиток регіону та коректуватися його цілі, бо регіональні системи не замкнуті, а розвиваються в загальнонаціональному просторі. Досягнення загальних цілей, одна з яких – забезпечення сталого розвитку, потребує узгодження інтересів та можливостей розвитку всієї держави, її окремих регіонів та територій, з урахуванням їх ієрархічної супідрядності.

Слід розуміти, що на сучасному етапі для України втілення постулатів сталого розвитку та декларування їх, як основного імперативу розвитку, є необхідними умовами розвитку соціальних, економічних, конкурентних, політичних позицій. Зараз країна має широкий спектр законодавчих, нормативних та рекомендаційних документів для реалізації принципів сталості. Зараз необхідно вдосконалення і найбільш повне використання усіх існуючих елементів механізму забезпечення соціально-економічного розвитку, а не створення нових. Актуально підвищення ефективності соціально-економічної та екологічної політики держави, забезпечення їх взаємно узгодженості та взаємно доповнювання. Все це дозволить забезпечити економічний добробут та конкурентоспроможність держави при своєчасному зниженні навантаження на навколишнє середовище.

Какутіч П.Ю.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Світові лідери та розвиток міжнародних економічних відносин наразі ставлять екологічну тематику на чолі багатопланової політики світу. Яскравою ілюстрацією цього є події навколо конференції в Копенгагені зі змін клімату та на самому Саміті; діаметрально протилежні переконання наукових шкіл, політичних об'єднань та, навіть, урядів щодо боротьби з "потеплінням" та ролі у цьому процесі антропогенного фактору. Гармонізація відносин у сучасному важлива за багатьма аспектами – тероризм, голод, освіта, втім, на нашу думку, не менш важливим та актуальним сьогодні є питання забезпечення міжнародної екологічної безпеки (далі – МЕБ) та сталого розвитку планети на засадах багатостороннього співробітництва. У підтвердження цього, можна навести і той факт, що екологічна безпека – одна з головних компонент міжнародної безпеки, що визнано міжнародною спільнотою у відповідних резолюціях Генеральної асамблеї ООН (5 грудня 1986 р. та 7 грудня 1987 р.). Відтак захист та відновлення навколишнього природного середовища та раціональне використання ресурсів тісно

пов'язані з забезпеченням міжнародної безпеки по всіх її аспектах, та є стимулом для активізації розвитку міжнародно-правового регулювання.

МЕБ може розглядатись і як процес інтеграції, регіоналізації, лібералізації та демократизації міжнародних відносин, що формує комплекс екологічних умов існування людства і впливає на функціонування інституцій, підприємств, організацій, через створення спеціальних режимів взаємовідносин країн з метою упередження екологічних небезпек. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах глобалізації, у тому числі й екологічної.

Найбільш узагальнено завдання для розв'язання глобальних екологічних проблем та забезпечення МЕБ можна сформулювати як

дослідження глобальних енергетичних та біогеохімічних круговоротів (індустріальні та біосферні процеси), зокрема, перспективи та виклики розвитку традиційної та альтернативної енергетики, динаміка та прогноз обсягів викидів, скидів, поховань та знешкодження забруднюючих речовин та відходів тощо;

розробка та запровадження систем спостережень та моніторингу на глобальному рівні: розвиток нових систем спостереження, у тому числі і в космосі, обмін даними супутників та створення загальних баз даних і т.ін.;

аналіз глобальних змін у біорізноманітті, зокрема пошук шляхів його збереження, виявлення нових видів;

розробка теоретико-методологічних засад дослідження екологічних змін на основі синергетичного поєднання досягнень у різних галузях знань;

робота з обґрунтування, розвитку та підтримки міжнародних зусиль, у тому числі створення та підтримка роботи комплексних міжнародних програм, підтримка регіональних міждержавних проектів тощо.

Сучасна система забезпечення МЕБ повинна характеризуватись загальністю, гнучкістю, мобільністю та відкритістю, що передбачає

залучення максимальної кількості (у ідеальному випадку – всіх) країн світу до природоохоронної діяльності та екологізації економіки,

вдосконалення системи міжнародного права щодо екологічних аспектів, прав та відповідальності сторін, засад співпраці тощо,

створення національних і міжнародних структур (або розгалуженої мережі в рамках однієї структури) для координації діяльності в сфері екологічної безпеки, екологічної політики, природокористування,

поступова екологізація міжнародних відносин через включення екологічних показників в інвестиційні проекти, створення сприятливих умов для міжнародної екологізації підприємництва тощо.

Подальші напрями досліджень повинні ґрунтуватись на тому факті, що забезпечення МЕБ вимагає дослідження ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, підходів до оцінки впливу

та ефективності заходів щодо їх попередження. Зауважимо, що вказані дослідження для теоретико-методологічного і методично-практичного супроводу системи забезпечення МЕБ вимагають узагальнення та гармонізації підходів, що використовуються в різних країнах для створення міжнародної системи забезпечення екологічної безпеки.

В цьому контексті можна виділити наступні пріоритетні напрями щодо розбудови системи оцінки ризиків:

дослідження найбільш важких проявів ризиків, що впливатимуть на розвиток та виживання світової спільноти, включаючи екологічні, демографічні, військові та інші аспекти. Встановлення допустимих порогів значення показників ризику, перевищення яких призведе до різкого погіршення стану навколишнього природного середовища та ставить під загрозу подальше існування людства;

розробка підходів до раннього діагностування та оцінки загрози по максимально можливій кількості компонентів ризику, їх взаємного впливу та особливостей взаємодії факторів виникнення надзвичайної ситуації;

максимізація віддачі від чинних конвенцій, програм, угод та діючих інституцій для забезпечення МЕБ;

доступ до інформації зацікавлених сторін у широкому розумінні – від процесу прийняття рішення до систем оповіщення про ймовірність та наслідки окремих рішень або надзвичайних ситуацій.

Каленська О.О.

Сумський державний університет

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ДОМОГОСПОДАРСТВА

Аналіз світових тенденцій початку XXI ст. свідчить про посилення процесів екологізації у всіх сферах життя суспільства. Розроблюються та втілюються в життя норми екологічного законодавства, відбувається екологічна переорієнтація принципів державного управління, екологізація бізнесу та побуту людей на рівні домогосподарства.

Домогосподарство є одним із суб'єктів господарювання, результати діяльності якого негативно впливають на стан навколишнього природного середовища. Отже, доцільним є розробка концепції екологізації домогосподарства.

Екологізація діяльності домогосподарства повинна відбуватися за такими напрямками:

- екологічна переорієнтація споживання;

- переосмислення ставлення до процесу утворення побутових відходів;
- екологізація житла;
- екологізація ведення підсобного господарства та індивідуальної підприємницької діяльності;
- екологізація свідомості кожного члена домогосподарства.

Екологічна переорієнтація споживання передбачає зміну споживницького вибору домогосподарства на користь екологічно безпечної продукції як з точки зору її виробництва, так і споживання. Ще у 1987 році відомий науковець М.Мойсєєв наголосив на тому, що в умовах загострення екологічних труднощів потреби суспільства будуть визначатися в першу чергу не самим виробленим продуктом, а умовами і технологією його створення. [1]

Наступним важливим напрямком екологізації процесу господарювання на рівні домогосподарства є вирішення проблеми побутових відходів саме на стадії їх утворення. Адже елементарні прийоми поводження з відходами членами домогосподарств зможуть позитивно вплинути на загальний стан проблеми. У світовій практиці проблема вирішується за рахунок класифікації та сортуванню відходів саме на рівні домогосподарства, що допомагає їх вторинній переробці та правильній утилізації із найменшою шкодою для навколишнього природного середовища. Вітчизняна ж практика поводження з відходами сектору домогосподарств передбачає або їх зпалення у спеціальних печах, або захоронення на полігонах. При першому варіанті вирішення проблеми навіть нешкідливі на перший погляд відходи перетворюються на одні з найбільш токсичних речовин, відомих людству. «Правильних» полігонів захоронення побутових відходів, тобто таких, що мінімізують негативний вплив на екологію, в нашій країні немає також.

Отже, основними напрямками екологізації поводження з побутовими відходами є:

- сортування відходів та здача їх на вторинну переробку;
- максимально можливе повторне використання речей, що відпрацювали за призначенням;
- прагнення до мінімізації утворення побутових відходів.

Процес екологізації житла передбачає втілення в життя принципів енергоефективності, енергозбереження та ресурсозбереження. В сучасній науці сформувалася концепція «екологічного будинку» - цілком автономної системи, дружньої до оточуючого середовища. Це система з позитивним екологічним ресурсом, нульовим енергоспоживанням, абсолютною переробкою, очисткою та утилізацією усіх видів відходів. При цьому «екологічний будинок» є максимально комфортним для життя і відпочинку.

На сьогодні «екологічний будинок» є лише теорією, але його попередник – «енергоефективний будинок» з пониженим рівнем енергоспоживання створений і функціонує у багатьох кліматичних зонах планети.

Екологізація ведення підсобного господарства передбачає застосування максимально дружніх до навколишнього середовища засобів. Забезпечення збереження чистоти природного середовища хоча б на власній присадибній ділянці допоможе не тільки зберегти здоров'я членів домогосподарства, але й матиме позитивний вплив на екологічний стан усєї території, де розташоване дане домогосподарство.

Екологізація усіх напрямків індивідуально-трудової та підприємницької діяльності домогосподарства в загальному розумінні представляє собою спрямування зусиль на максимізацію вигоди лише за умови відсутності негативних наслідків для навколишнього природного середовища.

Узагальнюючим, інтегральним показником екологізації діяльності домогосподарства є екологізація свідомості його членів, усвідомлення того факту, що природа не є інструментом досягнення власних цілей. Навколишнє природне середовище – рівноправний суб'єкт відносин, потребує застосування до себе тих самих етичних норм і принципів, що діють у взаємовідносинах між людьми.

1. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. – М.: Наука, 1987. – 367 с.

2. Тимошенко Е.А., Тимошенко Л.А., Коваль Е.А. Экологизация среды проживания в системе «Город-жилой квартал-дом-квартира» как тенденция развития градостроительной экологии» – [Электронный ресурс] http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/smm/SSh/2008_1/Statyi_tom1/43.pdf

Kanduru Hussein Ali
Tanzania

PRIVATIZATION IN TANZANIA

Tanzania like many African countries went through colonial rule; first, by the German (1884-1918); second, the British (1919-1960). So she got her independence in 1961 from the British crown. Three years later (in 1964), Tanganyika and Zanzibar formed a political union and named it Tanzania. Three years on (1967), Tanzania made a major policy change namely, moving into a socialist system whereby the major means of production and exchange were owned by the state. This was the formal beginning of the huge public sector that is now undergoing economic reforms that includes privatization.

The term 'privatization' represents both narrow and broad meanings. In the narrow sense it simply means a shift of productive activities from the public sector to private sector ownership and control. On the other hand, the broader meaning refers to a process by which the role of a government in an economy is restricted, while that of the private sector is deliberately expanded.

The objectives of privatization in Tanzania are divided in primary and secondary.

Primary objectives:

- Improve the operational efficiency of enterprises that are currently in the Parastatal sector, and their contribution to the national economy;
- Reduce the burden of Parastatal enterprises on the Government budget;
- Expand the role of the private sector in the economy.
- Encourage wider participation by the people in the ownership and management of business.

Secondary objectives:

- To create a more market-oriented economy;
- To secure enhanced access to foreign markets, to capital and to technology;
- To promote the development of the capital market; and
- To preserve the goal of self-reliance.

Since the establishment of privatization policy in Tanzania, Tanzania has faced a number of problems resulting from privatization as follows:

- Many of the buyers of these enterprises were still unable to meet even the minimum conditions necessary to sign memorandum of understanding on the sales.
- The economic and social costs of privatization process in Tanzania has outweighed the benefits received from the whole exercise.
- privatization process has increased the rate of unemployment in Tanzania.
- the weaknesses of the privatizing institution, difficulties to get credible buyers, valuation of assets and how to assist the indigenous Tanzanians in the whole exercise, as among the problems.

Despite of the above mentioned problems of privatization in Tanzania, there are still positive impacts resulted from privatization as follows:

- privatization has enabled Tanzania to pay a portion of it's existing debt, thus reducing interest rates and raising the level of investment.
- Privatization has given ownership to a larger percentage of the population.
- Privatization has accelerated the speed of investment which increased the national income as well as helped in acquiring new technology.

In the whole privatization process, some of the privatized firms to foreign investors failed, among the failed sectors were:

- DAWASA – a water supply authority for Dar Es Salaam. In here the water authority had been leased to foreign investor who subsequently breached the

contract for failure to commit investment funds to improve the water supply services.

- TANESCO – an electric power supply company for the entire country. The government had entered a management contract with a foreign company. Upon expiry of the first term the government refused to renew another term due to poor performance.

- MUTEX – a textile factory situated in Musoma town. The PSRC took back the factory from the first purchaser for failure to complete payment in the sale agreement.

As explained above, the privatization policy in Tanzania had its importance and its problems, and Government should learn from the experience it had from the process in order to avoid the problems it faced and to improve the benefits that can be obtained from privatization for the well being of the people and economy at large.

Караєва Н.В.

*Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

На відміну від паливно-енергетичного комплексу багатьох країн світу енергокомплекс України багатогалузевий – вугілля, природний газ, нафта, нафтопродукти, електроенергія та теплоенергія. Україні володіє потужним потенціалом паливно-енергетичного сектора, причому деякі підгалузі мають надлишкові потужності, що, вочевидь, перевищують потреби держави (виробництво електроенергії). В той же час Україна належить до країн частково забезпечених традиційними видами первинної енергії, а отже змушена вдаватися до їх імпорту. Імпорт газу від його загального споживання становить 68%, нафти – 75%, ядерного палива – 100%, в т.ч. українська частка ядерної сировини (урану) для його виготовлення становить 30%. Особливістю вітчизняного балансу є значна частка у його витратній частині природного газу – 43%. Частка нафти складає 12,5%, вугілля – 23,5%, атомної енергетики – 15%, гідроенергетики та нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії – 6% [1]. Критична залежність (на рівні 60%) національної економіки від зовнішніх джерел енергопостачання є однією з причин дефіциту платіжного балансу, що призводить до зростання зовнішньої заборгованості.

Значний рівень енергоспоживання паливно-енергетичних ресурсів позначається не тільки на рівні енергетичної залежності України, а і на конкурентоспроможності національної економіки. Як було визначено в роботі [2], паливно-енергетична складова вартості вітчизняних товарів становить 10–80 % їх собівартості, що у кілька разів вище ніж у розвинutih країнах Європи та США, що, за досить високих світових та внутрішніх цін на більшу частину ПЕР, значно знижує прибутковість усього національного виробництва і позначається на низькому рівні вітчизняного ВВП.

Також високі та нестійкі ціни на основні енергоресурси, обмеженість заходів щодо підвищення енергоефективності їх споживання стають певним бар'єром на шляху сталого економічного розвитку та забезпечення добробуту населення держави. Тому розвиток і ефективна взаємодія енергетичних ринків, металургійної, хімічної промисловості, транспорту, інших стратегічних галузей є одним з визначальних факторів сталого розвитку України.

Пріоритетами політики в електроенергетичному секторі є підвищення ефективності генерації енергії, збільшення маневрових потужностей, зменшення шкідливого впливу на довкілля, розширення можливостей експорту електроенергії та об'єднання української єдиної енергетичної системи з європейською [3]. Для цього потрібно здійснювати програму модернізації ТЕС на основі нових технологій, в тому числі когенерації, розширювати та модернізувати електричні мережі, оптимізувати експортні ціни на електроенергію. Необхідно закінчити реформування атомно-промислового комплексу з врахуванням необхідності збереження унікальних підприємств та організувати власне виробництво ядерного палива, а також стимулювати розвиток нетрадиційних джерел енергії.

Важливим напрямом енергетичної політики є створення умов для збільшення власного видобутку енергоносіїв та видобутку нафти і газу силами українських компаній за кордоном, що дозволить зменшити рівень енергозалежності країни. Транзит нафти та газу територією України є однією із переваг України у відстоюванні своїх інтересів. Політика відносно транзиту нафти та газу територією України, в першу чергу, націлена на забезпечення надійності транзиту та виконання прийнятих міжнародних зобов'язань у цій сфері, а також на збільшення обсягів транзиту. Для цього потрібно активізувати процеси модернізації нафтових та газових транзитних систем, забезпечити безаварійність їх роботи. На думку українських фахівців [1] враховуючи стратегічну роль для держави цих систем, вони повинні залишитися у її власності.

Сьогодні завдання розвитку енергетичного комплексу в Україні не можуть бути вирішені без удосконалення відповідної законодавчої бази. В першу чергу, це стосується нормативно-правового забезпечення, організації

ринків, стимулювання конкуренції, створення єдиного енергобалансу країни за стандартами ЄС та організації його супроводження, забезпечення відкритості діяльності органів регулювання, прозорості прийняття рішень, моніторингу і аналізу інформації, регулювання природних монополій, розробки методів ціноутворення та тарифного регулювання; стандартизації, енергоаудиту, екологічного нормування, створення стимулюючого середовища для розвитку використання нетрадиційних джерел енергії; організації соціального захисту населення (шахтарські регіони, екологія, підвищення цін на енергоносії).

1. Перспективи енергозабезпечення України в контексті світових тенденцій: Монографія / За заг. науковою ред. А.Шевцова. – Д.: РФ НІСД, 2008. – 208 с.

2. Тулуб С.Б. Роль і місце паливно-енергетичного комплексу в державі. Стан галузі і перспективи на початок третього тисячоліття // Матеріали Регіонального Європейського енергетичного форуму ВЕР "Ринкові перетворення в енергетиці. Перспективи на початок III –го тисячоліття.", Київ – 2000, С. 5-11.

3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish/article>. – Назва з титул. екрану.

Карінцева О.І, Тарасенко С.В.
Сумський державний університет

ЕКОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ В РЕГІОНІ

Ефективне формування і функціонування ринку екологічних товарів та послуг (РЕТП) в регіоні можливе за умови створення його цілісної й ефективної інфраструктури в країні.

Ринок – це механізм, який зводить разом споживачів і продавців з метою визначення ціни й обсягу продажів товару. Важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування ринку відіграє інфраструктура – сукупність елементів, що забезпечують безперерйне функціонування взаємозв'язків об'єктів і суб'єктів даної системи.

Через відсутність в Україні визначеності у тому, кого можна віднести до виробників екологічних товарів та послуг, та неналежного розвитку інфраструктури РЕТП неможливим є повноцінне й ефективне його функціонування.

Попит на екологічні товари та послуги в Україні випередив появу і розвиток екологічної інфраструктури. Існуючі елементи РЕТП не мають ринкового механізму узгодження економічних інтересів.

Ринковий механізм буде забезпечувати узгодженість економічних інтересів суб'єктів РЕТП за умови формування його інфраструктури.

Інфраструктура РЕТП своїми функціями (забезпечуючою та регулюючою) забезпечує ефективність діяльності РЕТП, насамперед, за допомогою системи екологічних інститутів. Внутрішній зміст інфраструктури РЕТП виступає як єдність інституційного та інформаційного елементів, а зовнішній – як єдність нормотворчого і ментального елементів. Головна умова реалізації активної функції інфраструктури РЕТП – єдність і органічність розвитку всіх її елементів.

Перший елемент інфраструктури РЕТП – екологічні інститути (як установи). За ознакою форми власності всю сукупність інфраструктурних інститутів можна поділити на державні й приватні. Інституційний елемент здебільшого підпадає під пасивну функцію інфраструктури РЕТП, виступаючи її матеріальним носієм.

Другим елементом інфраструктури РЕТП є інформаційні мережі й потоки, а також інститути, що їх забезпечують (включаючи засоби масової інформації, мережі Internet, інформаційний та рекламний бізнес), тобто реалізують активну функцію інфраструктури РЕТП.

У своїй єдності інституційний та інформаційний елементи утворюють внутрішній зміст інфраструктури РЕТП. Інформаційна складова забезпечує зв'язок інфраструктури РЕТП із зовнішнім середовищем, яким є для неї вся інша частина економічної системи. Але інформація не лише йде з інфраструктури РЕТП назовні, а й повертається в інститути інфраструктури РЕТП. Відбувається безперервний обмін інформацією між підсистемами. А відтак з'являється необхідність у періодичному закріпленні сигналів прямого та зворотнього зв'язку, як для усталеності роботи систем, так і для фіксування досягнутого оптимуму. Формою реалізації такого закріплення слугує нормотворення, регламентація діяльності самих інститутів. Засобами інформації, при безперервній її циркуляції здійснюється контроль за мірою інституційності самого інституту, а це стає можливим тільки завдяки нормотворенню. Придатність або непридатність самого інституту, а також його відповідність до потреб економіки, не можуть бути визначені інакше як шляхом регламентування його діяльності й контролю, передусім з боку держави.

Із цієї об'єктивної необхідності виростає третій елемент сучасної інфраструктури РЕТП – законодавство, що регулює функціонування РЕТП й регламентує як діяльність інститутів інфраструктури РЕТП, так і поведінку суб'єктів господарювання взагалі, тобто задає "правила гри" на РЕТП. Таким чином, внутрішній зміст інфраструктури РЕТП доповнюється її зовнішнім змістом - нормотворенням.

Четвертий елемент інфраструктури РЕТП - ментальність, формою вияву якого є рівень екологічного мислення й «екологічності» поведінки.

“Пропускна спроможність інфраструктури РЕТП” і “здатність української економіки до освоєння екологічних інститутів” являються низькими, а отже, не можуть забезпечити ефективного формування і розвитку РЕТП.

Таким чином, чинниками формування та розвитку ринку екологічних товарів та послуг в Україні є органічний розвиток всіх елементів інфраструктури РЕТП, що передбачає, насамперед, такі заходи:

- законодавче визначення дефініції «виробник екологічних товарів та послуг»;
- екологічна сертифікація на державному рівні;
- детермінація екологічних інститутів;
- організація інформаційних екологічних програм;
- формування директив екологічного виробництва або їх акцептація (американські NOP, японські JAS, директиви екологічного виробництва ЄЕС).

1. Іванникова М. Товари є, а ринку немає? / М.Іванникова // Новини торгівлі. – 2004. – № 4. – С.24.

2. Соболев В.М. Формування ринкової інфраструктури в перехідній економіці індустріального типу / В.М. Соболев / Автореферат на здобуття д-ра. ек. наук зі спеціальності 08.01.01 – економічна теорія. – Х, 1999. – 41 с.

Катрич С.С.

Інститут економіки промисленості НАН України

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ УСТОЙЧИВЫМ РАЗВИТИЕМ СОЦИАЛЬНЫХ СИСТЕМ

Управление устойчивым развитием социальной системы является одним из видов управления, функции которого заключаются в обеспечении реализации потребностей прогрессивного развития как всей системы, так и отдельных ее подсистем, путем воздействия как на условия жизнедеятельности людей, так и на их ценностные ориентации.

В качестве объектов управления, в первую очередь, выделяют социальные процессы, дифференцированно по их видам в зависимости от целей управления, и социальные отношения, в рамках которых вычленяется социальная инфраструктура по присвоению и распределению благ.

Условия, обеспечивающие достижения устойчивости социальной системы: наличие управленческого потенциала, т.е. определенный объем

властных и управленческих функций; экономический потенциал, который измеряется масштабами собственности и доходов; социокультурный потенциал, отражающий уровень социализации, образованности и профессионализма субъектов; социальный престиж.

Системообразующими компонентами обеспечения устойчивого развития социальной системы выступают: человеческий капитал, социальный капитал, социо-экономический потенциал, предпринимательство и формирование среднего класса, которые, естественно, определяют задачи и методы управления соответствующими социальными процессами для достижения целей управления.

Если рассматривать социальную систему как открытую динамическую систему, то, с точки зрения системного анализа, механизм управления осуществляется на основе двух видов механизмов обратной связи, т.е. механизма стимулирования и консервирования

Движущими силами механизма отрицательной обратной связи системы, которые обеспечивают устойчивость, т.е. равновесное состояние и включает в себя процессы в структуре управления и регулирования: социальными процессами и отношениями выступают: сдерживание; регламентирование; ограничения; налоговая политика; социальная защита; запреты или разрешения; ценовая политика; государственная поддержка; отрицательная мотивация деструктивного поведения и др.

Положительная обратная связь в основном определяет возможности развития социальной системы, в том числе и ее устойчивого развития. она включает в себя следующие элементы движущих сил: преобразование отношений собственности по способу присвоения, пользования и распределения; обновление; стимулирование положительных тенденций социальных процессов; действие и взаимодействие социальных групп, институтов, отношений; согласование целей и подцелей развития; мотивация; совершенствование; демократизация жизнедеятельности; адаптация к социально-экономическим изменениям.

Управлением устойчивым развитием социальной системы включает в себя три уровня управления: управление целями, управление самоорганизующимися компонентами системы и управление активностью отдельных социальных процессов. Таким образом, обобщенный социально-экономический механизм управления устойчивости развития социальных систем представляет собой сложную структуру элементов и взаимосвязей и включает:

- государственный сектор экономики;
- крупные экономические структуры;
- административно-управленческую подсистему госсектора;
- балансировочную систему с ядром в виде бюджетной системы;

нормативно-правову базу, регламентують процеси, протікаючі всередині соціальної системи;

наліччя системи планування, прогнозування і програмування забезпечення стійкості і стійкого розвитку соціальних систем;

наліччя фінансового забезпечення стійкого розвитку соціальних систем;

система державного фінансування різних галузей за рахунок бюджетних коштів, власних коштів державного сектору і контролюваних державою кредитів;

налогові політики;

політика прямих і косвенних субсидій держави;

узгодження довготривалих масштабних інвестиційних програм;

координація процесів в різних сферах ринкового простору, формування системи сбалансованості ринків.

Кліменко О.В., Марочко С.С.
Сумський державний університет

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Питання сучасного розвитку України та її регіонів, в тому числі у сфері природокористування, нерозривно пов'язані з підвищенням рівня інвестиційної активності. У зв'язку з тим, запобігання негативних наслідків обходиться набагато дешевше, ніж їхня компенсація, інвестиційна діяльність, завдяки своїй економічній ефективності є одним із ключових напрямів природоохоронної діяльності.

Регулювання природоохоронної діяльності в Україні спрямоване на стимулюванні природокористувачів до раціонального та ощадливого використання природних ресурсів, збереження й відтворення довкілля, що потребує належного та обґрунтованого фінансування природоохоронних заходів і робіт.

Відсутність ефективних механізмів стимулювання природоохоронної інвестиційної діяльності не дозволяє реалізувати основні складові реформування економіки України та її регіонів з урахуванням екологічного фактору.

Необхідно відмітити, що економічний механізм включає як ринкове саморегулювання, так і державне регулювання, яке є домінуючим у сфері природокористування. Значну роль у стимулюванні природоохоронної інвестиційної діяльності має державний рівень, на якому формується законодавча база. Тому питання щодо економічних інструментів стимулювання природоохоронної інвестиційної діяльності на регіональному рівні необхідно розглядати у взаємозалежності з державним рівнем регулювання природокористування.

Оскільки реалізація інвестиційних проектів може по-різному впливати на стан природного середовища, це є підставою для класифікації інвестиційних проектів залежно від ступеню й напрямку впливу їх реалізації на навколишнє природне середовище на дві групи:

- природоексплуатуючі (*ендогенні*) проекти, які спрямовані на досягнення економічних результатів за рахунок, з одного боку, збільшення обсягів споживання первинних природних ресурсів, а з іншого – техногенного забруднення навколишнього середовища;

- природоохоронні (*екзогенні*) проекти, реалізація яких спрямована на скорочення (або запобігання) техногенних забруднень навколишнього середовища й економію первинних природних ресурсів.

До основних економічних інструментів регулювання природокористування та природоохоронної діяльності відносяться збори (платежі) за забруднення навколишнього природного середовища, податкові важелі, штрафні санкції за порушення екологічного законодавства. З одного боку, є інструментами стимулювання природокористувачів до екологоконструктивної діяльності, а з іншого – джерелами створення природоохоронних фондів.

Збори (платежі) за забруднення навколишнього природного середовища, штрафи за порушення природокористування відносяться до методів «негативної мотивації».

Основні недоліки застосування деяких економічних інструментів у природоохоронній діяльності нами представлено у таблиці 1.

Ресурсні платежі, які надходять до бюджету, є одними із дохідних його статей. Так як природоохоронна діяльність ніколи не відносилась до пріоритетних, то її фінансування, як правило, проводиться за остаточним принципом, що приводить до погіршення екологічного стану.

Причиною того, що платежі (збори) за забруднення (порушення) навколишнього природного середовища не стимулюють інвестиційну діяльність, є наступні недоліки у механізмі їх використання:

- джерелом платежів за порушення в межах лімітних значень є виробнича собівартість підприємств, тобто природоохоронні витрати компенсуються у цінах на продукцію [1]. Основний принцип платного

природокористування «забруднювач сплачує» реально діє у випадку понадлімітного впливу на природне середовище, коли платежі вилучаються з прибутку, що сприяє інтерналізації екологічних збитків;

Таблиця 1 - Недоліки застосування деяких економічних інструментів у природоохоронній діяльності

Економічні інструменти	Недоліки
<i>Ресурсні платежі (платежі за споживання природних ресурсів)</i>	Мають не суттєвий вплив на економічні інтереси суб'єктів господарювання; не відносяться до сталих джерел бюджетних надходжень; не стимулюють раціональне природокористування
<i>Платежі (збори) за забруднення (порушення) навколишнього природного середовища</i>	Мають переважно фіскальний, а не стимулюючий характер
<i>Податкове регулювання</i>	Недосконала система щодо надання податкових пільг. Недостатньо орієнтоване на регіональні умови господарювання

– фінансові та кадрові труднощі природоохоронних органів не дозволяють контролювати своєчасну та правильну сплату платежів;

– передбачена законодавством система платежів за забруднення навколишнього природного середовища не відносить платежі до першочергових, що не стимулює підприємства до своєчасної їх сплати.

Необхідно відмітити, що використання платежів (зборів) за забруднення (порушення) навколишнього природного середовища має такі переваги: по-перше, вплив на інституційну систему управління природокористуванням, головною метою якої є екологоорієнтоване природокористування; по-друге, можливість фінансування державних програм та проєктів природоохоронного призначення.

На нашу думку, при плануванні доходів та витрат інвестиційного проєкту, варто враховувати, з одного боку, систему штрафів у випадку понадлімітного впливу на природне середовище (екологоємні інвестиційні проєкти будуть поставлені перед альтернативою: перегляд інвестиційного проєкту з урахуванням екологічного фактору або відмова від його реалізації), а з іншого, прийоми податкового захисту, зокрема, шляхом виключення зі складу оподатковуваної бази суми коштів, спрямованих на природоохоронні інвестиційні заходи.

З метою підвищення стимулюючої функції платежів за негативний вплив на природне середовище доцільно було б, на нашу думку, при визначенні їх розмірів враховувати не тільки величину заподіяного екологічного збитку, але й ефективність використання ресурсозберігаючого обладнання. Така система платежів стимулювала б не тільки зниження викидів, але й більш повне використання ресурсозберігаючого обладнання.

Стимулюючий ефект платежів можна збільшити, якщо ввести знижуючі коефіцієнти до ставок платежів у випадку, коли фактичний обсяг викидів складає не більш 50% від встановленого ліміту.

Між непродуманими інвестиційними діями, проектами й негативними екологічними наслідками існує часовий лаг, який охоплює відрізки часу різної тривалості, але втрати від подібного інвестиційного проекту можуть навіть перевищити економічні вигоди від його реалізації. Ці обставини необхідно враховувати при розробці інвестиційних проектів.

Таким чином, наряду з використанням інструментів негативної мотивації інвестиційної діяльності, необхідно впроваджувати нові методи, в першу чергу позитивної мотивації з урахування регіональних особливостей природокористування, основною метою яких повинне бути заохочення суб'єктів господарювання до раціонального природокористування.

1. Федчак О.М. Збори за забруднення довкілля як основне джерело фінансування природоохоронних заходів [Електронний ресурс] // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2007. – № 4. – С. 342-353. – Режим доступу до журн.: <http://nuwm.rv.ua/metods/asp/v402ek.html>.

Ковдик В.В., Кулижко І.О.
Сумський державний університет

СУМЩИНА ЯК ОБ'ЄКТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

Поняття „інвестиції” трактують як вкладення коштів в основний капітал з метою отримання прибутку. За об'єктами вкладення капіталу розмежовують реальні і фінансові інвестиції підприємства. За характером участі в інвестиційному процесі виділяють прямі і непрямі інвестиції підприємства. За періодом вкладення інвестиції поділяють на короткострокові і довгострокові. За рівнем інвестиційного ризику виділяють наступні види інвестицій: безризикові, низькоризикові, середньоризикові, високоризикові інвестиції і спекулятивні інвестиції. За формами власності інвестованого капіталу розрізняють інвестиції приватні та державні.

Для формування сприятливого клімату в Україні на загальнодержавному рівні слід перейти від декларування потреб країни в інвестиціях до конкретних заходів. Ще однією не менш важливою складовою інвестиційного клімату та показником його стану є інвестиційний ринок, що являє собою збалансованість попиту та пропозиції на інвестиції [1].

Крім законодавчого забезпечення, сприятиме залученню інвестицій у регіони шляхом проведення виставок, міжнародних інвестиційних конференцій, створення торгівельно-економічних місій за кордоном [2].

Відносини, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності на Україні, регулюються Законом "про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 року.

Незважаючи на нестабільну ситуацію в країні, спостерігається позитивні тенденції для залучення інвестицій. Саме Сумщина за останній період стала привабливою для інвестиційних проєктів, за рахунок більш ефективного використання усіх факторів виробництва. Але не дивлячись на це, існують подальші резерви економічного зростання, що дозволять більш повніше реалізувати внутрішній ринковий потенціал та підняти інвестиційний рейтинг Сумщини на новий рівень.

Із загального обсягу капітальних інвестицій майже третина (31,6% до загальнообласного показника) спрямована у розвиток економіки м. Суми; За темпами освоєння інвестицій в основний капітал Сумська область посідає 14 місце серед інших областей (2008р.). У 2008р., порівняно з попереднім, збільшилась питома вага коштів населення на будівництво індивідуальних житлових будинків (з 4,6% до 5,8%), тоді як частка коштів населення на будівництво власних квартир навпаки скоротилася (з 4,0% до 3,7%).

Найбільш інвестиційно привабливими залишаються промислові підприємства, на які припадає 71,7% обсягу іноземних інвестицій, з них підприємства машинобудування (21,0% загальної кількості промислових підприємств з іноземними інвестиціями) та підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (17,5%) [3].

На послаблення інвестиційної активності в промисловості у 2008р. значно вплинуло скорочення обсягів капіталовкладень як у видобувну (на 28,8%), так і в переробну промисловість (на 2,5%). Знизилась інвестиційна активність підприємств такого виду економічної діяльності як транспорт і зв'язок, де темп освоєння становив 88,1% до 2007р., а питома вага у загальному обсязі інвестицій, хоча і залишилася значною (14,9%), порівняно з минулим роком зменшилась на 2,4 в.п.

Починаючи з 2004р., спостерігається позитивна динаміка інвестицій в основний капітал, спрямованих у розвиток сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ним послуг.

Інвестори не приділяли належної уваги об'єктам соціальної сфери. Питома вага капітальних вкладень, використаних на будівництво нових та розвиток діючих закладів освіти, а також закладів охорони здоров'я та надання соціальної допомоги у 2008р. є однаковою – по 1,6% усіх освоєних обсягів. Для покращення інвестиційної ситуації в області, у «Середньостроковій програмі економічного та соціального розвитку Сумської області на 2008-2011рр.», передбачені основні завдання та заходи на 2009р. У 2008р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено

38,5 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що майже на 68,0% більше, ніж у попередньому році, та найбільше за останні п'ять років [3].

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку області, станом на 1 січня 2009р. склав 159,1 млн. дол. США, що відповідає 20 місцю серед регіонів України (0,4% загального обсягу). Географія надходжень іноземного капіталу в область досить різноманітна. Інвестиції вкладались партнерами з 36 країн світу. Найбільш вагомими партнерами області є інвестори з Кіпру, які вклали в економіку Сумщини 55,8 млн. дол., Сполучених Штатів Америки – 27,8 млн. дол. Значні обсяги інвестицій упродовж 2008р. було залучено з Нідерландів (23,6 млн. дол.).

Кожен з інвесторів знайшов в регіоні пріоритетну для себе сферу вкладення капіталу. Інвестиції вкладено у 170 підприємств області. Отже, за результатами проведеного дослідження економічно обґрунтованим є залучення коштів під масштабні проекти (Кусум Фарм, Керамейя, ТОВ "Теско Індастрі") [3].

1. Білецька Г.М., Ковтунович Н.Л. Інвестиційний клімат: проблеми сучасності та шляхи покращення // Економіка. Фінанси. Право. – 2007. – №11. – с.17-20.

2. Самсоненко Л. Формувати сприятливий клімат // Урядовий кур'єр – 2003 10 червня. №105, - с.1;3.

Інвестиційна активність підприємств Сумщини. Статистичний збірник, відповідальна за випуск [авт. текст Т.В.Целуєва]. – Суми – 2009, - 114с.

Костюченко Н.М.

Сумський державний університет

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РІШЕННЯ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У містобудуванні озеленення є складовою частиною загального комплексу заходів із планування, забудови і благоустрою населених пунктів. Взагалі, зелені насадження – це деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного та штучного походження на визначеній території населеного пункту [1].

Задля визначення доцільності інституційного рішення у сфері природокористування на основі принципів екологічно сталого розвитку, зокрема рішення з приводу зміни цільового призначення несільськогосподарських земельних ділянок зон зелених насаджень пропонуємо застосовувати новий науково-методичний підхід.

Критерієм доцільності прийняття зазначеного рішення приймається мінімальна норма озеленення міста. При цьому ВООЗ рекомендує, щоб на

одного мешканця міста припадало 50 м² міських зелених насаджень. Саме така площа зелених насаджень є необхідною для забезпечення оптимальної норми кисню на людину [2; 3].

Зазначений науково-методичний підхід полягає в необхідності оцінки вартісної величини збитку від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення. При цьому економічний збиток від переведення і-ої зони зелених насаджень у територію іншого призначення пропонуємо розраховувати шляхом урахування, перш за все, збитку здоров'ю населення від зменшення площі озеленення; збитку житлово-комунальному господарству; збитку від порушення водозахисної зони. З огляду на те, що збитки від погіршення здоров'я населення складають 43-45% загального економічного збитку від забруднення атмосфери [4], за основу розрахунку було взято саме збитки здоров'ю населення в результаті негативного впливу забруднення атмосферного повітря на органи дихання населення.

Економічний збиток від переведення і-ої зони зелених насаджень у територію іншого призначення запропоновано розраховувати за формулою:

$$Z_i^{\text{зел}} = \gamma_i * \frac{Z_{\text{о.д.}}^{\text{екол}}}{S_{\text{зел.}}}$$

де $Z_i^{\text{зел}}$ - економічний збиток від переведення і-ої зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн./га; γ_i - корегувальний коефіцієнт, що враховує особливості місцезонашування і-ої зони зелених насаджень; $Z_{\text{о.д.}}^{\text{екол}}$ - збиток від екологічно-обумовленої захворюваності хворобами органів дихання в зв'язку з переведенням зони зелених насаджень у територію іншого призначення, грн.; $S_{\text{зел.}}$ - площа зелених насаджень території, га.

$$Z_{\text{о.д.}}^{\text{екол}} = \frac{Y_{\text{о.д.}}}{1000} * N * V_{\text{л}}^{\text{сп}} * T,$$

де N - кількість населення міста, чол.; $V_{\text{л}}^{\text{сп}}$ - середня величина збитку, що виникає в результаті захворювання людей хворобами органів дихання, грн.; T - середній термін служби споруди (житлового приміщення), років; $Y_{\text{о.д.}}$ - екологічно обумовлена захворюваність населення хворобами органів дихання, випадків на 1000 чоловік.

Також пропонуємо застосовувати систему корегувальних коефіцієнтів, що враховують особливості знаходження зони зелених насаджень. Коефіцієнти та величина економічного збитку від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення у м. Суми наведені у табл. 1. Даний науково-методичний підхід дає можливість оцінити вартісну величину збитків від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення.

Таблиця 1 – Економічний збиток від переведення зони зелених насаджень у територію іншого призначення у м. Суми

№	Зона зелених насаджень	Корегувальний коефіцієнт*	Величина економічного збитку, грн./га
1	Зона зелених насаджень знаходиться на території рекреаційної зони	1,10	3360739,21
2	Зона зелених насаджень знаходиться на прибережній території водоймища	0,9	2749695,71
3	Зона зелених насаджень знаходиться поблизу автостради	1,05	3207978,33
4	Зона зелених насаджень знаходиться у «спальному» районі	1	3055217,46
5	Зона зелених насаджень знаходиться поблизу виробничого комплексу: I класу шкідливості II класу шкідливості	1,2 1,15	3666260,95 3513500,08
6	Зона зелених насаджень знаходиться поблизу залізничного вузла	1,05	3207978,33

* складено на основі [5]

1. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України. Наказ міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 №105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0880-06>

2. Кучерявий В.П. Озеленення населених місць: підручник / В.П. Кучерявий. – Львів: Світ, 2005. – 456 с.

3. Програма охорони навколишнього природного середовища м. Суми на 2006-2010 роки. – Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2006. – 76 с.

4. Методи оцінки екологічних втрат / під ред. Л.Г. Мельника, О.І. Карінцевої. - Суми: Університетська книга, 2003. – 343 с.

5. ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і селищних поселень» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_1992_04_17/FIN35002.html#

Кубатко О.В.
Сумський державний університет

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВРАХУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Одним з ключових виробничих факторів виступають людські ресурси, які умовно можна представити у вигляді людського та соціального капіталів, при чому людський капітал включає інтелект, а соціальний – вміння будувати

відносини у суспільстві. Обидва капітали виступають взаємодоповнюючими факторами соціального розвитку та значною мірою обумовлені станом здоров'я. Важливість аналізу та оцінки стану здоров'я населення полягає у об'єктивній необхідності дотримання не убиваючого рівня ефективності економічних систем (продуктивності праці, збільшення приросту національного доходу). Таким чином, в даній роботі проводиться аналіз стану здоров'я населення на рівні регіонів з урахуванням еколого-економічних факторів.

Складність проведення еколого-економічного моделювання стану здоров'я населення полягає в тому, що виникнення хвороб залежить від ряду факторів, в тому числі суб'єктивних, які важко піддаються кількісній оцінці. Зокрема, психологічний та духовний стан людини напряму визначають здоров'я населення, але кількісно їх оцінити та ще й в межах конкретного регіону чи міста майже не можливо. При визначенні факторів впливу на стан здоров'я населення в розрізі окремих регіонів, не враховуються і згладжуються індивідуальні особливості людини, в тому числі генетичні схильності до конкретних видів хвороб, спосіб життя, харчування та ін.

Для аналізу причинно-наслідкових зв'язків між забрудненням довкілля і захворюваністю населення було отримано багато лінійних рівнянь. Рівняння такого роду зв'язували зміни в рівнях захворюваності населення з показниками забруднення навколишнього середовища (напр., потенціал забруднення довкілля, маса викидів) та її регіональними показниками (напр., соціально-економічний розвиток регіону).

У нашому дослідженні узагальнене рівняння регресії для визначення ступеня впливу окремих факторів на захворюваність населення представлено наступним чином:

$$\bar{O}(f) = \beta_0 + \beta_1 F + \beta_2 S + \beta_3 R + \beta_4 D + \beta_5 P + \beta_6 I + \beta_7 y + \varepsilon, \quad (1)$$

де $X(f)$ – рівні захворювання населення за видами хвороб відповідно по регіонам України; F – площі лісних насаджень по областях; S – вихід до моря по областях (фіктивна змінна, приймає значення 0 або 1); R - середня реальна заробітна плата найманих працівників; D – кількість населення, що припадає на одного медичного працівника; P – забруднення повітряного басейну (концентрації, емісії); I – рівень іонізації (радіація) цезієм-137, та опромінення щитовидної залози в дітей; y - річні фіктивні змінні.

Серед проаналізованих хвороб, які на нашу думку пов'язані і певним чином обумовлені станом навколишнього середовища можна назвати: хвороби ендокринної системи, хвороби дихальної системи, генетичні порушення. Виходячи з теорії економіки здоров'я, очікується, що рівні забруднення в тому числі і радіоактивне зараження території будуть

позитивно корелювати з кількістю захворювань в розрахунку на 1000 населення.

В результаті моделювання визначення ступеня впливу окремих факторів на виникнення захворюваності серед населення регіону, можна зробити наступні висновки:

По-перше, близькість регіону до моря в середньому зменшує кількість захворювань дихальної системи на 0.042, це при тому, що по областям України частота появи дихальних хвороб складає 0.2883. Виходячи з цього близькість регіону до моря зменшує кількість захворювань дихальної системи в середньому на 10-14%. Загальні викиди шкідливих речовин в повітрі негативно впливають на стан дихальної системи населення, тобто при збільшенні кількості викидів в атмосферу на 100 тис. тон. В роботі визначено, що імовірність зростання захворювань дихальної системи зростає на 3%. Економічні показники у вигляді реальної заробітної плати працівників, виявилися статистично значущими, і в регіонах з більшим рівнем доходів, захворюваність на дихальні хвороби менша.

По-друге, збільшення кількості опромінення щитовидної залози на 30 сГр викликає в середньому, збільшення кількості випадків захворювання ендокринної системи людини на 30%. Викиди шкідливих речовин позитивно впливають на кількість захворювань ендокринної системи: зі зростанням забруднення – зростає захворюваність. Відносно багатші регіони страждають на захворювання ендокринної системи менше, ніж в середньому економічно слабші регіони. На нашу думку це відбувається тому, що північні регіони (менш економічно розвинені) більше постраждали від аварії на ЧАЕС і тому кількість захворювань там більша.

По-третє, зростання дози радіації на 100 кБк/м² по регіонам України, в середньому збільшує кількість хромосомних порушень на 5%. Інші фактори – заробітна плата, загальне забруднення повітря, кількість лікарів та річні зміни виявилися статистично не значимими.

Таким чином, основні результати дослідження полягають в тому, що економічні показники виявилися статистично не значущими в впливах на рівні захворювання, в той же час як викиди шкідливих речовин від стаціонарних та пересувних джерел позитивно корелюють зі збільшенням кількості захворювань в розрахунку на 1000 населення по регіонам України.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасні умови господарювання та функціонування економіки України - країни з ринковою економікою потребує розробки власної науково обгрунтованої макроекономічної моделі, в якій поєдналися б сучасні економічні явища, які належать Україні, та позитивний досвід світових ринкових держав.

Власне, моделювання економічної теорії і гіпотези дозволить достатньо чітко визначити проблеми та шляхи реформування економіки України.

Залежність України від міжнародної економіки можна розглядати з різних позицій. Проте, є аспекти, що визначають зовнішньоекономічну політику в сучасних умовах. Перш за все, треба усвідомлювати, що економіка України є експортно орієнтованою, частка промислової продукції, яка експортується, коливається на рівні 50% від загального обсягу промислового виробництва і формує близько 55% ВВП. Частка аграрного сектору і харчової промисловості в українському експорті становить близько 12% [1].

Реалізація стратегічної моделі повинна орієнтуватися на дві важливі галузі народного господарства України: агропромислову та гірничо-металургійну. Сільськогосподарська галузь разом із гірничо-металургійною слід розглядати як пріоритетні, що зможуть сприяти подальшому ефективному розвитку та становленню України як аграрно-індустріальної держави і виведенню її у світові економічні лідери в недалекому майбутньому.

З усіх проблем, для України як члена СОТ, найскладнішою є ситуація з аграрним сектором української економіки, оскільки цей сектор залишається найменш реформованим, забезпечуючи близько 16% робочих місць і майже 15%ВВП країни[2].

Але і за цих проблем, при стрімкому зростанні світових цін на продовольчі товари, яке має постійну тенденцію до зростання, Україна може отримати позитив при експорті сільськогосподарської продукції, тобто подвоїти експортний потенціал, особливо в країни Євросоюзу.

Україна має значні можливості для розвитку агропромислового комплексу у високоефективний, експортоспроможний сектор економіки. Зокрема, держава займає шосте місце на світовому ринку по експорту зерна,

має майже третину запасів чорнозему та 27% орної землі в Європі (на душу населення в Україні припадає 0,66% га. орної землі, тоді як у Європі цей показник становить, у цілому, 0,25 га [3]).

Зовнішньоекономічна стратегія має підпорядковуватися ідеї європейської інтеграції, використанню таких її форм і механізмів, які дають змогу повніше й ефективніше використовувати потенціал взаємозв'язків України з розвиненими країнами світу, особливо в трансфері технологій, залучення прямих інвестицій, запровадженні сучасних систем менеджменту та маркетингу. Звичайно, у своїй зовнішньоекономічній діяльності держава використовує як лібералізм, так і протекціонізм. Це залежить від кон'юнктури ринку, виду товарів і послуг, місця країни в міжнародному поділі праці, національних традицій підтримки вітчизняних виробників. Серед засобів державного зовнішньоторговельного регулювання, пов'язаного з протекціонізмом, слід відзначити не тільки захист внутрішнього ринку від конкуренції закордонних фірм, але і засоби стимулювання експорту, підтримку конкурентної національної продукції на світовому ринку.

Велике значення при проведенні політики державного протекціонізму має надаватися специфіці галузі, особливо сільського господарства. Ця галузь у ряді країн давно розвивається в умовах протекціонізму, щоб, по можливості, забезпечити позитивний баланс сільськогосподарського зовнішньоторговельного обороту, перевищення експорту над імпортом і ріст валютних надходжень.

В сучасних умовах потрібно, не гаючи часу, прийняти макроекономічне рішення щодо довгострокової орієнтації української економіки з орієнтацією не на темпи ВВП, а на сучасність, враховуючи майбутні зміни у світовій системі національних розрахунків. Постановка питання про стратегічний вибір української економічної моделі розвитку, в орієнтації якої традиційна проблема прискорення зростання ВВП відійде на другий план, означає поворот до показників якості життя. Йдеться про створення економіки, здатної прискорено формувати середній клас і високий життєвий стандарт.

Отже, Україна має достатньо підходів для якісно іншої постановки завдання — перетворення країни на виробника висококваліфікованої робочої сили та інтелектуальних послуг, що потребують «розумової діяльності високого рівня». Адже, країна має більше ресурсів для того, щоб наздогнати лідерів економіки на основі використання параметрів сучасності, а не класичних факторів виробництва. У зв'язку з цим, варто усвідомлювати, що якість життя визначається передусім змістом і складністю праці, що домінує в суспільстві.

Зрозуміло, що кожен вибір не може бути абсолютизований. Ідеться про пріоритет, але пріоритет якомога більш сутнісний. З огляду на традиції

українського суспільства та інтелектуальний потенціал нації, вибір очевидний - потрібно включатися у бізнес-процеси з розумовою діяльністю високого рівня.

З огляду на це, Україна має готуватися до вступу в процес революційного переходу до «індустрії інформації» або «економіки знань», яка у розвинутих країнах призводить до жорсткої структурної перетряски у вигляді «деіндустріалізації» (в ходу новий термін - «делокалізація»), та масового перепрофілювання робочої сили. Інакше кажучи, на світовому ринку різко зростає попит на людей, які спроможні ефективно займатися розумовою працею високої кваліфікації, що розцінюється нині як новий крок уперед у розвитку всього людства.

Труднощі та протиріччя сучасної економічної реформи в Україні полягають в тому, що її науково обґрунтована модель знаходиться в процесі формування. Уряд повинен розробити та запровадити суспільству для загальнонародного обговорення, прийняття і сприйняття національної ідеї економічного розвитку, яка б чітко визначила у термінах шляхи розвитку галузей національної економіки та їх місце у світовій економіці.

Можливості та ресурси реалізації нової стратегії щодо створення українського економічного дива ще не втрачені, свідченням цього є рейтингові результати глобальної конкурентоспроможності для України серед 151 країни за показниками Всесвітнього економічного форуму у 2007-2008 рр., які класифікуються про утримання рівня, що є вищим від середнього, тобто є достатніми для досягнення лідерських позицій країни у світовій економіці.

1. Савельев Е.В. Міжнародна економіка. - К.: «Знання», 2008. - с. 54.
2. Савельев Е.В. Міжнародна економіка. - К.: «Знання», 2008. — с. 56.
3. Кулішов В.В. Мікро- макроекономіка. - Львів, «Магнолія 2006», 2008.-с.413.

Кушнарева И.А.

Ростовский государственный строительный университет

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИРОДООХРАННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

Оценка эколого-экономической эффективности природоохранных мероприятий является весьма сложной научной и практической задачей, как правило, решаемой в рамках общей теории определения эффективности инвестиционных проектов. Для этих целей будем руководствоваться

показателями экономической эффективности инвестиционных проектов в соответствии с утвержденными Методическими рекомендациями [1], а также показателями экономической эффективности природоохранных мероприятий.

Вопросам эффективности инвестиционных проектов, как в теоретическом, так и в практическом плане в последнее время уделяется много внимания. В экономической литературе встречаются различные подходы к определению эффективности инвестиционных проектов [1, 2, 3].

Основные эколого-экономические показатели, рассчитанные в ходе экологического анализа, являются информационной основой для осуществления деятельности предприятия в сфере охраны окружающей среды. Следовательно, необходим комплексный и систематизированный набор показателей. В условиях рыночных отношений, где каждый участник рынка стремится обеспечить себе получение максимальной прибыли, выявление эффективных направлений природоохранных мероприятий заслуживает внимания. Это позволяет сформулировать основные концептуальные предложения по обоснованию экологических инвестиций.

Важнейшей стадией процесса в природоохранной деятельности на предприятии является принятие решений, когда из ряда возможных вариантов выбирается один, наивыгоднейший.

Так, любое решение обуславливает ряд результатов, достижение любого из них может стать целью. Однако одни результаты реализуемы в большей степени, другие - в меньшей. Выбор оценки преимуществ варианта по разным признакам может оказаться неодинаковым, а часто и противоположным. Из множества возможных целей приходится выбирать важнейшую, считая остальные подчиненными. Формулировать цель следует конкретно, так, чтобы она могла быть численно выражена. Степень соответствия варианта решения поставленной цели характеризуется оценочным критерием.

Поэтому целью оценки является выбор варианта распределения средств, направляемых на финансирование природоохранной деятельности, обеспечивающего максимизацию снижения платежей за загрязнение окружающей природной среды. Возможности достижения любой цели, как правило, многовариантны. Поэтому если первый рассмотренный вариант приносит некоторый расчетный эффект по сравнению с базисным, это не дает еще оснований для окончательного его принятия. Ведь не исключено, что имеются более выгодные варианты.

При принятии того или иного решения необходимо достаточно полно учитывать разнообразные последствия осуществления варианта. Любое решение обычно вызывает длинную цепочку последствий. Нетрудно дать экономическую оценку тем из них, которые возникают немедленно и в

пределах непосредственно рассматриваемого предприятия. Сложнее обстоит дело с теми последствиями, которые проявляются за пределами данного производства и лишь спустя длительное время. По своему масштабу такие сопряженные последствия могут оказаться не меньшими, чем прямые результаты. Важнейшие из них обязательно должны учитываться при оценке эффективности принимаемых решений; без этого оценка будет неполной.

Многие математические модели безразличны к смысловому содержанию включенных в них критериев. Это нередко порождает необоснованно беспечное отношение к выбору вида критерия. Для подавляющего большинства производственных задач основным является критерий экономической эффективности.

Попытки принимать в качестве критерия, скажем, чисто технические параметры (рост мощности, снижение объемов загрязнений или повышение надежности процесса) закономерны лишь в случае, если заранее имеется уверенность, что максимальное их значение приносит наибольший экономический эффект.

Эффективность является показателем сопоставляющим результаты и затраты при какой-либо деятельности. В этих условиях поставленная нами цель – разработка метода выбора критерия оценки эффективности природоохранных мероприятий, предполагает разработку принципиальных приемов (методологии) управления большой системой «производство – окружающая среда», обеспечивающих сведение до минимума проявления причин загрязнения окружающей среды в условиях промышленной отрасли.

1. Методические рекомендации по оценке эффективности инвестиционных проектов: (Вторая редакция) / М-во экон. РФ, М-во фин. РФ, ГК по стр-ву, архит. и жил. политике; рук. авт. кол.: Коссов В.В., Лившиц В.Н., Шахназаров А.Г. – М.: ОАО "НПО "Изд-во "Экономика", 2000. – 421 с.

2. Грачева М. В. Риск-анализ инвестиционного проекта: [Учеб. для вузов] / Под ред. М. В. Грачевой; Бабаскин С. Я.; Волков И. М.; Новокрещенова А. Г.; Первушин В. А.; Симаранов С. Ю. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.- 351 с.: ил.

3. Савчук В.П. Оценка эффективности инвестиционных проектов. - Учебное пособие, - 212 с.

ВПЛИВ ДОВІРИ ВЛАСНИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НА МОЖЛИВОСТІ ЗРОСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Важливим чинником впливу на попит на гроші, а як наслідок – і на можливості формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу банківської системи, є фактор взаємної довіри та надійності суб'єктів товарно-грошових ринків. Незважаючи на те, що довіра й надійність є, скоріш за все, морально-етичними категоріями, вони все ж таки мають глибинний економічний зміст, особливо коли застосовуються у сфері грошових відносин. Правило еквівалентності обміну розповсюджується на будь-які операції з грошима і особливо відчутно впливає на процеси зберігання грошей та формування попиту на гроші.

Головний чинник, який впливає на прийняття рішення щодо заощадження коштів, – це впевненість, яка є результатом довіри (віри) власника грошей до певних об'єктів чи суб'єктів свого оточення: до самих грошей та їх емітента (центрального банку); до тих інституцій, які забезпечують йому надійне зберігання грошей; до тих державних і політичних структур, які забезпечують тривале існування того суспільного устрою, в якому накопичені гроші будуть дійсними; до тих інституцій, які забезпечать йому додатковий дохід за користування його заощадженнями і повернення їх у визначений термін.

Таким чином, ще однією макроекономічною передумовою забезпечення ефективності формування та використання інвестиційного потенціалу банківської системи є чинник впевненості або довіри власників грошових коштів.

Ретроспективний аналіз окремих макроекономічних індикаторів розвитку економіки України в докризовий період дозволяє виокремити цілий ряд аргументів, які підтверджують існування цієї макроекономічної передумови, зокрема:

1) досягнуто помітних успіхів в антиінфляційній політиці та достатнього рівня довіри до національних грошей, оскільки протягом шести останніх років докризового періоду інфляція підтримувалася в Україні на рівні, близькому до оптимального;

2) придушено монетарну складову інфляційного процесу, а з метою ринкової реструктуризації системи цін та доходів успішно використовувалася витратна інфляція;

3) банками було досягнуто високого рівня довіри серед суб'єктів фінансового ринку завдяки:

- збільшенню їх капіталізації;
- зміцненню фінансового стану;
- підвищенню якості банківського менеджменту;
- впровадженню та ефективному функціонуванню системи державного гарантування вкладів, про що свідчать дані з виплати гарантованих сум за вкладами Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (табл. 1);
- наданню банківським депозитам рис більш привабливого, дохідного та менш ризикового напрямку інвестування (зокрема за рахунок значного підвищення суми гарантування вкладу), що є досить суттєвим для малих та середніх вкладників, які становлять переважну більшість серед заощадників (табл. 2);
- ефективному регулюванню банківської діяльності з боку НБУ, який дає можливість попереджати не лише надмірну ризикованість діяльності окремих банків, а й запобігати банківській паніці у всій системі, що надзвичайно важливо в умовах кризи.

Таблиця 1 - Результати діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб по виплаті гарантованих сум за вкладами (в цілому за весь термін його існування) [1]

Назва банку	Кількість вкладників, що отримали відшкодування, осіб	Частка вкладників, що отримали відшкодування від загального числа осіб, які мали право на відшкодування за вкладами, %	Отримана вкладниками сума, млн. грн.	Частка виплат від загальної суми відшкодування за вкладами, %
АК АПБ "Україна"	217 435	22,2	32,1	87
КАБ "Слов'янський"	7 882	97,2	3,9	98,7
АКБ "ОЛБАНК"	220	5,5	1,3	93,9
АТ "Наш Банк"	4 245	77,1	27,5	98,7
АКБ "Росток Банк"	325	42,3	4,0	98,8
АБ "АЛІОНЖ"	395	92,7	7,2	98,3
АКБ "Прем'єрбанк"	4 128	72,5	46,8	96,9
ВАТ АКБ "Гарант"	2 761	98,2	45,0	99,7
АКБ "Інтерконтинентбанк"	4 448	97,4	78,0	99,7
ТОВ "Київський універсальний банк"	5 291	95,2	80,5	99,7

Наведені вище аргументи підтверджують, що банки в докризовий період стали найбільш конкурентоспроможними суб'єктами грошового

ринку. Небанківські фінансові посередники сьогодні не мають у своєму розпорядженні фінансових інструментів з перерахованими вище якостями, внаслідок чого стрімко втрачають конкурентоспроможність у даному сегменті ринку.

У той же час необхідно відмітити можливість негативного впливу такого стану речей на весь механізм фінансового посередництва, зокрема і на банківську систему з точки зору формування та ефективного використання її інвестиційного потенціалу. При відсутності конкуренції в банківському секторі як у ціновому вимірі, так і щодо продуктової диференціації, заощадники та інвестори позбавляються можливості диверсифікувати форми зберігання своїх грошових запасів з метою вибору не тільки надійних, а й найбільш дохідних форм. При комбінації зазначених факторів цей чинник може негативно вплинути і на інвестиційний потенціал банківської системи.

Таблиця 2 - Динаміка зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб (складено за офіційними даними НБУ [2] та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [1])

Роки	Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб, млн. грн.	Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, млн. грн.			Темп зростання зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, %	Гарантована сума за вкладями, тис. грн.
		всього	у національній валюті	в іноземній валюті		
2000	18 738	6 780	3 481	3 299	-	0,5
2001	25 674	11 338	6 566	4 772	167,23	0,5
2002	37 715	19 302	11 601	7 701	170,24	1,5
2003	61 617	32 396	18 875	13 521	167,84	2
2004	82 959	41 611	22 116	19 495	128,44	3
2005	132 745	73 202	42 176	31 026	175,92	5
2006	184 234	106 715	57 837	48 878	145,78	15
2007	279 738	164 159	99 411	64 749	153,83	50
2008	357 204	215 087	107 526	107 561	131,02	150

Це накладає відбиток на формування довгострокових ресурсів, бо в більшості країн з розвинутим фінансовим ринком основними постачальниками “довгих” грошей для банків є інші фінансові посередники – недержавні пенсійні фонди, страхові компанії тощо.

1. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fg.org.ua
2. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТУ VBA ЯК ЗАСОБУ ПІДТРИМКИ ЕФЕКТИВНОГО МОНІТОРИНГУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Моніторинг діяльності підприємства – це обов’язковий процес, який проводить Міністерство економіки з метою визначення показників ефективності підприємства і подальшого його фінансування.

Кожного кварталу Міністерство економіки отримує звіти про бухгалтерську та управлінську діяльність об’єктів державної власності у вигляді таблиць Excel.

Формування звітів відбувається трьома різними шляхами. Перший і найпростіший - повністю автоматизований спосіб з використанням системи BEST. Другий - напівавтоматизований. Третій спосіб найпоширеніший. Це ручне заповнення документу.

В результаті різних способів заповнення документів виникає відхилення від необхідних стандартів, що в свою чергу ускладнює або робить моніторинг даних неможливим взагалі. Виправлення документів відбувається вручну, що займає значну кількість зусиль і часу робочого персоналу. Невідповідність шаблону і велика кількість звітних документів уповільнює роботу відділу моніторингу і стає причиною несвоєчасної здачі квартальних звітів по діяльності об’єктів державної власності. Як результат неможливо вчасно отримати об’єктивну оцінку стану підприємства. Це може стати причиною несвоєчасного забезпечення підтримки прийняття рішень і контролю діяльності підприємства.

Для вирішення проблеми було запропоновано використати інструмент VBA в Microsoft Excel для розробки системи макросів [1], які дозволяють аналізувати дані економічної діяльності об’єктів державної власності.

VBA (Visual Basic for Applications) - це мова програмування макросів, яка дозволяє розробляти власні програми в середовищі Microsoft Office. Перевага VBA полягає в її здатності створювати макроси. Макрос Excel - це програма, написана на мові VBA, і призначена для автоматизації певних задач або послідовності дій. Виконання команд за допомогою макросу значно підвищує швидкість і точність роботи користувача з даними.

Система, розроблена з використанням VBA, призначена для коригування даних і перетворення їх з формату XLS у формат XML. При подальшій обробці дані у форматі XML використовуються для визначення оцінки ефективності управління об’єктами державної власності.

Під коригуванням даних мається на увазі виявлення некоректних даних або даних, підозрілих на некоректність, виправлення невеликих помилок і авто-заміна порожніх значень.

Перетворення даних з одного формату в іншій передбачає три етапи.

На першому етапі система шукає відповідність заголовка документа і форми-шаблону. Система перевіряє ім'я і зміст кожної з комірок, з яких складається заголовок документа, з комірками-шаблонами. У разі збігу комірка підсвічується жовтим кольором, інакше - червоним. Якщо заголовок документа відповідає формі, то користувач бачить повідомлення, що інформує про номер документа і про тип інформації, яку він містить. В іншому випадку на екрані з'являється повідомлення про помилку.

У разі завершення чергового етапу перевірки з наявністю помилок перехід до подальших етапів стає неможливим.

На другому етапі відбувається перевірка даних підприємств на коректність, яка складається з двох кроків:

- перший крок полягає у виділенні груп підприємств. Дані по підприємствах розбиті на дві основні групи - державні та господарські. Належність підприємства до певної групи грає важливу роль у процесі коригування даних, особливо під час авто-заміни порожніх значень, і виборі алгоритму, за яким буде отримана оцінка ефективності управління.

- другий крок - це безпосередня перевірка самих статистичних даних. Дані перевіряються у відповідності з припустимими значеннями показника, який міститься у стовпці таблиці Excel. Якщо комірка містить коректні дані, вона виділяється фоновим (білим) кольором, в іншому випадку - червоним. Якщо система зробила коректування, комірка має світло-оранжевий колір, у разі авто-заміни - світло-зелений.

По закінченню повідомлення інформує користувача про присутність помилок в даних і про їх кількості або про успішне завершення перевірки.

Третій етап проводить конвертування даних з формату XLS у формат XML для подальшої обробки. Дані зберігаються в спеціально створений каталог.

В системі макросів також передбачена можливість створення каталогу для збереження даних у форматі XML.

Використання інструменту VBA Microsoft Excel дозволяє підвищити ефективність роботи користувача з даними, а саме прискорити процес пошуку та виправлення помилок, і як результат, скоротити час, необхідний для обробки даних.

1. Jim DeMarco - Pro Excel 2007 VBA: "APRESS", 2009. - 386 p.

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ВИПЕРЕДЖАЮЧИХ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Об'єктивний аналіз сучасного етапу розвитку України свідчить про подальше загострення соціально-економічних, екологічних і, навіть, духовно-етичних проблем. Все це, на нашу думку, безпосередньо пов'язане зі стабільно низькою якістю життя та, як наслідок, зниження духовного і фізичного здоров'я нації, яке, в першу чергу, залежить від комплексу якісних соціально-економічних складових, зокрема, від стану навколишнього природного середовища. Формування ринкових форм господарювання майже не супроводжуються відповідним реформуванням сфери природокористування, хоча світовий досвід свідчить про неможливість досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку без екологізації господарських рішень.

Економіка України впродовж останніх років характеризувалася споживанням значної кількості енергетичних, мінеральних і біологічних ресурсів. Причому, якщо до 1991 року спостерігалось деяке зниження об'єму споживання природних ресурсів на одиницю валового внутрішнього продукту (ВВП), то після зазначеного терміну питомі витрати природних ресурсів мають тенденцію до зростання, незважаючи на кризу промислового виробництва. Україна стабільно посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води, залізняка, інших корисних копалини на одиницю ВВП, а також за об'ємами отримання промислових відходів на душу населення. Негативні наслідки цього очевидні - до 10 % втрат ВВП обумовлені зниженням продуктивності й передчасним зносом основних фондів, погіршення якості природних і людських ресурсів. При цьому ресурсоемісність кінцевого продукту в 3 рази перевищує світові стандарти.

Слід зазначити, що структура економіки України протягом тривалого часу формувалася без урахування об'єктивних потреб населення й екологічних можливостей її конкретних територій. Морально застаріле й фізично зношене устаткування зумовило інтенсивне використання природних ресурсів. Техногенне навантаження в Україні було більше, ніж в інших республіках СРСР. Викиди забруднюючих речовин в атмосферу склали 18% від загального об'єму викидів по СРСР, скиди у водні джерела – 12 %, розміщення відходів – 19%. У той же час питома вага території України дорівнювала 2,7% загальної території СРСР. На початок 90-х років щорічні втрати валового національного продукту України внаслідок забруднення навколишнього середовища склали близько 15-20%.

Разом із тим, у зв'язку із зниженням обсягів виробництва й кількості природних ресурсів, що залучаються, з початку 90-х років спостерігається

тенденція зниження викидів () забруднюючих речовин. Так, у 1991 р. в Україні було викинуто в атмосферу 14,3 млн. тонн шкідливих речовин, зокрема 8,8 млн. тонн від стаціонарних джерел, а в 1995 році загальний об'єм викидів склав вже 11 млн. тонн, зокрема стаціонарними джерелами було викинуто близько 6 млн. тонн. У 1995 р. структура викидів в атмосферу була наступною: металургія – 33 %, енергетика – 30 %, вугільна промисловість – 10 %, хімічна і нафтохімічна промисловість – 7 %. Якщо врахувати токсичність газів, то на хімічну і нафтохімічну промисловість припадає до 30 % забруднень від загального об'єму викидів стаціонарних джерел. У 1998 р. спостерігається подальше зниження загального техногенного навантаження на повітряне середовище. В подальші роки (2000-2006) спостерігається певне відновлення обсягів виробництва і відповідно зростання викидів.

Світова економічна криза останніх років (2008-2009) призводить до колапсу виробничих потужностей в Україні, що певною мірою знижує антропогенне навантаження на довкілля. Але зношення очисного обладнання, відсутність фінансування природоохоронних програм та інвестицій у природоохоронні проекти нівелює ці «позитивні» екологічні наслідки виробничо-промислової кризи в Україні.

При цьому слід зазначити, що найбільшими забруднювачами є, як і в попередні роки, підприємства металургії, енергетики, будівничої промисловості, хімічного виробництва, які фактично формують стратегічний експортний потенціал України. Цей факт не може не викликати занепокоєння серед вчених-економістів, які досліджують стратегії розвитку економічно успішних країн-лідерів світової економіки.

З інтеграцією України в світову спільноту зростає роль показників, які використовують у системі національних рахунків для порівняння рівнів розвитку різних країн. Ці показники визначаються за міжнародною методологією. Основними такими показниками є: національний дохід, національне багатство, валовий внутрішній і валовий національний продукт. У числі найбільш універсальних критеріїв оцінки народногосподарського еколого-економічного збитку експерти називають валовий внутрішній продукт і національний дохід. Їх привабливість полягає в тому, що за змістом ці показники відповідають новоутвореній вартості у всіх галузях національної економіки й не враховують проміжного споживання, виключають подвійний розрахунок.

Загальний економічний збиток, що завдається навколишньому середовищу в результаті забруднення, в європейських країнах оцінюється у 3-5% ВВП, а витрати на його попередження й компенсацію всього в 0,5-2%.

Слід зазначити, що в Україні фінансування природокористування формуються за залишковим принципом, оскільки в бюджетному плануванні витрати на природоохоронну діяльність по відношенню до ВВП не

фіксуються. За оцінками експертів вони дорівнюють лише 0,02-0,03% ВВП. При цьому велику питому вагу у складі екологічних витрат в Україні складають власні кошти підприємств (65%), кошти позабюджетних фондів і місцевих бюджетів (10%), і, лише, 25% - держбюджет.

Крім того, звернімо увагу, з одного боку, на невелику абсолютну величину ВВП в Україні, а, значить, і малу абсолютну величину реальних екологічних витрат, а з іншого боку – на величезну потребу в цих витратах у зв'язку з катастрофічним станом навколишнього природного середовища. Згідно з розрахунками фахівців, в Україні необхідно значно збільшити частку природоохоронних витрат за рахунок усіх джерел фінансування до 3-5% ВВП.

Слід зазначити й те, що разом зі зменшенням об'ємів фінансування зменшується й ступінь їх освоєння. Так, 1994 р. коефіцієнт освоєння державних капітальних вкладень на будівництво природоохоронних об'єктів склав 74,1%; у 1995 р. - 87,7%; у 1996 р. - 74,7%; у 1997 р. - 72,8%; у 1998 р. - 69,9%.

Розглядаючи можливості зміни екологічної ситуації в Україні, відмітимо, що за умов незначного пожвавлення виробництва й існуючої природоохоронної політики протягом найближчого часу можна чекати незначного зростання забруднення навколишнього середовища. Разом із тим зношування основних фондів, низька технологічна дисципліна, загальна нестабільність призведуть до різкого загострення екологічної ситуації в країні вже в недалекій перспективі.

У той же час, істотне зростання обсягів виробництва й загальне пожвавлення економічної ситуації за відсутності необхідних технічних і технологічних заділів, своєчасної заміни природоохоронного устаткування й незмінність існуючої концепції природокористування цілком імовірно призведуть до одночасного й адекватного за масштабами посилення негативної дії на природу.

Таким чином, кризовий стан навколишнього природного середовища і значне погіршення умов життєзабезпечення населення в Україні вимагають корінного перегляду пріоритетів і вибору нових стратегічних напрямків розвитку. По суті, мова повинна йти про формування екологічної парадигми сучасної соціально-економічної політики в Україні.

З усього вищенаведеного можна зробити висновок про необхідність розробки та впровадження нової стратегічної політики України в умовах жорсткої міжнародної конкуренції, з врахуванням геополітичних, економічних і екологічних викликів сьогодення. Інструментами реалізації такої державної політики, на нашу думку, повинні стати стратегії збалансованого еколого-економічного розвитку регіонально-територіальних одиниць України.

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ СВІТОВОГО РОЗВИТКУ

Стрімкі глобалізаційні процеси останніх трьох десятиліть супроводжувались не лише інтенсивною лібералізацією фінансових ринків, але й спричинили високу чутливість світової економіки до проявів локальної нестабільності, яка часто переростає в глобальну. Теперішня фінансово-економічна криза засвідчила неготовність уповноважених світовою спільнотою міжнародних інституцій до ґрунтовного аналізу тенденцій розвитку фінансових ринків, відсутність у них об'єктивних критеріїв та надійних показників раннього попередження можливої дестабілізації фінансової системи, недостатність інструментарію для визначення імовірних ризиків збурення глобального середовища. Між тим ще в 1999 р. за рішенням міністрів фінансів та керівників центральних банків країн Великої сімки було створено Форум з фінансової стабільності (Financial Stability Forum), покликаний стояти на сторожі викликам глобальної турбулентності.

На виконання рішень Форуму та з метою поліпшення макроекономічної політики і функціонування фінансових ринків Міжнародний валютний фонд розробив низку програм оцінки фінансової стабільності, серед яких вирізнялись показники статистики зовнішнього боргу, Спеціальний стандарт поширення даних (SDDS/ССПД) та індикатори фінансової стійкості (ІФС). Проте діяльність Форуму не набула належного розвитку і не відіграла істотної ролі в попередженні сучасної кризи.

На саміті голів держав і урядів Великої двадцятки 2 квітня 2009 р. була прийнята «Декларація зі зміцнення фінансової системи», де визнавалась необхідність забезпечення фінансової стабільності шляхом розвитку регулювання і нагляду, створення рівних умов суб'єктам господарювання на основі узгодженого їх формування в різних секторах та юрисдикціях. Тоді ж згаданий Форум був реорганізований у Раду з фінансової стабільності (Financial Stability Board) з розширеними повноваженнями. До складу РФС увійшли представники центральних банків, міністерств фінансів, казначейств та органів банківського нагляду з різних країн та організацій:

- країни - Велика сімка, БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай), Нідерланди, Іспанія, Туреччина, Швейцарія, Аргентина, Мексика, Гонконг, Індонезія, Південна Корея, Саудівська Аравія, Сінгапур, Австралія, ПАР;

- міжнародні та регіональні організації і банки - Банк міжнародних розрахунків, Європейський центральний банк, Європейська Комісія, МВФ, ОЕСР, Світовий Банк;

- організації та групи зі встановлення міжнародних стандартів – Базельський комітет з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision), Комітет з глобальної фінансової системи (Committee on the Global Financial System), Комітет з платіжної та розрахункової систем (Committee on Payment and Settlement Systems), Міжнародна асоціація страхових наглядачів (International Association of Insurance Supervisors), Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Board), Міжнародна організація комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions).

Статутом організації визначено її основну мету – координацію на міжнародному рівні взаємодії національної фінансової влади та органів з міжнародних стандартів заради сприяння здійсненню ефективного регулювання і нагляду, інших стратегій розвитку фінансового сектора [1]. За співпраці з міжнародними фінансовими інституціями РФС досліджує вразливість фінансових систем в інтересах досягнення глобальної фінансової стабільності.

Організаційну структуру РФС утворюють учасники пленарних засідань, Керівний комітет, голова та секретаріат. Як мінімум, двічі на рік проводяться пленарні засідання РФС, де обговорюються ключові проблеми глобальної фінансової стабільності. З числа учасників пленарних засідань формуються постійні комісії та робочі групи з окремих актуальних питань. Поточну роботу Ради спрямовує і контролює Керівний комітет, який з ініціативи голови збирається на наради щонайменше 4 рази на рік, а також утворює робочі групи з учасників пленарних засідань, експертів та представників приватного бізнесу для опрацювання нагальних аспектів фінансової стабільності. Повсякденну роботу з управління матеріальними, фінансовими та людськими ресурсами організації здійснює Секретаріат РФС, розташований у Базелі (Швейцарія) при Банку міжнародних розрахунків.

За свою ще нетривалу історію існування РФС підготувала для лідерів G20 кілька оглядів з різноманітних питань відновлення глобальної фінансової стабільності.

До саміту Великої двадцятки 25 вересня 2009 р. у Пітсбургу РФС підготувала ключовий звіт, присвячений поліпшенню фінансового становища у світі [2]. У ньому зроблена спроба узагальнити досвід докризового розвитку фінансової системи та сформулювати перелік її першочергових реформ, які б унеможливили повторення кризи такого масштабу в майбутньому. Учасникам пітсбурзького саміту були викладені наступні узагальнені питання:

- здобутки світової спільноти в подоланні кризи на вересень 2009 року;
- критичний аналіз поточного стану глобальної економіки;
- необхідність зміцнення глобальної структури капіталу;
- потреба в формуванні потужної глобальної ліквідності;
- доцільність зниження моральних ризиків, пов'язаних з діяльністю системно важливих інституцій;
- необхідність уточнення стандартів бухгалтерського обліку;
- доцільність поліпшення практики матеріальної винагороди керівного складу корпорацій;
- потреба в розширенні глобального контролю за функціонуванням фінансової системи;
- необхідність підвищення стійкості позабіржового ринку деривативів;
- завдання відновлення дії механізму сек'юритизації на економічно здоровій основі;
- приєднання суб'єктів глобальної економіки до системи міжнародних стандартів;
- наполегливість і послідовність у запровадженні антикризових заходів на національному рівні.

Наприкінці III кварталу 2009 р. міжнародними і національними регулюючими інституціями чимало було зроблено для стабілізації фінансової системи, яка, очевидно, змінить свій профіль у післякризові часи. Тим не менш, стабілізаційні заходи ще не вичерпали себе; їх реалізація потребуватиме певного часу й наполегливості з боку владних структур.

Під час кризи в глобально інтегрованій ринковій економіці виникли певні ускладнення, пов'язані з нерівними умовами доступу до ринків та протекціонізмом в міжнародній торгівлі. РФС визнає такі заходи вимушеними та пропонує відновити ліберальний режим міжнародних економічних відносин по закінченні кризи, хоча й погоджується з необхідністю відлагодження більш пильного нагляду за фінансовими установами та виробленням нових правил контролю за їх діяльністю.

Незважаючи на глибoku рецесію більшості національних господарств, в деяких сегментах приватного фінансового сектора, фінансової та регулюючої системи залишились сталими очікування щодо можливості відновлення тих видів діяльності, які інтенсивно розвивались ще два – три роки тому і породжували так звані «бульбашки» на фінансових ринках. Зокрема, всередині 2009 р. інвестори в пошуках прибуткових географічних сегментів світового фінансового ринку почали активно вкладати свої капітали в економіки Індонезії та Бразилії, формуючи передумови для утворення чергових «бульбашок» на цих національних ринках. Завданням

міжнародної спільноти є розвіювання таких очікувань, формування прозорого ринкового середовища та твердих норм контролю за діяльністю ринкових суб'єктів.

Ще одним завданням РФС у післякризовий період є сприяння формуванню більш «дисциплінованої» та менш проциклічної фінансової системи, яка б забезпечувала стале економічне зростання. Як показав попередній досвід, характер розвитку фінансових ринків виявляється гостро проциклічним, тобто в часи економічного піднесення їх розвиток за темпами значно випереджає динаміку зростання реального сектора, тоді як на фазі рецесії фінансові ринки демонструють значніше охолодження кон'юнктури. Відтак зменшення амплітуди коливань фінансових ринків може служити запорукою сталого зростання економіки в майбутньому.

Для запобігання масштабним кризовим проявам надалі доцільно вибудувати адекватну систему відповідальності бізнесу та урядів як за стабільність фінансових установ, так і економіки загалом. Глибоко диференційована система матеріальної винагороди керівного складу корпорацій призвела до серйозного конфлікту інтересів. З одного боку, надвисокі доходи вищого менеджменту та акціонерів великих компаній в період піднесення, з іншого - балансування підприємств на межі банкрутства під час кризи, свідчать про недосконалу організацію ризик-менеджменту та неприпустиме послаблення ролі контролю в системі корпоративного управління. Причому, за помилки великого бізнесу в умовах кризи довелось розраховуватись усім верствам населення, оскільки для уникнення банкрутств системно важливих компаній і банків уряди здійснювали великі бюджетні асигнування.

Отже, підтримання глобальної фінансової стабільності на сьогодні становить нагальне завдання для світової спільноти. Якою мірою вдасться його розв'язати, багато в чому залежить від ефективності функціонування Ради з фінансової стабільності. Завдяки її діяльності здійснюється аналіз причин теперішньої кризи, формуються рекомендації лідерам країн Великої двадцятки та керівникам міжнародних організацій щодо мінімізації наслідків кризи та уникнення подібного розвитку подій у майбутньому.

1. Financial Stability Board Charter [Electronic resource] // <http://www.financialstabilityboard.org>.

2. Improving Financial Regulation. Report of the Financial Stability Board to G20 Leaders 25 September 2009 [Electronic resource] // <http://www.financialstabilityboard.org>.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В РЕГІОНІ

Проблема реформування адміністративно-територіального устрою в Україні, принаймні на субрегіональному рівні, назріла давно. Існуючий устрій несе на собі відбиток командно-адміністративної системи управління і, до певної міри, є перешкодою запровадження онучник моделей територіального управління сучасного зразку. За оцінками провідних фахівців актуальна схема територіального устрою нашої держави є складною та невпорядкованою, що проявляється у складній ієрархічній будові, наявності адміністративно-територіальних утворень, існування яких суперечить Конституції України, порушенні принципу компактності та надмірній подрібненості адміністративно-територіальних одиниць на базовому рівні [1, с.89-103].

Однією із причин пробуксовки адміністративно-територіальної реформи є, на нашу думку, недоформоване інституційне середовище її проведення. Під інституційним середовищем реформування адміністративно-територіального устрою слід розуміти сукупність державних інституцій управління національного, регіонального та локального рівнів та інститутів (законів, традицій, стереотипів господарської діяльності і т.ін.), що формує умови та визначає потреби змін територіальної структури управління країною. Дане середовище забезпечує реалізацію управлінських впливів на різних таксономічних щаблях влади. Серед кроків з формування необхідного інституційного середовища реформування адміністративно-територіального устрою України рівні слід назвати:

- суттєве підвищення ролі регіональної політики в системі державного управління, регіональна політика повинна стати основним регламентуючим інститутом, що визначає нормативи та інструменти реалізації цілей соціально-економічного розвитку країни, як це відбувається, приміром у європейських країнах [2];

- формування не фрагментарного, як це відбувається зараз, а послідовного законодавчо-правового поля реформування адміністративно-територіального устрою;

- формування низового інституційного потенціалу проведення реформи, зокрема формування в системах органів регіональної влади інституцій, які б займалися підготовкою та проведенням реформи;

- залучення до підготовки організації проведення реформи інституцій недержавного самоврядування на місцях.

Науково-методологічною основою реформування адміністративно-територіального устрою на субрегіональному рівні може слугувати мікрорайонування. Цей процес виокремлення у регіонах просторово-економічних структур дозволить максимально врахувати господарську складову при моделюванні та подальшому формуванні та реалізації нової адміністративної сітки.

Економічно-просторова база реформування адміністративно-територіального устрою дуже важлива, адже економічний простір характеризує протяжність і структуру економічних процесів, умови існування і взаємодію різних суб'єктів економічних відносин та елементів економічних систем. На нашу думку, економічний простір – це абстрактне аналітичне представлення сукупності зв'язків між економічними процесами та явищами, що відбуваються під впливом економічних потреб та інтересів суб'єктів господарювання та призводять до змін в часі багаторівневої і багатокомпонентної організації економічних відносин.

Аналіз інституційного середовища реформування адміністративно-територіального устрою слід здійснювати на основі використання відповідної інституційної моделі. Під інституційною моделлю реформування адмінустрою слід розуміти науковий опис поділу держави на адміністративно-територіальні одиниці (райони та регіони), що відображає погляд дослідника на проблему структуризації економічного простору держави, здійснений на засадах економіко-інституційних теорій та методології.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що проведення адміністративно-територіальної реформи не повинно бути самоціллю державного будівництва. Метою реформи повинні бути: забезпечення населення якісними та доступними послугами, отримання органами місцевого самоврядування реальних фінансово підкріплених повноважень для організації таких послуг, формування умов для реалізації творчого потенціалу територіальних громад і формування на цій основі нових осередків економічного зростання [3, с.47].

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи / [Куйбіда В.С., Павленко В.П., Яцюк В.А. та ін.]; під ред. О.В.Туричнова. – К.: Геопринт, 2009. – 616 с.

2. Максимчук М.В. Організаційний механізм управління регіональним розвитком в Болгарії / М.В.Максимчук // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Механізми реалізації регіональної політики. Вип. 2 (XL). Ч. 2. – Львів, 2003. – С.92-97.

3. Реформа для людини. Збірник матеріалів про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні / Упорядники В. А. Яцюк, О. Я. Матвішин, В. П. Новик та ін. – К.: Геопринт, 2005. – 240 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ І ПРИРОДИ ІНВЕСТИЦІЙ

Дослідження феномену інвестицій відноситься до традиційної, в цілому достатньо широко висвітленої у науковій літературі проблематиці з економіки. Разом з тим питання логічної структуризації та класифікації фундаментальних джерел теорії інвестицій залишаються на периферії наукового пошуку. Відтак, задача системно-структурного аналізу теоретико-методологічних підходів до вивчення сутності та природи інвестицій особливо актуалізується.

Зародження та формування категорії «інвестиції» відбувалося у лоні загальної теорії капіталу. Спробуємо класифікувати теорії капіталу і через них дослідити становлення категорії «інвестиції».

Існуючі теоретичні підходи до трактування категорії «капітал» можна об'єднати у наступні чотири групи: предметно-функціональний підхід, соціально-економічний підхід, монетарна концепція, концепція часової цінності.

З позиції предметно-функціонального підходу, або натуралістичної концепції, капітал ототожнюється з нагромадженням матеріальних благ (цінностей), завдяки чому стає можливим процес безперервного виробництва. Такий підхід створює умови для аналізу капіталу як фактора виробництва. Важливою передумовою для даного підходу є потенційна здатність капіталу приносити дохід. Предметно-функціональний зміст капіталу розкрито у роботах А. Сміта, Д. Рікардо, Ф. Кене [1] та ін.

Соціально-економічний підхід дозволяє трактувати капітал як сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі здійснення економічної діяльності. Як центральна категорія суспільного відтворення, капітал ототожнюється з накопиченим господарським ресурсом, що включається у процес відтворення вартості шляхом взаємної конвертації різноманітних його форм, і узалежнюється від способів розподілу суспільної вартості. На визначення капіталу як категорію соціального характеру спираються К. Маркс [1], Г. Климо, В. Нестеренко [2] та інші економісти.

Монетарна концепція ґрунтується на дослідженні грошової природи капіталу. У цьому ракурсі капітал розглядають як засіб платежу або ж як фінансовий ресурс, який використовується власником заради отримання доходу у вигляді відсотка. Розвиток монетарної концепції природи капіталу знайшов відображення у роботах Т. Мана, Й. Шумпетера [1] та ін.

Концепція часової цінності спирається на визначення капіталу як дисконтованого потоку доходів і розглядає його як економічний ресурс, який дає змогу отримати дохід у майбутньому в разі відмови від задоволення поточних потреб. Цей теоретичний напрям дозволяє методично обґрунтувати вибір часової переваги використання капіталу на альтернативній основі. Вибір між двома моделями поведінки – споживанням чи заощадженням капіталу – залежить від базового рівня добробуту, очікуваної прибутковості капіталу та поточних прибутків. Концепція часової цінності капіталу ґрунтується на теорії утримання Н. Сеніора та теорії процента І. Фішера [1].

Тепер з'ясуємо, яким чином розглянуті концепції капіталу обумовили формування сучасних підходів до визначення категорії «інвестиції».

Аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив виявити такі підходи до розуміння природи інвестицій, як витратний, ресурсний, цільовий, майновий, гедоністичний (3). Наведемо їх коротку характеристику.

Прибічники витратної концепції розглядають інвестиції як потік оплат і витрат. Результати витратного аналізу використовуються для оцінки вартості залучення інвестицій під конкретну, наперед визначену мету. Ресурсний підхід представляє собою кількісну оцінку здатності інвестицій приносити необхідні результати, висловлюючись більш конкретно, інвестиційний дохід. Цільовий підхід орієнтує процес здійснення інвестиційних вкладень на вирішення конкретної загальногосподарської проблеми. Інвестиції, які визначають на основі майнового підходу, розглядаються як процес перетворення капіталу в предмети майна, в тому числі у складі активів балансу підприємства. З позиції гедоністичного підходу інвестиції трактуються як обмін задоволення сьогodнішніх потреб на задоволення їх у майбутньому.

На підставі системно аналізу нами було з'ясовано, що витратний та гедоністичний підходи формувалися переважно під впливом монетарної концепції, ресурсний та майновий – співвідносяться з натуралістичною та грошовою концепціями капіталу, а у дослідженнях інвестицій як економічної категорії спираються на постулати соціально-економічного підходу.

Запропонована автором системно-структурна побудова аналізу дає змогу полегшити дослідження теорії інвестицій та окреслити їх перспективні напрямки.

1. Інвестування / [В. Гриньова, В. Коюда, Т. Лепейко, О. Коюда]. – К.: Знання, 2008. – 452 с.

2. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / Г.Н. Клишко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко та [ін.] – [2-ге вид.]. – К.: Вища школа, Знання, 1997.

3. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України: [монографія] / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 514 с.

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Забезпечення фінансової стабільності є основою для збалансованого економічного розвитку держави у глобалізованому світі. Масові кризові ситуації зумовили активне дослідження цієї проблеми як міжнародними організаціями, науковими школами, так і діловою спільнотою. В українських реаліях питання фінансової стабільності, стійкості та безпеки є досить новим науковим напрямом. У працях більшості вчених аналізуються окремі аспекти фінансової системи, при цьому мало уваги приділяється принципам їх збалансованості на різних рівнях з урахуванням відповідних індикаторів – провісників кризи. Потребує подальшого вивчення проблема оцінювання фінансової стабільності регіонів та виявлення загроз, характерних для конкретних територій.

Фінансова система вважається стабільною, якщо вона полегшує ефективний розподіл ресурсів, спроможна здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками і здатна виконувати свої найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій [1]. Стійкість її структурних та регіональних елементів (здатність повертатися до рівноважного стану після зупинення впливу певних негативних обставин) є вагомим ознакою фінансової безпеки як окремого регіону, так і держави в цілому.

Основними якісними характеристиками стійкості фінансової системи регіону є: платоспроможність та кредитоспроможність; збалансованість доходів і витрат; ефективність використання фінансових ресурсів; відносна фінансова самодостатність та незалежність; здатність системи виконувати свої функції всупереч дії екзогенних та ендогенних факторів; здатність системи до саморозвитку [2]. Кількісне оцінювання рівня фінансової стабільності та стійкості окремого регіону здійснюється за допомогою їх порівняння з оптимальними та граничними значеннями бюджетних, грошових, валютних, боргових, банківських індикаторів та інших параметрів фінансового ринку.

Показники бюджетної безпеки включають рівень перерозподілу валового регіонального продукту (ВРП) через зведений бюджет; відношення трансфертів із держбюджету до ВРП; відхилення бюджетних видатків на одну особу від середнього показника по країні; сальдо зовнішньоторгівельного балансу. До індикаторів грошового ринку відносять рівень інфляції; частку довгострокових та валютних кредитів у загальному обсязі позик комерційних банків; рівень середньої процентної ставки відносно

інфляції тощо. Показники валютної безпеки враховують коливання валютного курсу та рівень доларизації регіональної економіки (частка депозитів в іноземній валюті у депозитному портфелі області). Індикатори регіонального банківського, страхового, фондового ринків та ринку нерухомості заслуговують на окреме дослідження.

Сумський регіон відрізняє стабільно позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, менше падіння обсягів експортно-імпортних операцій у 2008-2009 роках у порівнянні з загальноукраїнською статистикою. Занепокоєність викликає високий рівень доларизації області. Питома вага депозитів в іноземній валюті у лютому 2010р. становила 37% [3], в той час як в середньому по Україні – 47%. Слід зауважити, що науково обґрунтований граничний показник доларизації становить 25% [4]. Частка валютних кредитів у структурі кредитного портфеля області також висока і складає 50% (що відповідає середньому рівню по Україні). При цьому наповненість ВРП кредитними коштами майже вдвічі менша за відповідний загальнодержавний показник (близько 30% проти 77,4%) [3]. Хоча граничний нижній рівень цього індикатора складає 35% [4], саме ця обставина зумовила зменшення впливу кризових чинників на економіку регіону. Проблемні питання, як і для інших регіонів, залишаються в площині міжбюджетних відносин, а саме структури власних доходів та зовнішніх джерел фінансування.

В цілому, незважаючи на погіршення макроекономічних умов та падіння обсягів виробництва ключових підприємств, регіон залишається фінансово стабільним. За оцінками вітчизняного науковця Б. Карпінського [4] Сумська область мала високий рівень збалансованості фінансової системи у 1998-2007рр.. Всесвітній економічний форум також надав позитивний рейтинг конкурентоспроможності економіки регіону у 2008р. (він дорівнює середньому показнику по Україні) [5]. Досліджувались разом з іншими факторами соціально-економічного розвитку інституційне середовище, інфраструктура, макроекономічна стабільність, розвиток фінансового ринку регіону. Таким чином, регіон має гарні перспективи для подолання кризи.

1. Fisher I. The Debt - Deflation Theory of Great Depressions / I. Fisher // *Econometrica*. - 1933. - Vol. 1 (October). - p. 337-357.

2. Західна О. Р. Дослідження стійкості фінансової системи регіонального рівня / О.Р. Західна // *Науковий вісник НЛТУ України*. - Львів, 2009. - Вип.19.6. - с. 170-176.

3. <http://bank.gov.ua/Statist/>

4. Карпінський Б.А. Методологія формування інтегрального індикатора збалансованості фінансової системи України в контексті фінансової безпеки / Б.А. Карпінський // *Економічний простір*. - 2008. - № 11. - с. 147-162.

5. The Ukraine Competitiveness Report. 2008 [electronic resource] / M. Hanouz, T. Geiger // *World Economic Forum - 2008*. - 270 p. - Mode of access: http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/Ukraine.pdf

МАТЕМАТИЧЕСКАЯ ОПТИМИЗАЦИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Наука о региональной экономике в широком смысле сложна и многоаспектна. Ее главными составляющими являются :

- 1) экономика отдельного региона;
- 2) экономические связи между регионами;
- 3) региональные системы (национальная экономика как система взаимодействующих регионов);
- 4) размещение производительных сил;
- 5) оптимизация использования ресурсов и др.

Региональная экономика как отрасль экономической науки постоянно развивается и использует современные методы исследований, в том числе методы математической оптимизации, что обеспечивает получение оптимальных решений экономического развития региона.

Математическая оптимизация (моделирование) является одним из важнейших методов исследования в разных направлениях современной науки, в том числе и активным проникновением математических моделей в исследования проблем регионов, размещения производства, региональных систем, микро- и макроэкономической структуры национальной экономики.

Теория математической оптимизации располагает в основном двумя направлениями применения математических моделей в экономике:

- 1) развитие и углубление теории и методологии;
- 2) решение практических задач, в том числе моделирование региональной экономики.

Необходимо коренным образом активизировать научные исследования по проблемам математической оптимизации развития региональной экономики. По нашему глубокому убеждению следует разработать научно обоснованную «Концепцию методологии и методики математической оптимизации развития региональной экономики»

Практика регионального развития экономики настоятельно требует разработки моделей нормативного типа, а также балансовых и оптимизационных моделей. Нами разработано и апробировано на практике методика модели математической оптимизации размещения производства на региональном уровне на основе блочно-диагональных матриц, что позволяет получить дополнительную прибыль в пределах 8-10% и снижения издержек производства соответственно на 12-15% в сравнении с традиционными методами расчетов.

Математическая оптимизация экономики – это ключ (средство) в системе рационального использования ограниченных ресурсов и повышении эффективности общественного производства, в том числе и развития региональной экономики.

Мартинюк В.П.

Тернопільський національний економічний університет

МИТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ ФІСКАЛЬНО-РЕГУЛЮЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Поняття "митна система держави" пропонується розглядати у трьох взаємодоповнюючих визначеннях:

- митна система – це складна система організаційно-правових та фінансових взаємовідносин, які виникають між державами, митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при ввезенні на її митну територію та вивезенні за межі цієї території товарів, транспортних засобів та інших предметів, на які поширюються митні процедури;

- митна система – це сукупність тарифних та нетарифних інструментів, принципів, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм, який забезпечує своєчасну і повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства, а також державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику;

- митна система – це суспільне явище, яке представляє собою сукупність взаємопов'язаних інституційних одиниць, яких об'єднують єдині цілі та завдання. Характерними ознаками митної системи виступають: цілісність, чітка організація, порядок і послідовність, взаємозв'язок і взаємодопомога.

Провівши ґрунтовний аналіз фіскального та регулюючого потенціалу вітчизняної митної системи можна зробити наступні висновки та наукові узагальнення:

1. Проаналізувавши основні показники формування дохідної частини Державного бюджету України, слід відмітити вагому роль вітчизняних митних органів та всієї митної системи України у забезпеченні доходів державної казни.

2. Впродовж останніх років найбільш фіскально ефективними серед митних платежів залишаються мито та акцизний збір. Фіскальна ефективність ПДВ, не дивлячись на значні розміри бюджетних надходжень від даного податку, викликає сумнів, через існування у вітчизняному законодавстві великої кількості пільг.

3. Основними резервами підвищення фіскального потенціалу митної системи України повинно стати: спрощення організаційно-правових процедур з митного оформлення та митного контролю товарів, предметів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України; збільшення ставок податку на підакцизні товари; підвищення рівня збираності митних платежів, ліквідація економічно необґрунтованих пільг, боротьба з корупційними проявами на митному кордоні України.

4. Внаслідок вступу України до СОТ та лібералізації митної політики, український ринок став більш доступним для іноземних товаровиробників, ніж ринки країн-членів СОТ для національних експортоорієнтованих галузей. Тому СОТ для уряду та національних товаровиробників, в першу чергу, повинен стати тим інструментом, за допомогою якого повинні завойовуватись нові товарні ринки.

5. Оцінюючи ефективність роботи митних органів України, слід відмітити, що починаючи з 2006 року в даному питанні спостерігаються позитивні тенденції, однак, відносно великими ще залишаються витрати на адміністрування митних платежів.

Для підвищення ефективності функціонування митної системи України та реалізації її фіскального та регулюючого потенціалу необхідно:

1) здійснювати удосконалення та уніфікацію процедур справляння митних платежів до Державного бюджету України, насамперед, шляхом посилення митного контролю за правильністю декларування митної вартості товарів, визначення коду товарів та країн їх походження;

2) працювати над спрощенням та модернізацією митних процедур на кордонах і в середині країни, що дозволить більш повно використовувати транзитний потенціал нашої держави. Такі кроки повинні відбуватися одночасно з налагодженням і покращенням відповідної транспортної інфраструктури. Адже не секрет, що багато перевізників будують свої маршрути в обхід України через погане дорожнє покриття, відсутність належного придорожнього сервісу;

3) забезпечити комплексний контроль за додержанням митного законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами, що передбачає впровадження контролю на основі методів аудиту;

4) створити чітку систему моніторингу всіх видів розрахунків по митних платежах та руху цих коштів;

5) здійснювати постійний аналіз факторів, які впливають на стан надходження митних платежів до Державного бюджету України, у тому числі аналізувати вплив змін чинного законодавства на даний показник;

6) проводити роботу з посилення контролю за податковими пільгами, вексельними формами розрахунку, правильністю визначення митного режиму, митним оформленням за нульовими ставками мита;

- 7) проводити спільний контроль з митними органами країн-сусідів;
- 8) здійснювати удосконалення національної нормативної бази, що регламентує митну справу та діяльність Державної митної служби України, в частині зменшення кількості нормативно-правових актів. Нові законодавчі документи повинні розроблятися з врахуванням міжнародних стандартів.

Застосування зазначених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності функціонування митної системи України.

Маслюківська О.П.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЧИ ЗМЕНШУЄТЬСЯ РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОДАТКІВ У КРАЇНАХ ЄС?

Одним із завдань, які ставить перед собою економіка довкілля, є використання найбільш придатних інструментів для того, аби забезпечувати прозорість на ринку, та щоб ціни відображали реальну економічну, соціальну та екологічну вартість товарів та послуг. Таким інструментом, передусім, є екологічні податки, а тому посилення їх фіскальної функції є ознакою дієвості політик, спрямованих на перехід на засади сталого розвитку.

З початку 1990^{их} років у країнах Європи спостерігалось зростання ролі та питомої ваги екологічних податків – так зване позеленіння податкових систем. Протягом 1980-2001 рр. надходження від екологічних податків в країнах Європейського Союзу (ЄС) збільшились в 4 рази і у 1999р. в середньому по ЄС склали 7,73% загальних податкових надходжень і 3% від ВВП [1]. Таке зростання було обумовлено наростаючою увагою до проблем зміни клімату, а також бажанням розвивати енергозбереження та інноваційні технології за рахунок стимулюючої ролі екологічних податків. Крім того, екологічні податки дозволяли вирішувати фіскальні завдання з меншими втратами економічної ефективності, а тому позеленіння податкової системи часто відбувалося шляхом проведення екологічної податкової реформи, яка полягала у використанні надходжень від зростання чи введення нових екологічних податків для зменшенні податкового навантаження на працю та капітал. Починаючи з 1999р. надходження від екологічних податків у країнах ЄС перестали зростати. У 2007р. їх доля у ЄС-27 склали 6,2% від загальних податкових надходжень і 2,5% від ВВП [1].

Чи означає така тенденція зменшення важливості та ролі екологічного оподаткування у податкових системах країн-членів ЄС? У роботі ми аналізуємо причини такої тенденції і визначаємо подальші напрямки розвитку податкової системи країн-членів ЄС.

Передусім, спад у долі екологічних податкових надходжень можна пояснити тим, що екологічні податки стягуються з одиниці споживання у номінальному вираженні. А тому, на відміну від адвалерних податків, їх величина по відношенню до ВВП з часом зменшується, якщо регулярно не робити поправку на інфляцію, або не збільшувати їх планово. Індикація на інфляцію вирішує цю проблему, втім лише Данія зі всіх країн-членів ЄС проводить її на постійній основі, а у решти індикація не проводилася уже кілька років [2, с.115-116].

Що ж до зменшення реальної величини надходжень від екологічних податків, то тут можна окреслити кілька причин. По-перше, попит на енергоносії зростає повільніше, ніж доходи, а тому доля податків, сплачуваних на енергоносії зменшується, коли економіка зростає. По-друге, збільшення енергетичних податків у останні роки могли також скоротити споживання енергоносіїв, виконуючи свою стимулюючу функцію, і таким чином зменшилася база оподаткування. По-третє, уряди країн просто не бажають постійно підвищувати енергетичні податки, враховуючи значне зростання цін на нафтопродукти з початку 2000^{их}. Нарешті, зростання популярності не фіскальних ринкових інструментів, наприклад, торгівлі викидами, також зменшили роль та фіскальну вагу екологічних податків [2, с.18]. Всі ці причини стосуються, передусім, енергетичних податків, та оскільки їх доля у екологічних податкових надходженнях країн ЄС-27 складає три чверті, остільки зміна у надходженнях у цій категорії впливає на загальний показник.

Така тенденція не здаватиметься песимістичною щодо можливого зменшення ролі екологічного оподаткування, якщо розглянути статистику по окремим країнам. Зокрема доля надходжень від екологічних податків зменшується у великих за розміром старих країнах-членах ЄС, бо у Австрії, Данії, Нідерландах, Швеції екологічні податки і надалі посилюють свій вплив. А от у 12 нових країн-членів, у яких до вступу в ЄС екологічні податки були досить низькими, спостерігалось значне зростання їх долі, як у податкових надходженнях, так і у ВВП, так що станом на 2007р. ці показники майже зрівнялися із аналогічними відносними показниками Старої Європи [3, с.91].

А тому говорити про зменшення ролі екологічних податків в країнах ЄС, базуючись на аналізі показників по всій європейській спільності не варто. Швидше за все, зменшення долі екологічних податків є явищем тимчасовим. Таку думку підтверджують основні документи у цій сфері: Директива ЄС 2003/96/ЄС про оподаткування енергоносіїв, Зелена Книга про ринкові інструменти для цілей екологічної та споріднених політик 2007р., а також збереження чільного місця ринкових інструментів у звіті про реалізацію Стратегії Сталого розвитку ЄС 2009р [3, с.91].

Таким чином для України залишається актуальною орієнтація на посилення стимулюючої та фіскальної значущості екологічного оподаткування у податковій системі, враховуючи існуючі низькі ставки зборів за забруднення та акцизів на енергоносії, а також відсутність податку на двоокис вуглецю. Посилення ролі екологічних податків може супроводжуватися проведенням екологічної податкової реформи для зменшення загального податкового навантаження на економіку [4], прикладом чого можуть слугувати нові країни члени ЄС: Естонія, Латвія, Литва, Польща та Чехія, які за рахунок підвищення ставок екологічних податків після вступу до ЄС зменшили існуючі до цього високі податки на працю та капітал [3, с.91]. В Україні такі кроки сприятимуть реалізації потенціалу енергозбереження та структурній перебудові економіки в напрямку ефективного використання ресурсів та зменшення навантаження на довкілля.

1. OECD/EEA. Environmentally Related Taxes database. –Paris/Copenhagen, 2010. / Available at: www.oecd.org/env/policies/database.

2. European Commission. Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States and Norway. –Luxembourg: EU Publications office, 2009. – 391 p.

3. Commission of the European Communities. Progress Report on the European Union Sustainable Development Strategy / Commission Staff Working Document: D2/SWP/2007. –Brussels, 2007. –118p.

4. Маслюківська О. П. Європейський досвід впливу еколого-трудової податкової реформи на галузі промисловості: прогнози для України // Науковий вісник Ужгородського університету. –2009. –Серія Економіка. Спецвипуск 28. –Ч. 1. –С.164-170.

Мартякова Е.В.

Інститут економіки промисловості НАН України

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫХ ПРИБОРИТЕТОВ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Решение социальных проблем общества путем развития взаимодействия власти, бизнеса и общества – многогранная проблема, включающая: изучение социальных потребностей населения; диверсификацию ответственности государства в удовлетворении потребностей населения; распределение функций между социальными партнерами с учетом их ресурсов; особенности и технологии взаимодействия государства с бизнесом и обществом при решении проблем на основе баланса интересов участников этого процесса.

Нерешенность целого ряда методологических вопросов перехода к партнерским отношениям, отсутствие должного опыта такого партнерства, неразвитость законодательной и нормативной базы на всех уровнях, бюрократические препоны в настоящее время сдерживают внедрение партнерства в Украине, что обуславливает актуальность исследования данной проблематики. Однако наличие социальных и групповых рисков и шансов развития делают эту проблему значимой даже среди актуальных. Еще одним обоснованием необходимости наработки методологии объединения возможностей и ресурсов социальных партнеров в области социального развития является невозможность их решения по отдельности каждым из партнеров.

В Украине будет складываться множество моделей взаимодействия социальных партнеров, которые зависят не только от объективных, но в большей степени от субъективных факторов личностных взаимоотношений между ведущими ключевыми фигурами в процессе формирования и реализации социальной политики, от жизненных моральных установок этих лиц, от внутренней установки изменить ситуацию к лучшему.

Таким образом, в современном понимании партнерство государства, бизнеса и общества представляет институциональный и организационный союз между государством, частными компаниями, общественными организациями в целях реализации общественно значимых проектов.

При этом государство всегда несет ответственность по выполнению своих социально ответственных функций, связанных с общенациональными интересами, а бизнес является источником инновационности, активности и обеспечения социально-экономического развития. Развивающееся партнерство, в отличие от традиционных отношений, создает свои базовые модели финансирования, отношений собственности и методов управления. Недостатки законодательной базы Украины заключаются в отсутствии четкого определения государственной политики относительно отношений, которые складываются между государством и территориальным обществом, с одной стороны, и субъектами ведения хозяйства, которое действует на основе частной формы собственности, с другой стороны, для взаимовыгодного сотрудничества на срочной основе с целью реализации общественно значимых проектов, достижения социального и экономического эффекта. *Основными механизмами взаимодействия вузов с компаниями являются:* стратегическое партнерство; корпоративное управление (присутствие представителей бизнеса в руководстве вузом и наоборот: присутствие представителей вуза в руководящих органах компаний); финансовый менеджмент и связь с рынком труда; мотивация студентов-отличников и инновационных преподавателей; стажировки; поддержка студенческих движений; гранты на разработку новых образовательных

курсов; курсы повышения квалификации преподавателей и обмена опытом; гранты на научные работы; покупка оборудования и другая материальная поддержка; целевые капиталы (эндаументы), предназначенные для использования в некоммерческих целях, как правило, для финансирования организаций образования, медицины, культуры.

Приоритетными направлениями для развития взаимодействия государства, бизнеса и общества при реализации социальных проектов являются: формирование благоприятных условий развития партнерства; усиление нормативно-правового обеспечения; усиление эффективной государственной поддержки и гарантий цивилизованному бизнесу; обеспечение государственной поддержки в реализации социальных проектов; создание единого государственного органа по вопросам государственно-частного партнерства; более тщательная проработка проектов со стороны государства и бизнеса с участием общественности; социальный контроль в проектировании и прозрачность моделей и механизмов партнерства.

Мартякова Е.Ю.

Донецкий государственный университет управления

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК МОДЕЛЬ ПРИ РЕШЕНИИ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ОБЩЕСТВА

В современном научном мире существует большое количество понятий затрагивающих взаимоотношения государства и бизнеса. К ним можно отнести: партнерство, частно-государственное партнерство, социальное партнерство, однако каждое из данных понятий предполагает решение разных задач. Это объясняется тем, что мировое сообщество, в новых и постоянно меняющихся условиях, ищет прогрессивные модели развития. Возникают они как в экономической сфере деятельности, так и в социальной. Острые проблемы современности связанные с ограниченностью бюджетных средств на реализацию социальной политики государства на макро и мезо уровнях, а также проблемы глобализации и усложнение вопросов конкурентной борьбы на мировых рынках, современная концепция социально-этичного бизнеса по-новому приводят к необходимости объединения усилий для решения социальных проблем общества, которые реализуются в форме партнерства. В настоящее время в современной социально-экономической литературе появилось значительное количество публикаций посвященных вопросам партнерства, как объединения сил разной направленности в решении острых социальных проблем общества.

Партнерство является одним из радикальных направлений решения данного вопроса, а одним из его эффективно действующих инструментов – благотворительность. Так О.В. Беспалько [1] в труде «Соціальна робота в громаді» рассматривает партнерство в организации социальной работы на уровне общины анализируя цель партнерства, его субъектов, а также формы деятельности.

Международный Альянс по ВИЧ/СПИД в Украине [2] разработал специальное методическое руководство по построению партнерских отношений с целью осведомления о возможных методах построения партнерских отношений и существующих на сегодняшний день успешных практиках партнерства.

Таким образом, в литературе даны определения партнерства, рассмотрены методы ведения партнерских отношений и эффективных практик партнерства. Вместе с тем не исследованным является вопрос преимуществ партнерства.

Целью данной работы является исследование партнерства как формы объединения субъектов различных сфер деятельности для решения острых социальных проблем общества и рассмотрение эффектов и преимуществ этого объединения.

Первоочередным гарантом решения социальных проблем индивида, общества является государство, которое не всегда может решить возложенные на него обязанности, в силу того, что существует большое количество таковых проблем. С одной стороны существуют категории граждан нуждающиеся в помощи и поддержке, а с другой – ограниченность бюджетных средств, вызванная экономическими процессами.

Существующий ранее механизм социального налогообложения, который в свою очередь является принудительным, в настоящее время недостаточен для решения современных вопросов социального характера. Дополнительной возможностью государства в привлечении финансовых средств в социальную сферу является не увеличение объема обязательных платежей с организаций и предприятий, а непосредственное сотрудничество с ними.

На современном этапе развития все предприятия и организации приносят вклад в социальный сектор в той или иной мере. Это происходит в виде трудового договора, охраны труда, внешней корпоративной социальной ответственности, благотворительности, спонсорства, делегирования сотрудников компании, денежных грантов, социальных инвестиций. Однако корпорации и предприятия не способны самостоятельно решать проблемы социального характера в должной мере. Для этого необходим административный ресурс, который может предоставить государство. Такое взаимодействие, выступающее в виде альянса государства и корпораций,

реализуемое на взаимовыгодной и дополняющей основе, является партнерством.

В том случае, когда государство не реализует социальной функции в полном объеме, либо не информировано о социальных проблемах определенных групп населения, а бизнес не исповедует социальной ответственности, в таких условиях населения для улучшения качества своей жизни создает общественные организации.

В том случае, если возникает прецедент объединения государства, бизнеса и общественной организации для решения острой проблемы, то квинтэссенция объединения заключается в преимуществе партнерства перед каждым сектором в отдельности. В первую очередь следует отметить информационный фактор, содействующий четкому уведомлению о приоритетности и роли каждого из секторов. Концентрация и ориентация собственных выгод, возможностей, квалификаций, знаний каждого из секторов в отдельности на установление и решение всеобщих проблем с помощью тех обособленных способностей, которые присущи отдельному социальному партнеру, эффективны в совокупности и дают кумулятивный эффект. Немаловажным является партнерство по отношению фактора времени, при экономии которого увеличивается число положительных событий, что несет большую значимость, когда речь идет о спасении жизней.

1. Беспалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 176с.
2. Закон Украины «Об объединении граждан»: Закон Украины от 16.06.1992 г. № 2460-ХП//Ведомости Верховной Рады Украины. – 1992. - №34. – Ст.504;
3. Международный Альянс по ВИЧ/СПИД. Построение партнерства (методические рекомендации). К.: 2002. – 211с.

Маценко А.М., Сиротенко О.А.
Сумский государственный университет

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К УПРАВЛЕНИЮ ВИРТУАЛЬНОЙ ВОДОЙ

Вода относится к важнейшим природным ресурсам, используемым в большинстве технологических процессов. В последнее время все больше научного внимания привлечено к удельному содержанию воды в конечных продуктах производства. Среди существующих подходов к оценке ресурсоемкости продукции следует выделить концепцию виртуальной воды.

Под «виртуальной водой» следует понимать полный объем воды, содержащейся в конечном продукте, а также объем воды, необходимый для

сопровождения технологических процессов, в том числе и косвенных. Такое понятие виртуальной воды может вначале показаться неким статистическим ухищрением, однако импорт водоемких товаров дает возможность многим малообеспеченным водными ресурсами странам снизить нагрузку на водный потенциал, а также высвободить значительное количество пресной воды для других целей [1].

Использование понятия виртуальной воды оказало значительное влияние на методы мировой торговли, а также на исследование проблем, связанных с нехваткой воды. К примеру, рассчитав, в каких местах наблюдается дефицит воды, а в каких ее избыток, можно принимать решения по управлению торговыми потоками. На глобальном уровне торговля виртуальной водой носит геополитический подтекст: она отображает взаимозависимость стран. Поэтому, ее можно рассматривать как стимул к сотрудничеству, либо как источник потенциального конфликта.

В процессе торговли происходит «скрытый» или виртуальный переток воды из экспортирующих стран в страны, которые потребляют эти товары. Страны с дефицитом воды могут импортировать продукты, которые требуют больших объемов воды для своего производства, вместо того, чтобы производить их у себя.

Страной, которая использует данный подход, является Германия. Она относится к группе стран недостаточно обеспеченных водными ресурсами. Обеспеченность водой составляет 2 тис м³ на человека в год. Недостаток воды они компенсируют, импортируя особо водоёмкие товары. К главным поставщикам воды в Германию относятся Бразилия, Турция и Франция. Только из Бразилии ежегодно поступает 5,7 млрд. м³ «виртуальной воды». Ее используют в процессе производства кофе, сои и мяса. У Турции Германия ежегодно «забирает» около двух миллиардов кубических метров виртуальной воды, содержащейся в хлопке, орехах и винограде [2].

Таким образом, виртуальная вода входит в наш ежедневный обиход. Приведем группу товаров и, соответственно, объем виртуальной воды в них (табл. 1).

Мировой объем ежегодной торговли виртуальной водой превышает 800 млрд. м³ [3].

Исходя из выше изложенного, можно предложить органам государственной власти Украины следующие рекомендации по управлению потоками виртуальной воды:

1) принять концепцию виртуальной воды с целью оптимизации использования водных ресурсов, а также интегрировать отдельные положения в национальную и региональную водные политики;

Таблиця 1 – Содержание виртуальной воды в товарах

Наименование товара	Объем виртуальной воды, л	Наименование товара	Объем виртуальной воды, л
1. Кожаная обувь	8000	6. Пшеница(1 кг)	1000
2. Нефть (баррель)	7000	7. Огурцы(1 кг)	242
3. Сыр (1 кг)	5288	8. Лук (1 кг)	216
4. Баклажаны (1 кг)	2008	9. Пластмасса(1кг)	185
5. Компьютер	1500	10. Страница бумаги	10

2) провести детальный анализ товаров на содержание в них виртуальной воды с периодическим пересмотром их перечня с целью учета инновационной продукции;

3) сформировать стратегию экспорта-импорта виртуальной воды с учетом водообеспеченности регионов Украины;

4) настроить систему мониторинга с целью контроля исполнения управленческих решений в сфере управления виртуальной водой.

1. Virtual Water: Real Challenges Remain. Tony Allan. - Режим доступа: // http://www.siwi.org/documents/Resources/Water_Front_Articles/2008/Virtual_Water_Real_Challenges_Remain_2-08.pdf

2. Журнал “Наука і техніка” - 2009. - Режим доступа до журналу: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,2481413,00.html//> (04.08.2009) - Назва з екрану.

3. Журнал “В мире науки” - ноябрь 2008. - Режим доступа до журналу: <http://www.sciam.ru/article/3962/> - Назва з екрану.

Мезенцева Н.І., Кучинська І.М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВІСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Нерівномірний розподіл інвестицій в харчову промисловість України за регіонами надає особливої актуальності суспільно-географічним дослідженням інвестиційних процесів у виробництві продовольства. Саме тому питання, які пов'язані з географією інвестування галузі заслуговують особливої уваги.

Загальний обсяг інвестицій в основний капітал в харчову промисловість в Україні в 2004-2008 роках постійно зростає. За обсягами інвестицій в основний капітал в харчову промисловість України виділяється

три групи регіонів: з найбільшими обсягами інвестицій – м. Київ, Київська, Харківська та Донецька області; із значними обсягами інвестицій – Полтавська, Запорізька та Одеська області; із незначними обсягами інвестицій – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Рівненська, Тернопільська та Чернівецька області, АР Крим. Пояснити такий регіональний розподіл інвестицій в основний капітал у харчову промисловість можна взаємозв'язком із чисельністю населення регіонів, а отже кількістю споживачів продовольчої продукції, їх платоспроможним попитом на продукти харчування та ресурсним потенціалом регіону.

Обсяг прямих іноземних інвестицій, які були вкладені в розвиток харчової промисловості України в 2008 році, склав 1655,5 млн. доларів США і становив 4,6% від загального обсягу іноземних інвестицій в економіку України. Для періоду з 2004 до 2008 року для України характерне постійне збільшення обсягів іноземного інвестування харчової промисловості. За розподілом прямих іноземних інвестицій в харчову промисловість України можна виділити три групи регіонів: з дуже незначною часткою прямих іноземних інвестицій в харчову промисловість (менше 2,0%) – Рівненська, Кіровоградська, Луганська, Івано-Франківська, Хмельницька, Житомирська, Тернопільська, Чернівецька, Волинська та Сумська області, АР Крим; з незначною часткою (від 2,1 до 6,0%) – Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Черкаська та Чернігівська області; із значною часткою (від 6,1 до 14,0%) – Запорізька, Одеська, Харківська та Київська області і м. Київ.

Інтенсивність інвестиційної діяльності у харчовій промисловості України доцільно проаналізувати з використанням індексного методу. Для цього було розраховано індекси на основі таких показників: загальний обсяг інвестицій в основний капітал у харчову промисловість (млн. грн.), інвестиції в основний капітал у харчову промисловість у розрахунку на одного жителя (грн.) та на одного найманого працівника в харчовій промисловості (грн.), загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість (тис. доларів США), прямі іноземні інвестиції в харчову промисловість у розрахунку на одного жителя (доларів США) та на одного найманого працівника в сільському господарстві (доларів США). За результатами розрахунків було проведено групування регіонів України за інтенсивністю інвестиційної діяльності у харчовій промисловості. Найвищий рівень інтенсивності інвестиційної діяльності у харчовій промисловості характерний для Київської області, високий рівень – м. Київ, Запорізької, Харківської, Одеської, Донецької та Миколаївської областей, середній рівень – Черкаської, Херсонської, Полтавської, Львівської, Вінницької, Чернігівської,

Закарпатської, Дніпропетровської та Волинської областей. Недостатнім рівень інтенсивності інвестиційної діяльності у харчовій промисловості є в решті регіонів України, де він оцінюється як низький (АР Крим, Сумська, Чернівецька, Кіровоградська, Хмельницька, Житомирська та Тернопільська області) та дуже низький (Рівненська, Івано-Франківська та Луганська області).

Найбільший обсяг іноземних інвестицій у розвиток харчової промисловості України у 2008 році внесли Нідерланди. Частка цієї країни становить 29,2% загального обсягу іноземних інвестицій у виробництво продовольчих товарів в Україні. Швеції та Кіпру із частками іноземних інвестицій в харчову промисловість 12,7% та 11,1% належать друге і третє місця. Групу країн, частки яких в обсязі інвестування харчової промисловості України складають по 8,4% формують Велика Британія та США. Ще одну групу країн-інвесторів харчової промисловості України представляють Німеччина, Франція та Швейцарія. Всього на 11 країн основних інвесторів розвитку харчової промисловості в Україні припадає 89,6% загального обсягу інвестицій в галузь.

Отже, для України характерна суттєва територіальна диференціація показників інтенсивності інвестиційної діяльності в харчовій промисловості в регіонах. Це викликано різним рівнем інвестиційної привабливості регіонів, найсуттєвішими складовими якої є ресурсна, споживча та інвестиційний клімат в Україні. Переважна більшість країн-інвесторів харчової промисловості України належать до групи країн з високим рівнем соціально-економічного розвитку. Тобто за умови науково обґрунтованої та цілеспрямованої державної інвестиційної політики в Україні співробітництво з іноземними інвесторами може забезпечити підвищення ефективності інвестиційно-інноваційного розвитку харчової промисловості держави.

Мелешко О. В.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ДОБРОВОЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Основними суб'єктами запроваджуваної системи недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) є громадяни України в частині економічно активного і економічно неактивного населення. Ставлення людей до системи НПЗ є важливим чинником її розвитку, оскільки функціонування третього рівня сучасної пенсійної системи має свої особливості. По-перше,

недержавна система пенсійних заощаджень розрахована на добровільну участь як серед працюючих громадян, так і серед економічно неактивного населення. По-друге, економічна доцільність та можливість участі у системі НПЗ існує лише у заможній верстві населення, тому розвиток цієї системи цілком залежить від рівня добробуту громадян. По-третє, накопичені фінансові ресурси є чинником економічного зростання та поліпшення добробуту громадян, тому виконують важливу соціальну функцію. Цілком очевидним є те, що розвиток недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) залежить від рівня життя людей, структури їх доходів та бажання брати участь у системі НПЗ.

Аналіз чинників розвитку третього рівня системи НПЗ, проведений автором [1] дозволяє окреслити основні напрямки залучення ресурсів НПФ та виділити серед них найперспективніші: залучення коштів від населення, роботодавців та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності.

Розглянемо кожен сегмент споживачів послуг пенсійного ринку більш детально. *Населення* відноситься до категорії фізичних осіб, які можуть формувати внески на власну користь а також на користь третіх осіб. Цей сегмент споживача пенсійного продукту у перспективі є найбільш потужним джерелом фінансового ресурсу для пенсійного ринку. Проте на теперішньому етапі розвитку системи НПЗ у населення ще тільки формується довіра до створення забезпечення власного пенсійного майбутнього через НПФ. Тому ця категорія споживачів на сучасному етапі є нестабільною та слабо прогнозованою в плані основного напрямку формування фінансового ресурсу для НПФ.

Роботодавці відноситься до найбільш значимої категорії споживачів пенсійного продукту, яка може здійснювати внески у значних обсягах. Нажаль, це також нестабільний сегмент, оскільки роботодавець може змінювати соціальну політику на підприємстві залежно від економічної ситуації на зовнішньому чи внутрішньофірмовому просторі. Проте саме завдяки цьому сегменту споживачів сучасна система НПЗ набула достатнього розвитку за короткий період функціонування. Потенційна можливість нарощування фінансової потужності пенсійним ринком саме за рахунок цієї категорії споживачів є дуже значною. Свідченням тому є аналіз статистичних даних, з результатами якого можна ознайомитись додатково [2].

Третім сегментом споживачів нами окремо виділені *фізичні особи-підприємці*. Нажаль, через відсутність заохочувальних стимулів з боку держави та низьку довіру до недержавних пенсійних структур, на сьогоднішній день це майже не залучена категорія споживача пенсійного продукту. Ми вважаємо цей сегмент найбільше перспективним, тому що середній розмір внесків, що надходять від цієї категорії споживачів є більшим порівняно із середніми внесками, що надходять від населення.

Поряд з тим, цей сегмент майже не освоєний порівняно з юридичними особами.

Проте, якщо вважати загальну чисельність трудових ресурсів країни як потенційний показник розвитку недержавної пенсійної систем, то доцільно визначити спосіб оцінки ступеню такого розвитку. Ми пропонуємо розраховувати показник «рівень активної участі населення в системі НПЗ» (або «рівень пенсійної активності населення», ЕПА) як співвідношення кількості укладених пенсійних контрактів з фізичними особами до чисельності осіб, зайнятих економічною діяльністю (1).

$$ЕПА = \frac{Ч_{КФ}}{ЕАН_3}, \quad (1)$$

де *ЕПА* – фактичний рівень пенсійної активності населення країни або певного регіону; *Ч_{КФ}* – кількості укладених пенсійних контрактів з фізичними особами; *ЕАН₃* – чисельність зайнятих економічною діяльністю.

За допомогою формули (1) можна оцінити частку охоплення пенсійного ринку певним пенсійним фондом в конкретному регіоні. Вона може застосовуватися для внутрішніх розрахунків НПФ з метою оцінки сучасного стану та планування майбутньої стратегії розвитку. Проведений аналіз свідчить, що найбільш перспективними є 2-й та 3-й сегменти споживачів. Тільки позитивний досвід їх участі у системі недержавного пенсійного забезпечення вплине на уподобання 1-го сегменту, і населення зможе активно залучатися до користування послугами пенсійного ринку.

1. Кривенко Л. В. Населення як чинник розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення / Л. В. Кривенко, О. В. Мелешко // Актуальні проблеми економіки. - № 1. – 2010. – С. 185-192.

2. Мелешко, О. В. Становлення та тенденції розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Текст] / О. В. Мелешко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наукових праць : у 5 т. Т. 5 / Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 1233-1244.

Мельник Ю.М.
Сумський державний університет

РИНКОВООРІЄНТОВАНА СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Успішність реалізації концепції сталого розвитку в Україні залежить від багатьох аспектів і, в першу чергу, від обраних стратегій його забезпечення на регіональному рівні, їх ґрунтовності, змістовності і

взаємоузгодженості. Активізація економічного та соціального екологічно орієнтованого зростання на регіональному рівні залежить від ряду ринкових чинників, які за своєю природою мають загальносуспільне значення.

В сучасних умовах господарювання відбувається взаємодія ринкових та адміністративних важелів впливу, від ефективності яких залежить досягнення поставлених цілей. Основними рисами ринкової економіки є:

1. видова конкуренція між виробниками;
2. міграція капіталу між галузями і регіонами;
3. розвиток та активна роль кредитно–банківської системи;
4. свобода підприємництва, незалежність товаровиробників і відносна свобода їх діяльності;
5. диференціація цін залежно від попиту і пропозиції;
6. вільний обмін товарами і послугами;
7. економічна свобода і обмеження державних монополій;
8. рівень попиту населення визначає місткість ринку тощо.

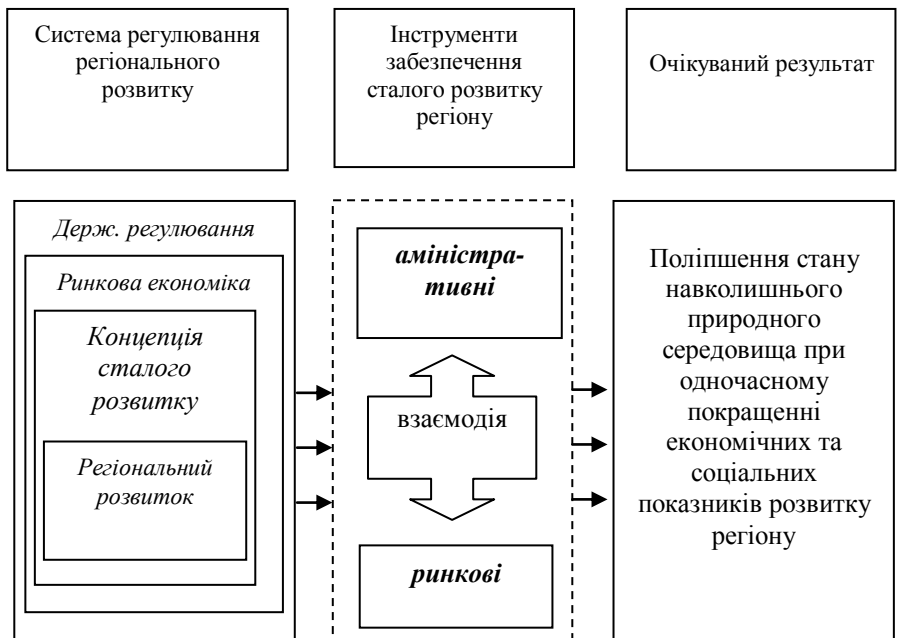

Рис. 1. Система забезпечення екологічно сталого розвитку на регіональному рівні

Автором запропоновано розділяти інструменти на дві групи: адміністративні та ринкові, залежно від природи їх виникнення. Інструменти забезпечення сталого розвитку – це сукупність регулюючих і стимулюючих адміністративних важелів та ринкових засобів цілеспрямованого впливу на процес впровадження засад сталого розвитку. Узагальнена схема забезпечення сталого розвитку регіону, як відкритої соціо-еколого-економічної системи представлена на рис. 1.

Серед адміністративних є інструменти прямого (наприклад, адміністративно-правове забезпечення регулювання) та опосередкованого впливу (наприклад, екологічний менеджмент), що характеризує силу їх впливу та міру обов'язковості їх дотримання і виконання.

Ринкові інструменти забезпечення сталого розвитку мають ринкову природу (їх поява відповідає принципам ринкової економіки та обумовлена ринковим попитом). До таких слід віднести:

- методи конкуренції;
- екологічно орієнтовані товари та послуги;
- екологічний та стратегічний маркетинг;
- екологічні стратегії;
- екологічно орієнтований попит та культуру споживання;
- екологічно орієнтоване підприємництво та ін.

Отже, процес регіонального соціо-еколого-економічного розвитку відтворює ринкову природу через: забезпечення верховенства права, гарантію економічних свобод, економічну рівність суб'єктів підприємництва, створення умов для конкуренції всіх форм та методів власності, баланс попиту та пропозиції, вільний обмін товарами та послугами, диференціацію продукту, розвиток комунікацій, систему мотивації та стимулювання попиту, розвиток інноваційних технологій, підвищений рівень ризику тощо.

Мехович С.А., Ткаченко М.О.
Національний технічний університет «ХПИ»

ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Однією з головних проблем сьогодення для українського суспільства є підвищення енергоефективності економіки, і вирішити цю проблему можливо виключно шляхом впровадження новітніх енергоефективних технологій та обладнання. Одним із найважливіших показників ефективності

економіки є енергоємність виробництва і політика провідних країн світу спрямована на її зниження. Починаючи з 2000 року в Україні також спостерігається динаміка зменшення енергоємності валового внутрішнього продукту, але незважаючи на таку динаміку, рівень цього показника (0,466 кг. н.е./дол. США) більш ніж в 2,2 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП розвинених країн світу (0,21 кг. н.е./дол. США) [1].

Подолання значної диспропорції в економічному розвитку України та провідних країн світу зумовлює потребу в інноваційному підході до розвитку економіки та прискореному розвитку високотехнологічних виробництв. У зв'язку з цим провідне місце в інноваційній політиці держави мають посісти розробки, пов'язані з модернізацією енергоспоживання найбільш енергоємних галузей промисловості.

Машинобудування є однією з базових галузей ринкової економіки, тому що від неї залежить конкурентоспроможність всіх видів економічної діяльності, міра задоволення споживчих потреб соціуму, національний та міжнародний імідж країни. Щорічна потреба в енергетичних ресурсах машинобудівного комплексу України складає приблизно 4,5–5,0 млн. т у. п. В той же час потенціал енергозбереження в галузі оцінюється в 25–30% до щорічного споживання [2]. Отже, необхідно підвищувати енергоефективність цієї галузі промисловості і починати це потрібно з розробки та впровадження відповідних заходів на макро, мезо- та мікрорівнях.

Основними напрямками енергозбереження машинобудівної галузі є впровадження нових та вдосконалення існуючих технологій та обладнання, скорочення втрат енергоресурсів, підвищення якості продукції, вдосконалення та скорочення втрат сировини та матеріалів, заміщення і вибір найбільш ефективних енергоносіїв тощо.

На даний час основним фактором зниження енергоємності в усіх галузях економіки є формування ефективно діючої системи державного управління сферою енергозбереження. Останнім часом в Україні існує механізм управління енергозбереженням, який фактично складається з чисельних нормативних документів, законодавчих актів та енергозберігаючих програм. Однак моніторинг реалізації цих програм свідчить про їх неефективність перш за все через відсутність єдиного координаційного центру та методичного забезпечення процесу енергозбереження, а також через відверте ігнорування проблем енергоефективності окремими суб'єктами господарювання.

Удосконалення системи управління енергоспоживанням на рівні підприємства з метою оптимізації витрат на енергоресурси є в сучасних умовах надзвичайно важливим завданням, розв'язання якого потребує комплексного здійснення технічних, економічних та організаційних заходів, оформлених у вигляді цілісного інноваційного проекту. Для управління

інноваційними проектами підприємство повинно постійно проводити моніторинг та оцінку рівня свого інноваційного потенціалу, адже лише за умов розв'язання цього завдання стає можливим прийняття стратегічних та тактичних рішень щодо подальшого розвитку підприємства.

Для підприємств, які обирають для себе енергозберігаючий шлях розвитку, вирішення цього завдання стає не менш актуальним, адже лише аналізуючи внутрішні можливості та обмеження, можливо обрати напрямок розвитку, рух у якому дасть змогу досягти поставлених стратегічних цілей за умов максимально ефективної реалізації інноваційного потенціалу підприємства. В такому контексті енергозбереження можна розглядати як пріоритетний напрямок реалізації інноваційного потенціалу підприємства і першочерговими завданнями в дослідженні цього питання стає розкриття сутності інноваційного потенціалу, детальний аналіз його структури, дослідження існуючих методів його оцінки, визначення пріоритетності енергозбереження серед альтернативних напрямків інноваційного розвитку, визначення частки інноваційного потенціалу, яка може бути ефективно реалізована у напрямку енергозбереження на промисловому підприємстві і, наприкінці, аналіз ефективності використання цього потенціалу.

Підсумовуючи, можна зробити висновки про важливість та необхідність дослідження процесу реалізації інноваційного потенціалу промислового підприємства, яке однією з стратегічних цілей обирає для себе підвищення енергоефективності виробництва з головною метою підтримання високого рівня конкурентоспроможності продукції, що стає необхідним за таких жорстких конкурентних умов, у яких сьогодні опинилася промисловість України.

1. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році/ С.Ф. Срмілов, В.М. Гесць, Ю.П. Ященко, В.В. Григоровський, В.Е. Лір та ін. – К., НАЕР, 2009. - 93с.

2. Галузева програма енергоефективності та енергозбереження на період до 2017 року, затверджена наказом Міністра промислової політики України № 152 від 25.02.2009 р.

Минакова І.В., Коровина К.Е.

ГОУ ВПО «Курский государственный технический университет»

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СИСТЕМОЙ

Одним из важнейших аспектов экономических преобразований, происходящих в настоящее время в России, является формирование организационно-экономического механизма управления инвестициями в

регионе. Для современного этапа экономического развития России характерна низкая инвестиционная активность. Это объясняется тем, что переход российской экономики к рыночным отношениям сопровождался изменением политики по управлению инвестициями, смещением центра тяжести в сторону самих предприятий и переносом на них всей полноты ответственности за результаты принимаемых инвестиционных решений. Одной из основных причин, обуславливающих потребность в инвестировании, является обновление имеющейся материально-технической базы как основы наращивания объемов производства региональных предприятий и освоения новых видов деятельности.

На основе анализа инвестиционной деятельности ряда региональных предприятий можно выделить следующие основные методы инвестирования, используемые ими: 1) самофинансирование за счет собственных средств (прибыли и амортизации); 2) акционирование (привлечение инвестиций посредством выпуска ценных бумаг); 3) кредитование; 4) лизинг.

Как показывают исследования, эффективность инвестиционной деятельности в регионе во многом зависит от осуществляемой органами управления политики. В качестве организационно-экономического механизма управления инвестициями, который способен активизировать инвестиционный процесс, может рассматриваться выработка схемы по рациональному использованию бюджета развития, при правильном управлении которым возможна дополнительная мобилизация средств частных инвесторов, как отечественных, так и зарубежных для финансирования приоритетных проектов в реальном секторе экономике.

Улучшение инвестиционного климата и принятие бюджета развития – необходимые, но не достаточные меры. Важно не только расширить инвестиции, но и сделать экономику, особенно на уровне предприятий, восприимчивой к инвестициям. По мнению ряда авторов, это сводится к реформе предприятий; страхованию имущества; развитию инфраструктуры, форм и методов привлечения в инвестиционную сферу сбережений населения; ипотечному кредитованию.

В целях создания благоприятных экономических условий для развития инвестиционной деятельности необходимо реализовать налоговую политику; амортизационную политику; расширить использование средств населения и других внебюджетных источников; развивать возможности использования залога при кредитовании инвесторов; усовершенствовать механизм финансового лизинга движимого и недвижимого имущества; создавать возможности субъектам инвестиционной деятельности для формирования собственных денежных фондов развития.

Анализ действующего порядка по управлению инвестиционной деятельности большинства регионов (в том числе Курской области) позволил

выявить ряд недостатков, в частности: отсутствие четко выраженной схемы управления инвестициями, которая бы комплексно отражала взаимодействие региональных институтов власти и экономических субъектов инвестиционной деятельности; отсутствие единой схемы расчета эффективности инвестиционных проектов; нерешенность проблемы сложного поиска инвестора, располагающего долгосрочными инвестиционными ресурсами, необходимыми экономике региона.

Исследованием практики государственного регулирования инвестиционной деятельности в субъектах РФ (а именно ЦФО) установлено, что определенные действия в управлении региональными инвестиционными процессами выполняются субъектами управления без должной взаимосвязи и часто делают неэффективными весьма перспективные проекты. Это объясняется различиями в понимании самой сути, целей и методов управления инвестициями со стороны различных структур органов власти в отдельных регионах.

В заключение отметим, что развитие региональной инвестиционной системы и ее эффективность зависят от эффективности управления инвестиционными процессами на разных уровнях инвестирования и степени участия региональных органов власти в инвестиционном «пространстве».

1. Зайцева Н.С. Оценка и управление инвестициями: вопрос становится актуальным [Текст] / Н. С. Зайцева // Банковские услуги. - 2009. - № 4. - С. 20-25.

2. Коджоян Р.В. Количественная оценка эффективности корпоративного управления инвестициями [Текст] / Р. Коджоян// Проблемы теории и практики управления. - 2008. - № 5. - С. 62-65.

3. Кузнецов А.А. Федеральные инвестиции в регионах: актуальные проблемы и подходы к их решению [Текст] / А. Кузнецов, О. Кузнецова // Российский экономический журнал. - 2006. - № 9-10. - С. 28-39.

4. Новожен Д.В. Теоретические основы и методология совершенствования систем управления инвестициями российских корпораций [Текст] / Д. В. Новожен // Менеджмент в России и за рубежом. - 2003. - № 6. - С. 19-34.

5. Рошупкина В. В. Проблемы финансового самообеспечения регионов [Текст] / В. В. Рошупкина// Региональная экономика: теория и практика. - 2009. - № 20. - С. 45-48.

6. Самогородская М. И. Разработка механизма управления региональной инвестиционной стратегией [Текст] / М.И.Самогородская // Менеджмент в России и за рубежом. - 2003. - № 4. - С. 113-124.

7. Фролова И.В. Инвестиционный потенциал региона: разработка системы оценок [Текст] / И. В. Фролова// Региональная экономика: теория и практика. - 2009. - № 16. - С. 26-33.

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В современных условиях стратегия регионального развития должна опираться на формирование основ устойчивого прогрессивного движения региона и страны в целом. Все социально-экономические процессы необходимо рассматривать через призму создания условий для нормальной жизнедеятельности будущих поколений. Для этого важно обратить внимание на состояние ресурсной базы и оценить возможность перехода на инновационный экологоориентированный путь развития. В современном мире, особенно на региональном уровне, обострились проблемы дефицита трудовых ресурсов, основные фонды значительно устарели (износ за период с 2003 по 2008 г.г. увеличился почти в 2,5 раза). В результате производительность труда постоянно уменьшается (табл. 1).

Таблица 1 - Динамика производительности труда в экономике Российской Федерации (в % к предыдущему году)

Год	2003	2004	2005	2006	2007	2008
В целом по экономике	107	106,5	105,5	107	107	105,2

При этом введение нового оборудования значительно повышает требования к уровню квалификации работников, что вызывает необходимость развития человеческого потенциала. Человек становится локомотивом развития экономики, центром всего воспроизводственного процесса, обуславливая рост затрат на реализацию экологических программ и образование (рис. 1).

Однако только улучшением качества образования и экологии региона проблему устойчивого роста решить невозможно, т.к. ввиду мобильности капитала происходит его отток в другие регионы, что может подорвать состояние ресурсной базы – финансовой и человеческой. В настоящее время в России центрами притяжения трудовых ресурсов является Москва, Санкт-Петербург, Новосибирск и т.п. Это особенно актуально в условиях российского демографического кризиса (табл. 2).

Таблица 2 – Динамика численности населения России

Год	2001	2005	2006	2007	2008	2009
Численность населения, млн. чел.	146,3	143,5	142,8	142,2	142,0	141,9

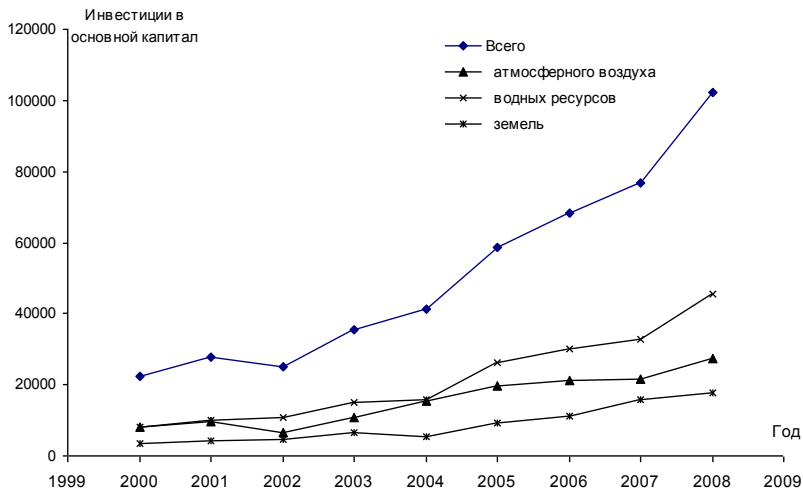

Рис. 1. Затраты на охрану окружающей среды в Российской Федерации (в фактически действовавших ценах; миллионов рублей)

В связи с этим при разработке стратегии социально-экономического развития региона необходимо учитывать такие основополагающие понятия, как система, эмерджентность, гомеостаз, самоорганизация и саморазвитие, порядок и хаос.

Любой регион – это, прежде всего, открытая система, которая обменивается с внешней средой информацией, энергией, ресурсами, поэтому при разработке стратегии регионального развития следует:

- рассматривать регион как открытую систему;
- выявлять и учитывать факторы самоорганизации и саморазвития (т.е. причины, а не следствия);
- оценивать и прогнозировать состояние ресурсной базы;
- особое внимание обратить на самые мобильные ресурсы – человеческие и финансовые; выработать механизмы по их привлечению в регион и предотвращению оттока;
- при формировании человеческого капитала учитывать состояние экологии, а, принимая во внимание открытость системы, развивать природоохранную деятельность совместно с соседними регионами.

Следование названным критериям обеспечит долгосрочное устойчивое развитие региональной социально-экономической системы и создаст условия для жизнедеятельности будущих поколений.

РІВНІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ІННОВАЦІЙ

Світове господарство, з одного боку, є своєрідним середовищем, у якому відбуваються міжнародні економічні зв'язки між країнами, економічна активність підприємницьких структур, а також окремих людей. З іншого боку, світове господарство є формою організації на найвищому рівні ринкової та коопераційної системи. Сьогодні саме цей рівень і визначає ступінь інноваційного розвитку суспільства, його здатність до генерації якісно нових рішень в усіх сферах життєдіяльності та можливість еволюціонувати, оскільки саме в міжнародному масштабі виникають нові можливості реалізації усіх наявних ресурсів та факторів суспільного виробництва і найбільш визначних з них: людського потенціалу та творчих здібностей.

Розглядаючи інституціональні основи міжнародних взаємовідносин, не залежно від сфери та напрямів діяльності, загальноприйнято виділяти дві концепції взаємодії – вузьку (міждержавну) і широку (транснаціональну).

Згідно першої, основним, домінуючим і виключним суб'єктом або актором міжнародної системи є держави. У межах широкої концепції розглядаються дії не тільки держав, але й різноманітних організацій і навіть окремих осіб. З другого – нові суб'єкти, які з'явилися пізніше й існування яких виправдано широкою концепцією міжнародних відносин.

Подібне групування залишається справедливим і для суб'єктів інноваційної діяльності на міжнародному рівні але в свою чергу вимагає певного уточнення. Так суб'єкти міжнародних відносин у сфері інноваційної діяльності можуть бути визначені як учасники міжнародних явищ і процесів зі створення та просування інновацій, які здатні самостійно та активно діяти з метою реалізації своїх інноваційних інтересів.

Держави як суб'єкти інноваційної діяльності залишають за собою право називатись традиційними, первинними та центральними гравцями міжнародного ринку інновацій, оскільки саме державна політика в цій сфері визначає пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки, обумовлює економічну активність підприємницького сектору, його здатність до розроблення конкурентоспроможних інноваційних продуктів та виведення їх на міжнародний ринок, а також створює базис для формування інноваційного потенціалу країни.

Другу групу суб'єктів міжнародного ринку інновацій складають міжурядові міжнародні організації, міжнародні неурядові організації,

транснаціональні корпорації (ТНК) та окремі індивіди. Міжнародні організації, блоки і союзи створюються на основі спільності інтересів країн-учасниць для реалізації певних економічних і науково-технічних завдань. Серйозну конкуренцію національним державам у здійсненні інноваційної політики складають ТНК. Вони стали самостійними суб'єктами не тільки економічних, інноваційних, але й політичних відносин. Сьогодні у світі нараховується тридцять п'ять тисяч транснаціональних утворень, ядро ж світової господарської системи складають п'ятсот ТНК, які володіють значною економічною владою. Під контролем ТНК знаходиться більше половини світового промислового виробництва, 63% зовнішньої торгівлі, чотири п'ятих патентів і ліцензій на нову техніку, технологію і "ноу-хау". Діяльність цих суб'єктів проходить як правило у безпосередньому контакті з державним полюсом, але має дещо інші інтереси та зони впливу.

У залежності від ступеня розвитку стосунків та тривалості дії угод між суб'єктами міжнародних відносин у сфері інновацій розрізняють чотири основні рівні розвитку: 1) міжнародні контакти; 2) міжнародна взаємодія; 3) міжнародне співробітництво; 4) міжнародна інтеграція.

Міжнародні контакти у сфері інноваційної діяльності передбачають найпростіші, одиничні, випадкові зв'язки, що мають епізодичний характер і регулюються переважно разовими угодами.

Міжнародна взаємодія у сфері інноваційної діяльності – це добре відпрацьовані, стійкі економічні зв'язки між суб'єктами міжнародного ринку інновацій, які базуються на міжнародних угодах і договорах, укладених на досить тривалий період часу.

Міжнародне співробітництво у сфері інноваційної діяльності може бути визначено як міцні й тривалі зв'язки кооперативного типу, які в своїй основі мають спільні, наперед вироблені та узгоджені наміри, закріплені в довгострокових договорах і угодах.

Міжнародна інтеграція у сфері інноваційної діяльності – вищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин, який характеризується взаємним сплетінням економік різних країн, проведенням узгодженої державної інноваційної політики, як у взаємних відносинах, так і у відносинах з третіми сторонами.

Подібне розмежування рівнів дає змогу визначити ступінь інтенсивності взаємовідносин між суб'єктами міжнародного ринку інновацій, масштабність та складність міжнародних проєктів.

ГЛОБАЛЬНОЕ ЛЕСНОЕ ХОЗЯЙСТВО: ЭКОЛОГО- ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ И МЕХАНИЗМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Долговременная лесная политика Украины по сохранению и устойчивому управлению лесными ресурсами с целью поддержания биоразнообразия и усиления их экологических функций должна лучше, даже оптимально учитывать заложенные основы перехода человечества от национальных лесов к глобальному лесному хозяйству, которые непосредственно отражены в таких международного значения документах, как “Повестка XXI века”, “Лесные принципы”, а также “Конвенция о биологическом разнообразии”, “Рамочная конвенция о регулировании климата”. Участие Украины в международном политическом форуме по глобальному лесному хозяйству в рамках Межправительственной группы по лесам (1996 г.), также должно быть нацелено на продвижение, принятие всемирной Лесной конвенции.

Основные направления долговременного развития глобального лесного хозяйства определяются возрастающим их значением в жизни стран мирового сообщества, в связи с чем необходимо:

- сохранение лесов, увеличение лесокультурной площади различных стран и планеты в целом, дальнейшее повышение созидательной, благородной роли лесов при удовлетворении потребностей человечества в лесных ресурсах, товарах и услугах, связанных с лесными экосистемами;
- создание системы критериев и индикаторов (стабильного) устойчивого управления глобальным лесным хозяйством (при сочетании общепланетарных и национальных интересов);
- неконфликтное, гибкое решение проблем мировой торговли лесными ресурсами, товарами и услугами, связанными с лесопромышленной деятельностью, взаимосвязь торговли с воздействием лесной промышленности на окружающую природную среду;
- становление новых, более взвешенных подходов к оперативной мобилизации финансовых ресурсов с целью достижения более эффективного управления лесным хозяйством, лесами на основе передачи новейших (высоких) технологий странам, использующим лесные ресурсы главным образом путем их продажи;
- создание необходимых благоприятных организационных условий (включая учрежденческие связи на национальном, региональном и международном уровнях) в существующей системе межправительственных,

международных, а также и негосударственных организаций для обеспечения надлежащего стабильного управления лесами планеты;

- расширение участия в планировании и прогнозировании лесопользования, воспроизводства лесных ресурсов различных социальных слоев населения при обеспечении государством прозрачности и доступности процессов планирования и управления лесами, в целом лесным народнохозяйственным комплексом;

- всемерное развитие реальной межотраслевой интеграции в национальных экономических структурах и международной экономике в целом.

С этих позиций успешное решение проблем устойчивого (экосистемного) управления лесами Украины, как национальным достоянием, невозможно без должного, всестороннего учета того, что все вместе они (леса) образуют социальные, экологические и экономические условия, крайне необходимые для жизни человечества на планете, поступательного развития стран мирового содружества, включая и страны СНГ. Общее экологическое, сопредельное лесное пространство объективно обязывает страны мирового сообщества обмениваться опытом, искать новые формы сотрудничества в рамках проводимой лесной (лесохозяйственной) политики.

Подчеркивается, что международное сотрудничество лесных ведомств в деле рационального использования и воспроизводства лесных экосистем, особенно приграничных (сопредельных), должно ориентироваться на взаимоприемлемое решение лесоэкологических, эколого-экономических и социальных проблем лесоресурсного развития.

Одна из них – это участие в «механизмах совместного осуществления» Киотского протокола (КП) путем предоставления резерва на покрытых лесом земель для лесовыращивания с последующей консервацией лесов на длительный период.

Такие проекты будут носить долгосрочный характер, так как предусматривают хранение углерода лесными экосистемами в течение нескольких десятилетий. Поэтому со стороны России (при отсутствии частного лесовладения) участниками договора будут органы государственной власти (или представляющие их интересы органы управления лесным хозяйством). Лесные квоты, полученные от участия нашей страны в международных проектах, могут быть проданы, а средства, полученные от их реализации, стану дополнительным источником финансирования лесного хозяйства.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ РЕЙТИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ В РЕГИОНЕ

Практически каждый человек осведомлен о грозящей экологической катастрофе, но при этом у него нет информации о возможных путях решения экологической проблемы, и, главное, мало кто прилагает усилия (исключение составляют Гринпис и «зеленые») по решению вопросов сохранения социально-природного баланса. Предложенное теорией нулевого роста ограничение потребностей и производства в целях сохранения экологического баланса практически невозможно. Альтернативой выступает теория качества жизни, которая становится все более популярной в научных и политических кругах.

Термин "качество жизни" появился в середине 1950-х гг., когда стало очевидно, что категория "уровень жизни" не отражает всестороннее благосостояние населения. Дело в том, что вызванный устойчивым экономическим развитием рост материального благосостояния населения вызвал одновременно ряд новых нежелательных явлений, таких как ухудшение экологической обстановки и усиление социальной напряженности. Сложилось достаточно стойкое мнение, что экономический рост не может служить единственным мерилем прогресса и благосостояния населения, необходимо также обеспечить создание хорошей социальной и экологической среды. Качество жизни представляет собой сложную структуру взаимосвязей ее составляющих: качество природной среды, качество здоровья популяции, духовное качество, качество образования и т.п.

По мнению независимой комиссии ЮНЕСКО по народонаселению и качеству жизни, это понятие включает и такие элементы как адекватное питание, экологическое жилище, безопасность, самореализация и др.

В нашей стране население в большинстве живет со множеством проблем. По данным фонда «Демократические инициативы» среди наибольших угроз для Украины в ближайшие 10 лет 67% населения признали именно экологические катастрофы местного и глобального масштабов, 51% - последствия глобального потепления климата. Среди экологических факторов наибольшую обеспокоенность у населения и экспертов вызывают качество питьевой воды, возможность отравления вредными веществами в продуктах питания. Решить эти проблемы возможно путем обеспечения качества жизни, учитывая его три составляющие (качества) в комплексе (рис. 1). Методика составления экологического рейтинга основана на использовании количественно измеримых показателей, объединенных в три блока. Соответственно экологические рейтинги вполне могут быть

использованы не только для оценки состояния окружающей среды, но и качества жизни в регионе. Так, в США регулярно публикуются индексы, которые характеризуют рейтинг штатов за разными критериями, включая экологические, которые в дальнейшем используются для расчета инвестиционных индексов; в России был составлен общий экологический рейтинг регионов, рейтинг по уровню воздействия человека на окружающую среду, рейтинг регионов по уровню активности охраны окружающей среды.

Рис.1 Графическая модель факторов экологического рейтинга

При составлении рейтингов учитываются как традиционные показатели: состояние окружающей среды, загрязнение воды, воздуха, потери экосистем; так и специфические, которые отражают уровень внимания бизнеса, властей и граждан к экологическим проблемам.

Благодаря экологическим рейтингам появляется возможность корректировки общепринятых показателей оценки региона, т.к. экологическое неблагополучие территории оказывает существенное влияние на здоровье населения, способствуя распространенности заболеваний, ухудшая качество жизни человека и его адаптационные возможности.

1. Дробышева В.В., Герасимов Б.И. Интегральная оценка качества жизни населения региона: Монография / Под ред. проф. Б.И. Герасимова. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. - 108 с.

2. Замалетдинова Л.Р. Состояние экологической среды региона и ее воздействие на качество жизни населения [Электронный ресурс]// Регионология. - 2009. - №2. – Режим доступа: <http://regionsar.ru/>

3. Экологический рейтинг субъектов РФ [Электронный ресурс] // Проект «Зеленый патруль». - Режим доступа: <http://www.greenpatrol.ru/reiting/>

д.е.н. проф. Мокій А.І.
Львівська комерційна академія,
Мігущенко Ю.В., Засадко В.В.
Регіональний філіал Національного
Інституту стратегічних досліджень у м. Львові

МОДЕЛЬ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ УПОВЛІНЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

На сучасному етапі українсько-польське транскордонне співробітництво реалізується як у формі восьми євро регіонів, так і спільних транскордонних проєктів за кошти фондів технічної допомоги ЄС, вагома частка яких реалізується в межах Програми добросусідства Польща-Білорусь-Україна Interreg IIIA/Tacis CBC 2004-2006 рр. З 784-х проєктних заявок, поданих на конкурс, 172 проєкти були схвалені, а успішно реалізуються лише 13 проєктів за підтримки Tacis CBC і 6 спільних проєктів ЄФРР/Tacis CBC, з них 11 українсько-польських. Частина українсько-польських проєктів реалізується з метою покращення туристичної та прикордонної інфраструктури, розвитку культури та формування освітньо-консалтингового середовища для малого бізнесу. Питома вага проєктів за пріоритетом «культура та освіта» склала 50%; «підтримка демократії» – 17%; «стимулювання економічного розвитку» – 17%; «туризм» – 10%; інші – 6%. Низький рівень ефективності реалізації транскордонних проєктів та використання коштів в межах програм технічної допомоги для розв'язання соціально-економічних, екологічних проблем прикордонних регіонів України пов'язаний з недостатнім рівнем кваліфікації кадрів органів місцевого самоврядування та малого бізнесу, нестачею навчально-освітніх проєктів для мешканці українського прикордоння.

На противагу малоефективним в Україні інструментам транскордонного співробітництва з метою активізації незадіяних ресурсів, зокрема туристично-рекреаційних та історико-культурних, доцільно апробувати таку форму міждержавного і міжрегіонального співробітництва як транскордонний кластер, і забезпечити, таким чином, інтегральну регіонально-секторальну конкурентоспроможність та просторово-секторальну інтеграції нашої країни у ЄС.

До основних та найбільш поширених підходів виявлення кластерів на мезорівні управління відносяться такі методи, як експертна оцінка та розрахунок показників території (індексів спеціалізації, коефіцієнтів локалізації).

В прикордонних регіонах України експертними установами та організаціями, які фундаментально досліджують питання розвитку кластерних ініціатив є: (1) Інститут регіональних досліджень НАН України (наукова тема «Розробка регіональної стратегії формування і підтримки транскордонних кластерів»); (2) Швейцарсько-український проєкт FORZA (розвиток лісового

господарства і туризму на базі лісових екосистем Закарпаття; проведення кластерного аналізу та впровадження кластерного менеджменту в Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій областях); (3) Інститут міста спільно з Monitor Group та Фондом «Ефективне управління» (розробка Єдиної стратегії конкурентоспроможності м.Львова); (4) проект БЗПРО та Агентство США з міжнародного розвитку («Україна: конкурування в світовій економіці. Стратегії успіху» науково-прикладне дослідження створення кластерів в регіонах з найбільш виразними передумовами ефективності їх функціонування).

Для сусідніх воєводств Східної Польщі Міністерством регіонального розвитку спільно з Польською агенцією розвитку підприємництва здійснено дослідження передумов розвитку кластерних структур у пріоритетних галузях та секторах, а також розрахунок показників потенціалу територій. Для Любельського та Подкарпатського воєводств визначено галузі та сектори, які можуть розвиватися на основі кластерної моделі (туризм, рекреація та оздоровлення, наука та освіта, послуги культурних індустрій).

Для виявлення кластерів у прикордонних областях України нами розраховано показники потенціалу території (за [1, с.4-8]):

$$SI = \frac{(E_{ij} / E_j)}{(E_m / E_n)}, \quad LQ = \frac{(P_{ij} / P_j)}{(P_m / P_n)},$$

де SI – індекс спеціалізації; LQ – коефіцієнт локалізації; $E_{ij} (P_{ij})$ – зайнятість (кількість малих підприємств) в галузі i регіону j ; $E_j (P_j)$ – зайнятість (кількість малих підприємств) в регіоні j ; $E_{in} (P_{in})$ – зайнятість (кількість малих підприємств) в галузі i у країні; $E_n (P_n)$ – повна зайнятість (кількість малих підприємств) у країні.

Розрахунок індексів спеціалізації та коефіцієнтів локалізації у прикордонних регіонах України показав, що для всіх областей ключовою сферою за рівнем зайнятості та кількості підприємств вищим, ніж в середньому по країні, є діяльність готелів та ресторанів (табл. 1), тобто регіональна спеціалізація Львівської, Закарпатської та Волинської областей пов'язана з розвитком туризму.

В Україні кластерний рух започаткований у 1998 р., зокрема у Хмельницькій області створено шість кластерів (швейний, будівельний, харчовий, продовольчий, туристичний кластери, кластер зеленого туризму). В інших областях України (Івано-Франківська, Черкаська, Житомирська) з 2005 р. також почалось активне створення кластерів. Концепції створення туристичних кластерів на рівні ініціювання громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування розробляються в Автономній Республіці Крим, у Тернопільській, Чернівецькій та Рівненській областях. Прикладами функціонуючих кластерних утворень в сфері туризму та культури в Україні є кластер сільського туризму «Оберіг», туристичні кластери «Кам'янець»,

«ЕКОТУР», «Дивосвіт» (Хмельницька обл.), туристичний кластер «Гоголівські місця Полтавщини», екологічні туристичні кластери у Чернігівській області – «Чернігово – Сіверський», «Качанівка – Ніжинський», туристичний кластер «Славутич» (Київська обл.), кластер сільського туризму «Мальовнича Бережанщина» (Тернопільська обл.), кластер народних промислів «Сузір'я» (Івано-Франківська обл.). Масштабним є проєкт українського мегакластеру у підтримку регіонів – переможців Всеукраїнського конкурсу «Сім чудес України», який розроблений у Чернівецькій області.

Таблиця 1 - Індекси спеціалізації та коефіцієнти локалізації у прикордонних регіонах України, 2007 р.

	Всього	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язку	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємствам	Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту
Середньорічна кількість найманих працівників малих підприємств за видами економічної діяльності, тис.									
Україна	1674,2	135,8	319,4	194,6	317,8	68,4	100,9	392,6	76,3
Волинська	31,1	5,1	5,2	3,5	6,4	1,7	1,9	5,3	1
Закарпатська	33,3	1,9	8,6	3,8	6,1	2,4	2	6,5	1,1
Львівська	106,7	5,8	23	12,3	22,4	6,8	6,4	21	5
Індекси спеціалізації (SI)									
Волинська		2,02	0,88	0,97	1,08	1,34	1,01	0,73	0,71
Закарпатська		0,70	1,35	0,98	0,97	1,76	1,00	0,83	0,72
Львівська		0,67	1,13	0,99	1,11	1,56	1,00	0,84	1,03
Кількість малих підприємств за видами економічної діяльності, од.									
Україна	324011	15584	44580	35892	103610	10261	16440	75546	10298
Волинська	4917	471	648	470	1741	190	320	847	101
Закарпатська	7564	473	1511	718	2283	440	435	1282	243
Львівська	18372	702	2959	1686	5875	1099	956	3825	646
Коефіцієнти локалізації (LQ)									
Волинська		0,10	0,96	0,86	1,11	1,22	1,28	0,74	0,65
Закарпатська		0,06	1,45	0,86	0,94	1,84	1,13	0,73	1,01
Львівська		0,04	1,17	0,83	1,00	1,89	1,03	0,89	1,11

Розраховано за: [2]

Розвиток Асоціації «Поділля Перше» та поширення досвіду реалізації подібних проєктів по всій Україні показують, що кластерна модель є новою перспективною просторово-виробничою системою підвищення ефективності реалізації програм соціально-економічного розвитку як окремих регіонів, так і країни загалом. Водночас, державна регіональна політика має створювати передумови для розвитку та посилення інтеграційних та коопераційних зв'язків (як на міжрегіональному рівні, так і на рівні міждержавного співробітництва), економічною базою для реалізації яких може стати саме формування конкурентоспроможних кластерів на рівні регіонів.

Зважаючи на досвід створення мегакластерів, регіональних та транскордонних кластерів, концепція реалізації проекту транскордонного туристичного кластеру є потенційно економічно ефективною та соціально корисною для регіонів України та Польщі, які увійдуть у кластер. Ключовими перевагами транскордонного співробітництва у сфері туризму у формі спільного кластера є розширення доступу до ресурсів, в тому числі фінансових, трудових та інформаційних, формування інформаційної туристичної мережі та мережі консалтингових організацій та установ, покращання соціально-економічної ситуації в регіонах, виробниче кооперування та стимулювання для досягнення ефекту економії масштабів, і найважливіше – впровадження інновацій. При цьому кластерна форма просторово-секторальної інтеграції регіонів сусідніх держав стосується не лише країн ЄС, але й Білорусі, Російської Федерації за безперечних умов взаємозбалансованості, пропорційності і економічної безпеки реалізації моделі структурної «дифузійної» інтеграції в протизвагу застосовуваній моделі системної асиметричної інтеграції.

1. Rozwój struktur klastrowych w Polsce Wschodniej. Synteza. Broszura informacyjna. [Текст]. / Pod red. nauk. Prof. B. Plawgo. – Warszawa : Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2007. – 24 s

2. Статистичний щорічник України за 2007 р. / За ред. О.Г.Осауленка. [Текст] – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 572 с.

Мокій А.І., Флейчук М.І.

Львівська комерційна академія

Радіца О.А.

Національний інститут стратегічних досліджень

СВІТОВИЙ ДОСВІД ІНСТИТУЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Світовий досвід протидії та попередження корупції характеризується досить істотним історичним проміжком і передбачає істотні зміни не лише в інституційному забезпеченні міжнародної та наддержавної співпраці, але й подекуди докорінні зміни у національних законодавствах. Ефективність вдосконалення законодавчої та нормативно-розпорядчої бази, національні характеристики передумов поширення корупції та дієвість запровадженого законодавства передбачала різні наслідки (як позитивні, так і недостатньо дієві). Лідерами у протидії корупції та тіньовій економіці є такі країни, як Норвегія, Фінляндія, Швеція, Японія, США, Нідерланди, Ізраїль та ін. З метою розгляду можливості адаптації та застосування їх позитивного досвіду у напрямі попередження корупційної діяльності у нашій країні, детальніше розглянемо особливості інституційного базису у

згаданих державах. Наприклад, система боротьби з корупцією у Нідерландах включає, зокрема, такі ключові процедурні та інституційні заходи: система моніторингу можливих сфер виникнення корупційних дій у державних і громадських організаціях, і суворого контролю за діяльністю осіб, що функціонують у цих сферах; система підбору осіб на посади, небезпечні з точки зору корупції; система покарань за корупційні дії, при цьому основною мірою є заборона здійснення діяльності у державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг, які надає статус державного службовця; система мотивації (матеріальної, статусної та ін.) чиновників та інших осіб до діяльності у межах законодавчого поля та моральних принципів з позитивними наслідками для держави загалом; наявність системи державної безпеки у боротьбі з корупцією на зразок спеціальної поліції, що володіє значними повноваженнями щодо виявлення випадків корупції [1, с.8].

В Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується, поряд з аналогічними заходами, що застосовуються в Нідерландах, системою „левого дублювання моніторингу” за можливими корупційними діями. Він здійснюється урядовими організаціями і спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролю, що не підпорядковується Уряду країни та співпрацює з громадськими організаціями на зразок „Інституції за чистоту уряду” [2]. Ці організації досліджують можливі корупційні сфери, а в разі їх виявлення інформують правоохоронні органи. Причому отримана інформація повинна в обов’язковому порядку доводитися до громадськості. В Ізраїлі, в силу значних соціальних пільг для чиновників і передбачених жорстких мір покарання при виявленні корупції, низова корупція практично відсутня. Доведених до суду корупційних злочинів в Ізраїлі не більше 5%, проте, репутація людини, поміченої у корупційних скандалах, вкрай негативно відображається на подальшій її кар’єрі та статусі у суспільстві.

Аналогічна ситуація в Ірландії, де державний чиновник, викритий у корупції, розглядається з точки зору моралі як ворог держави. Загалом такий підхід характерний і для Канади. Кримінальний кодекс Канади прирівнює хабарництво до порушення конституції та акту державної зради. Кримінальному покаранню підлягає як особа, що отримала хабар, так і хабародавець. Норми Конституційного права Канади спрямовані як проти узалежнення парламенту від бізнесу, так і проти використання депутатами службового становища в корисливих цілях [2].

Існує досить поширена думка, що корупцію можна подолати за допомогою виключно сильної (навіть жорсткої) держави, запровадження диктатури та застосування репресивних методів протидії [2]. Однак китайський досвід, де показові розстріли корумпованих чиновників давно розповсюджені, не підтверджують цієї тези. Виключно жорсткі чи навіть репресивні заходи при уявній ефективності очевидно не принесуть бажаного ефекту. Навіть за умови зменшення чисельності хабарників, зростуть суми пропонованих хабарів. Крім того, репресивні заходи можуть призвести до різкого посилення впливу окремих

гілок влади, спрямованих проти їх опонентів з використанням впливу на правоохоронні органи.

Цікаво, що У ПАР, рівень корупції у якій сьогодні нижчий, ніж у Греції чи Чехії домоглися цього за допомогою прийняття нових законів (зокрема, зобов'язавши уряд звітувати перед парламентом), обов'язкового подання чиновниками і депутатами майнової декларації, максимальної відкритості державної системи. Наприклад, у ПАР регулярно проводяться публічні засідання державного комітету з контролю за витраченням державних коштів. Інший позитивний приклад – Ботсвана, де істотний рівень корупції вдалося знизити з допомогою вагомого підвищення заробітної плати чиновникам з одночасним скороченням їх чисельності і спрощенням структури державних установ, а також негайних і невідворотних санкцій за будь-які прояви корупції.

Одним з найуспішніших законів у сфері протидії корупції вважається закон Південної Кореї „Про боротьбу з корупцією”, 2002 р. [3] Відповідно до нього право розпочинати розслідування про корупцію фактично надано будь-якому повнолітньому громадянину країни: комітет з аудиту та інспекції (так називається в країні головний антикорупційний орган) зобов'язаний розпочати розслідування звинувачень з будь-якого заявою.

Антикорупційна політика Сінгапуру також вважається надзвичайно ефективною і вартою аналізу та адаптації у вітчизняних умовах. Її центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган щодо боротьби з корупцією – Бюро з розслідування випадків корупції, який характеризується політичною та функціональною самостійністю. Цей незалежний орган розслідує і запобігає випадкам корупції у державному і приватному секторах економіки Сінгапуру. Бюро перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників і повідомляє про них відповідним органам для вжиття необхідних дисциплінарних заходів, досліджує методи діяльності потенційно схильних до корупції державних органів з метою виявлення можливих недоліків у системі управління. Якщо з'ясується, що подібні прогалини можуть призвести до корупції та зловживань, експерти Бюро рекомендують вживати відповідних заходів керівникам цих суб'єктів. Головна ідея антикорупційної політики Сінгапуру полягає в „прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють стимули до корупційних дій. Це досягається за рахунок цілої низки антикорупційних принципів, зокрема: (1) оплата праці державних службовців згідно з формулою, прив'язаною до середньої заробітної плати ефективних суб'єктів господарської діяльності; (2) моніторинг щорічної звітності державних службовців про їх майно, активи і борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних у порушенні Акту про запобігання корупції; (3) більш жорсткі вимоги що стосуються справ про корупцію стосовно високопоставлених чиновників для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; (4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки. На думку

експертів успішна протидія корупції – один з ключових чинників високого рівня економічного розвитку Сінгапуру, зокрема 2009 р. ця країна посіла п'яте місце за показником глобальної конкурентоспроможності (зі значенням показника 5,53) після США (5,74), Швейцарії (5,61), Данії (5,58) та Швеції (5,53) [4].

Досвід Японії у сфері протидії корупції доводить, що навіть за умови відсутності спеціального закону щодо протидії цьому негативному явищу можливо здійснювати ефективну антикорупційну політику, при цьому норми антикорупційного характеру містяться у багатьох національних законах. У Японії пріоритетними в сфері боротьби з корупцією стали: (1) заходи політичної економії (підзвітність політичного керівництва, реформа фінансування політичних партій і кампаній); (2) реформа державної служби (гідна оплата праці, система стимулів, принцип меритократії); (3) забезпечення громадянських свобод (система соціально-правового контролю та морального впливу на політиків з боку громадянського суспільства).

1. Руднев В. Теория и практика борьбы с коррупцией // Чистые руки. М., 2000. №4.
2. Гилевская М. А. Национальные и международные средства противодействия / М. А. Гилевская //Юридическая Россия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aw.edu.ru/doc/document.asp?docID=1222884&subID=100087759,100087760>.
3. Кирьянов О. Борьба с коррупцией: южнокорейский опыт / О. Кирьянов // Сеульский вестник. – № 93, февраль 2005.
4. Офіційна веб сторінка Міжнародної організації щодо протидії корупції „Transparency International” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.transparency.org.

Нагорний Є.І.
Сумський державний університет

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ КРАЇНИ ПОХОДЖЕННЯ ПРОДУКЦІЇ І РІВНЯ ЇЇ НОВИЗНИ

В сучасних умовах жорсткої конкуренції як на міжнародних, так і на вітчизняних ринках здатність машинобудівних підприємств функціонувати та розвиватись залежить від їх спроможності створювати й впроваджувати нові, або значно вдосконалені традиційні товари. В цьому руслі інноваційна діяльність у сфері створення товарних пропозицій є основою подальшого стратегічного вектору розвитку ринкових можливостей машинобудівних підприємств, що ґрунтується на засадах концепції інноваційного маркетингу. Проте вітчизняні машинобудівні підприємства, які мають достатньо високий науково-технічний, виробничо-технологічний та кадровий потенціал, мають значну кількість унікальних сучасних технологій, продовжують розвиватись

пропонуючи на ринку морально, а й не рідко, і фізично застарілу продукцію, що володіє незначним рівнем ринкової новизни. Саме від рівня новизни залежить позитивне сприйняття продукції на ринку цільовими споживачами.

Виводячи на ринок новинку виробник вважає, що тієї новизни, якою наділений новий товар, є достатньо, для того, щоб він був сприйнятим споживачем як новий. Але це не завжди так, в силу того, що споживач і виробник неоднозначно визначають її рівень новизни. В роботах автора [1, 2] пропонуються теоретико-методологічні підходи до підрахунку рівня новизни продукції.

На думку автора, розвиток вітчизняних промислових підприємств в майбутньому буде здійснюватись наступними основними шляхами:

1. Подальше виробництво фізично і морально застарілої продукції вітчизняного походження, яка повністю втратила свій ринковий потенціал, і володіє незначним рівнем новизни. Підприємства, що будуть продовжувати (або що продовжують) свій розвиток цим шляхом в недалекій перспективі (через 3-5 років) втратить прихильників своєї продукції, та остаточно збанкрутують. З кожним роком підприємств даного типу стає все менше, і вони поступаються місцем на ринку, підприємствам, що інтенсивно впроваджують товарні інновації.

2. Виробництво оновленої (модернізованої, модифікованої, удосконаленої) продукції, вітчизняного походження, що володіє середнім рівнем новизни, в частині зміни функціональних та експлуатаційних характеристик, зміни ринків збуту, комплексу маркетингу, технології виготовлення, конструктивного виконання, та т.ін. Підприємства, що будують свою діяльність таким чином, мають шанси на успіх у конкурентній боротьбі, лише в середньостроковій перспективі (5-10 років). З кожним роком рівень новизни продукції буде знижуватись, та якщо вони не змінять напрям свого розвитку, відійдуть до підприємств першого типу.

3. Виробництво принципово нової продукції, вітчизняного походження, що володіє високим рівнем новизни. Саме цей напрямок стратегічного розвитку повинен стати визначальним для вітчизняних машинобудівних підприємств і забезпечити їх конкурентну перевагу в довгостроковій перспективі (понад 10 років).

4. Виробництво вітчизняними підприємствами продукції іноземного походження, що володіє середнім або високим рівнем новизни на українському ринку, виготовлення і реалізація якої відбувається за ліцензіями або іншими договорами. Проте в межах світового ринку дана продукція може бути як принципово новою, так і характеризуватися низьким або середнім рівнем новизни.

З урахуванням вищевикладеного пропонується наступна типізація вітчизняних промислових підприємств (табл. 1).

Таблиця 1 – Типи підприємств, відповідно до країни походження продукції і рівня її новизни

Типи підприємств	Рівень (відсоток) новизни продукції					
	Низький		Середній		Високий	
	0-19%	20-39%	40-59%	60-79%	80-99%	100%
Продукція вітчизняного походження						
1						
2						
3						
Продукція іноземного походження						
4						

Підводячи підсумки, слід зазначити, що подальша діяльність вітчизняних промислових підприємств повинна базуватися на виробництві нової продукції виключно високого та середнього рівня новизни, бажано вітчизняного походження (підприємства 2, 3 або 4 типу).

1. Нагорний Є.І. Методичні підходи до підрахунку новизни нових продуктів / Є.І. Нагорний. // Механізм регулювання економіки – 2009. – №4. – Том 2, с. 48-58.

2. Нагорний Є.І. Рівень новизни товару як один із показників доцільності тестування нових товарів / Є.І. Нагорний // Економіка: проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. – Випуск 253: В 7 т. – Т.IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. С. 1053-1064

Назаренко О.М., Поляков П.Ю.
Сумський державний університет

ПАРАМЕТРИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ДИНАМІЧНОЇ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ

Математичне моделювання в галузі економіки має широке прикладне значення і на сьогоднішній день є одним з основних інструментів, що використовуються при аналізі економічних зв'язків, прогнозуванні, керуванні економічними процесами. Одним з основних його завдань є аналіз статистичних даних і наступна ідентифікація математичної моделі з метою імітації й прогнозування економічних показників.

Перевагами кількісного підходу до вирішення економічних задач є підвищення точності економічних розрахунків, вивчення факторів, що впливають на економічні процеси, кількісна оцінка наслідків зміни умов розвитку економічних об'єктів, розв'язання таких економічних завдань, які іншими засобами вирішити практично неможливо, наприклад: знаходження

оптимального варіанту народногосподарського плану, імітація народногосподарських заходів, автоматизація контролю за функціонуванням складних економічних об'єктів.

Економіко-математичні моделі можуть застосовуватись для дослідження різних сторін макроекономічної діяльності (зокрема, виробничо-технологічної, соціальної, територіальної структур) і її окремих частин - галузей, регіонів, а також при дослідженні виробництва, споживання, формування і розподілу доходів, трудових ресурсів, ціноутворення, фінансових зв'язків і т. п. У процесі побудови моделі здійснюється залучення двох систем наукових знань - економічних та математичних. Природно прагнути до того, щоб отримати модель, що належить добре вивченому класу математичних задач. Часто це вдається зробити шляхом деякого спрощення вихідних передумов моделі, не порушуючи істотних рис об'єкта, що моделюється. Однак можлива і така ситуація, коли формалізація економічної проблеми приводить до невідомої раніше математичної структури. Потреби економічної науки і практики у середині ХХ ст. сприяли розвитку математичного програмування, теорії ігор, функціонального аналізу, обчислювальної математики. Цілком ймовірно, що в майбутньому розвиток економічної науки стане важливим стимулом для створення нових розділів математики.

При прогнозуванні макроекономічних показників використовують макромоделі. На основі вивчення статистичних даних методами економетрики [1] виявляються економічні взаємозв'язки, які потім виражаються у вигляді складних математичних співвідношень. Однак у більшості існуючих макромоделей прогнози будуються на основі лінійних залежностей, між тим аналіз статистичних даних часто вказує на набагато більш складну, нелінійну природу їх змін у часі. Взаємозв'язок між економічними чинниками також є нелінійним.

На практиці побудова моделей, що описують динаміку економічного росту країни викликає ряд проблем, адже через неможливість проведення експерименту та відсутність сталого виду еволюції системи встановити рівняння її руху дуже складно. Однак проблема специфікації моделі – не єдина, що виникає під час побудови макромоделей. Поряд з нею виникає питання ідентифікації невідомих параметрів моделі, що описує реальні макроекономічні процеси.

На цей час розповсюдженими є моделі у вигляді систем лінійних диференціальних рівнянь. Такий підхід є зручним у сенсі відносної легкості ідентифікації та оцінки якості цих моделей в силу того, що вони були ретельно досліджені багатьма економістами і математиками. Однак слід зазначити, що реальні природні процеси описуються нелінійними

диференціальними рівняннями. Тому при розгляданні таких моделей слід спрощувати їх і зводити до лінійних.

Під час побудови моделі виникає питання про вибір змінних, що входять в модель, тобто макроекономічних показників, які можуть описати реальний економічний процес. Включення великої кількості змінних в модель часто призводить до громіздкого математичного апарату та інколи, навпаки, погіршує результати досліджень. З практики відомо, що оптимальним є виділення трьох основних факторів, які описують економічну систему.

Проблемою досліджень даної роботи була побудова та вивчення невідомих параметрів СДР зі змінними керуваннями. За допомогою такої моделі імітувалась динаміка розвитку економіки країни та робились прогнози макроекономічних показників. В якості факторів, що характеризують макроекономічну систему обрано експорт товарів та послуг (exports of goods and services), кінцеве споживання в невиробничому секторі (final consumption expenditure of households) та валовий випуск сектору послуг (output of services sector).

Запропоновано ітераційний підхід до ідентифікації невідомих параметрів. Забезпечення стійкості розв'язків моделі до вхідної інформації виконувалось, виходячи з постулатів про асимптотичну стійкість за Ляпуновим.

Модель була випробувана на реальній макроекономічній динаміці. Отримані результати свідчать про адекватність моделі статистичним даним.

1. Назаренко О.М. Основи економетрики. Вид. 2-ге, перероб.: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 392 с.

Наумець Ю. Г.

Національний університет „Львівська політехніка”

СУЧАСНА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ ЯПОНІЇ

Розвиток зовнішньої торгівлі, зокрема експорту, є надзвичайно важливим елементом процвітання національної економіки будь-якої країни. Навіть найрозвиненіші і найбільші країни не в стані самостійно, поза зв'язком з іншими країнами, забезпечити умови для ефективного виробництва всього набору необхідних їм товарів та послуг.

Головна мета післявоєнної економічної політики Японії --- наздогнати передові країни Заходу за рівнем економічного та науково-технічного розвитку --- в основному була досягнута на початку 70-х років.

Для визначення місця Японії у системі світогосподарських зв'язків у 60-70-ті роки багато вчених використовують порівняння цієї країни із своєрідним "переробним центром", який споживає природні ресурси і виробляє готову продукцію. При всій своїй спрощеності ця аналогія досить правдиво віддзеркалює характер економічних зв'язків Японії з іншими країнами.

Безоглядне форсування експорту впродовж багатьох років вилилось у кінцевому підсумку в нарощування диспропорцій у зовнішній торгівлі країни та торговельні тертя.

До середини 80-х років зовнішньоекономічні суперечності досягли свого піку.

Став явним той факт, що Японія наблизилась до межі орієнтованої на експорт моделі економічного розвитку, більшість зовнішніх і внутрішніх факторів, що сприяли поступальному ходу процесу розвитку, вичерпали себе і країна стоїть перед необхідністю нового етапу радикальних економічних перетворень.

Правлячі кола Японії були поставлені перед необхідністю розробки нової моделі економічного розвитку країни, яка відповідає вимогам інтернаціоналізації господарського життя. Концептуальні основи такої моделі були сформовані у доповіді комісії Маекава.

Вихід з цієї ситуації комісія Маекава, що по суті справи виражає погляд японського уряду, бачить в переорієнтації економічного розвитку країни переважно на внутрішні джерела зростання, в розширенні імпорту та розвитку альтернативних вивозу товарів форм зовнішньоекономічних зв'язків, в першу чергу експорту підприємницького та позичкового капіталів.

Були визначені три блоки заходів щодо реорганізації зовнішньоекономічних зв'язків:

1) створення умов для балансування зовнішньої торгівлі (стимулювання внутрішнього попиту, скорочення митних і ліквідація нетарифних обмежень, лібералізація ринку сільськогосподарської продукції, підвищення державного попиту на імпортовану продукцію);

2) збільшення приватних капіталовкладень за кордоном, що мало зменшити активне сальдо країни за поточними операціями і сприяти зростанню промисловості та зайнятості в країнах-реципієнтах;

3) зайняття більш активної позиції у міжнародних переговорах з торговельних питань, розширення економічної допомоги країнам, що розвиваються, вироблення конструктивної лінії в інтересах вирішення проблеми заборгованості.

Переорієнтація на внутрішній попит призвела до зміни співвідношення між експортом товарів і експортом капіталу: тоді, як експорт товарів почав

скорочуватися, вивезення капіталу почало швидко зростати. Значно зросли і прибутки від зарубіжних капіталовкладень.

Вивезення підприємницького капіталу з країни відбуваються переважно у формі створення спільних підприємств. Спільні підприємства були головним засобом, за допомогою якого долалися прийняті в країнах-імпортерах юридичні та інші норми, що обмежували імпорт капіталу.

Зарубіжні капіталовкладення Японії стали одним з каналів вагомої трансформації її участі у міжнародному поділі праці, сприяли становленню нової моделі економічного зростання.

1. Asahi Shimbun Japan Almanac 1999 Printing and DTP operation by TOPPAN Printing CO., LTD.

2. Куликов Г.В. Японский менеджмент и теория международной конкурентоспособности.---М.: Экономика, 2000.

3. Япония /Отв.ред. С.А.Дийков.-2-е изд., доп. и перераб.-М.: Международные отношения, 1991.

4. Бюллетень посольства Японії в Україні №3-Київ, Абрис, 1995.

5. Япония 1987. Ежегодник.--- М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1989

Ничитайлова Н.С.

Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ КАЧЕСТВО КАК СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Качество всегда являлось одной из важнейших рыночных характеристик любого продукта, а оценка качества того или иного товара всегда играла ключевую роль в определении стратегии конкуренции компаний. Производители давно осознали тот факт, что самым действенным способом эффективно реализовать свою продукцию является улучшение ее качества.

Анализ отечественной и зарубежной литературы позволяет утверждать, что исследованию стратегического управления качеством давно уделяется пристальное внимание и на данный момент можно выделить следующие направления: производственное, принятия решений и институциональное. Для производственного направления характерна концентрация внимания на производственной системе. К этой школе относятся прежде всего труды Э. Гутенберга и Б. Голда, которые рассматривали компанию как систему эффективного использования ресурсов. К школе принятия решений относятся работы Р. Сато, Г.С. Сузавы, К.Э. Найта, К. Д. Эрроу, Ф.М.Шерера, с. Г. Винтера и С.Г.Купера, в

которых анализируются связи между стратегией нового продукта и конкурентноспособностью предприятия. Основой институционального направления является учение о процессах конкуренции, которое наиболее полно представлено в работах Д. Шнайдера. Также следует отметить вклад в разработку проблемы стратегического управления в связи с качественными изменениями производства и продукции Л. Евланова, В. Кушлина, Б. Пенькова, Б. Злобина, С. Шаталина, Н. Петракова, Б. Ракитского и других ученых. При этом сущность самого понятия «качество» для потребителя в каждый период общественного развития может быть определена по-разному. Для большинства товаров на стадии их появления на рынке, качество, как совокупность различных свойств, отождествлялось с новизной исполняемых ими функций. В дальнейшем, когда товар приобретал статус неотъемлемой части привычной жизни потребителей, постепенно возрастали требования к его внешнему виду, надежности, функциональности и другим характеристикам.

Не секрет, что различная продукция является одним из крупных источников загрязнений окружающей среды на отдельных этапах своего жизненного цикла. Повышение уровня экологического сознания общества ведет к тому, что все чаще качество изделий оценивается также с точки зрения их экологических характеристик (прежде всего в плане их безвредности для пользователя и природной среды). Результатом этого стало активное внедрение в ряде стран различных законодательных и природоохранных актов, с целью препятствия появлению на внутреннем рынке продукции, представляющей потенциальную угрозу здоровью граждан и окружающей среде.

Это означает, что экологичность продукта становится важным элементом маркетинговой стратегии компании в том числе и при выходе на мировой рынок. Процесс развития социально-экономической категории качества все в большей мере интегрируется с экологичностью продукции и технологий. Поэтому важной проблемой, еще не решенной в стратегическом управлении, как в теоретическом, так и в практическом плане, является разработка и реализация предприятиями такой стратегии качества и экологичности, которая учитывала бы их интеграцию, взаимосвязь в сложной системе потребительских свойств продукции и формирование новой социально-экономической категории - экологического качества.

К настоящему времени сформировалось два основных подхода к решению экологической проблемы. Первый подход исходит из того, что решение этой проблемы возможно на основе внедрения в производство экологических инноваций. Ю.Яковец обосновал эту идею следующим образом: "Учитывая, что природные условия своего существования и развития человечество может изменить в очень малой степени, а тенденции демографической динамики меняются медленно, главным подвластным

разуму, воле и труду человека ресурсом реализации глобальной экологической программы является технологический прорыв, переход к экологизированному постиндустриальному технологическому способу производства" [1, с. 116]. Другие исследователи считают невозможным преодолеть экологический кризис чисто техническими средствами: необходима качественная перестройка основ цивилизации путем перестройки сознания людей. Эту точку зрения развивает Н.Моисеев: "Техническое развитие абсолютно необходимо, но его недостаточно: иной должна стать цивилизация, иным - духовный мир человека, его потребности, его ментальность" [2, с. 70].

Ответом на проблему интеграции этих двух сторон общего качественного процесса может служить формирование экологически верного стиля потребления, что будет предполагать не только сокращение потребления, но и ориентацию на использование экологически безопасных продуктов, изготовленных с применением безвредных и безотходных технологий. Поэтому с экологизацией потребления связана и технологическая экологизация (т.е. экологизация производства).

1. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. - М.: Экономика, 2001.
2. Моисеев Н.Н. Судьба цивилизации. Путь разума. - М.: Языки русской культуры, 2000.

Опара Т.В.
Сумський державний університет

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Екологізація аграрного виробництва та постачання споживачам екологічно чистої продукції (ЕЧП) є одним з найважливіших пріоритетів аграрної політики України. Світові продовольчі ресурси землі вичерпуються, тому до завдань сучасного виробництва ЕЧП додалися екологічні, соціальні та економічні завдання – захист довкілля та відновлення природних ресурсів (ПР), забезпечення здорового способу життя населення, його раціонального і еколого безпечного харчування та ін. Одним із способів вирішення цих питань, поряд з інтенсивно-організованим господарюванням, є органічне аграрне господарювання (с/г) [1].

Суспільні блага від запровадження органічного с/г включають зокрема такі: незалежність від мінеральних добрив і пестицидів та їх виробників, і як наслідок – зниження виробничих витрат та зменшення енергоємності с/г; мінімізація впливу на довкілля завдяки запобіганню деградації земель,

збереженню та відновленню їх родючості, припиненню забруднення підземних вод; розвиток місцевих, національних та міжнародних ринків ЕЧП; сприянню розвитку міжнародної торгівлі [2].

Саме тому необхідно розглянути важелі економічного механізму і методи екологізації аграрного виробництва як в світовому, національному так і регіональному рівнях. Так, американські дослідники, стверджують, що не існує чітко встановленого механізму, який стимулював би с/г переходити на модель еколого безпечного розвитку. До цих методів екологізації відносять фінансові, економічні та екологічні.

Лише фінансові механізми є найбільш дієвими, спроможними змінити нинішні еколого деструктивні методи господарювання в аграрній сфері. На Світовому самміті 2002 р. визначені та схвалені такі пріоритети щодо с/г:

- 1) зосередити с/г субсидії на підтримці екологічних методів ведення с/г;
- 2) ввести оподаткування пестицидів, синтетичних добрив і промислових ферм;
- 3) ліквідувати експортні субсидії та продовольчій демпінг.

Екологічні методи ведення с/г можна згрупувати таким чином [3]:

- інтегрована боротьба зі шкідниками (IPM);
- ошадливий і мінімізований обробіток землі;
- раціональне управління поживними речовинами в ґрунті.

Поширення екологічних методів шляхом економічного стимулювання господарюючих суб'єктів повинно становити цілісну систему. Так, оподаткування пестицидів, синтетичних добрив і промислових ферм, перекладаючи сплату податків на тих, хто їх застосує, робить екологічно безпечне, органічне виробництво більш конкурентноспроможним. Норвегія, Данія і Швеція вже ввели високі податки на пестициди з метою скорочення їх використання на 25-30% у наступні роки. В таких випадках можна досягти цілей за допомогою поєднання і реалізації двох підходів: адміністрування (інструкції, ліміти, сертифікація) і стимули (для впровадження "зелених" методів і технологій, ведення органічного с/г).

Для початку роботи в цьому напрямі дуже важливо розробити і реалізувати державну цільову програму по вилученню з аграрного обороту екологічно вразливих орних земель і відведенню їх під консервацію (2,5 млн. га малопродуктивних та еродованих угідь, близько 50% цих земель до 2015 р.) та запровадженню екологічних методів і технологій ведення с/г. Фермерам, які вилучатимуть з обороту екологічно вразливі землі доцільно виплачувати компенсації в розмірі щорічної орендної плати та половини вартості витрат на посів і підтримання постійного покриву на цих землях.

Ерозійно вразливі землі доцільно використовувати згідно зі спеціально розробленими положеннями щодо їх охорони і раціонального використання.

Доцільно орні землі оцінювати за параметром "здатність до оранки", у відповідності до якого підбиратимуться різні техніко-технологічні способи їх обробітку. Так, у США земельні ділянки оцінюються також за показником переваг навколишнього середовища (ЕВІ), таким чином, реалізується пріоритетність екологічного аспекту над економічними інтересами при використанні земельних ділянок. Частка земель під органічним землеробством в Україні на початок 2003р. за даними Міжнародної федерації з розвитку органічного землеробства (ІФОАМ) становила лише 0,4%, тоді як в Австрії й Швейцарії –10%, Чехії – 5%, Словаччині 2,4%.

Стратегічним завданням нинішнього етапу розвитку національної агросфери з урахуванням перспектив євро інтеграції є розроблення фундаментальних та прикладних основ екологічно чистого с/г і максимальне сприяння його розвитку. Очевидно, що лише з ЕЧП Україна може вийти і зайняти поки ще не заповнену нішу на високо конкурентних європейському і світовому ринках.

1. Добряк Д.С Теоретичні засади розвитку землекористування у сільському господарстві / Д.С.Добряк, А.Г.Тихонов, Н.В.Гребенюк. – К.:Урожай, 2004. – С. 31.

2. Купінець Л.Є. Правовий базис виробництва екологічно чистої продукції в АПК // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С.52.

3. Трегобчук В.М., Попова О.Л. Екологізація регіональних АПК як важлива передумова переведення їх на модель сталого розвитку // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. «Проблеми управління регіональним, економічним і соціальним розвитком». Випуск 2 (26), ч.2. – Рівне: УДУВГП, 2004.– С. 595-600.

Пересадько Г.О., Гончарова М.Л.
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ВАТ «ОЩАДБАНК»: ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ВАТ «Ощадбанк» один із найбільших банків України. Як банк загальнонаціонального масштабу він має понад 6000 установ, які обслуговують клієнтів у всіх без винятку регіонах України. Спеціалізується на обслуговуванні корпоративних клієнтів та фізичних осіб: депозитні вклади, розрахунково-касове обслуговування, кредитування, клієнт-банк. Аналіз показав, що результати фінансової діяльності «Ощадбанку» на протязі 18 років є позитивними і держава може бути ефективним менеджером у фінансовій сфері, не вважаючи на те, що в останні роки періодичного виникали розмови про необхідність приватизації.

На сьогоднішній день особлива увага надається депозитним вкладам, хоча існують й інші шляхи залучення коштів. Депозит на сьогодні – це самий простий, доступний і ефективний спосіб залучення грошей. Ні одна економіка світу не може розвиватися без інвестиційних «вливань». А головним інвестором для економіки будь-якої держави є власний народ. І сьогодні, в умовах фінансової кризи це питання для української економіки є надважливим. Періодичні розміщення міністерством фінансів ОВДП не спроможні залучити достатньої кількості грошей та покрити дефіцит в їхніх потребах. Кредитування комерційними банками реального сектору економіки призупинено. Держава змушена залучати позики міжнародних фінансових установ, це при тому, що значна частина заощаджень населення, коштів фізичних та юридичних осіб знаходяться поза банківською системою обігу (за підрахунками фінансово-моніторингових компаній – це близько 200 млрд. грн., та майже 20 млрд. доларів).

«Ощадбанк» має суттєві резерви, а головне – можливості для свого подальшого розвитку, а значить може зіграти ключову роль у виході економіки держави з кризи. І тут постають нагальні запитання: Як залучити кошти в достатній кількості, необхідних для реалізації великих інноваційних проектів? Як їх ефективно використати? Як гарантовано і своєчасно повернути вкладникам кошти і відсотки за ними? Маючи статус державного, у своїх рекламних акціях «Ощадбанк» у повній мірі цей факт не використовує. Тільки «Ощадбанк» має закріплену законом державну гарантію повного збереження грошових коштів, довірених банку. На сьогоднішній день в «Ощадбанку» ведеться тільки внутрішня рекламна діяльність, яка в певній мірі перенесена з ощадбанку колишньої держави, в результаті чого значно поступається рекламі комерційних банків. «Ощадбанку» необхідно проводити не депозитні акції, як це роблять комерційні банки, а наступальну, постійно діючу рекламну компанію із залучення депозитів. Залучати кошти необхідно на умовах, якщо не вигідніших, то покрайній мірі не гірших, і під відсотки не менші, ніж пропонують комерційні банки. Тоді, із зростанням держави, буде «кратно» зростати і довіра громадян до банку. Також необхідно більш широко залучати на обслуговування великі промислові та сільськогосподарські підприємства. При цьому слід запроваджувати зарплатні проекти з мінімальною вартістю зарахування коштів на карткові рахунки, яка б складала не більше 0,01% від нарахованої суми. Для учасників зарплатних проектів передбачити безкоштовний випуск пластикових карток міжнародної платіжної системи. На остаток коштів на карткових рахунках нараховувати до 10%, але не менше 5%. До речі, тут слід зазначити, що деякі комерційні банки практикують нарахування до 14% на залишок коштів на пенсійних рахунках. А досвід одного «середнього» за активами комерційного банку

показав, що за 2 місяці рекламної акції кількість клієнтів зарплатних проектів збільшується на 30% і складає до 30 тис., а залишки коштів на їх рахунках досягають більше 100 млн. грн. І таких та подібних проектів можна запровадити значну кількість.

«Гроші повинні працювати», - це аксіома, яка ніколи не втратить свою актуальність. Тільки знаходячись в обігу, вони спроможні заробляти «нові гроші» і банку, і вкладникам. Для того щоб мати дохід, слід інвестувати в першу чергу, в прибуткові галузі економіки та високотехнологічні проекти. В умовах внутрішньополітичної нестабільності та руйнівної світової фінансово-економічної кризи, ризики кредитування залишаються надвисокими, а кредитування – це чи не єдиний спосіб фінансової установи отримати реальні кошти, при цьому: допомогти товаровиробнику створити нові матеріальні цінності, тим самим також заробити гроші; повернути громадянам залучені кошти з відсотками, які б, якщо їх і не примножували, то хоч би захищали від інфляції; отримати від цього прибуток («нові гроші»).

Залучення банком коштів – це тільки перший крок у його діяльності стосовно збільшення своїх капіталів. Наступний – це забезпечення оперативності та гнучкості фінансових проектів при використанні обігових коштів. «Ощадбанк» поліпшує і модернізує існуючі технології, закладаючи таким чином фундамент для подальшого впровадження новітніх технологій. Саме такий підхід дає змогу досягнути стратегічної мети: надавати всім клієнтам – населенню і корпоративному бізнесу – найширший спектр послуг найвищої якості та одночасно підвищувати ефективність роботи.

1. Ukraine: Banks Look to Bounce Back. – OXFORD BUSINESS GROUP, 2010

Петровська С.А.
Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Історично сформоване домінування економічних пріоритетів при недостатньому урахуванні змін у стані навколишнього природного середовища (техногенний розвиток) поставило людство перед реальною загрозою екологічної кризи та необхідністю зміни орієнтирів подальшого розвитку. Людство зіткнулося із протиріччями між зростаючими потребами світового співтовариства й неможливістю біосфери забезпечити ці потреби. Сучасна економіка «не влаштує» біосферу, а «біосферосумісна» економіка – нинішню цивілізацію [1, 2]. На даний момент єдиною прийнятною

альтернативою техногенному розвитку являється сталий розвиток, що передбачає раціональне сполучення економічних, соціальних та екологічних факторів розвитку суспільства. Тому розробка стратегії сталого розвитку економічних систем на всіх рівнях управління є актуальним питанням сьогодення.

Для розробки стратегії сталого соціально-економічного та екологічного розвитку регіону пропонується наступний алгоритм, що представлений на рис. 1.

Рис. 1. Блок-схема формування стратегії сталого розвитку регіону

Основне завдання першого етапу «Формування і моніторинг інформаційної бази для розробки стратегії сталого розвитку регіону»: виявлення можливих джерел соціально-економічного розвитку регіону в процесі проведення обліку й моніторингу діяльності даного регіону.

На другому етапі «Оцінка внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на сталий розвиток регіону» проводиться діагностика соціально-економічного та екологічного стану території. Цей аналіз дозволяє скласти повну картину функціонування регіону та виявити основні проблеми, без вирішення яких сталий розвиток регіону неможливий.

На третьому етапі «Визначення пріоритетних цілей та задач сталого розвитку регіону» на основі попередньої оцінки визначаються можливі напрямки структурних змін, розробляються альтернативні сценарії розвитку, формулюються стратегічні й тактичні цілі розвитку, виділяються найбільш важливі проблеми поточного й перспективного характеру.

На четвертому етапі «Формування системи індикаторів оцінки сталого розвитку регіону» розробляється методика якісно-кількісної оцінки намічених шляхів розвитку системи. Формування системи індикаторів складається з двох етапів:

- побудова системи індикаторів, кожний з яких відображає окремі аспекти сталого розвитку: економічні, екологічні, соціальні;
- побудова інтегрального коефіцієнту сталого розвитку регіону, що розраховується на основі економічних, соціальних і екологічних індикаторів.

На п'ятому етапі «Розробка організаційно-технічних рішень, що забезпечують досягнення сталого розвитку регіону» розробляються прогресивні організаційно-технічні рішення, що сприяють сталому розвитку регіону.

На шостому етапі «Аналіз результатів сталого розвитку регіону» за допомогою розрахованого раніше інтегрального коефіцієнту здійснюється комплексна соціально-економічна й екологічна оцінка сценаріїв сталого розвитку регіону.

На сьомому етапі «Вибір оптимального варіанту розвитку регіону» здійснюється вибір оптимального сценарію сталого розвитку регіону, формування та реалізація програми.

Сьогодні людство постало перед загрозою екологічної кризи. Єдиним шляхом виходу із ситуації, що склалася, є сталий розвиток, оскільки він передбачає раціональне сполучення найважливіших факторів розвитку суспільства: економічних, соціальних та екологічних. Для вирішення еколого-економічних протиріч запропонований та обґрунтований алгоритм формування стратегії сталого розвитку регіону, за допомогою якого проводиться вибір оптимального шляху розвитку регіону, що сприяє досягненню сталого розвитку.

1. Программа действий. Повестка дня на 21 век. Принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 года. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/conferen/wssd/agenda21>.

2. Згуровський М.З. Україна в глобальних вимірах сталого розвитку [Електронний ресурс] / М.З. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 19 (598). – Режим доступу до журн.: <http://www.dt.ua/3000/3100/53397>.

Петрушенко Ю.М., Костенко А.М.
Сумський державний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ (НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ СУМСЬКОГО РЕГІОНУ)

Масова міграція населення стала одним з характерних явищ життя світового співтовариства другої половини ХХ століття. Вона являє собою переміщення людей через кордони певних територій зі зміною постійного

місця мешкання або поверненням до нього. Міжнародний ринок робочої сили, що поєднує національні і регіональні ринки, охоплює різноспрямовані потоки трудових ресурсів, що перетинають національні кордони.

Міграція (перш за все міжнародна) є віддзеркаленням різноманітних аспектів суспільного життя: економіки, демографії, соціології, політики, права. Однак об'єктивний аналіз розмірів та тенденцій міграції робочої сили ускладнюється існуючою сьогодні недосконалістю його інформаційного та статистичного забезпечення, відсутністю уніфікованих регіональних, національних і міжнародних показників, які здебільшого носять фрагментарний і залежний від контексту публікацій характер.

Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між міграційними процесами неможливе без аналізу впливу трудових міграцій на функціонування регіональних ринків праці.

Дослідження тенденцій розвитку ринку праці Сумської області дозволило виділити наступні причини міграції населення, в тому числі і міжнародної:

1. Низький рівень заробітної плати на вільних робочих місцях та відставання її розміру від середнього показника по державі. Заробітна плата на сьогодні в Україні від 5 до 50 разів нижча, ніж у країнах Європи, тому українці їдуть на заробітки в країни, де їх праця оплачується значно дорожче, ніж на Батьківщині.

2. Тінізація виплати заробітної плати, заборгованість із виплати заробітної плати.

3. Низький рівень доходів домашніх господарств. Малі доходи, які є результатом низької заробітної плати, інфляції, підвищення цін особливо на продукти харчування, комунальні послуги та медичні препарати, нерентабельності сільського господарства, нерозвинутості форм самозайнятості, несприятливої політики кредитування та інше не дають змоги задовольнити нагальні потреби родини. Це призводить до того, що значна частина населення, переважно жінки, шукають роботу за кордоном на будь-яких умовах.

4. Кризова демографічна ситуація. Особливо насторожує негативна динаміка таких демографічних показників: ріст смертності працездатного населення, скорочення середньої тривалості життя, особливо у чоловіків, значне зменшення народжуваності.

5. Приховане безробіття. Порівнявши показники кількості економічно активного населення працездатного віку та зайнятого населення працездатного віку можна визначити, що чисельність економічно неактивного населення працездатного віку складала 28% від чисельності населення працездатного віку.

6. Невідповідність попиту та пропозиції робочої сили.

7. Зростання чисельності безробітних жителів сільської місцевості.
8. Недостатність вільних робочих місць для працевлаштування жінок.
9. Недостатність висококваліфікованих спеціалістів за робітничими професіями.

10. Зменшення чисельності працюючих на великих підприємствах.

11. Проблема працевлаштування громадян, які потребують додаткових соціальних гарантій. Більшість підприємств не відчують сьогодні достатньої стабільності, щоб брати на роботу цю категорію, оскільки держава не завжди і не вчасно компенсує всі реальні витрати на соціальний “супровід” такого працівника.

12. Забезпечення молоді першим робочим місцем. Багато випускників, які навчаються за кошти фізичних осіб (поза державним замовленням) не розподіляються, а значить, не мають місця роботи, і змушені працевлаштовуватися самостійно.

13. Відсутність достатньої та вичерпної інформації щодо реальних показників трудових міграційних процесів.

14. Негативні стереотипи оцінки населенням щодо загальної ситуації на ринку праці. Три чверті дорослих жителів країни впевнені, що знайти роботу, яка відповідає їх перевагам і кваліфікації та оплачується належним чином, в Україні вельми важко.

Незважаючи на те, що завдяки проведенню у Сумській області послідовної активної політики сприяння зайнятості населення та сформовано позитивну тенденцію до поліпшення ситуації на ринку праці, яка намітилась у попередні роки, все ж таки зберігаються негативні тенденції на обласному ринку праці, які впливають на рівень трудових міграційних процесів.

Таким чином міграційні процеси, з одного боку, є наслідком ситуації на ринку праці в регіоні, а з іншого, мають значний вплив на формування того ж ринку праці. Тому зайнятість і міграція є взаємозалежними соціально-економічними показниками.

Пімоненко Т.В.
Сумський державний університет

МОТИВАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвиток промисловості є основою для становлення інших секторів економіки. Ключовими складовими промисловості, що визначатимуть конкурентоспроможність всієї економічної

системи країни, стають високотехнологічні виробництва та галузі, які значною мірою визначатимуть розвиток наукоємних та інформаційно-містких видів діяльності.

Однією з цілей розвитку промислового виробництва є підвищення якості життя населення, за рахунок випуску більш якісної продукції. Але сучасний стан навколишнього середовища, високий рівень техногенного ризику в Україні все більше обмежують простір для розвитку суспільства як у часовому, так і в територіальному вимірах.

Не дивлячись на існуючі проблеми, промисловість України динамічно розвивається, отже, зростає значення екологічного аудиту для забезпечення гармонізації діяльності підприємства з навколишнім природним середовищем. Саме така роль відведена екоаудиту в міжнародній системі екологічного менеджменту та аудиту. В зарубіжній практиці це поняття вже реалізоване в механізми діяльності зі своєю законодавчою, нормативно-методичною і навчальною базою, організаційною інфраструктурою та кваліфікованими екоаудиторами [1].

За кордоном екоаудит як окремий елемент управління отримав розвиток на початку 70-х років. Першими компаніями, які розробили власні програми екоаудиту, були US Steel, Occidental Petroleum (США). На даний момент в США екоаудит є обов'язковою процедурою для всіх підприємств, у тому числі військово-повітряних баз. Результати аудиторських перевірок та протоколи екоаудиту за необхідністю можуть бути доведені до різних інституцій та можуть надаватись громадськості.

У даний час можна стверджувати, що система спонукальних стимулів проведення екоаудиту в Україні та за кордоном значно відрізняється. Для Заходу – це усвідомлене бажання підвищити свій імідж і увійти до числа лідерів на ринку, що дає додаткові шанси одержати гарантію банку на кредит; в Україні – прагнення підприємствами одержати в законодавчому порядку систему пільг (в оподаткуванні, кредитуванні, соціальних програмах) [2].

Особливість української практики запровадження екологічного аудиту полягає в розвитку процесу «зверху донизу» на відміну від світової практики «знизу доверху» (рис. 1). Характерною рисою вітчизняних реалій є повна відсутність у сучасних підприємств зацікавленості та мотивації проведення екоаудиту. У тих випадках, коли він, згідно із законодавчою базою повинен проводитись, результати перевірок далеко не завжди впроваджують і реалізуються, оскільки вони пов'язані зі значними фінансовими витратами. При цьому слід відмітити, що закордонний досвід свідчить саме про наявність внутрішньої мотивації проведення екоаудиторських перевірок.

На сьогоднішній день перед вітчизняними спеціалістами постає завдання, враховуючи особливості національного екологічного аудиту, створити систему стимулів для його проведення.

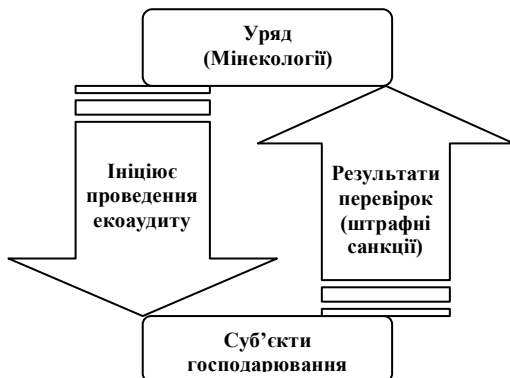

Рис. 1 – Особливість запровадження екоаудиту в Україні

Це дасть змогу вітчизняним підприємствам покращити співпрацю з іншими європейським підприємствами, за рахунок підвищення конкурентоспроможності продукції та покращення і оптимізації основних екологічних і природоохоронних показників їх діяльності. Ефективний екологічний менеджмент забезпечує підприємству кредит довіри у відносинах із усіма зацікавленими в його діяльності сторонами.

1. В.Я.Шевчук В.Я. Екологічний аудит / В.Я.Шевчук, Ю.М. Саталкін, В.М. Навроцький. – К.: Вища шк., 2000. – 344с.
2. Т.П. Галушкіна. Економіка природокористування. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 321с.
3. Ю.В. Кушнір Перспективи впровадження системи екологічного аудиту на промислових підприємствах [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/15_7/251_Kusznir_15_7.pdf

Подолька О.І.
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЦЕСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМАХ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

В цілому базові теоретичні засади процесного підходу до управління в адаптованому варіанті залишаються справедливими і для використання в системі регіонального управління.

Слід зазначити, що на відміну від бізнесу практична реалізація даних положень вимагає врахування певних особливостей процесів управління соціально-економічними розвитком регіону. Серед найважливіших з них слід відзначити наступні:

- Особливості самих бізнес-процесів. Велика кількість, складність, для отримання корисного результату з точки зору клієнта необхідна велика кількість міжвідомчих взаємодій та ін.;

- Особливості пов'язані з входами, виходами та клієнтами процесів. На сьогодні є невизначеними межі процесів, складно сформулювати конкретні вимоги клієнтів до процесу;

- Особливості управління. Складно і практично неможливо ефективно управляти процесами нижнього рівня і міжвідомчими процесами. Низька ефективність таких процесів, яку також проблематично оцінювати і підвищувати;

- Особливості вимірювання. Немає ефективної системи вимірювань на даному рівні управління економікою. Показниками маніпулюють. Оцінка діяльності заполітизована. Не враховуються часові лаги прояву ефекту;

- Особливості моделювання і документування. Відсутні єдині стандарти регламентації процесів та ін.

До цього переліку також слід додати складність виділення основних та підтримуючих процесів, високий рівень бюрократії в них, необхідність врахування при оптимізації процесів факторів регіональної та національної безпеки, яскраво виражену соціальну спрямованість значної кількості таких процесів. Слід також зазначити, що бізнес-процеси органів регіонального управління характеризуються наявністю великої кількості непрямих клієнтів (одержувачів результатів процесу) В деяких бізнес-процесах може взагалі не бути прямих клієнтів. Тому процедури аналізу і оцінки цих бізнес-процесів в значній мірі повинні спиратися і на думки непрямих клієнтів.

Враховуючи вищевказане сформулюємо основні вимоги до бізнес-процесів регіонального рівня управління економікою. Серед найважливіших з них слід відзначити наступні:

- Регламентованість та зрозумілість для всіх зацікавлених сторін процесу;

- Високий рівень керованості;
- Забезпечення на виході відтворюваного позитивного результату;
- Цінність результату процесу для зовнішнього клієнта;
- Цінність результату процесу з точки зору стратегії та цілей регіонального соціально-економічного розвитку;

- Забезпечення координації діяльності різних підрозділів та органів сфери управління задля реалізації конкретних завдань розвитку території в умовах розбудови інформаційного суспільства;

- Мінімальні витрати ресурсів на виконання та керування процесом;
- Напрацювання знань та статистичних даних, необхідних для ефективного керування процесами регіонального розвитку в сучасних умовах;
- Забезпечення максимально ефективного навчання та підвищення кваліфікації співробітників.

Принципово важливим для систем регіонального управління є той момент що зниження «вартості» бізнес-процесу, як одного з важливих критеріїв ефективності не повинне впливати на його якість і якість управління соціально-економічним розвитком регіону в цілому.

Серед типових помилок вдосконалення таких складних систем управління як система управління регіональним соціально-економічним розвитком крім вищевказаних слід також відзначити наступні:

- Окремі органи та структури прописують бізнес-процеси «під себе»;
- Бізнес-процеси прописуються під конкретних посадовців або під конкретні посади;
- В процеси вносяться зміни частіше одного разу на рік;
- Не накопичуються та не систематизуються ідеї щодо вдосконалення бізнес-процесів;
- Процеси удосконалюються без урахування статистичних даних щодо їх попередньої роботи;
- Процеси удосконалюються під автоматизацію силами постачальника програмного забезпечення;
- Процеси намагаються вдосконалювати фахівці, що мають низький рівень повноважень.

Позняк О.В.

Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України

ІННОВАЦІЙНІ ЗМІНИ У МІГРАЦІЙНІЙ ТА ТРУДОВІЙ ПОВЕДІНЦІ НАСЕЛЕННЯ

Характерними особливостями соціально-демографічної ситуації в Україні, зокрема, є: низька заробітна плата в зареєстрованому секторі економіки, високий рівень безробіття, поширення бідності та високий рівень майнового розшарування. Економічний підйом 2000-2002 рр. так і не призвів ні до реального покращення умов життя широких верств населення, ні до зростання попиту на робочу силу, нині ж у зв'язку зі світовою фінансово-економічною кризою ситуація ускладнюється. Зайнятість в зареєстрованому

секторі економіки України не лише не гарантує добробуту, але й часто не забезпечує потреб відтворення робочої сили працюючого. В цих умовах поведінка значної кількості носіїв економічної активності на ринку праці набула інноваційного характеру. Працездатні громадяни, як правило, відкидають ідею роботи на одному стандартному робочому місці, що вважалося нормою протягом радянського періоду, а прагнуть використати нестандартні способи реалізації економічної активності: працюють на двох (або більше) роботах, займаються неформальною або тіньовою діяльністю, веденням особистого підсобного господарства, або ж стають учасниками трудових міграцій. При цьому, на жаль, окремі контингенти населення, переважають високоосвічені та висококваліфіковані особи, покидають Україну назавжди.

Трудова еміграція українських громадян стала, без сумніву, масовим явищем. Згідно з даними першого загальнонаціонального обстеження з питань трудових міграцій протягом 2005 року – I половини 2008 рр. за кордоном працювали 1,5 млн. осіб або 5,1% населення працездатного віку [1]. Майже всі трудові міграції здійснюються до країн СНД та ЄС: основними країнами призначення є Росія, Італія, Чехія, Польща, Угорщина, Іспанія, Португалія.

Державна політика в сфері трудових міграцій повинна спиратися на принцип забезпечення прав людини та досягнення стандартів гідної праці для економічно активного населення, і спрямовуватися на усунення загроз національній безпеці, мінімізацію міграційних втрат, переведення сучасного стихійного процесу інтеграції України в світовий ринок праці на врегульовану основу. Політика сприяння трудовим міграціям наших громадян і посилення їх соціального захисту під час перебування за кордоном є ядром політики держави у міграційній сфері.

У багатьох державах з низьким і середнім рівнем доходу на душу населення, зокрема у наших близьких сусідів – Польщі та Туреччині, сформувалася специфічна модель міграційної поведінки населення. Певна частина молодих осіб, переважно чоловіків, протягом кількох років працюють в економічно благополучніших країнах і повертаються назад, маючи заощадження та навички, які допомагають забезпечити їм і членам їхніх сімей необхідний рівень життя. Ця модель цілком прийнятна для України. Мова йде про впровадження інноваційних рис поведінки мобільних верств населення: тимчасова еміграція під егідою держави на основі двосторонніх міждержавних угод повинна стати дієвою альтернативою постійному виїзду та нелегальним трудовим поїздкам. Нині ж еміграція з України до Західної Європи, Ізраїлю, Північної Америки та Океанії (тобто потенційно найбільш економічно вигідна) носить переважно постійний характер.

Доходи українських заробітчан є не лише важливим засобом підвищення рівня життя окремих верств населення, але й джерелом економічного зростання. За розрахунками фахівців Українського центру соціальних реформ та Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України обсяг заробітків українських трудових мігрантів становив за 2007 р. майже 1,9 млрд. євро., а грошові перекази понад 1,3 млрд. євро [1]. При цьому ефективність залучення цих коштів в економіку України є вкрай низькою: значна частина переказів потрапляє на батьківщину неформальними каналами, більшість грошей витрачається на задоволення поточних потреб, лише в поодиноких випадках кошти спрямовуються на інвестування.

Повноцінне залучення міграційних грошей у розвиток вітчизняної економіки стане важливою інновацією в інвестиційній сфері. Вирішення проблем стимулювання інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України та забезпечення зворотності міграцій повинно спиратися на такі заходи: розробка програми стимулювання самозайнятості та мікропідприємництва для осіб, які повертаються після трудової діяльності за кордоном, де зокрема, передбачити пільгові умови оподаткування протягом стартового періоду, надання юридичної та консультативної допомоги; створення програми адаптації трудових мігрантів до українського суспільства, яке змінилося за період відсутності мігранта; дозвіл на безмитний ввіз засобів виробництва громадянами України з-за кордону; створення недорогих шляхів переказу коштів від заробітчан родичам в Україні; надання можливості сплати коштів до Пенсійного фонду з-за кордону, навіть при відсутності сплати податкового податку; надання можливості купівлі в кредит житла або товарів тривалого користування особами, які перебувають за кордоном; встановлення збільшеної відсоткової ставки по вкладах, відкритих у вітчизняних банках громадянами України, які перебувають за кордоном, та підвищених соціальних гарантій по таких вкладах при закритті банку; впровадження при працевлаштуванні висококваліфікованих українських фахівців за кордоном за допомогою державних структур процедури укладання тристоронніх угод між особою, що виїжджає, державою (в особі Державного центру зайнятості) та банківською установою про перерахування частини заробітку працівника на рахунок у вітчизняному банку.

1. Зовнішня трудова міграція населення України. – К.: Український центр соціальних реформ (УЦСР), Державний комітет статистики України (Держкомстат України), 2009.

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА ЯК ОСНОВА ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

ПЕК України був сформований як складова частина ПЕК колишнього СРСР. Це обумовило той факт, що й до теперішнього часу він не відповідає вимогам енергокомплексу незалежної держави і потребує докорінної перебудови, а саме багатогранної структурної перебудови ПЕК і навіть перебудови всієї економіки країни з урахуванням енергетичного фактора.

ПЕК України складається з двох економічно самостійних галузей: електроенергетики та паливної промисловості. Паливна промисловість охоплює сукупність процесів по видобуванню природних видів палива та їх переробці. Він є базовим комплексом для будь-якої держави [1].

Основною електроенергетики України є Об'єднана енергетична система (ОЕС), яка здійснює централізоване електрозабезпечення внутрішніх споживачів, взаємодіє з енергосистемами суміжних держав, забезпечує експорт, імпорт і транзит електроенергії [3].

Сьогодні виробництво електричної енергії в Україні здійснюють генеруючими компаніями: тепловими, гідравлічними, компанією «Енергоатом» та самостійними електростанціями, які працюють відокремлено від ОЕС України. Основна частина споживаючої енергії в Україні забезпечується обласними енергопостачальними компаніями [2].

У 2008 вироблено електричної енергії генеруючими компаніями України на 1,8% у порівнянні з 2007 роком. Так у 2008 році було відпущено 169,1 млрд. кВт·г на суму 51,952 млрд. грн. Основним споживачем електроенергії є промисловість (52% від усього споживання), сільське господарство – 2%, транспорт – 6,7%, будівництво – 0,9%, комунально-побутові споживачі – 12,5, інші – споживачі – 4%, населення – 21,5% [2].

Електричною енергією, виробленою на Україні, забезпечуються не лише українські споживачі, але й країни Близького Сходу. Так, у 2008 році до Угорщини було експортовано 2,19 млрд кВт·г, до Словаччини – 1,8, Румунії – 0,07, Польщі – 0,77, Молдови – 2,9 млрд кВт·г. Експортовано енергії у 2008 році на 14% менше, ніж у попередньому році.

В Україні вже більше десяти років функціонує Оптовий ринок електричної енергії (ОРЕ), який є єдиною впорядкованою системою взаємовідносин між суб'єктами господарської діяльності в процесі купівлі-продажу електричної енергії при рівноправному доступі до електромереж.

Структура генеруючих потужностей України зображена на рис. 1.

Рис. 1 – Структура генеруючих потужностей України

Оптовий ринок електричної енергії діє сьогодні у відповідності до закону України «Про електроенергетику» в редакції від 22 червня 2000 року №1821-III.

Електропостачальні організації (ЕО) здійснюють постачання електроенергії за регульованим або нерегульованим тарифом відповідно до ліцензії НКРЕ. Для ЕО, які здійснюють постачання електроенергії за нерегульованим тарифом, купують електричну енергію в ОРЕ за оптовими цінами, які там складаються та відпускають електроенергію споживачам за довільними цінами, які формують самостійно (крім населення). На сьогодні учасниками ОРЕ є більше 100 суб'єктів енергоринку.

Взагалі ПЕК України потребує стабільності. Ознаки стабілізації дадуть впевненість у майбутньому і дозволять ставити безпрецедентну за масштабами, багатогранністю та складністю задачу – переведення енергетики на якісно нову модель розвитку. Замість моделі кількісного розвитку, якому Україна слідувала багато років, перейти на принципи сталого розвитку [1].

1. Шидловський А.К. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття. / А.Шидловський, М.Ковалка. – К.: Українські енциклопедичні знання., 2001. – 400с.

2. Електро-енергетика України : щорічна енциклопедія галузі / під ред. М.Сахатська. – К.: ЕнергоБізнес, 2009. – 241 с.

3. Ринок електроенергії в Україні. Проблеми вдосконалення – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/april08/14.htm>

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОЛОДІ У СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На рубежі ХХ-ХХІ століть європейські тенденції та виклики не можуть не бути врахованими у проведенні будь-яких наукових досліджень регіонального характеру, в т.ч. тих, що є спрямовані на формування стратегії регіонального розвитку Львівщини. Розширення Європейського Союзу наблизило зовнішні кордони ЄС до цього регіону, а це відкриває більше нових можливостей для його розвитку, хоча необхідно враховувати і загрози, перш за все пов'язані із відпливом молодого перспективного та талановитого населення.

Із світовою тенденцією становлення інформаційного суспільства, переходу до суспільства знань підвищується роль інтелекту людини, зростання ролі її інноваційного потенціалу у територіальному розвитку. Передусім це стосується молоді, яка через свою активність, підвищену мобільність, сміливість та інші якості притаманні цій віковій категорії, посідає вирішальне місце у суспільному розвитку. Тому активне використання таких важливих інструментів програмного управління регіональним розвитком як концепції стратегії, програми дозволяє якісніше організувати залучення молоді до процесу створення нових знань, нової інформації, ефективніше впроваджувати створені знання, технології, ноу-хау в життя, адже регіональний розріз дає більшу змогу виокремити і дослідити наявні проблеми у розвитку цієї категорії населення, врахувати її регіональні особливості та потреби.

Відповідно до «Стратегії розвитку Львівської області до 2015 року» [1] населення віком до 35 років (складає половину населення області, приблизно 1,2 млн. осіб), є важливим об'єктом і суб'єктом реалізації програмних цілей. Зокрема, до 2015 року Львівська область повинна стати регіоном високоосвічених людей, інноваційного потенціалу та технологічно розвинутих компаній. Згідно з стратегією, для покращення та пришвидшення формування інноваційного потенціалу молоді буде здійснено ряд заходів, що сприятимуть розвитку регіональної системи удосконалення особистості, яка включає процеси освіти, науки, пошук і підтримку лідерів та талановитої молоді, розвиток стипендіальних програми для молоді, підтримка співпраці навчальних закладів та учасників навчально-виховного процесу через сприяння академічної мобільності студентів та міждержавним обміном викладачів та науковців. «Найближче сусідство» з ЄС надає переваги Львівщині. Це стосується, по-перше, зниження вартості міжнародних

освітніх, наукових та інших програм, по-друге, світогляд, ментальність львівської молоді є більш близькими і подібними до європейських, на відміну від решти регіонів України, по-третє, зацікавленості ЄС у міжкордонному співробітництві з регіоном.

Падіння престижності наукової діяльності серед молоді веде до зниження інноваційного потенціалу, а отже зменшення частки області у кількості працівників, які ведуть науково-дослідну роботу в Україні. Найрозвинутіші країни світу знають ціну українським науковцям, тому створили безліч можливостей для талановитих молодих людей працювати на благо їхньої країни, не вкладаючи у підготовку таких кадрів нічого. А це великі втрати як для Львівщини, так і для країни у цілому. Згідно стратегії у регіоні активізується робота над створенням навчально-наукових комплексів для проведення спільних досліджень вищих навчальних закладів та наукових установ та забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців, розробляється програма підтримки молодих науковців, і, що основне, заохочується передача наукових досліджень для потреб виробничої сфери.

Такі заходи не тільки підвищать рівень освіченості населення, а й створять умови для якіснішого розвитку молоді особистості, яка буде мати можливості та бажання не тільки до створення інновацій, а й для передачі знань наступним поколінням.

Львівщина – одна із найсприятливіших областей України, де молодь має багато можливостей для підвищення свого рівня інноваційного потенціалу, переймаючи європейський досвід. Потім вона, використовуючи цей потенціал, може і повинна зробити внесок у регіональний розвиток різних сфер діяльності: у сфері освіти - нові підходи до навчального процесу, в науці – свіжі погляди на наукові процеси, у виробництві – нові ефективні технології, ноу-хау, креативні засоби менеджменту, тощо. Адже зміцнити, примножити інноваційний потенціал молоді та інтегрувати результати її науково-дослідної діяльності в регіональну економіку є одним з головних завдань на шляху зростання.

1. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 р. Матеріали підготовлені за допомогою Проекту розвитку Львівщини для Львівської обласної ради та Львівської обласної державної адміністрації. – Львів, 2005.

2. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 р. Економіка. Суспільство. Середовище: моніторинг за 2006 рік. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2007.

3. Долішній М.І. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України// Регіональна економіка. – 2005.- №2.- с. 7-14.

4. Бабець І.Г. , Полякова Ю.В. Напрями удосконалення державного стимулювання інноваційного розвитку економіки малих міст (на прикладі Львівської області)//Стратегічні пріоритети. - 2009. - №1(10). – с.182-188.

ПИТАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНИХ ЗБИТКІВ ПРАЦІВНИКІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кардинальні зміни в економіці країни, пов'язані з переходом до економіки ринкового типу, не призвели до заперечення традиційних функцій державного управління, у тому числі у сфері управління охороною праці. Ці зміни активізували створення методів управління, орієнтованих на вирішення конкретно сформульованих економічних і соціальних завдань з врахуванням нових умов господарювання.

В даний час становлення ринкової економіки актуалізує введення економічних оцінок в управління охороною праці не з тієї причини, що вирішення проблем поліпшення умов праці ставиться в залежність від економічного ефекту, а тому, що потрібно знати «ціну» рішення соціальних завдань, вводити економічні механізми стимулювання діяльності з поліпшення умов праці.

Динаміка показників виробничого травматизму в Україні за останні роки констатує [1], що стан умов праці і виробничого травматизму на підприємствах за 15-ть останніх років залишається стабільно незадовільним. Це виявляється в зростанні відносних показників виробничого травматизму (в першу чергу в збільшенні коефіцієнта тяжкості отриманих травм).

В структурі економічних витрат на відшкодування збитку від виробничого травматизму переважають витрати на відшкодування втраченого заробітку (в середньому близько 70% від загального розміру компенсації), тоді як витрати на медичну, соціальну і професійну реабілітацію складають близько 3-25%.

Питання компенсації морального збитку працівникам знайшли віддзеркалення в нормативно-правових актах України починаючи з 1990 року. Проте, в основному законодавець обмежується констатацією можливості відшкодування морального збитку, визнає право працівника на відповідну компенсацію, але ніде не дає рекомендацій за кількісною оцінкою морального збитку. Основні теоретичні передумови до розробки методичних рекомендацій за кількісною оцінкою моральної шкоди визначають, що засадничим показником при оцінці морального збитку є ступінь пошкодження всіх складових здоров'я людини. Пошкодження здоров'я є особливою категорією наслідків виробничого травматизму і професійних захворювань, для його оцінки об'єктивно не існує діючих ринкових цін, але ці ціни можуть бути виведені емпірично з великою долею відповідальності з використанням різних методів. Засадничими поняттями тут виступають

критерії «ризик» пошкодження здоров'я як відображення відповідної вірогідності, «вартість життя» та термін трансформації «шкоди» що відчуває потерпілий у «збиток», що він собі визначив, які є основою для розрахунку очікуваних збитків.

Оцінка моральної шкоди працівника розраховується через оцінку вартості наслідків дії чинників виробничого середовища на здоров'ї людини, зменшення якості і тривалості його життя. Методологія оцінки моральної шкоди повинна використовувати існуючі наукові знання про можливі наслідки нещасного випадку, їх діагностики і кількісної оцінки. Моральна шкода є економічною категорією за своєю природою, проте, деякі її складові в даний час не можна безпосередньо виразити в грошовій формі. Тому необхідно забезпечити можливість їх наближеної оцінки в економічних (грошових) показниках.

Структура моральної шкоди працівникові включає фізичну, етичну, психологічну і альтернативну складові. Виробничі чинники, що спроможні її спричинити, можуть бути викликані нещасними випадками, шкідливими та небезпечними умовами праці, когнітивними, міжособовими стосунками. Запропонована структура є основою для розробки методичних рекомендацій за кількісною оцінкою моральної шкоди працівникові.

Для розробки методичних рекомендацій за кількісною оцінкою моральної шкоди працівникові на основі встановлення якісних ефектів і кількісних зв'язків збитку здоров'ю потрібно визначення співвідношення вищезгаданого з характером виробничої травми. Вживання методичних рекомендацій дозволяє уніфікувати процедуру розрахунку величини компенсації і понизити вплив суб'єктивного чинника в процесі оцінки.

Вивчення цих питань необхідне для створення цілісного комплексу заходів, направлених на руйнування механізму відтворення несприятливого рівня умов праці. Отримані результати не містять відповіді на всі поставлені питання, але є певним кроком у напрямі створення економічних методів в управлінні охороною праці.

1. Стан виробничого травматизму та підсумки роботи робочих органів виконавчої дирекції Фонду щодо профілактики нещасних випадків на виробництві [Електронний ресурс] / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/view/1252>.

ІНДИКАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах глобальної фінансової кризи виникає об'єктивна необхідність ідентифікації причин кризового стану господарських процесів на вітчизняних підприємствах, усунення негативного їх прояву шляхом зміни ключових стратегічних цілей та показників діяльності. Особливу увагу при вирішенні проблем подолання фінансової світової кризи приділяють екологічним аспектам. Тому при розробці концепцій та стратегій розвитку сучасних промислових підприємств нагальним завданням є врахування не лише економічних характеристик станів господарських процесів, а й екологічних.

Питанням формування показників та критеріїв розвитку підприємств приділяється увага зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів. В той же час фахівці наголошують на наявності певних небезпек при повному «копіюванні» зарубіжного досвіду в екологізації розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання. Такі загрози обумовлені, передусім, невизначеністю правил гри на міжнародних екологічних ринках, зміщенням акцентів в управлінських функціях з природних ресурсів до забруднення, що призводить до перетворення природокористування на відходокористування.

Не підвергаючи сумніву обґрунтованість розробки розмаїття індикаторів розвитку, що пропонуються фахівцями з метою створення інформаційної бази щодо результатів змін, оцінки міри відповідальності за досягнуті параметри якісних та кількісних перетворень в системі господарювання, спірною є позиція щодо можливості застосування існуючих методик для всебічної оцінки спрямованості розвитку підприємств у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання та порівняння діяльності окремих суб'єктів господарювання у часовому розрізі. Індикатори розвитку, що використовуються у сучасній практиці господарювання, дозволяють підприємствам та керівним органам відокремлено вимірювати економічну та екологічну ефективність діяльності, здійснювати оцінку впливу господарської діяльності на стан довкілля (наприклад, обсяг викидів, скидів забруднюючих речовин та величина відходів у межах та поза межами встановлених лімітів) та зворотній вплив забруднення довкілля на результати фінансово-виробничої діяльності (обсяги утворених відходів, платежі за забруднення довкілля, обсяги інвестицій у реалізацію природоохоронних заходів). В сучасних умовах у зв'язку із зростанням регулюючої ролі антропогенної діяльності категорія розвитку набуває якісно нових рис, які

детерміновані характером відносин природокористування як сукупності зв'язків, що складаються між суб'єктами господарювання з приводу залучення, споживання, обміну та розподілу елементів природного середовища у процесі відтворення матеріальних благ і поза ним. В сучасних умовах спрямованість розвитку господарських процесів визначає межі освоєння, використання та відновлення природних ресурсів, що є підґрунтям та результатом якісних та кількісних перетворень. Тому вирішення питання індикаторного оцінювання спрямованості розвитку потребує на рівноцінне врахування як економічних, так й екологічних параметрів господарської діяльності.

Особливої значущості набуває розробка індикаторів при непрямому впливі екологічних факторів на економічний стан підприємства та можливості його розвитку, накопиченню екодеструктивних змін у довкілля, прояв яких має латентний скритий характер, що обумовлює переважну розробку стратегій ситуаційного управління при усуненні існуючих наслідків минулих забруднень при прийнятті управлінських рішень в момент прояву негативних тенденцій. Індикатори повинні використовуватися як інструменти оцінювання економіко-екологічних результатів попередніх управлінських рішень щодо розвитку господарської діяльності та попередження помилкових майбутніх рішень при контролі ступеня досягнення встановлених цілей розвитку. Основою управління розвитком є побудова архітектури системи індикаторів, що дозволяє виявити не лише відхилення певних фактично досягнутих показників від запланованих, але й приймати випереджальні рішення в залежності від величини даного відхилення. Тому власне індикатор спрямованості розвитку повинен бути створений як межа коливань показників розвитку від мінімально припустимого до максимального можливого, у рамках якої темпи та якість розвитку є такою, що визначаються як достатні та необхідні, з одного боку, для задоволення вимогам міжнародних стандартів, а з іншого боку, для характеристики стану підприємства у забезпеченні екологічної спрямованості розвитку та його здатність підтримки та прискорення темпів гармонійного розвитку еколого-економічного простору.

Запропоновані в роботі основні вимоги до побудови індикаторів екологічної спрямованості розвитку забезпечують більш об'єктивне врахування екологічної складової у ситуаціях значної складності відносин, що характеризують якісні та кількісні економічні перетворення на підприємстві. В цих умовах з'являється можливість підтримки основних положень Концепції стійкого розвитку, порівняння результатів розвитку підприємства з іншими підприємствами у галузі та визначити період, в якому підприємство досягло цілей забезпечення екологічної спрямованості розвитку.

Д.э.н., профессор Потравный И.М.
Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова
Д.э.н., профессор Епифанов И.К.
Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова
К.э.н., доцент Петрова Е.Н.
Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет

МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА С ПОЗИЦИЙ ЭКОНОМИКИ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ³

В процессе социально-экономического развития территории определенного региона, города часто возникают различного рода противоречия, конфликты интересов связанные с вопросами охраны окружающей среды и природопользованием. Одним из направлений решения указанных споров различных экономических субъектов, органов управления является суд. Как показывает опыт Российской Федерации, для разрешения эколого-экономических конфликтов в деятельности Арбитражного суда эффективными методами управления является процедуры экологического аудита и судебно-экологическая экспертиза. Так, к примеру, для разрешения конфликта в сфере природопользования и социально-экономического развития территории между Администрацией города Белгорода и одним из предприятий города Арбитражным судом Белгородской области была назначена судебно-экологическая экспертиза материалов дела в части возмещения экологического вреда от загрязнения земель города нефтепродуктами в результате деятельности данного предприятия.

Как показывает анализ, в начале 60-х годов XX века решением городских властей был выделен земельный участок для строительства нефтебазы. Данное предприятие осуществляло деятельность по снабжению нефтепродуктами предприятия и организаций города и области. В тот период вопросам охраны окружающей среды не уделялось должное внимание. Различного рода отходы производства, нефтешламы и другие накапливались в пруде-отстойнике в непосредственной близости от предприятия, имело место загрязнение нефтепродуктами и на других участках территории предприятия. В дальнейшем была осуществлена приватизация данного предприятия. При этом вопросы ответственности за загрязнение окружающей среды, за прошлый экологический ущерб рассмотрены не были.

---

³ Работа выполнена при финансовой поддержке гранта РФФИ, проект 10-06-00081 и гранта РГНФ, проект 09-02-00571а

В дальнейшем созданное на базе данного имущественного комплекса предприятие осуществляло аренду указанных городских земель для осуществления своей производственной деятельности.

В соответствии с договорами аренды, арендатор обязан не допускать действий, приводящих к ухудшению качественных характеристик участка, экологической обстановки на арендуемой территории, а также к загрязнению территории города. В указанных договорах также установлена обязанность арендатора возместить убытки, в случае ухудшения качества арендованных земель в результате деятельности арендатора. Также в дополнительных соглашениях к договорам аренды земельного участка была установлена обязанность по возмещению вреда окружающей среде. В то же время, как выявили проверки контролирующих и природоохранных органов, предприятие допускало нарушения природоохранного законодательства, что проявлялось, в частности, в загрязнении арендуемых земель нефтью и нефтепродуктами. Сложность в оценке причиненного экологического вреда от загрязнения почв нефтепродуктами состояла в том, что в России в настоящее время ПДК содержания нефтепродуктов в почве в установленном законом порядке не определена.

Для определения уровня загрязнения почв нефтепродуктами в условиях отсутствия установленного в законодательном порядке ПДК содержания нефтепродуктов в почве эксперты руководствовались «Порядком определения размеров ущерба от загрязнения земель химическими веществами» (письмо Министерства охраны окружающей среды и природных ресурсов Российской Федерации от 27.12.1993 г. № 04-25/61-5678). В данном документе указывается, что при отсутствии ПДК (ОДК) у органических соединений за ОДК принимается удвоенные региональные фоновые содержания элементов в незагрязненной почве. Такой подход позволяет определить степень загрязнения земель химическими веществами на основе сравнения концентрации загрязнителя в почве загрязненного участка с концентрацией загрязнителя в незагрязненных участках. На практике такой подход реализован на территории города Белгорода и представлен в материалах дела.

Для г. Белгорода специально уполномоченной комиссией был произведен выбор точек отбора образцов почв для определения концентрации фоновое содержания нефтепродуктов и определено значение фоновое содержания нефтепродуктов на территории города Белгорода на уровне 41,7 мг/кг. Таким образом, за критерий загрязненности территории нефтепродуктами принято удвоенное фоновое значение, которое в данном случае равняется $41,7 \text{ мг/кг} \times 2 = 83,4 \text{ мг/кг}$. Базируясь на данном принятом критерии, а также на имеющихся в деле данных мониторинга и контроля загрязнения почв нефтепродуктами можно сделать однозначный вывод, что

городские земли, арендуемые предприятием у администрации города Белгорода, загрязнены нефтепродуктами сверх нормативного уровня.

Расчет размера ущерба от загрязнения земельного участка нефтепродуктами, представленный в материалах дела, осуществлялся в соответствии с «Порядком определения размеров ущерба от загрязнения земель химическими веществами» от 27 декабря 1993 г. № 04-25/61-5678, что является методически правильным и отражает существующую нормативно-правовую базу в сфере природопользования и охраны окружающей среды.

Ущерб рассчитывался по формуле:

$$П = Нс * S * Кв * Кз * Кэ * Кг,$$

где П – размер ущерба от загрязнения земель химическими веществами, руб.;

Нс – кадастровая стоимость земель на данном участке (Данный показатель определялся в соответствии с постановлением Правительства Белгородской области от 27.04.2007 г. № 101-ПП «Об утверждении государственной кадастровой оценки земель населенных пунктов Белгородской области.

S – площадь земель, загрязненных химическими веществами.

При расчете ущерба рассматривались три участка, загрязненные нефтепродуктами. Выделение данных участков для расчета ущерба базировалось на результатах проверки соблюдения требования законодательства в сфере природопользования и охраны окружающей среды. Вместе с тем, эксперты считают целесообразным произвести расчет ущерба отдельно для участка, который имеет высокую степень загрязнения и участка со слабой степенью загрязнения.

Кв – коэффициент пересчета в зависимости от периода времени по восстановлению загрязненных земель.

Кз – коэффициент пересчета в зависимости от степени загрязнения земель химическими веществами. По мнению экспертов рассматриваемый арендуемый земельный участок следует разделить на две части. Первый участок характеризуется слабым загрязнением почв. Для данного участка в расчетах принимается коэффициент 0,3. Второй участок характеризуется сильным загрязнением почв нефтепродуктами. Для данного участка коэффициент равен 1,5.

Кэ – коэффициент экологической ситуации, экологической значимости территории (Принят равным 2 для Центрального Черноземного района).

Кг – коэффициент для расчета ущерба в зависимости от глубины загрязнения земель. Для глубины загрязнения земель от 0 до 50 см, данный коэффициент принят на уровне 1,3. В случае с рассматриваемым предприятием такая глубина загрязнения характерна для части загрязненной

территории, что подтверждается данными экологического мониторинга земель и анализом контрольных проб почвы. Для глубины от 0 до 150 см. Данный коэффициент установлен на уровне 1,7.

В результате применения указанного методического подхода к нормированию уровня загрязнения почв нефтепродуктами и проведения судебно-экологической экспертизы был уточнен размер экологического ущерба, подлежащего возмещению.

Следует учитывать, что в соответствии с действующим природоохранным законодательством в Российской Федерации бремя доказательства соответствия деятельности хозяйствующего субъекта природоохранному законодательству полностью лежит на хозяйствующем субъекте. С этой целью законодательно определены: разработка проектов предельно допустимых выбросов, проектов нормативов образования и лимитов размещения отходов, необходимость проведения экологической экспертизы при реконструкции производственных объектов, проведение мониторинга загрязнения окружающей среды, включая мониторинг загрязнения почв в данном случае нефтепродуктами и т.д.

Необходимо также принять во внимание тот факт, что объем реализуемых на предприятии объемов нефтепродуктов после приватизации нефтебазы по настоящее время росло при неизменной технологии хранения и отпуска нефтепродуктов, следовательно, пропорционально росло и негативное влияние данного предприятия на окружающую среду.

Таким образом, применение таких методов управления социально-экономическим развитием региона, как экологический аудит, оценка и возмещение причиненного вреда, судебно-экологическая экспертиза могут быть достаточно эффективными при разрешении хозяйственных споров, при определении ответственности за причиненный прошлый ущерб окружающей среде, для определения потребности в инвестициях на социально-экономическое развитие территории. в том числе – на экологическую реабилитацию территории.

Похилько С.В.

Сумский государственный университет

ВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

На современном этапе развития производительных сил производство потребительных стоимостей, как результата соединения вещества природы и труда, изменяет качество потребительных стоимостей, дарованных природой

(воздуха, воды, почвы и т.д.). Этот процесс наблюдается и при потреблении продуктов труда (например, в процессе транспортировки). Полезность тех или иных свойств продуктов труда и природных веществ может изменяться во времени в связи с корректировками целевых установок общества и общественных потребностей.

В ряду нерешенных вопросов, мешающих созданию эффективной системы структурирования пропорциональности экологического развития с учетом качества воздуха нами выделены следующие: отсутствие четкого определения качества воздуха как экономической категории, характеризующей экономические отношения в системе производитель - потребитель; слабая изученность экономических факторов, влияющих на улучшение качества воздуха; неясность в отношении экономических проблем формирования интегрального качества в зависимости от различных фаз транспортного процесса; недостаточная аргументированность теоретических положений по учету взаимосвязи качества воздуха и эффективности производства.

Представляет интерес рассмотрение вопроса становления экономического содержания интегрального качества воздуха, отражающего функционально-определенные превращения минерально-сырьевых материалов в различных фазах (доперевозочной, собственно-перевозочной, постперевозочной) транспортного процесса.

Процессу формирования качества воздуха присуща определенная стадийность. Иногда потери в фазе функционирования сфер подготовки структурных составляющих транспортного процесса могут компенсироваться в фазе их непосредственного функционирования.

Изменяется и динамика факторов, определяющих долгосрочные тенденции структурной перестройки отраслевых комплексов, обеспечивающей функционирование автотранспортного процесса. Причем временные границы действия экологического фактора выходят за временные рамки воспроизводственного цикла, что в еще большей степени усиливает значение исследований проблем, связанных с экономической теорией структурирования пропорциональности воспроизводственного процесса с учетом качества воздуха.

1. Балацкий О.Ф. Экономика чистого воздуха / Балацкий О.Ф. – Киев: Наукова думка, 1979. - 295 с.

2. Боронос В.Н. Экономическая оценка последствий загрязнения атмосферы автомобильным транспортом / Боронос В.Н., Балацкая Л.Н., Зайцев А.В. // Проблемы окружающей среды и природных ресурсов. – 1988 г. - № II. - С.3-43. – ДСП.

3. Гофман К.Г. Экономическая оценка природных ресурсов в условиях социалистической экономики. – М.: Наука, 1977. - 236 с.

ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ

Сталий розвиток визначено ООН як основний напрям розвитку цивілізації на XXI століття. Поклавши в основу подальшого розвитку держави добробут і безпеку людини, її прагнення жити у гармонії з природою, взявши до уваги основні ідеї і принципи, закріплені у Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 року, Україна започатковує процес змін, що забезпечить перехід до сталого розвитку держави.

Аналіз показників соціально-економічного розвитку країни та тих, що затверджені, як цілі розвитку, дозволив сформулювати основні проблеми у виконанні ЦРТ Україною.

Основні шляхи вирішення проблем:

Згідно Державною цільовою програмою централізованого водопостачання сіл (2009) планується:

забезпечити створення системи водопостачання для 54 сіл у 15 областях та Автономній Республіці Крим, де мешкає 45 тис. осіб, що користуються привізною або неякісною водою, адже за даними санітарних служб, в ряді сіл України питна вода забруднена неочищеними промисловими, сільськогосподарськими та побутовими стічними водами, а також отрутохімікатами, мінеральними добривами, що містять небезпечні для здоров'я сполуки;

Згідно з проектам стратегії національної екологічної політики України на період до 2015 року передбачається :

досягнення сталого використання водних ресурсів, включаючи досягнення якісного і кількісного стану вод, що відповідає національним стандартам;

інтегрованого управління всіма видами вод (прісні поверхневі і пов'язані з ними підземні води, морські прибережні води а також водно – болотні угіддя);

інтеграції усіх типів водокористування, функцій і повноважень в одну загальну водну політику;

зниження рівня забруднення поверхневих, підземних та морських вод міндобривами, синтетичними поверхнево-активними речовинами, нафтопродуктами на 50 % до 2020 р.;

приведення у відповідність до національних нормативно-правових санітарно-епідеміологічних, природоохоронних та техніко-технологічних вимог систему водопровідно-каналізаційного господарства;

збільшення частки населення, яка користується питною водою, що відповідає національним стандартам, та має доступ до санітарно-технічних засобів;

систематичного удосконалення технологічних процесів очистки питної води;

забезпечення своєчасного проведення відповідних заходів під час аварій на об'єктах водної інфраструктури;

удосконалення системи контролю та спостереження за цілісністю розподільної мережі, що забезпечуватиме зменшення втрат води та покращення її якості до 2012 р.;

встановлення дієвої системи платежів за спеціальне використання та забруднення водних ресурсів з урахуванням системи стимулювання раціонального водокористування до 2012 р.;

удосконалення механізму запобігання транскордонному забрудненню водних об'єктів до 2012 р.;

зменшення водоемності продукції на 25 % до 2020 р. від базового рівня;

зменшення обсягів використання води для потреб житлово-комунального господарства на 20 % до 2020 р. та питної води на технологічні потреби на 80 % до 2020 р.;

збільшення обсягу збирання та очищення зворотних вод на 80 % до 2020 р.;

зменшення обсягів втрат води при транспортуванні на 80 % до 2020 р.;

запровадження системи відшкодування повної вартості послуг з водопостачання до 2012 р.;

удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування централізованої системи водопостачання та водовідведення до 2012 р.;

упровадження ефективної системи контролю у межах водних екосистем за транспортуванням небезпечних вантажів, несанкціонованим засміченням, захороненням відходів до 2012 р.

В сфері регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря:

зниження фонових концентрацій викидів у 1 ГДК по пріоритетним речовинам (оксиди азоту, сірки, вуглецю, пил, формальдегід, фенол);

зменшення викидів SO₂ на 30% до 2020 р. та стабілізації щорічного приросту викидів NO_x в межах 1,5%;

зменшення викидів забруднюючих речовин від автотранспорту на 30 % до 2020 р. за рахунок запровадження екологічних норм до вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах згідно стандартів Євро – 3 до 2012 р., Євро – 4 до 2016 р., Євро – 5 до 2020 р.;

реорганізації і розширення системи інвентаризації та звітування стаціонарних джерел викидів та контролю якості очисного обладнання до 2020 р.;

приведення методології інвентаризації джерел викидів забруднюючих речовин, та їх обсягів у відповідність до рекомендацій Об'єднаної програми з моніторингу та оцінки розповсюдження забруднювачів атмосферного повітря на великі відстані в Європі до 2016 р.;

удосконалення механізмів забезпечення процесів підвищення якості повітря та запобігання змінам клімату;

ратифікації підписаних конвенцій і протоколів з охорони атмосферного повітря до 2012 р. і розроблення стратегії з їх упровадження до 2012 р.;

систематичного коригування існуючої плати за викиди забруднюючих речовин залежно від їх обсягу та забруднення повітря ;

удосконалення механізмів запобігання транскордонному забрудненню атмосферного повітря до 2016 р.;

впровадження системи спостереження за стійкими органічними сполуками (діоксани, фурани та інші) на рівні міст та регіонів.

запровадження системи моніторингу та звітності щодо використання озоноруйнуючих речовин до 2012 р. і забезпечення її постійного функціонування згідно з вимогами Монреальського протоколу;

створення національної інфраструктури екологічного аудиту підприємств-забруднювачів атмосферного повітря до 2012 р.;

розроблення і впровадження державних механізмів стимулювання і підтримки розвитку чистого виробництва у відповідності до Кіотського протоколу до 2012 р.;

постійного удосконалення нормативно-правового забезпечення виконання угод, контрактів та інших актів з питань запобігання змін клімату;

забезпечення моніторингу виконання проєктів спільного впровадження та проєктів за схемою зелених інвестицій;

удосконалення інформаційної бази потенційних інвесторів та підприємств щодо реалізації спільних проєктів в рамках Кіотського протоколу до 2012 р., та забезпечення її оновлення:

В сфері розвитку природно-заповідної справи:

розроблення науково-методичних та правових основ проєктування екомережі у різних природних зонах на місцевому, регіональному та національному рівнях;

мінімізації негативного впливу економічної діяльності суспільства на біорізноманіття і ландшафти, впровадження в повній мірі принципу запобігання негативному впливу на природне довкілля;

забезпечення формування цілісної екомережі та розвитку заповідної справи,

створення морських природно-заповідних зон та формування морської екомережі, яка охоплює не менше 10% акваторії до 2012 р.;

опрацювання та втілення планів дій з системного впровадження міжнародних правових документів в сфері живої природи та щодо екологізації господарської діяльності, зокрема, стратегічної довкільної оцінки, послідовне втілення екологічного імперативу в суспільну практику.

формування сприятливого нормативно-правового, інформаційного, інституційного, науково-експертного, освітнього та фінансово-економічного середовища, впровадження екосистемного підходу шляхом опрацювання та законодавчо-нормативного схвалення програмно-цільових заходів.

Прокопенко О.В., Школа В.Ю.
Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

В умовах посилення глобалізаційних тенденцій та прискорення темпів структурних змін зовнішнього середовища прогнозування можливих перспектив розвитку соціально-економічних процесів дозволяє підвищити економічну безпеку регіону та країни в цілому. Передбачення якісних змін у національній та регіональній економіці дає можливість формувати та обирати найбільш сприятливі стратегії інноваційного розвитку регіону, які дозволять згладити природні та атипові коливання соціально-економічної системи, зменшити прояв кризових явищ та наслідків, а також попередити виникнення можливих конфліктних ситуацій у суспільстві.

Враховуючи складність та динаміку макроекономічних перетворень, вирішення питання стабілізації регіональної економіки та забезпечення її сталого розвитку потребує підвищення ефективності системи стратегічного управління інноваційним розвитком шляхом збільшення рівня наукової обґрунтованості формування та вибору стратегій інноваційного розвитку регіону, ґрунтуючись на прогнозах соціально-економічних змін та їх можливих наслідків у довгостроковій перспективі. Як показує аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень в цій галузі, більшість методичних підходів до стратегічного планування та прогнозування ґрунтуються переважно на вивченні тенденцій еволюційного розвитку

економіки із застосуванням статистичних моделей (зокрема, міжгалузевих та економетричних), що обумовлює низьку точність прогнозів та припущення помилок у процесі складання державних та регіональних програм і планів. Формування комплексного підходу до наукового дослідження зміни соціально-економічних процесів у перспективі із застосуванням адаптованих до зовнішніх умов динамічних моделей розвитку складних економічних систем дозволить вирішити проблему зростання якості прогнозів, їх достовірності та надійності. Недостатня розробленість окреслених проблем, відсутність дієвої методики формування та модифікації стратегій інноваційного розвитку регіону з урахуванням характеру перебігу соціально-економічних процесів у часі та їх можливих наслідків, обумовлює актуальність розроблення та наукового обґрунтування теоретико-методичних підходів до формування стратегій інноваційного розвитку на основі прогнозування динаміки соціально-економічних явищ і процесів з урахуванням варіації їх причинно-наслідкових зв'язків, а також елементів економічної кон'юнктури. Це потребує дослідження теоретичних підходів до стратегічного управління інноваційним розвитком на регіональному рівні, розроблення теоретико-методологічних підходів до формування стратегій інноваційного розвитку з урахуванням прогнозів зміни середовища господарювання та традиційних причинно-наслідкових зв'язків новими, удосконалення критеріальної бази, принципів, функцій та визначення напрямів здійснення ефективного інноваційного розвитку у нестабільних соціально-економічних умовах, а також розроблення теоретико-методичних підходів до прогнозування динаміки розвитку соціально-економічних явищ та процесів в усіх сферах національного господарства та вибору ефективної економічної політики регіону в контексті забезпечення стратегії інноваційного розвитку України, орієнтованої на стабільне соціально-економічне зростання.

Формування стратегій інноваційного розвитку на регіональному рівні має ґрунтуватися на методології наукового пізнання та передбаченні закономірного розвитку соціально-економічних явищ та процесів у майбутньому. Моделювання розвитку дисипативних систем на основі теорій катастроф та біфуркації сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень та розробленню відповідних регіональних стратегій, дозволить будувати та модифікувати стратегії інноваційного розвитку регіону залежно від векторів соціально-економічних змін. Вибір прогностичної моделі пропонується здійснювати залежно від оцінок економічного потенціалу регіону, зростання масштабів його розвитку та мультиплікативного ефекту, періоду прогнозування, що підвищить рівень наукової обґрунтованості, зменшить ризик помилкового вибору стратегій та при зменшенні витрат ресурсів на інноваційний розвиток забезпечить більше зростання суспільного добробуту держави та регіонів.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї: РОЛЬ УПРАВЛІННЯ У ЇХ РОЗВ'ЯЗАННІ

Актуальність теми публікації полягає в тому, що сучасні економічні проблеми української сім'ї, найважливішого інституту суспільства, недостатньо вирішуються органами управління. Економічні труднощі більшості українців поглиблюються, а це спричиняє збитки та негативні наслідки в усіх сферах суспільного та державного життя. Отже, важливо обґрунтувати шляхи підвищення ролі управління у вирішенні економічних проблем української сім'ї. Цьому і присвячена дана публікація.

Виклад основного матеріалу. Виступаючи необхідним компонентом соціальної структури будь-якого суспільства і виконуючи багатоманітні соціальні функції, сім'я відіграє важливу роль у суспільному розвитку. Сучасна українська родина не почувается захищеною з боку держави від економічних негараздів. Про це засвідчує соціологічне опитування, проведене службою Центру Разумкова: в Україні найбільш серйозними соціально-економічними проблемами, які потребують першочергового вирішення, виступають: зростання цін -70,1%; низька зарплата -40,2%; відсутність реального соціального захисту людей похилого віку, малозабезпечених, багатодітних сімей -31,4%; безробіття -31,2%; підвищення тарифів на послуги житлово-комунального господарства -29,4% ; посилення поділу суспільства на багатих та бідних -14,2%; несприятливі умови для розвитку бізнесу -6,4% [4].

Держава має бути зацікавлена в нормальній, активно діючій сім'ї, здатній виробити нову життєву стратегію, забезпечити не лише своє виживання в умовах нестабільного суспільства, що трансформується, але й успішно розвиватися. Потужний вплив на розвиток сім'ї справляє державна політика у сфері економіки, демографії, соціальної допомоги та ін.

Держава повинна забезпечити стабільний економічний розвиток українських сімей. Важливим є створення у країні диференційованого підходу до забезпечення належного рівня життєдіяльності сімей шляхом оптимізації соціального захисту тих категорій сімей, які цього потребують та соціального стимулювання сімей, які спроможні у повному обсязі виконувати економічну функцію. Держава зробила перший крок і запровадила соціальні пільги для платників податків залежно від рівня їх доходів та категорій сімей. Наступним кроком повинно стати запровадження механізму зменшення податку на сукупний дохід усіх членів сім'ї [2].

Низькі стандарти оплати праці в країні ускладнюють і без того скрутне матеріальне становище родини. Заробітної плати, як правило, не вистачає не тільки на утримання дітей, але й на потреби самого працюючого. В Україні середньомісячна номінальна заробітна плата нижча, ніж у таких країнах пострадянського простору, як Російська Федерація, Білорусь [1].

Тому важливим аспектом державної соціальної політики стосовно сімей має бути створення сприятливих умов для використання трудового потенціалу родини, підтримка активності працездатного населення, допомога в адаптації різних груп населення до ринкових відносин, залучення до підприємницької діяльності, розвиток малого та середнього бізнесу, розроблення регіональних програм зайнятості населення [3].

Задля вирішення економічних проблем української родини в першу чергу слід:

- забезпечити політичну стабільність у суспільстві;
- подолати спадні тенденції економіки;
- розробити і прийняти антикризову програму по покращенню економічного стану української родини.

Висновки. Очевидно, що роль управління у вирішенні економічних проблем є дуже висока, а тому важливо привернути увагу всіх ланок управління до проблем української родини, спрямувати зусилля органів управління на поліпшення нормативно-правового поля щодо зміцнення економічних основ української сім'ї та забезпечення його реалізації.

1. Від соціального забезпечення до соціальної політики: Зб. наук. статей/ Під ред. Я.А. Жаліла. - ДО.: "Сантанга", К., 2001. – С. 24

2. Вілівчук О.М. Сім'я як суб'єкт соціального аналізу. – Львів: Каменяр, 1991. – С. 18

3. Поточні пріоритети соціального реформування в Україні: актуальність в контексті макроекономічного і світового розвитку. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fprg.org.ua>

4. Результати соціологічного дослідження. Центр Разумкова. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php>

Рожкова Є.Ю.
Сумський державний університет

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІКИ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

В розробці інтенсивного і одночасно зберігаючого підходу до природокористування найважливішим фактором є орієнтація на кінцеві

результати. Для «екстенсивного» напрямку обсяги використання природних ресурсів є важливим показником. А між іншим ці ресурси є лиш проміжною ланкою в довгому ланцюзі, що поєднує природу і продукцію, яка надходить до споживача. Споживачу не важливо, скільки використовується природних ресурсів. Для нього головне, скільки і якої якості до нього надійшло продукції. В цих умовах треба планувати суспільне виробництво не від природних ресурсів та від того, скільки їх можна використати, а навпаки - від споживача до ресурсів. Управління процесами природокористування потребує тіснішого узгодження економічних і природоохоронних цілей, тим паче в ринкових умовах господарювання. Так, витрати на охорону довкілля – великі кошти, які, підвищуючи собівартість, не завжди забезпечують одержання прямого прибутку. Фактично це додаткове фінансове навантаження на товаровиробників. Окрім того, існуючі засоби контролю якості навколишнього середовища не завжди чітко визначають участь у ньому того чи іншого підприємства.

При такому розгляді питання природокористування виникає необхідність виконання аналізу взаємозамінності і взаємодоповнюваності факторів виробництва в народному господарстві з позицій кінцевих результатів, можливості економії природних ресурсів при збереженні кінцевого виходу продукту. Природний фактор, жива конкретна праця і виробничі фонди – це фактори виробництва, що склалися історично і доповнюють один одного. Випуск продукції потребує участі всіх цих факторів, але разом з тим в тій чи іншій мірі можливе використання одного фактора замість іншого. Тобто діє принцип взаємозамінності факторів виробництва. Наприклад, можна скорочувати сільськогосподарські угіддя, але за рахунок концентрації засобів виробництва і праці на одиниці площі підтримувати на тому ж рівні випуск продукції шляхом підвищення врожайності. Ріст витрат праці і засобів виробництва в “позаприродній” переробній, обробній та інфраструктурній галузях теж має певну еластичність по відношенню до обсягів використання природних ресурсів. Розвиток цих галузей дозволяє більш повно використовувати конкретний природний ресурс чи продукцію, одержану на його основі, комплексно їх обробляти, ліквідувати втрати з причин, викликаних недостатнім розвитком інфраструктури і переробки, що в цілому покращує кінцеві результати.

Екологічно безпечне природокористування передбачає такі напрями діяльності: екологізація продуктивних сил; орієнтацію на біологічно чисте виробництво; збереження природо ресурсного потенціалу; скорочення кількості екстенсивних ресурсних технологій, що руйнують природні екосистеми і спричиняють порушення їхніх асиміляційних можливостей; утилізацію відходів виробництва, обґрунтування і запровадження нормативів природокористування. Розробка економічного інструментарію реалізації

природоохоронної концепції дасть змогу обмежити забруднення довкілля, послабити екологічну напруженість і поліпшити відтворювальну функцію природних ресурсів в агропромисловому виробництві.

Можна виділити такі елементи економічного механізму природокористування: плата за користування природними ресурсами; система економічного стимулювання природоохоронної діяльності; плата за забруднення навколишнього середовища; створення ринку природних ресурсів; вдосконалення ціноутворення з урахуванням екологічного фактору; екологічні фонди; екологічні програми; продаж прав на забруднення; система “застава – повернення”; екологічне страхування. На основі економічних оцінок має вводитися платність природокористування. Введення платного природокористування сприяє більш адекватному врахуванню екологічного фактора в економіці, раціональному використанню природних ресурсів. Певним чином плата за природні ресурси є аналогом екологічного податку. Серед платежів за природні ресурси можна виділити плату: за право користуватися природними ресурсами; за відновлення та охорону природних ресурсів.

Створення ринку природних ресурсів актуальне в умовах їх дефіцитності та можливості отримання значних коштів від їх продажу. Цивілізований ринок ресурсів дасть можливість активно залучати капітал в природоексплуатаційну галузь. Створення бірж природних ресурсів, проведення аукціонів, де підприємці могли б закупати права на розробку та оренду за умов жорсткого екологічного контролю та комплексної екологічної експертизи мають суттєво збільшити державні та регіональні прибутки від природокористування.

Ринок природних ресурсів (перш за все, землі) повинен передбачати і створення іпотечної системи. Власники ресурсів зможуть закладати їх для отримання інвестицій у розвиток виробництва. Концепція удосконалення ціноутворення в економіці має важливе значення для поліпшення природокористування. Є два аспекти цієї проблеми: досягнення НТП, запровадження маловідходних технологій натикаються на неефективність ресурсозбереження через низьку вартість ресурсів. За таких умов розумне підвищення цін стимулювало б перехід на режим економічної експлуатації; Більш того, ціна повинна враховувати рівень екологічної безпеки продукції. Чиста екологічно продукція має бути дешевшою за ту, виробництво якої пов’язане з негативним впливом на довкілля, або ту, яка сама є небезпечною для природи та здоров’я людини.

MATHEMATICAL MODELING AND OPTIMIZATION TECHNIQUES IN RISK MANAGEMENT

Nowadays mathematical modeling and optimization techniques are used in many areas of science. The main challenge of practical models is minimizing risk in the presence of uncertainty. In the paper the examples of practical risk management problems that demonstrate how mathematical modeling combined with optimization algorithms are shown.

The common feature of risk management models is presence of multiple performance indicators (profit, return on investment, environmental impact) and risk measures (volatility of investment returns, portfolio expected shortfall, etc.). Due to that all these models are multi-objective problems. The solution of a multi-objective optimization problem is the set of Pareto efficient points, known as Pareto efficient frontier. We present our methodology that allows computing Pareto efficient frontier efficiently.

The first risk management problem we use to illustrate our computational algorithms is portfolio optimization. Portfolio optimization problems have similar characteristics whether those are portfolios of oil and gas investment projects or portfolios of financial instruments. Petro-chemical companies and financial institutions are constantly faced with investment decisions in multiple projects or multiple assets.

Portfolio optimization is a computational tool that quantifies selection of multiple investment opportunities such that risk is minimized and value or return is maximized. Risk-return efficient frontier is a 2D piecewise quadratic curve that shows the trade-off between expected return and variance of return (risk) and our algorithm allows computing it efficiently. We also demonstrate identification of the efficient frontier for the portfolio optimization problem when, beside risk and return, additional objectives such as minimizing credit losses, minimizing transaction costs or minimizing price-earnings ratio are considered. Efficient frontier in 3D can be computed using our algorithm as well. We show a practical example demonstrating computation of efficient frontier when multiple objectives include minimizing credit risk, minimizing market risk and maximizing return.

The second illustrative problem we consider is credit risk optimization. Credit risk modeling is a challenging problem for the industry and financial sectors due to the fact that distribution of credit losses is not normal and exhibits fat tails. Because of that, risk measures such as Expected Shortfall or Value-at-Risk are more appropriate than the variance.

Value-at-Risk (VaR_α) is the loss that is likely to be exceeded with probability $(1 - \alpha)$. Expected Shortfall (ES_α) is the average loss beyond VaR_α .

VaR_α and ES_α are computed by Monte Carlo sampling. We need a huge number of samples to get good estimates of the portfolio loss distribution and consequently of those two risk measures. Sampling techniques for computing portfolio loss distribution require very large number of samples. To decrease a number of samples, sampling technique is combined with approximating conditional portfolio loss in each scenario.

In credit risk optimization we want to adjust the composition of the portfolio to “shrink” the right tail of the portfolio loss distribution. Due to using different sampling and approximation techniques (Monte Carlo sampling, Normal approximation, conditional mean approximation, unconditional model) as well as optimizing different risk measures (Value-at-Risk, Expected Shortfall, variance), we developed a number of optimization formulations for credit risk portfolio optimization.

Our computational results demonstrate relative performance of optimization formulations for a number of large datasets. We describe performance of our optimization formulations with respect to the number of positions in the portfolio and other factors.

Presented models and are aimed for practical implementation and use by risk managers at different financial institutions and industrial enterprises. They were developed by Algorithmics Inc. team in co-operation with McMaster University.

Рибіна О.І.
Сумський державний університет

ІНВЕСТИВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Стан транспортно-дорожнього комплексу України не у всьому відповідає сучасним вимогам і характеризується високою зношеністю основних фондів, низьким технічним рівнем рухомого складу та обладнання, недостатньо розвинутою транспортною інфраструктурою та низькими показниками безпеки руху, які не відповідають світовому рівню. Однією із серйозних проблем, яка стримує розвиток залізничного транспорту є його низька інвестиційна привабливість, зокрема, висока фондоемність транспортних проектів та значні терміни їх окупності. Саме наявність зазначених аспектів, а також необхідність зменшення негативних тенденцій в галузі обумовлюють актуальність дослідження [1].

Основними складовими, без яких неможливе здійснення залізничних перевезень як у внутрішньому, так і в міжнародному сполученні, є

інфраструктура та рухомий склад залізничного транспорту. Від їх технічного стану, достатності та оснащеності залежать:

- розвиток економічних відносин;
- координація роботи всіх видів транспорту;
- швидкість і ефективність переміщення транспортних потоків;
- вартість та якість перевезень;
- екологічний стан;
- соціальні питання.

Чим вищий рівень розвитку інфраструктури, тим нижчими виявляються в підсумку витрати підприємців на перевезення вантажів, тим швидше і безпечніше здійснюється перевезення, тим більше комфорту і задоволення від поїздки отримують пасажирів. А це в свою чергу сприяє підвищенню конкурентоздатності як українського транспорту, так і української продукції.

Особливістю залізничної інфраструктури України є те, що вона була сформована ще за радянських часів і розрахована на масові вантажі галузей важкої промисловості. Після розпаду Радянського Союзу вона виявилась надлишковою для задоволення попиту на залізничні перевезення в нових економічних умовах.

При цьому наявність зайвої мережі залізниць, яка не відповідає обсягам транспортної роботи, продовжує вимагати значних капіталовкладень на її утримання і ремонт, а відсутність необхідних обсягів фінансування веде до значного погіршення технічного стану залізниць. Утримання надлишкової мережі залізниць, в умовах обмеженості фінансових ресурсів, призвело до скорочення обсягів планових ремонтів і, як наслідок, до погіршення технічного стану залізничних колій і штучних споруд.

Значна частина наявної інфраструктури і технічних засобів, що забезпечують її функціонування, експлуатуються поза межами встановлених нормативних строків служби і є морально та фізично застарілими. При невисоких техніко-економічних параметрах та низькій надійності в експлуатації вони постійно потребують збільшення витрат на технічне обслуговування та ремонт, що здійснюється переважно за рахунок власних коштів залізниць [2].

Отже, транспортна мережа не відповідає внутрішньо економічним та міжнародним вимогам і вимагає удосконалення та серйозної реструктуризації, що потребує залучення інвестицій.

Для інвестування реструктуризації та розвитку залізничного транспорту України в сучасних умовах існує 5 основних джерел: бюджетні інвестиції; власні кошти Укрзалізниці; кредити банків і міжнародних фінансових організацій; доходи від спільної діяльності; лізинг. На сьогоднішній день Українські залізниці визначили такі пріоритетні напрямки

інвестування: модернізація головних шляхів, розвиток міжнародних транспортних коридорів, відновлення парку пасажирських і вантажних вагонів, електро- й дизель-поїздів, електровозів, колійної техніки [3].

Таким чином, головною умовою подальшого розвитку залізниць України є оновлення залізничного рухомого складу; збереження та нарощування потенціалу національної мережі залізничного транспорту, і посилення його ролі як однієї з базових галузей економіки України; зміцнення її позицій на ринку транспортних послуг, розробка та реалізація перспективних програм, які направлені на підвищення ефективності роботи; впровадження нових технологій і забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту.

1. Єдина транспортна система / [Соболев Ю. В., Дикань В. Л., Дейнека О. Г., Писаревський І. М., Позднякова Л. О.]. – Харків: Олант, 2002. – 287 с.

2. Транспортний комплекс України. Залізничний транспорт: проблеми та перспективи / Юхновський І. Р., Лебеда Г. Б., Попова Г.І. – Київ: 2006. – 286 с.

3. Стратегія розвитку залізничного транспорту на період до 2020 року. Схвалено розпорядженням від 16.12.2009 р № 1555-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Рябушка Л.Б.

Сумський державний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

На сьогодні в Україні формується і постійно удосконалюється концепція управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин. У цьому контексті особливо важливого значення набуває розробка наукового підходу до вирішення даної проблеми. Запобігання реалізації помилкових рішень у сфері відносин між ланками бюджетної системи прискорить досягнення кінцевої мети – підвищення соціальних стандартів життя та зростання добробуту населення на всій території України. Розв'язання проблеми ефективного управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин в Україні можливо лише за умови достатнього теоретико-методологічного розроблення, розгляду міжбюджетних відносин як самостійного об'єкту наукового дослідження з власною структурою, функціями та принципами організації.

Міжбюджетні відносини за своєю суттю є явищем, що поєднує різноманітні ланки бюджетної системи в єдине ціле. Завдяки цим відносинам бюджетна система функціонує як цілісний організм. Слід наголосити, що

існування міжбюджетних відносин стає можливим лише за умови визнання у державі інституту місцевого самоврядування, тобто права територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів. Нажаль в Україні бюджетному процесу властиві надмірна політизація, централізація бюджетних коштів та неефективна модель перерозподілу бюджетних ресурсів. Система розподілу фінансових ресурсів між Державним бюджетом та місцевими бюджетами не відповідає базовим міжнародним принципам: рівності бюджетних прав органів місцевого самоврядування, адекватності бюджетних видатків повноваженням і сферам відповідності органів публічної влади, прозорості та субсидіарності. Як показали результати досліджень, застосування формульних відносин між державою та місцевими бюджетами є неефективними. Починаючи з 2001 року і до сьогоднішнього часу формула розподілу міжбюджетних трансфертів постійно змінюється і удосконалюється залежно від потреб регіонів, бюджетної політики, соціально-економічного розвитку регіонів. Так, серед недоліків порядку формування та розподілу фінансових ресурсів в системі міжбюджетних трансфертів залишається недостатня диференціація нормативів бюджетної забезпеченості, таких як: забезпеченість населення кадрами відповідних професій, норми забезпеченості продуктами харчування, медикаментами, товарами широкого вжитку тощо. Для забезпечення повного рівня споживання суспільних благ різні регіони потребують подальшої класифікації витрат у розрахунку на душу населення. Нині діючи фінансові методи планування бюджетних видатків призводять до нерационального розподілу наявних фінансових ресурсів, і як наслідок видаткові повноваження не враховують реальної ресурсної спроможності територій виконувати делеговані їм державні функції, що тягне за собою погіршення стану соціально-економічного розвитку регіону. Згідно статистичних даних за останні два роки погіршився рівень фінансової спроможності регіонів, доходна частина місцевих бюджетів на 45,1 % сформована за рахунок трансфертів з державного бюджету, а в окремих регіонах - майже на 70 %.

Слід погодитись з провідними економістами, що реалізація запропонованих формульних відносин між державою та бюджетами органів місцевого самоврядування породжує проблеми в системі міжбюджетних відносин: послаблення доходної бази районних бюджетів, з яких здійснюються основні видатки на задоволення соціальних потреб (утримання районних лікарень, будинків культури тощо) та посилення їх дотаційної залежності від державного бюджету; відсутність достовірної статистичної бази та складність їх виправлення; недофінансування загального фонду держбюджету створює ризик незабезпеченості фінансовими ресурсами місцевих бюджетів при переході на нові принципи формування

міжбюджетних відносин. Враховуючи відмінні механізми побудови та різні призначення місцевих бюджетів, виникає необхідність удосконалення процесу управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин. Тому управління фінансовими ресурсами в системі міжбюджетних відносин неможливо без обґрунтування ефективних заходів для підвищення соціально-економічного стану у регіонах, а саме: посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання в частині підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування до нарощування доходної бази; прогнозування додаткових джерел фінансових ресурсів, що залишаються у розпорядженні місцевих бюджетів, з урахуванням стану виконання доходів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів за останні три звітних періоди; прогнозування фінансових ресурсів для розподілу між місцевими бюджетами, збалансованими з дотацією вирівнювання, які щорічно нарощують свою доходну базу; уніфікація методології розрахунку видатків місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів; створити передумови для забезпечення фінансової бази місцевого самоврядування та економічної самостійності районів шляхом збільшення їх власних доходних джерел; реалізувати принцип децентралізації влади в Україні, розширивши тим самим права органів місцевого самоврядування.

Садченко Е.В., Ничитайлова М.С.

Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова

ИННОВАЦИОННО-ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

В проведении политики устойчивого развития экономики существуют значительные трудности и проблемы, связанные как с теоретико-методологической базой, со стратегическими целями и задачами на государственном уровне, так и с их практической реализацией на местном уровне. Дело в том, что большая часть инициатив и усилий в этой области практически ориентирована на отраслевой принцип управления (как правило, их реализация в Украине осуществляется по линии соответствующих министерств и ведомств). Задача состоит в сбалансированном соединении отраслевого и территориального подходов в процессе планирования и управления природопользованием на принципах экологической безопасности. В то же время необходимо учитывать, что в системе планового управления рациональным природопользованием ведущим является

территориальный подход. Это означает, что полноправным распорядителем природных ресурсов в сфере производственной деятельности, являются территориальные общины в лице Советов народных депутатов, которые призваны осуществлять на своих территориях политику государства по руководству и управлению народным хозяйством, в том числе по охране окружающей среды и воспроизводству природных ресурсов. Административная реформа, осуществляемая в настоящее время в Украине, существенным образом расширяет права местных органов власти в сфере планирования и управление природопользованием, и задача здесь заключается в том, чтобы предоставленные местным Советам права использовались эффективно, совмещая в себе территориальные и отраслевые подходы и интересы. Признание определяющего значения инновационной деятельности для устойчивого развития региона, а это актуально и необходимо и для процессов экологизации экономики, выделение ее как стратегического приоритета сочетается с констатацией неэффективности применяемых методов управления инновациями.

Системный подход к управлению инновациями в природопользовании или к инновационно-экологическому менеджменту заключается в комплексности, единстве организационного, экономико-экологического регулирования процессов создания и распространения инноваций на всех уровнях. Главной целью инновационно-экологического процесса является сочетание экономических и экологических интересов в результате реализации новых идей и знаний с целью их практического использования для удовлетворения потребностей населения в условиях устойчивого развития производства и общества. Системный, комплексный характер инновационно-экологической деятельности отражается в сложности и многофункциональности понятия экологические инновации. Экоинновации различаются между собой по множеству параметров, поэтому в основе управления экоинновациями должна лежать типология экоинноваций, их классификация по критериям, параметрам.

Основными критериями экологических инноваций являются:

- научно-технический прогресс (решение проблем обеспечения топливно-энергетическими ресурсами и альтернативными источниками энергии, экологически чистыми продуктами питания, товарами народного потребления, новыми материалами, ресурсосберегающими технологиями и т.п.);
- практическая воплощенность (использование в промышленности, сельском хозяйстве, образовании, здравоохранении и т.д.);
- способность удовлетворять экологические нужды и потребности с помощью обмена (реализуемость на рынке).

Можно определить такие основные классификации экоинноваций:

- новые (не имеющие аналогов в прошлом в отечественной и

зарубежної практиці) і новшества відносительної новизни;

- базисні і удосконавлені;
- виробничі і управлінські;
- продуктивні (введення нового продукту з урахуванням екологічного фактора – радикальна продуктивна інновація, з використанням принципово нових екологічно чистих технологій або поєднання існуючих технологій в новому їх застосуванні; удосконалення продукту – інкрементальна, пов'язана з існуючим продуктом, коли змінюються його якісні (екологічні) або ціннісні характеристики) і процесні (введення нових або значущо удосконалених способів виробництва і технологій, зміни в обладнанні або організації виробництва).

На державному рівні інноваційно-екологічний менеджмент маркетингу призначений забезпечувати просування екологічно сумісних видів виробничо-господарської діяльності в галузевому розрізі (в межах окремих галузей народного господарства). Для цього необхідно розробити спеціальні галузеві програми інноваційно-екологічного менеджменту маркетингу, які повинні реалізовуватися під контролем і управлінням відповідних галузевих міністерств і відомств в державному секторі економіки, а також загальнодержавні програми підтримки і стимулювання екологічного маркетингу в малий і середній бізнесі (в приватному секторі економіки).

Самує Г.І.

Конотопський інститут СумДУ

СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ІНСТИТУЦІЙ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Останнім часом дедалі більше зростає роль інституційних чинників для трансформаційних перетворень економіки України і аграрного сектору в тому числі. За визначенням Д.С. Норт: «інститути – це створені людьми обмежувальні рамки, що упорядковують взаємовідносини між людьми...»[3]

Інституції в економічній сфері можна поділити на три групи:

- офіційні і неофіційні правила поведінки економічних суб'єктів, зокрема, правові акти;
- організаційні структури і форми;
- інституціональні конфігурації, що включають як офіційні та неофіційні правила, так і групи організацій, що забезпечують їх реалізацію [5].

Формування ринкової економіки в Україні після розпаду Радянського Союзу розпочалося з відтворенням ринкових інституцій, які існували лише в зародковому стані. Україна отримала у спадок україн неефективний аграрний сектор з викривленою структурою виробництва, браком приватної ініціативи та хибними стимулами щодо підвищення продуктивності. Крім цього, ринкових інституцій, таких як ринок землі, механізм забезпечення виконання контрактів, процедура банкрутства та ринково орієнтована аграрна політика, узагалі не було. [2]

Але слід усвідомлювати, що ті інститути, які успішно функціонують за рубежем, не обов'язково будуть ефективно функціонувати в нашій країні, так як кожній країні властиві свої економічні, політичні, культурні, національні та інші особливості.

Інституційні зміни в ході аграрної реформи в Україні відбуваються у більш повільному темпі (із запізненням у 5-10 років порівняно із країнами Центральної та Східної Європи), а їх закріплення гальмується сферою неформальних інститутів, такі як духовні цінності, звичаї, норми поведінки, менталітет. Сфера неформальних інститутів, яка взагалі ігнорувалася в ході становлення нового типу суспільних відносин в Україні, виявилася найбільш інерційною в усіх країнах на пострадянському просторі. Одним з найскладніших завдань було створення інститутів, здатних ініціювати і просувати розвиток ринкових механізмів в агропродовольчій галузі. [1]

Відбулися зміни організаційної структури аграрного сектору України. Наряду з державними підприємствами з'явилися приватні фермерські господарства, сільськогосподарські виробничі кооперативи, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства відкритого й закритого типу, особисті селянські господарства. На 1 липня 2007 р. в сільському господарстві України налічувалося 58387 підприємств, у тому числі: господарських товариств – 7428 (12,7%), приватних підприємств – 4229 (7,2%), виробничих кооперативів – 1262 (2,2%), фермерських господарств – 43475 (74,5%), державних підприємств – 360 (0,6%), підприємств інших форм господарювання – 1633 (2,8%) . Частка господарств населення у виробництві продукції сільського господарства у 2007 р. дорівнювала 60,1% [4].

При цьому здійснені трансформації організаційної структури не дали бажаних результатів. Сільське господарство України знаходиться в занепаді, не маючи належної підтримки. У землеволодінні та землекористуванні триває невпорядкованість, безладдя, правова безвідповідальність. На досить низькому рівні знаходиться відповідальність управлінських ланок у всіх структурах влади.

Потребує значної підтримки матеріально-технічна база аграрного сектору. Є необхідним застосування інноваційно-інвестиційних програм розвитку з врахуванням регіональних особливостей. Виникли нові

непередбачені інститути, які активно впливають на всі суспільні й економічні процеси, а саме: тіньовий ринок купівлі-продажу землі, перепродаж корпоративних прав, формування латифундій та інше. Важливість сільського господарства в економіці України є очевидною, тому економічне зростання країни неможливе без реформування аграрного сектору.

Отже, інституційні перетворення в аграрному секторі повинні бути спрямовані на трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення, приватизації та націоналізації виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, еквівалентності відносин обміну між суб'єктами господарювання, державну підтримку і захист усіх форм ефективного господарювання та ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур, реформуванні земельного ринку(без вільного ринку землі),ефективної системи кредитування сільського господарства і вдосконаленні агропродовольчих ринків, сприяння техніко-технічному переозброєнні галузі, приділенні уваги розвитку сільських територій.

1. Бородіна О. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації // Економіка України. - 2008. - №10 - с.94-111.

2. Зоря С. Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні. - К., 2005. - 216 с.

3. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К: Основи, 2000 – 198с.

4. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К.: „Консультант”, 2008.

5. Шкворець Ю.Ф.Роль інституційних чинників в інноваційному розвитку економіки. www.nbu.gov.ua

Сапун Л.В.

Сумський державний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Серед складових стратегії сталого розвитку екологізація всіх сфер людської діяльності є однією з найголовніших. Цей процес потрібно починати з екологізації підприємницької діяльності, а оскільки пріоритетне місце належить розробці і впровадженню екологічно чистих технологій, пошуку нових екоорієнтованих методів управління, то необхідно сконцентрувати особливу увагу саме на екологічно інноваційному підприємстві.

Аналізуючи дослідження як зарубіжних так і вітчизняних вчених щодо екологізації управління [1, 2] ми приходимо до власного бачення цього

поняття саме в інноваційному підприємстві. Відповідно, екологізація управління забезпечує врахування екологічного фактору при прийнятті управлінських рішень, реалізації функцій управління (організація, планування, облік, мотивація, контролінг), а також при впливу на об'єкт управління. Обов'язковим результатом екологізації управління на рівні інноваційного підприємства є включення екологічних параметрів в місію, стратегію та політику господарської діяльності, а також в розроблюючи та реалізуючи соціально-економічні, виробничі плани та програми.

Проведення екологізації інноваційного підприємства можливе на основі впровадження екологічного менеджменту та екологічного управління.

В роботі [4] достатньо ґрунтовно розмежовано ці два поняття. Зокрема, екологічне управління розглядається як діяльність державних органів та економічних суб'єктів, головним чином спрямованих на дотримання обов'язкових вимог природоохоронного законодавства, а також на розробку та реалізацію відповідних цілей, проектів та програм. Екологічний менеджмент розглядається як добровільна ініціативна та результативна діяльність економічних суб'єктів, спрямованих на реалізацію їх власних цілей, проектів та програм, розроблених на основі принципів екоефективності та екосправедливості.

Як видно відмінність даних понять лежить в суб'єктах екологічного управління та екологічного менеджменту, мотивацією їх діяльності, їх відповідальністю за результати господарської діяльності. Основні цілі та відповідні критерії оцінки досягнень результатів в екологічному менеджменті пов'язані з процесами постійного покращення. Послідовне з року в рік покращення повинно досягатися в усіх екологічно значимих аспектах діяльності економічних суб'єктів, де це можливо практично зробити. Таке покращення в цілому неможливо імітувати та фальсифікувати, оскільки воно створює необхідну основу для оцінки екологічних можливостей економічних суб'єктів, перш за все з точки зору оптимізації екологічних витрат.

Таким чином впровадження систем екологічного менеджменту буде сприяти постійному покращенню екологічних характеристик діяльності господарюючого суб'єкта, оскільки займається безпосередньо природоохоронними проблемами та ініціює облік екологічного фактору в виробничо-господарському управлінні. Відповідно, екологічний менеджмент в процесі екологізації інноваційного підприємства повинен займати достатньо важливе місце та бути невід'ємним елементом екологічно орієнтованого інноваційного підприємства (рис. 1).

Основу системи екологічно орієнтованого інноваційного підприємства повинна складати: розробка екологічних цілей, програм та стратегій, система екологізації прийняття управлінських рішень, екологічно орієнтована реалізація функцій управління, функціонування системи

екологічного менеджменту та екологічного контролінгу.

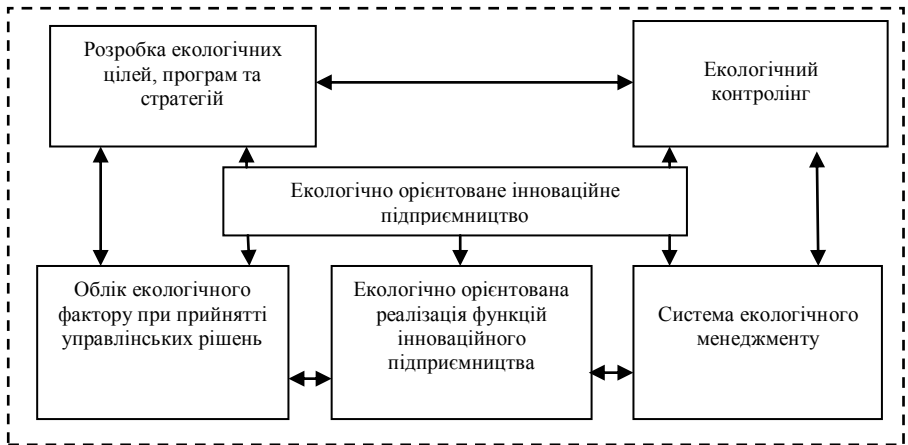

Рис. 1 Структурні складові системи екологічно орієнтованого інноваційного підприємництва

1. Мельник Л.Г. Экологическая экономика: [Учебник] / Мельник Л.Г.. – Сумы: Университетская книга, 2001. – 350 с. - (Серия «Устойчивое развитие»).

2. Яценко Б.В. Экономические проблемы экологизации системы управления теплоэнергетическим производством // Механізм регулювання економіки. Вип. 4. – 2000. – Сумы: Вид-во СумДУ. – с.43-54.

3. Балацький О., Лук'янихін В., Лук'янихіна О. Екологічний менеджмент: проблеми і перспективи становлення та розвитку // Економіка України. – 2000. – № 5. – с. 75-81.

Сегеда І.В.

Національний технічний Університет України "КПІ"

НАУКОВО - ТЕХНОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИКИ

В сучасному світі енергетична складова розглядається як важливий індикатор оцінки стану національної економіки, а паливно-енергетичні ресурси займають ключове місце в стратегічних програмах і зовнішньоекономічній політиці багатьох держав світу. Проблема забезпечення економіки і населення енергоресурсами з кожним роком ускладнюється як у світі в цілому, так і в Україні, зокрема. Загострюється боротьба за енергоресурси на світових ринках, підвищуються ціни,

виникають міжнародні конфлікти, збільшуються ризики щодо стабільності енергопостачання та критичного забруднення довкілля при видобутку та використанні енергоресурсів. Також необхідно відмітити, що енергетика займає особливе місце, через свою специфіку прояву різного роду ризиків [1], а також тяжкість наслідків їх реалізації. Функціонування і розвиток енергетики кожної країни обумовлено в основному економічною доцільністю і вимогам енергетичної незалежності. Відповідно до Енергетичної Стратегії України на період до 2030 року [2] науково-технічна і інноваційна діяльність в галузях паливно-енергетичний комплекс є основою підвищення ефективності функціонування та розвитку енергетичного сектора країни. Саме тому в умовах кризи особливого значення набуває вибір оптимальних шляхів забезпечення науково-технологічної безпеки (НТБ) як основи забезпечення ефективного розвитку енергетики.

Під поняттям «*Науково-технологічна безпека*» [3], розуміють такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентноздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів. Функціонування і розвиток енергетики і економіки в значній мірі залежить від забезпечення НТБ, оскільки внесок науки, освіти, інновацій і нових технологій є вирішальним чинником економічного зростання держави. Саме НТБ забезпечує не тільки збільшення ВВП, але і якісну, прогресивну зміну енергетики і економіки в цілому. Це в свою чергу потребує визначення: 1) сучасного стану фундаментальних досліджень в Україні, оцінка їх рівня і місця у світі, а також найбільш гострих і проблемних питань її розвитку; 2) напрямів фундаментальних досліджень, які можуть справити серйозний вплив на економічний і соціальний розвиток країни як у середньостроковій (3–5 р.), і довгостроковій (15–20 р.) перспективі і які потребують особливої підтримки держави, а також можливих варіантів інфраструктури цієї підтримки і технічного обслуговування досліджень; 3) сформувані перелік критичних з точки зору забезпечення стабільного економічного зростання та національної безпеки України технологій і „проривних” – таких, які мають попит на міжнародному ринку або на основі яких можуть бути створені конкурентоспроможні на цьому ринку наукоємні товари.

Глибокі якісні перетворення в енергетичному секторі економіки - стратегічні завдання інноваційної політики. Це питання, що належить до найскладніших в економічній політиці, має вплив на НТБ, великою мірою визначає національну безпеку держави. Прискорене впровадження інноваційних енергозберігаючих техніки і технологій повинно забезпечуватися такими економічними заходами та механізмами [4]:

- фінансування енергозберігаючих проєктів за рахунок спеціальних видатків з державного та місцевих бюджетів на енергозбереження;
- комерціалізація енергозбереження, розширення можливостей контрактної системи завдяки лізинговим операціям, перформанс-контрактингу та концесіям;
- ціноутворення на основі збалансування попиту та пропозиції, диференціація тарифів на енергоносії з урахуванням пори року та обсягів споживання;
- депозитна передплата та заборона безоплатного відпуску енергоносіїв;
- запровадження економічних стимулів енергозбереження (премії, штрафи, адміністративна та фінансова відповідальність);
- відновлення загальнодержавного позабюджетного фонду енергозбереження та запровадження механізмів часткового відшкодування державою відсоткових ставок за кредитами, наданими на цілі енергозбереження;
- запровадження правових механізмів стимулювання енергозбереження.

Важливого значення набуває формування законодавчої бази стосовно загальних правил та процедур комерційного обліку на всіх стадіях виробництва та споживання паливно-енергетичних ресурсів.

Враховуючи все вище зазначене стає зрозумілим важливість питання актуальності аналізу стану НТБ України та її регіонів.

Механізми визначення НТБ, складається із трьох етапів:

- 1) визначення стану за кожним індикативним показником;
- 2) оцінка НТБ за індикативними блоками;
- 3) загальний висновок про рівень НТБ всієї території України.

Показники НТБ розмежовуються за рівнями де можна переглянути:

- які індикативні блоки виділяють в складі НТБ;
- які індикативні показники належать до конкретного індикативного блоку;
- які показники першого рівня використовуються для обчислення окремих індикативних показників.

Методика базується на комплексному аналізі індикаторів НТБ з виявленням потенційно можливих загроз безпеці України і застосовується для інтегральної оцінки рівня НТБ України в цілому та за окремими її сферами. Так, наприклад, на рис. 1 представлено фрагмент структурної схеми розрахунку показників НТБ, а саме блок інновацій, індикативні показники

що належать до цього індикативного блоку та перелік показників першого рівня.

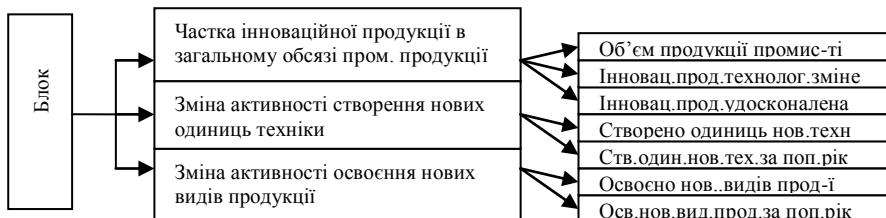

Рис. 1. Блок інновацій, індикативні показники що належать до цього індикативного блоку та показники першого рівня

Для діагностування стану НТБ за конкретним індикативним показником необхідно порівняти значення цього показника з деякою еталонною величиною, щоб визначити чи задовольняє нас таке його значення. Тому для кожного кризового рівня встановлюється порогове значення показників.

Використовуючи методику діагностування стану НТБ на основі індикаторів з виявленням загроз НТБ, були зроблені розрахунки рівня НТБ за регіонами України. Підсумовуючи ситуацію за окремими блоками НТБ за регіонами України ми маємо можливість проводити аналіз ситуації, що склалась в певному регіоні.

Також за розрахунками НТБ був проведений кластерний аналіз за блоками НТБ та регіонами України. Порівняння складу п'яти кластерів за блоками кадрового забезпечення та інновації за 2007 рік (*Метод найближчого сусіда, з мірою квадрата відстані Евкліда*) представлені в табл. 1.

Таблиця 1 - Порівняння складу п'яти кластерів за блоком кадрове забезпечення

№ кластера	Регіони
1	Крим, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Тернопільська, Севастополь
2	Вінницька, Житомирська, Харківська, Чернівецька
3	Волинська, Закарпатська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська
4	Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Хмельницька
5	Київ

Таблиця 2 - Порівняння складу п'яти кластерів за блоком інновації

№ кластера	Регіони
1	Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Севастополь
2	Волинська
3	Херсонська
4	Чернігівська
5	Київ

Отже, аналіз проблем НТБ України та виконані розрахунки дають змогу оцінити рівень НТБ та перейти до вирішення задач по забезпеченню ефективного розвитку енергетики : дослідити обернений вплив факторів економічної безпеки на НТБ; дослідити стан пріоритетних технологій в інших галузях економіки і перш за все в енергетиці; зробити оцінку перспективного стану регіонів України за рівнями НТБ.

1. Карасва Н.В. Джерела формування ризиків суб'єктив енергетичного ринку України в умовах структурної перебудови світової енергетики . Проблемы развития внешнеэкономических связей и инвестиций: региональный аспект/ Карасва Н.В., Сегада І.В. Сб. науч. трудов– Донецьк -2010 г.- С. 244-247.

2. Енергетична стратегія України на період до 2030 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish/article>.

3. Научно-технологическая безопасность регионов России. Методические подходы и результаты диагностирования / [Татаркин А.И., Львов Д.С., Куклин А.А., Мызин А.Л., и др.] — Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2000. — 416 с.

4. Інноваційні пріоритети паливно-енергетичного комплексу України ; за заг. ред. Шидловського А.К. — Київ: Українські енциклопедичні знання, 2005. — 512 с.

Скуртол С.Д.

Уманський державний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ЦІНОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Становлення ринкових відносин в економіці України, загострення конкурентної боротьби на ринку, перехід підприємств до відповідальності за прийняття управлінських рішень зумовили посилення уваги до проблем ціноутворення. Діяльність керівництва підприємства відносно встановлення

та коригування цін перетворилася на самостійний напрям маркетингового управління – маркетингову цінову політику.

Вживання слова „політика” у контексті ціноутворення підкреслює орієнтири, яких слід дотримуватися при прийнятті рішень щодо досягнення поставлених цілей. Є.П. Голубков вважає, що дотримання визначеної політики полегшує досягнення цілей, намічає віхи, котрі характеризують конкретні цінності, загальні підходи, яких повинні дотримуватися керівники та співробітники організації [1, с. 184]. С.І. Дугіна [2, с. 13] підкреслює, що цінова політика є мистецтвом керування цінами і ціноутворенням.

Підприємство, в умовах ринку, не просто визначає ціну на товар або послугу, а створює комплексну систему ціноутворення, яка сприяла б реалізації обраної стратегії бізнесу щодо різних товарів протягом тривалого періоду часу. Тому постає необхідність в цілеспрямованому і послідовному управлінні маркетинговою ціною політикою.

Відповідно до загальної теорії менеджменту, управління є усвідомленою цілеспрямованою діяльністю особи або групи осіб (суб'єкта управління), яка здійснюється щодо конкретних елементів середовища (об'єкта управління).

Об'єктом управління виступає маркетингова цінова політика підприємства. Щодо цінової політики, то вона передбачає постановку цілей ціноутворення, аналіз факторів, що впливають на ціни, розробку стратегій, вибір методів встановлення ціни, обґрунтування тактичних заходів, тобто всю діяльність керівництва підприємства в сфері ціноутворення.

Суб'єктом управління маркетинговою ціною політикою виступає керівництво підприємства; конкретні повноваження стосовно прийняття цінових рішень можуть бути делеговані різним підрозділам та посадовим особам залежно від прийнятої організаційної форми управління.

На невеликих підприємствах ціни встановлюються безпосередньо керівництвом вищого рівня, а не спеціалістами з маркетингу або збуту. На великих підприємствах ціни зазвичай регулюють менеджери підрозділів й менеджери товарних ліній, однак керівництво визначає загальні цілі й пріоритети маркетингової цінової політики. Деякі підприємства створюють відділи з питань ціноутворення, які підпорядковуються відділу маркетингу або фінансовим службам. Важлива роль у встановленні та коригуванні цін належить менеджерам зі збуту та виробництва і бухгалтерії. На підприємствах ціни встановлює планово-економічний відділ, що співпрацює з відділом маркетингу та збуту і підпорядковується менеджменту.

Визначення об'єкта і суб'єкта управління дає змогу коректно сформулювати поняття управління ціною політикою. Управління ціною політикою – це процес здійснення керівництвом підприємства аналізу, планування, організації, контролю та коригування в сфері ціноутворення.

Досі залишається відкритим питання щодо кількості, послідовності та змісту етапів управління маркетинговою ціновою політикою. Узагальнюючи наявні наукові підходи до даної проблеми, можна зауважити, що найчастіше виділяють шість основних етапів управління:

- 1) визначення цілей цінової політики;
- 2) оцінка попиту;
- 3) аналіз витрат;
- 4) вивчення конкурентів;
- 5) вибір методу ціноутворення;
- 6) встановлення ціни на товар.

Найбільш обґрунтованим є підхід Г. Асселя, який поряд з традиційними етапами управління, додатково виділяє етап коригування рівня цін, а також оцінки й контролю цін [3, с. 625]. Ці етапи є дуже важливими, оскільки управління ціновою політикою не закінчується на етапі встановлення ціни на товар і є безперервним процесом адаптації ціни до вимог ринку. Однак, запропонована Г. Асселем сукупність етапів управління є неідеальною, оскільки не відображає циклічність процесу управління, важко визначити цілі ціноутворення, без знання факторів впливу на ціни та здійснювати коригування до отримання результатів контролю.

Отже найбільш логічною є така послідовність етапів управління: аналіз (дослідження факторів впливу на ціни); планування (визначення цілей, стратегій, методів ціноутворення, кінцевої ціни); контроль та коригування. Важливим завданням вдосконалення управління ціновою політикою підприємств на сучасному етапі є чітке відокремлення та усвідомлення характерних особливостей, що виникають в умовах ринкової економіки.

1. Голубков Е.П. Основы маркетинга: учебник / Е.П. Голубков. – М. : Финпресс, 1999. – 312 с.
2. Дугіна С.І. Маркетингова цінова політика : навч.-метод. посібник [для сам ост. вивч. дисципліни] / С.І. Дугіна. – К. : КНЕУ, 2002. – 360 с.
3. Ассель Генри. Маркетинг: принципы и стратегия: учебник для вузов / Генри Ассель. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 804 с.

Сосюра С.Г.
РВПС України НАН України

ПРО ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

За роки незалежності в Україні не була проведена систематизація цих механізмів, а також оцінка їх відносної ефективності та комплексного впливу на рівень ризику в кожному окремому регіоні.

На сьогодні існує декілька економічних механізмів управління надзвичайними екологічними ситуаціями, а саме:

механізм економічної відповідальності (штрафи за перевищення допустимих рівнів ризику (квот) або оплата за цей або інший рівень ризику);

фондові механізми і механізми бюджетного фінансування (пряме фінансування заходів щодо зниження ризиків або з бюджетних грошових коштів (резервного фонду бюджету, екологічного фонду та інших фондів);

механізми створення резерву матеріальних та трудових ресурсів (створення та використання резерву матеріальних ресурсів та ліквідації надзвичайних ситуацій: резерву держави, місцевих органів влади, резерву організацій і підприємств, обсяги яких встановлюється виходячи з прогнозування видів і масштабів НС, обсягів робіт з ліквідації їх наслідків);

механізм стимулювання підвищення рівня безпеки (пільгове кредитування та оподаткування за умов використання безпечних технологій);

механізм страхування та перерозподілу ризиків (страхування ризиків та перерозподіл збитків від надзвичайних ситуацій між страхувальниками, коли збитки від аварії мають значний обсяг коштів, а одному підприємству складно їх компенсувати).

Страховий ринок будь-якої держави формується в умовах поступового підвищення базових макроекономічних показників, зокрема зростання валового внутрішнього продукту, низькі темпи інфляції, стабільність національної валюти, що дає змогу забезпечити динамічний його розвиток.

Поняття «страхування» наведено в Законі України від 07 березня 1996 року №86 «Про страхування» [1] як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів, що виконує такі функції: ризиковану, створення і використання страхових резервів (фондів), заощаджу вальну, превентивну та інвестиційну.

На сьогодні в Україні законодавчо не передбачено створення резерву попереджувальних заходів. Через це значно ускладнюється виконання страхуванням, зокрема превентивної функції, а можливості страхування істотно звужуються, коли виникають суперечності між функціями, що характеризують сутність категорії страхування, і чинним правовим забезпеченням їх нормального виявлення.

Резерв попереджувальних заходів призначений для фінансування заходів щодо попередження нещасних випадків, втрати або пошкодження застрахованого майна.

Нормування та використання коштів резерву попереджувальних заходів здійснюється страховиками самостійно. Резерв формується шляхом відрахувань від страхової бруто-премії, що надійшла за договорами страхування у звітному періоді у розмірі не більше 15 % страхового внеску.

Величина резерву попереджувальних заходів відповідає сумі відрахувань в даний резерв у звітному періоді, збільшений на суму резерву на початок звітного періоду і зменшеної на суму витрачених коштів на попереджувальні заходи у звітному періоді.

За рахунок цих коштів можуть фінансуватися:

- створення матеріального резерву на підприємствах та організаціях;
- будівництво та реконструкція пожежних депо, випробувальних пожежних лабораторій і полігонів;
- придбання транспортних засобів та оплата витрат по найму транспорту (наземного, повітряного, водного), що використовується для організації заходів з гасіння пожеж, викидів та виливів небезпечних речовин;
- будівництво та реконструкція та закупівля спеціального обладнання для станцій, що проводять спостереження за станом навколишнього природного середовища;
- закупівлі обладнання, автотранспортних засобів та інші заходи, пов'язані з попередженням виникнення надзвичайних екологічних ситуацій;
- проведення профілактичних та санітарно-гігієнічних заходів з забезпечення нормальних умов праці, охорони здоров'я та зниження травматизму працівників потенційно-небезпечних об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки (профогляд, щеплення, вакцинація) та багато інших видів превентивних заходів, що знижують ризик збитків і зменшують їхні можливі розміри тощо.

1. Закон України від 07 березня 1996 року №86 «Про страхування» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>.

2. Осадець С. С. Страхування /підручник /вид. 2-ге/ ред. /С. С. Осадець/ – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с. 33 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [//enbv.nerod.ru/text/Econom/strah/str.html](http://enbv.nerod.ru/text/Econom/strah/str.html)

3. Базилевич В. Д. Страхова справа. / В. Д. Базилевич. Базилевич К. С. — К.: Знання, 1997. — 216 с.

4. Кашенко О. Л. Соціально-економічні основи страхування. Навчальний посібник./ О. Л. Кашенко, В. А. Борисова. Суми: Університетська книга, 1999. — 252 с.

5. Рейтман Л. И. Страховое дело: Учебник / Под ред. Л. И. Рейтмана. — М.: Рост, 1992. — 530 с.

РЕГИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА СОЦИО-ЭКОЛОГО- ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНДИКАТОРОВ РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЯ

Чрезвычайно высокий уровень ресурсоемкости валовой добавленной стоимости областей Украины и неуклонный рост этого показателя на фоне роста цен на производственные ресурсы в настоящее время обуславливают обострение социальной, экологической и экономической ситуации в стране. Следствием являются падение реальных доходов населения, рост социальной напряженности в обществе, ухудшение экологической обстановки, снижение конкурентоспособности украинской продукции и доходов предприятий.

В сложившихся условиях особую актуальность приобретает активизация ресурсосберегающих процессов в регионах Украины как основной движущий фактор снижения уровня ресурсоемкости продукции. Решение данной задачи предполагает наличие развитой информационной и критериальной базы, позволяющей отслеживать, оценивать и прогнозировать происходящие изменения в социальной, экологической и экономической региональных ситуациях под влиянием ресурсосбережения. В свою очередь, формирование такой базы требует разработки системы индикаторов ресурсосберегающих процессов на уровне региона, а также эффективного механизма регионального социо-эколого-экономического мониторинга.

Основными требованиями к региональной системе индикаторов ресурсосберегающих процессов, являются комплексность, системность, иерархичность, максимальная адаптированность показателей к действующей системе статистической отчетности, наличие их индикаторных значений. В целом, предлагается учитывать влияние ресурсосбережения на социо-эколого-экономическую ситуацию в регионе по 6 основным группам индикаторов: социальным, экологическим, экономическим, социально-экологическим, социально-экономическим, эколого-экономическим и социо-эколого-экономическим (рис. 1). Подобный подход позволяет оценить как отдельные стороны, так и комплексное влияние деятельности по ресурсосбережению на ситуацию в регионе.

Разработанная система социо-эколого-экономических индикаторов ресурсосбережения служит информационной базой для проведения регионального мониторинга ресурсосберегающих процессов. Последний представляет собой информационную систему наблюдений, оценки и прогноза изменений в состоянии процессов ресурсосбережения и социо-эколого-экономической ситуации в регионе, созданную с целью выявления взаимного влияния социо-эколого-экономических и ресурсосберегающих факторов.

Система социо-эколого-экономических индикаторов ресурсосбережения в регионе	
социальные	<ul style="list-style-type: none"> • увеличение продолжительности жизни, снижение заболеваемости населения, производственного травматизма вследствие ресурсосбережения; • рост обеспеченности жилищной площадью; • защита и улучшение здоровья, условий труда людей вследствие ресурсосбережения; • улучшение развития населенных пунктов в регионе, их ресурсообеспечения; • показатели доступа людей к социальным благам (образование, коммунальное обслуживание и др.), к участию в управлении обществом
экологические	<ul style="list-style-type: none"> • показатели выбросов и защиты атмосферы от загрязнения вследствие ресурсосберегающих мероприятий; • объемы потребления чистой воды, показатели сохранения качества водных ресурсов и снабжения ими; • показатели, характеризующие рациональное управление уязвимыми экосистемами; • доля распаханнных земель, показатели рационального использования земельных ресурсов; • показатели, отражающие результаты борьбы с опустыниванием и засухами, борьбы за сохранение лесов; • показатели развития сельских районов и содействия ведению устойчивого сельского хозяйства; • объемы захороненных вредных отходов, показатели экологически безопасного управления твердыми отходами и сточными водами, токсичными химикатами, опасными и радиоактивными отходами и др.
экономические	<ul style="list-style-type: none"> • изменение характеристик регионального потребления (в т.ч. показателей энерго-, материалоёмкости и др.); • рост валовой добавленной стоимости региона, в т.ч. на душу населения вследствие ресурсосбережения; • повышение производительности труда в регионе в результате активизации ресурсосберегающих процессов; • рост сбережений и инвестиций на душу населения вследствие рационализации использования ресурсов; • структура источников и объем финансирования ресурсосбережения, финансово-экономические механизмы осуществления ресурсосберегающей деятельности; • снижение затрат на создание региональной инфраструктуры
социально-экологические	<ul style="list-style-type: none"> • сокращение численности людей, проживающих на территориях, где не соблюдаются стандарты чистоты воздуха, вследствие ресурсосбережения; • сокращение численности людей, употребляющих питьевую воду, не соответствующую государственным стандартам качества; • снижение уровней заболеваемости и смертности, вызванных загрязнением окружающей природной среды, включая профессиональные заболевания и производственный травматизм
эколого-экономические	<ul style="list-style-type: none"> • показатели, характеризующие уровень истощения ресурсов и расходов на охрану окружающей среды; • снижение экономического ущерба от загрязнения окружающей среды вследствие ресурсосбережения; • доля эколого-экономического ущерба в валовой добавленной стоимости региона; • доля природоохранных затрат, в том числе и на осуществление ресурсосберегающей деятельности, в валовой добавленной стоимости региона
социо-эколого-экономические	<ul style="list-style-type: none"> • уменьшение объемов выпуска токсичных материалов, воздействующих на здоровье человека; • снижение расходов на медицинское обслуживание, социальное страхование вследствие улучшения качества окружающей природной среды по причине ресурсосбережения; • повышение степени сотрудничества общественных и частных организаций, участие в целевых ресурсосберегающих проектах, деятельности, направленной на поиск консенсуса • сокращение транспортных заторов, увеличение использования общественного транспорта, альтернативных транспортных систем и др.

Рис. 1. Система социо-эколого-экономических индикаторов ресурсосбережения в регионе

Использование мониторинга обеспечивает предоставление региональным органам управления исчерпывающей информации (как фактической, так и прогнозной) по вопросам ресурсосбережения для осуществления своевременных управленческих корректирующих воздействий. Это позволяет выявить и в отдельных случаях предупредить социальные, экологические и экономические проблемы, связанные с ресурсосбережением, формируя необходимую основу для перехода региона к устойчивому развитию.

(Публикация подготовлена в рамках гранта Президента Украины при финансовой поддержке Государственного фонда фундаментальных исследований Украины)

ІМПЕРАТИВ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В останнє десятиліття активне використання інтелектуального потенціалу стає дійовим фактором інноваційного розвитку високорозвинених країн світу. Прикладний характер моніторингу впливу інтелектуального фактора на формування інноваційного ринкового простору не викликає сумніву.

Інтеграція у світовий економічний простір вимагає підвищення частки інноваційного продукції та збільшення обсягів надання високотехнологічних послуг практично у всіх галузях і підприємствах [1, с.218]. За даними Міністерства економіки України, для реформування і технічного переоснащення вітчизняних промислових підприємств з метою активізації їх інноваційної діяльності необхідно інвестувати понад 50 млрд. дол. США [2, с. 3]. З огляду на принципи уявлення проблеми технологічного прориву України, особливої актуальності набуває пошук внутрішніх резервів для поживлення інноваційної діяльності, основу яких становить інтелектуальний потенціал.

Темпи зростання і рівень використання інтелектуального потенціалу значною мірою залежить від стану розвитку науки, який може бути охарактеризований, насамперед, чисельністю організацій, що займаються науковою діяльністю, чисельністю фахівців у цій сфері, забезпеченістю економіки країни науковими кадрами. Незважаючи на незадовільне фінансування науки, Україна залишається серед світових лідерів за такими напрямками як фізика, математика, інформатика, хімія, фізіологія, медицина; входить у «вісімку» держав, які мають необхідний науково-технічний потенціал для створення авіакосмічної техніки [3, с. 87].

Разом з тим, у сучасних умовах спостерігається диверсифікація проблем інтегрування інтелектуального фактора у відтворювальний процес на базі інноваційно-інвестиційного підйому та віртуалізації ринкової взаємодії. *Перша група проблем* інтеграції капіталу в інноваційно-інвестиційній сфері пов'язана з формуванням і відтворенням рівноваги на ринку робочої сили.

Друга група проблем пов'язана з фінансовою сталістю вітчизняних підприємств і, як наслідок, - труднощами впровадження технічних і технологічних нововведень.

У межах *третьої групи проблем* знаходиться інноваційна бездіяльність і методи її мінімізації. Окремою ознакою та джерелом

ефективності будь-якого виробництва, його динамічного розвитку і конкурентоспроможності стає висока інноваційна активність. Серед причин низького сприйняття підприємствами України інноваційних процесів можна назвати недостаток інженерно-технічних і робочих кадрів високої кваліфікації, здатних сприймати і використовувати нововведення; протидія з боку працівників підприємства через боязнь не справитися з роботою, бути незатребуваним, небажання деяких керівників приймати нові зобов'язання, а також рішення, що пов'язані з додатковим ризиком та відповідальністю.

Четверта група проблем пов'язана обліком і контролем нематеріальних активів. Країни з розвинуеною економікою приділяють багато уваги проблемам введення до господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності та їх комерційному використанню. Ефективне використання інтелектуальної власності дає змогу підприємствам підвищувати свою конкурентоспроможність і за рахунок цього здобувати стратегічні переваги на ринку.

П'ята група проблем пов'язана з формуванням корпоративного мислення трудових ресурсів нового типу, створенням ситуацій, здатних зацікавувати персонал у досягненні цілей організації і новаторської діяльності, створенні умов працівникам у висуненні та реалізації нових ідей.

Таким чином, ефективні зміни у інноваційному розвитку можливі через створення сприятливих умов для формування, використання, розвитку та якісних змін інтелектуального потенціалу на рівнях: людина – підприємство – регіон – суспільство.

Світовий досвід інноваційної діяльності показує всю складність механізму здійснення інновацій, і в той же час переконливо доказує необхідність їх реалізації. Можливістю для більш ефективного використання інтелектуального потенціалу України має стати утворення взаємодіючих підприємств корпоративного типу. На думку деяких вчених, ефективне використання інтелектуального потенціалу вже у найближче десятиліття могло б забезпечити високе зростання економіки, входження нашої країни в групу європейських країн-лідерів за соціально економічним розвитком [4, с.71].

Войнаренко М.П. Кластерні моделі об'єднання підприємств у легкій промисловості / М.П. Войнаренко // Вісник Національного Хмельницького університету; Серія: Економічні науки; т.2. – 2007. – №4. – С.218-222;

2. Інноваційний розвиток та людський потенціал: оцінка та стимулювання : монографія/ Д.С. Козенков, В. Вашкелевич, К.М. Солошенко, Е.П. Якубова. – Дніпр.: Системні технології. – 2004. – 157 с. - ISBN 966-7316-99-8;

3. Кожевїна Н. Проблеми та негативні тенденції інноваційного розвитку економіки України / Н. Кожевїна, В. Яремій // Наука та інновації. – 2009. – №4. – С.87-88;

4. Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б.Данилишин, В.Куценко// Економіка України. – 2006. – №1. – С. 71-79.

МІЖРЕГІОНАЛЬНА КОНВЕРГЕНЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНУ ІНТЕГРОВАНІСТЬ

Необхідність дослідження функціональної та структурної асиметричності регіонального розвитку в світлі концепцій конвергенції обумовлена тим, що конвергенція виступає і як необхідна умова, і як результат міжрегіональної економічної інтеграції. При цьому, згідно з концепцією неокласичної теорії усунення бар'єрів (спричинене процесами інтеграції) активізує процеси руху капіталу, товарів, послуг і робочої сили, що реалізуватиметься у зближення рівнів економічного розвитку регіональних економік (міжрегіональну конвергенцію). На противагу концепції міжрегіональної конвергенції в моделі нової економічної географії аргументується протилежне бачення цієї проблеми – посилення економічної інтеграції неминуче призводить до поляризації регіонального розвитку у просторі в темпах і рівнях та, відповідно, до міжрегіональної дивергенції.

Економічна динаміка України 1996–2008 рр. підтверджує другу гіпотезу. Її притаманний обернений зв'язок між рівнем зростання ВВП та кількістю регіонів, які мають вище за середнє в Україні значення об'єму ВДВ в розрахунку на одну особу. Водночас спостерігаємо стійку тенденцію до зменшення кількості регіонів, у яких має місце збільшення частки регіону у ВВП України. Результатом цього стала ситуація, коли у 2007 р. п'ять регіонів України (Донецька, Дніпропетровська, Одеська, Харківська області та м. Київ) концентрували понад 50% ВВП всієї держави.

Аналіз обсягу ВДВ на одну особу протягом 1996–2008 років показує посилення розриву між найбільш і найменш розвинутими регіонами України (у 2008 р. розрив сягнув 7,16 разів). При цьому має місце сильно асиметричний розподіл регіонів: вищим за середньоукраїнський рівнем ВДВ на одну особу характеризуються лише 6 регіонів, а нижчим – 21. Таким чином, посилення міжрегіональної асиметрії супроводжується розширенням депресивних, відсталих і бідних територій.

Проведена з використанням індексу ентропії Тейла декомпозиція міжрегіональної асиметрії на міжмакрорегіональну та внутрішньомакрорегіональну дозволяє стверджувати, що протягом досліджуваного періоду значно зросла міжмакрорегіональна диференціація економічного розвитку регіонів (у 2008 році ця компонента склала 73% загальної асиметрії регіонального розвитку за 44% у 1996 році). При цьому внутрішньомакрорегіональна асиметрія економічного розвитку починаючи з 2002 року мала тенденцію до скорочення, хоча й незначними темпами, а це

свідчить про посилення соціально-економічного співробітництва та процесів міжрегіональної інтеграції всередині виділених макрорегіонів, а отже, про формування певних внутрішньомакрорегіональних ринків.

Проведені розрахунки σ -конвергенції та β -конвергенції регіонального розвитку в Україні дозволяють сформулювати наступні висновки:

✓ результати дослідження свідчать про існування σ -дивергенції показників ВДВ і доходів населення регіонів України в розрахунку на одну особу. Дивергенцію регіонального розвитку можна класифікувати як слабку, однак прогресуючу. Аналіз σ -конвергенції дозволив виділити два періоди економічної дивергенції українських регіонів: період сильної дивергенції (1996–2000 рр.) та період слабкої дивергенції із наявністю тенденції зниження темпів зростання дивергенції внутрішньодержавного економічного простору (2001–2008 рр.);

✓ оцінка моделі абсолютної β -конвергенції не дає статистично значущої оцінки коефіцієнта конвергенції, хоча й не заперечує її наявність. Отже, ми не можемо підтвердити існування ні абсолютної конвергенції, ні абсолютної дивергенції розвитку регіонів України.

✓ результати оцінки мінімально умовної моделі β -конвергенції доводять, що середні темпи розвитку українських регіонів позитивно кластеризовані (регіони, які характеризуються високими темпами розвитку, переважно знаходяться в оточенні таких самих сусідів, і навпаки). Отже, траєкторії розвитку регіонів суттєво різняться залежно від того, у який просторовий кластер потрапляють ці регіони. Крім того, за інших рівних умов, регіони з низькими початковими значеннями ВДВ на одну особу демонстрували вищі середні темпи розвитку протягом 2001–2008 рр. Середньостатистичному українському регіону для подолання половини відстані, яка відділяє його економіку від стійкого стану рівноваги, потрібно 32,2–32,8 року, що відповідає швидкості конвергенції близько 2,11–2,14% щорічно;

✓ аналіз впливу державної фінансової допомоги на темпи росту ВДВ регіону (гіпотеза β -конвергенції) показав, що регіони, які отримали більші трансферти з державного бюджету, продемонстрували нижчі темпи росту. Позитивний вплив на регіональний розвиток мали лише державні інвестиції в основний капітал, а їх вкрай низька ефективність обумовлена дуже малими обсягами. Зазначене доводить необхідність переходу від державної регіональної політики «допомоги» до політики «сприяння», оскільки ефективна державна регіональна політика, спрямована на інвестиційну підтримку регіонів (а не фінансова допомога регіонам), спроможна не лише скоротити масштаби міжрегіональної диференціації рівнів соціально-економічного розвитку, а й забезпечити підвищення темпів розвитку національної економіки.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІНОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Історичний досвід розвитку будь-якої країни показує, що зростання економічного потенціалу державо нерозривно пов'язане із збільшенням обсягів та якості наукових та науково-технічних робіт [1].

В свою чергу, збільшення обсягів цих робіт сприяє зростанню інновацій, що впроваджуються у виробництво. Інновації дозволяють створювати більш продуктивне обладнання та більш досконалі технології. При цьому вироблена продукція стає більш конкурентоспроможною на зовнішньому ринку, більш прибутковою для підприємства-виробника, більш привабливою для інвесторів [2]. Це справедливо як для високорозвинених країн, так і для країн, що розвиваються, до яких можна віднести і Україну.

Як свідчать статистичні дані [3], незважаючи на відомі складності в економіці України, є ріст обсягів наукових та науково-технічних робіт. Чим же пояснити, здавалось, такий парадокс?

Метою даного дослідження є проведення аналізу наявних статистичних даних [3], що до реального стану наукових та науково-технічних робіт в Україні, та надання приблизного прогнозу на найближчі роки в цій області.

Представляє інтерес динаміка цього процесу. Аналіз характеру графічної залежності обсягів та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій та підприємств за видами робіт, показує, що процес збільшення обсягів робіт може бути описаний диференціальним рівнянням:

$$dQ = kQdT, \quad (1)$$

де Q — загальний обсяг вказаних вище робіт в фактичних цінах, млн. грн.; T — час, у роках; K — коефіцієнт пропорціональності, що має розмірність грн./р., C — константа інтегрування, яку знайдемо з умови: при $T = 0$; $Q = Q_0$.

В цілому, в результаті аналізу, встановлено, що обсяги наукових та науково-технічних робіт в Україні починаючи з 1995 року мають сталу тенденцію зростання. Це зростання носить експоненціальний характер. Встановлена аналітична залежність, що описує залежність загального обсягу наукових та науково-дослідницьких робіт від часу, а також залежність по видам робіт: фундаментальних, прикладних, науково-технічних розробок та послуг. Виведена аналітична залежність дозволила зробити прогноз розвитку процесу збільшення обсягів робіт на період з 2007 по 2015 рр.

Встановлені також середні величини (у %) розподілу обсягів за видами робіт, які можуть бути використані планувальними органами при визначенні обсягів фінансування: для науково-технічних розробок — 54%, для фундаментальних і прикладних розробок — 17%, для науково-технічних послуг — 12%.

1. Васильев Л.С. Всеобщая история. В 6-ти томах. — М.: Высшая школ, 2007.
2. Ясин Е., Снеговая М. Роль инноваций в развитии мировой экономики. Вопросы экономики. — 2009. — № 9.
3. Статистичний щорічник України за 2007 рік.
4. Суміна О.М., Ткачук Ю.Я. Методичний підхід до прогнозування інвестиційно-інноваційного циклу технічних систем. Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 4. — Т. 2. ВТД «Університетська книга», 2009. С. 35–42.
5. Суміна О.М., Ткачук Ю.Я. Прогнозирование периодов наиболее эффективного инвестирования в инновационном цикле техническим систем. Збірник тех доповідей третьої міжнародної науково-практичної конференції «Маркетинг інновацій і інновацій у маркетингу» 1–3 жовтня 2009 р. — Суми: ТОВ «Мрія-1», 2009.

Сюй Сяочжи, Школа В.Ю.

г. Цзинань, Китай; Сумський державний університет

СТРАТЕГИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СЕКТОРА В КИТАЕ

На сегодняшний день необходимость широкомасштабного внедрения инновационных подходов к решению вопросов энергообеспечения и повышения энергоэффективности в Китае не вызывает сомнения. Возрастающие с каждым годом потребности в энергоресурсах (в среднем на 10%) обостряют существующие экономические и экологические проблемы в стране. Так, рост потребления электроэнергии, в основном тяжелой промышленностью, и объемов её выработки, ставит в зависимость энергетический рынок страны от мировых импортёров энергоресурсов в связи с дефицитом собственных сырьевой базы для обеспечения потребностей данной отрасли экономики, а также приводит к увеличению объёмов выбросов в окружающую среду (преимущественно, углекислого газа).

Учитывая двойственный характер проблемы развития энергетического сектора Китая (противоречие наращивания энергетических мощностей и обеспечение экологической безопасности), одним их приоритетных направлений реформирования энергетического комплекса в стане является освоение экологически чистых и возобновляемых видов энергии, а также

экологически чистых технологий выработки энергии. В рамках данного подхода на сегодняшний день уже успешно реализованы такие проекты:

- создание автономных солнечных электростанций в северо-западных провинциях Китая, обеспечивающих электроэнергией до 400 тыс. сельских семей;

- строительство ветровых энергоустановок, соответствующих высочайшим международным стандартам, общая мощность которых составляет около 5 гВт;

- строительство в провинции Цзянсу электростанции, работающей на биомассе;

- модернизация гидроэлектростанций в провинции Чжэцзян, на реке Янцзы, которая является крупнейшим в мире предприятием по производству гидроэлектроэнергии мощностью 22,5 гВт, а также электростанции на острове Пингтан.

Следует отметить, что развитие внутреннего рынка альтернативных источников энергии способствовало созданию мощной обеспечивающей инфраструктуры, отвечающей современным требованиям; появлению новых предприятий энергетического сектора, действующих в качестве подрядчиков; а также позволило китайским компаниям-производителям обеспечить соответствие своей продукции высоким стандартам, выйти на мировой рынок и занять ведущие позиции (в частности, на глобальном рынке фотоэлектрических систем, ветровых турбин, приборов для мониторинга и диагностики состояния оборудования и т.п.).

Принимая во внимание огромный потенциал гидроэлектроэнергии, солнечной энергии, энергии ветра и биоэнергии, которым обладает страна, автором предложены такие мероприятия, внедрение которых позволит повысить энергетическую безопасность страны в рамках концепции устойчивого развития:

- увеличить масштабы использования возобновляемых источников энергии (в частности, увеличить мощность ветровых электростанций до 30 гВт);

- привлечь большое число инвесторов к финансированию проектов в этой области деятельности;

- модернизировать существующие электростанции, работающие на традиционных источниках топлива, на основе современных технологий улавливания углекислого газа;

- создать систему государственной поддержки и стимулирования развития отрасли, основанную на принципе установления высоких цен на возобновляемые виды энергии, что позволит повысить рентабельность ветровой энергии, учитывая высокую стоимость ветряных турбин и ограниченные возможности, обусловленные сезонными факторами; привлечь

инвесторов; стимулировать операторов, эксплуатирующих ветровые электростанции в течение 20-летнего срока службы этих объектов;

– способствовать становлению и распространению системы государственного экологического маркетинга и менеджмента путём распространения через средства массовой информации теории о рациональных моделях экологического поведения в отрасли энергетики, а также на уровне государственной идеологии и в официальных решениях правительства, провозглашаемой в Китае. Активная политика государства в вопросах экологизации в сфере энергетики может стать движущим фактором для развития новых энергетических технологий и разработки альтернативных источников энергии.

Таким образом, реализация изложенных мероприятий позволит защитить окружающую среду от влияния опасных выбросов, обеспечить рациональное использование природных ресурсов, сохранить информационные ценности естественных систем и естественный потенциал для будущих поколений, повысить уровень экологической безопасности страны, предотвратить ухудшение условий жизни и деятельности населения, повысить уровень энергетической независимости Китая.

Телетов О.С., Провозін М.В.
Сумський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

В сучасних умовах розвитку економіки країн Східної Європи важливим є вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем на рівні окремих регіонів. На сьогодні з'явилася можливість започаткувати правові основи організації і управління економікою та соціальною сферою регіонів а також обласних міст та крупних промислових центрів, що дає змогу вирішити окремі питання під контролем служб місцевого самоврядування. Для цього на місцевому та регіональному рівнях необхідно використовувати маркетингову концепцію.

Друга половина ХХ-го століття характеризувалася різким зростанням населення міст, інтенсивним будівництвом і необхідністю постійного розширення та вдосконалення сфер їх господарювання. Але, оскільки умови планової економіки вимагали постійного погодження напрямків витрат грошей місцевого бюджету на соціально-економічну діяльність, житлове будівництво, створення місцевої інфраструктури, зовнішній вигляд і умови

життя в містах були різними. Вони залежали від регіону, статусу міста, особистих якостей того чи іншого місцевого керівника. Нажаль і за часів ринкової економіки мало що змінилося.

Так, кілька років тому при розробці стратегічного плану розвитку м. Сум було проведено попереднє опитування керівників підприємств і впливових осіб міста, ідеї яких, завдяки використанню SWOT-аналізу були оформлені у вигляді трьох основних стратегічних напрямків/критичних питань: 1) розвиток комунальної інфраструктури; 2) залучення інвестицій та будівництво житла; 3) розвиток малого і середнього підприємництва. Цим стратегіям була надана пріоритетність на найближчі 20 років і в рамках кожного напрямку були розроблені комплекси короточасних заходів щодо їх виконання.

Однак на практиці ситуація із соціально-економічним розвитком міста мало в чому змінилася і на це є низка причин. По-перше, слабкий взаємозв'язок окремих напрямків діяльності в межах регіону та заходів у рамках кожного; по-друге – хаотична діяльність мерії в питаннях створення інфраструктури обласного центру, розташування об'єктів малої архітектури, охорони навколишнього середовища міста і прилеглих до нього територій; по-третє – низький рівень поінформованості владних структур про реальний стан справ (тобто відсутність досліджень, на основі яких можновладці могли б формувати оперативні та вдосконалювати стратегічні плани). Тому для кращої організації міського господарства конче необхідний загальний моніторинг середовища регіону та прийняття виваженіших управлінських рішень в інтересах усієї громади – проведення маркетингових досліджень та за їх результатами здійснення відповідних заходів комплексу маркетингу на регіональному та місцевому рівнях.

Дані заходи мають сформувати інформаційну базу про історичні та сучасні тенденції розвитку міста й регіону в цілому, яка повинна стати джерелом для розроблення стратегічного плану розвитку міста, наприклад, які напрями господарства мають найбільш динамічно розвиватися і матимуть ринок споживачів. Бажаними основними сферами регіонального розвитку виступають: *будівництво* – перебудова інфраструктури комунального забезпечення та дорожнього покриття; *пасажирський транспорт* (який на сьогодні не тільки не вирішує проблеми оперативної доставки пасажирів до міст призначення, а й став об'єктом непомірного збагачення для власників мікроавтобусів); *екологічний напрямок*, пов'язаний із вивезенням та обробкою сміття, застосуванням альтернативних джерел енергії, розвитком екосистеми міста – приведення зон відпочинку (в тому числі річища Псла, пляжів та прилеглих територій) в належний доперебудовчий стан для комфортного відпочинку, туристичних подорожей; належне *використання спортивних об'єктів* та ін.

Обрані стратегічні плани слід розробляти конкретніше, узгоджувати з ними оперативні плани, метою яких є формування матеріальної бази і відповідних ресурсів (сировинних, інформаційних, трудових та ін.). Останні пов'язані із формуванням джерел інвестицій, створенням нових робочих місць, відродженням реорганізацією чи будівництвом нових підприємств. Для виконання оперативних планів слід розробити комплекс короточасних заходів, пов'язаних із розробкою проектної документації, робочих графіків, замовленням проектів будівництва, формуванням робочих груп та їх навчанням, проведенням роз'яснювальних робіт та ін. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно проводити періодичні маркетингові дослідження, порівнювати одержану інформацію із прогнозованою, виявляти причини відхилень, усувати негативні наслідки та максимально використовувати сприятливі.

Впровадження запропонованого підходу дасть змогу змінити на краще соціально-економічну, демографічну та екологічну ситуацію в місті та прилеглих до нього територіях: виявить пріоритетні напрямки розвитку господарства, підвищить комфорт проживання, туристичну привабливість міста, певною мірою обмежить бажання його мешканців від'їжджати на заробітки, реанімує окремі притаманні раніше Сумщині види спорту, підвищить народжуваність тощо.

Терехов Є.М.

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Цивілізаційний розвиток приводить до неминучих інтеграційних процесів між державами. Найбільш універсальним проявом цих процесів стала глобалізація, що набула особливого поширення в останню чверть минулого століття. Тому Україна постає перед необхідністю вироблення оптимальної моделі участі в цьому процесі, аби не опинитись на узбіччі глобалізаційної реальності сучасного світу. А отже, сучасна економіка України має розглядатися як невід'ємна частка світової економічної системи.

Взаємозв'язок економіки і політики глибоко проаналізовано у відомій роботі К. Поппера «Відкрите суспільство і його вороги». Відповідно до позиції К. Поппера, політична влада має фундаментальний характер, вона може контролювати економіку [1].

Україні ж з радянських часів існує викривлене розуміння

взаємозв'язку між політикою та економікою, яке ґрунтується на канонічній концепції матеріалістичного розуміння економіко-політичних процесів, що була сформульована ще в XIX столітті К. Марксом і яка стала з тих пір наріжним каменем марксистської філософії й політичної економії.

Відповідно до цієї концепції, політика - це всього лише надбудова над економікою, яка детермінована функціонуванням і розвитком економіки, яка є базисом суспільства. Хоча К. Маркс припускав можливість взаємодії базису і надбудови, впливу надбудови на базис, все-таки головним у його концепції була теза про те, що економіка визначає політику. Тобто, взаємозв'язок економіки і політики в теорії Маркса носить причинно-наслідковий характер: економічні явища виступають причиною, а політичні - слідством.

Слідуючи позиції К. Поппера завдяки застосуванню політичних інструментів: законів, фіскальної, фінансової політики і т.ін. можна стимулювати виробництво і торгівлю, впливати майже на всі аспекти економічної діяльності. Інакше кажучи, політична влада служить основою економічного захисту національних інтересів.

Нажаль таке розуміння політики в Україні ще не склалося, що багато в чому визначає відірваність зовнішньополітичного курсу від економічних потреб держави і суспільства.

Слід зазначити, що у зовнішній політиці Україна керується рядом пріоритетів, це насамперед європейська та євроатлантична інтеграція [2].

За логікою реалізації Закону «Про основи національної безпеки України» формулюються основні функції зовнішньої політики, які полягають у:

- створенні умов для нормального функціонування національної економіки;
- сприянні науково-технічному прогресу в Україні;
- розвитку національної культури і освіти в державі;
- участі у розв'язанні глобальних проблем сучасності;
- контактах з українською діаспорою;
- інформаційній діяльності тощо [3].

Важливим пріоритетом для забезпечення інтересів України є економічна експансія як на традиційних, так і нових ринках для українських товарів та послуг на Близькому Сході, в Латинській Америці, Азії та Африці.

Зовнішньополітичний курс України необхідно максимально адаптувати до нового багатополярного світу, а отже, відмовитися від застарілого уявлення про єдиний центр сили, на який слід було б орієнтуватися. В умовах зміщення міжнародних відносин від однополярного до багатополярного формату нового наповнення набуває концепція багатовекторності [4].

З політичної точки зору багатовекторність характерна для зовнішньої політики перш за все тих держав, які виступають як своєрідні центри сили в

системі міжнародних відносин, проте й для України, з її особливим геополітичним статусом, вона набуває вирішального значення і, разом із цим, така зовнішня модель пов'язана із внутрішньою ситуацією в країні.

З метою реалізації визначених зовнішньополітичних завдань, Україні необхідно забезпечити залучення капіталу усіх зацікавлених сторін до реалізації енергетичних проєктів України. Сьогодні у світі нагромаджено значний обсяг інструментів і важелів економічного впливу, які регулюють діяльність іноземного капіталу. Необхідно сформуванати національну модель інвестиційного законодавства, наприклад Кодекс іноземних інвестицій, який існує в багатьох країнах [5].

Отже, пріоритети української зовнішньої політики сьогодні можна визначити таким чином: з Європою — інтеграція, з Росією — співпраця.

1. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 2. — М., Политиздат, 1992. — 362 с.
2. Постанова Верховної ради України Про Рекомендації парламентських слухань «Зовнішня політика України як інструмент забезпечення національних інтересів держави: здобутки, реалії та перспективи» // *Голос України* №64 від 06.04.2004.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» // *Відомості Верховної Ради України*. — 2003. — № 39.
4. Анатолій Зленко Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу [Електронний ресурс] / *Дзеркало тижня*. — 20-26 лютого 2010. — № 6 (786). — Режим доступа : <http://www.dt.ua/1000/1600/68569>
5. Ганна Герман Зовнішня політика України: перспективи створення нових моделей відносин з партнерами [Електронний ресурс] / *Українська правда*. — 02 лютого 2007. — Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/articles/2007/02/2/3205433>

Трофимчук В.О.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ З ПОЗИЦІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Інноваційну діяльність слід розуміти як інтерактивний процес: вона вимагає у якості необхідної умови тісну взаємодію між корпораціями й інституціональним середовищем, а також гнучкі структури і механізми прийняття рішень на національному рівні й координацію науково-інноваційного процесу на транснаціональному рівні. Ключовими є інновації, що перетворилися в основний фактор підвищення конкурентноздатності у світі.

Формування нового інноваційного простору дає змогу скористатися потенційно новими технологічними, ринковими, диверсифікаційними можливостями, створити новий — кооперативний синергетичний ефект.

Подібна практика позначається не тільки на організації виробництва в межах компаній, але і на положенні територій, регіонів, держав.

Основні факторів, що обумовлюють інвестиційну привабливість, можна умовно поділити на загальнодержавні, галузеві / територіальні, індивідуальні.

Система державного регулювання інвестиційної діяльності має досить складну структуру. Вона охоплює не тільки заходи регулювання конкретних процесів, а й інструменти, тобто засоби регулювання, що використовуються окремими напрямками (складовими) економічної політики.

Практика підприємницької діяльності в будь-якій її формі (а екологічного підприємництва через його специфіку в першу чергу), включає інноваційний процес, оновлення виробничих фондів або вироблюваної продукції на основі впровадження досягнень науки, техніки, технології на базі створеної і/або придбаної інтелектуальної власності. Це закономірний, об'єктивний процес вдосконалення суспільного виробництва.

До індивідуальних чинників відносять – показники, що впливають на прийняття рішення щодо вибору того або іншого інвестиційного проекту, що оснований на оцінці його ефективності. показники можуть бути визначені за дисконтними та статистичними методами розрахунку.

Відзначимо, що основний принцип сучасної оцінки стану навколишнього природного середовища полягає у визначення безпечних рівнів впливу різних техногенних факторів і порівняння їх з фактично існуючими рівнями. Нормативи визначаються розрахунковим та експериментальним шляхом. Втім, на сьогодні не існує єдиної універсальної системи нормативних показників, що була б придатною для всіх регіонів світу. Це пояснюється тим, що одні й ті ж антропогенні навантаження призводять до різних наслідків у різних екосистемах та сферах природокористування.

Аналіз накопиченого досвіду в області екологічного нормування (перш за все у розвинутих країнах – США, Голландії, Японії, Німеччині, у певній мірі і в Росії) свідчить, що системи нормативів, що використовуються можна поділити на дві групи:

- екологічні нормативи якості екосистеми, які за своїм призначенням повинні вказувати на „дозволену” межу змін параметрів її стану, за якою стають реальними ризики порушення структури екосистеми, функцій, що вона виконує по реалізації господарських цілей та, відповідно, виникнення різних видів збитків у реципієнтів;

- нормативи сили антропогенного впливу на навколишнє середовище, які визначають допустимий рівень разового навантаження на екосистему з боку природокористувача, який не призведе до втрати її сталості.

Для досягнення кінцевої мети природоохоронного нормування

першочергове значення має розробка інтегральних показників впливу на навколишнє середовище і природні комплекси. Виходячи зі специфіки конкретних екосистем, слід розробляти територіально-галузеві регламенти обсягів токсично-забрудненої речовини у розрахунку на одиницю використаної у виробництві сировини, на тонну кінцевої продукції та ін.

Узагальнюючи виділимо критерії оцінки інноваційних проєктів з позицій забезпечення екологічної безпеки та сприяння сталому розвитку:

1. Відповідність мети, функціонального призначення та галузевої спрямованості діяльності технологічного парку пріоритетним напрямом розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності

2. Інноваційність та науково-технічний рівень технологій та продукції, які передбачається запровадити технологічним парком. Висновки надають - структурні підрозділи

3. Соціально-економічні наслідки діяльності технологічного парку для економіки держави та регіону розташування технологічного парку. Висновки надають - структурні підрозділи

4. Наявність ринків збуту продукції, ринків сировини, витратних матеріалів, інших ресурсів для виробництва продукції. Висновки надають - структурні підрозділи

5. Рівень забезпеченості учасників технологічного парку кваліфікованими кадрами, спеціалістами у сфері інноваційної діяльності

6. Рівень та перспективи розвитку наукової та виробничої інфраструктури учасників технологічного парку

7. Ефективність використання засновниками та учасниками технологічного парку пільгових режимів діяльності.

Троян М.Ю.

Сумський державний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА-СПОЖИВАЧА

Ефективне просування на ринку промислових товарів має визначатися на основі знань щодо вибору стратегій ухвалення рішення підприємства-споживача про покупку товару. Фактором, що визначає тип поведінки при ухваленні рішення про купівлю (шаблонне звичне, проблемно-обмежене чи розширене), а відтак і компенсаторність стратегії вибору є рівень залучення.

Існують різні визначення поняття залучення, які змінювались разом з розвитком наукової думки. Спочатку цей термін застосовувався для

пояснення сприйманості людиною комунікацій, пізніше за основу почали брати відоме визначення Ротшильда М.Л., яке було уточнено Зайчовськи Дж.Л., і останнім часом використовується багатьма вченими. Отже, залучення - це персональна сприймана актуальність об'єкта, що базується на його вроджених потребах, цілях та інтересах

Автором систематизовано основні підходи до визначення поняття залучення, що дало змогу існуючі підходи до класифікації типів залучення синтезувати в загальну класифікацію типів за ознаками: джерело залучення, об'єкт залучення, інтенсивність, стійкість та база інформаційних процесів. Класифікацію доповнено за ознаками залучення маркетинговими стимулами – залученням товарною, ціною та збутовою політиками.

Дослідниками в минулому сторіччі було запропоновано виділяти три категорії факторів, що впливають на рівень залучення: персональні – притаманні інтереси, потреби та цінності, що мотивують суб'єкт залучення стосовно об'єкта; фізичні – характеристики об'єкта залучення; ситуаційні – будь-що, що тимчасово надає актуальності чи важливості стосовно об'єкта. Пізніше ці групи факторів перейшли в основні фактори формування залучення: пов'язані з характеристиками суб'єкта залучення, характеристиками стимулів та характеристиками купівельної ситуації. Один або більше з цих факторів впливають на рівень залучення у продукт, у купівельну ситуацію чи залучення рекламою. Дехто деталізує складові цих трьох факторів формування споживчого рівня залучення чи шляхи реакції споживачів на рекламу, продукт чи ситуацію покупки.

Категорія залучення має численні типи, спроби класифікувати які робили деякі зарубіжні вчені. В літературі пропонуються різні модифікації категорії залучення, що визначають його типи. Американські дослідники Andrews J. C., Durvasula S. та Akhter S. розробили власну класифікацію підходів до визначення та типології категорії залучення. Вони також запропонували схему для концептуалізації та оцінки категорії залучення, де причинами виникнення залучення є особисті потреби суб'єкта залучення, ситуаційні фактори та фактори процесу купівлі. Залучення за цією схемою спрямоване на пошукову діяльність, оброблення інформації та переконання. На рівень залучення впливають як внутрішній стан суб'єкта залучення, так і зовнішні фактори формування залучення. Відповідно до схеми, залучення має три визначені властивості: інтенсивність, спрямування та стійкість.

Інтенсивність – визначений ступінь готовності залучення, за якого споживач готовий до обробки інформації або прямування до цілей, пов'язаних з купівельною поведінкою. Інтенсивність посиляється на рівень готовності та не актуалізує процес чи поведінку що залишаються наслідками залучення.. Спрямування залучення посиляється на об'єкт рівня інтенсивності залучення. Це означає що спрямування посиляється на стимули

(наприклад продукт, реклама) по відношенню до яких готовність є каналом. Умови причин (джерел) залучення (купівельний випадок, персональна релевантність, ризик тощо) є першою допомогою для детермінації спрямування залучення споживача або вибору фокусу залучення. Стійкість залучення посиляється на тривалість інтенсивності залучення. Для різних категорій залучення, без сумніву будуть різні рівні стійкості.

Виходячи з порядку формування результуючого рівня залучення, автором удосконалено систематизацію факторів його формування.

Структура формування рівня залучення складається з таких елементів: джерело формування залучення, яке включає всі початкові фактори його формування; стимули формування – фактори впливу на зміну рівня залучення, спрямовані на тимчасове надання актуальності чи важливості об'єкту залучення; зовнішні фактори формування залучення, фактори середовища, або так звані периферійні фактори, що не є початковими зовнішніми факторами, але опосередковано впливають на рівень залучення; фокус формування залучення – це цільовий об'єкт залучення, який детермінується спрямуванням залучення на підставі джерел залучення; властивості залучення; процес формування залучення, який проходить по етапах процесу ухвалення рішення про купівлю та представляє собою набір складових залучення (когнітивне, афективне та конативне залучення), що відповідають етапам ієрархії комунікаційних ефектів.

Згадана наукова систематизація факторів формування рівня залучення підприємства-споживача, відрізняється від існуючих доповненням факторами маркетингового стимулювання та визначеним взаємовпливом кожної групи факторів. Структура формування залучення дозволяє визначити ймовірний рівень залучення залежно від впливу на нього кожного з елементів його формування на основі упорядкування подій з формування рівня залучення у вигляді деревоподібного графа.

Тур О.М.
Сумський державний університет

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ⁴

Вирішення соціальних, екологічних та економічних проблем, що склалися в національному господарстві за останні десятиріччя можливе за

---

⁴ Матеріал підготовлений і публікується у рамках українсько-російського наукового проекту № Ф28.5/006 «Формування економічного механізму вирішення міжнародних екологічних конфліктів» за фінансової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень України.

рахунок цілеспрямованої реалізації цілей та завдань національного розвитку держави. Але нездатність влади комплексно розглядати екологічні, економічні та соціальні чинники розвитку національної економіки України та ігнорування екологічних аспектів розвитку призводить до поглиблення не тільки економічних, а й соціальних проблем.

У такому контексті важливим фактором становлення конкурентоспроможної національної економіки є формування та реалізація стратегії еколого-орієнтованого розвитку, що скерована на вирішення проблем екологічного, соціального та економічного характеру в їх природному взаємозв'язку.

Слід зазначити важливу деталь: при розробці стратегії, формується місія розвитку національної економіки, через яку задається мотивація та характер поведінки людини по відношенню до соціо-економічної підсистеми, що скерована на зміну її поточних параметрів або на підтримання існуючого порядку. Зміна параметрів соціо-економічної підсистеми не повинна спричиняти радикальних змін в параметрах екологічної підсистеми [2].

Виходячи з такої трактовки на наш погляд стратегія еколого-орієнтованого розвитку національної економіки може бути трьох видів:

1) **біфуркаційна** (лат. *bis* – двічі, *furca* – вила) – це стратегія, в якій передбачається застосування таких механізмів та методів впливу, що при зміні соціо-економічних параметрів функціонування та розвитку соціо-еколого-економічної системи забезпечується становлення в ній нового порядку.

Отже, біфуркаційна стратегія передбачає повну перебудову соціо-економічної підсистеми, при цьому повинен встановитися такий механізм функціонування та розвитку соціо-економічної підсистеми, що забезпечує збереження всіх параметрів екологічної підсистеми [1]. Іншими словами, формування нового порядку функціонування та розвитку соціо-економічної підсистеми покликане вирішити основні протиріччя (конфлікти) у відносинах між людиною та навколишнім природним середовищем;

2) **адаптаційна** (лат. *adaptatio*, від *adapto* – пристосовую) – це стратегія, в якій передбачається застосування таких механізмів та методів впливу, що при зміні соціо-економічних параметрів функціонування та розвитку соціо-еколого-економічної системи забезпечується збереження в ній існуючого порядку.

Адаптаційна стратегія передбачає застосування соціо-економічною підсистемою по відношенню до екологічної підсистеми адаптаційного механізму відбору оптимальних параметрів розвитку [1]. Іншими словами, негативний вплив, що чинить соціо-економічна підсистема, при реалізації своїх функцій, на екологічну підсистему, компенсується застосуванням механізмів та інструментів, що дозволяють коригувати певні параметри

соціо-економічної підсистеми так, що в майбутньому при реалізації своїх функцій, негативний вплив на екологічну підсистему не відбувається;

3) **стабілізаційна** (від лат. *stabilis* – незмінний) - це стратегія за якої формуються механізми збереження всіх існуючих параметрів функціонування та розвитку соціо-еколого-економічної системи на дію зовнішніх та внутрішніх чинників.

Потреба у формуванні та реалізації стабілізаційної стратегії з'являється за умови відсутності протиріч (конфліктів) між соціо-економічною та екологічною підсистемами. При формуванні та реалізації даної стратегії формується комплекс методів та інструментів для консервації існуючих параметрів розвитку соціо-еколого-економічної системи.

Отже, застосування певної стратегії за тих чи інших умов обумовлено наступними чинниками:

- законами, обмеженнями, принципами, інструментами та механізмами, які використовуються при реалізації стратегії еколого-орієнтованого розвитку національної економіки;

- існуючим станом соціо-еколого-економічної системи;
- місією, що реалізується в рамках стратегії;
- кількості та якості змін в соціо-еколого-економічній системі.

Отже, в економічній науці серед існуючих моделей економічного розвитку пріоритет слід надавати моделі стійкого розвитку. Практична реалізація такої моделі розвитку національної економіки дасть можливість зберегти навколишнє природне середовище, як основу для економічної та інших видів діяльності людини. Одним із основних інструментів реалізації такої моделі економічного розвитку є стратегія еколого-орієнтованого розвитку національної економіки.

1. Мельник Л. Г. *Фундаментальные основы развития* / Л. Г. Мельник – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2003. – 288 с.

2. Корнійчук Л. *Сталий розвиток і глобальна місія України* / Л. Корнійчук, В. Шевчук // *Економіка України*. – 2009. – № 5. – С. 4-14.

Филиппков Ю.С.

Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова

ВЛИЯНИЕ МАРКЕТИНГА НА ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ

Маркетинг предполагает направленную деятельность по выявлению оптимальных путей взаимодействия между поставщиками (продукции, услуг) и покупателями.

Применение маркетинга в управлении таким инновационным институтом как научно-производственная корпорация является эффективным инструментом обеспечения конкурентоспособности и повышения качества деятельности НПК в рыночной среде и привлечения инвестиций в науку.

Проблема привлечения инвестиций в науку является одной из основных в Украине, т.к. при недостаточных вложениях снижается научно-технический потенциал страны в целом и экономика не в состоянии конкурировать с ведущими экономиками мира [1].

В связи с этим, в предыдущих работах было предложено создание объединения «научно-производственная корпорация» (НПК), стратегическим основателем которого является высшее учебное заведение и в состав основателей которого входят производственные предприятия, кредитно-финансовые учреждения, венчурные компании и др. Задачей НПК является выполнение научных исследований и реализация инновационных проектов. Одним из видов инвестирования в данные исследования и разработки будет являться финансирование за счет заказчика, т.е. фирмы или компании, которая нуждается в инновациях.

В современных условиях украинские бизнес-структуры не в состоянии включать в себестоимость продукции, работ и услуг затраты на НИОКР, внедрение современных разработок и технологий. Поэтому данным компаниям будет выгоднее заключить договор с НПК на разработку нововведений. Тем самым НПК, являясь симбиозом ВУЗа, НИИ и производственного предприятия, привлекает инвестиции в науку [1].

Маркетинговый блок играет главенствующую роль в системе управления НПК, т.к. он может определять деятельность ее различных подразделений: от этапа первоначального выявления приоритетных групп обслуживания и потребностей фирм-клиентов до контроля степени их удовлетворения. Маркетинговые исследования рынка инноваций начинают (поиск, изучение, сегментация, диагностика с учетом ресурсной базы) и завершают (анализ, оценка результатов) определенный цикл деятельности НПК.

Маркетинговые исследования для НПК играют важную роль как минимум в двух направлениях: во-первых, они необходимы для фирм клиентов которые обращаются в НПК (как оказание услуги), во-вторых, они необходимы непосредственно для самой НПК для привлечения инвестиций в инновационные проекты со стороны фирм-клиентов. Т.е. данные исследования должны быть направлены в первую очередь на изучение спроса на инновационную продукцию.

Определяющую роль в маркетинговых исследованиях играет анализ среды, в которой находится НПК. К ведущему методу анализа любой из сред организации относится так называемый SWOT-анализ. Кроме того

центральное место в проводимых НПК маркетинговых исследованиях отводится потребителям. Также исследуются потенциальные поставщики и возможные конкуренты. Данные виды анализа позволят увидеть сильные и слабые стороны как НПК, так и ее конкурентов, а также найти возможные точки соприкосновения и партнерского сотрудничества [2].

В дальнейшем, реальна подготовка маркетинговой программы противодействия, включая углубление проводимых исследований, расширение предоставляемых научных услуг, создание филиалов, повышение качественных параметров работы, снижение цен на нововведения при условии их массового производства и на дополнительные (сервисные) формы обслуживания за счет рационального использования ресурсов; а так же создание эксклюзивных инновационных продуктов для конкретных фирм-клиентов, не забывая о том, что НПК может братья как за небольшие так и за очень крупные инновационные проекты.

Что касается анализа рынка рабочей силы для НПК с точки зрения привлечения персонала, то можно сказать, что здесь достаточно узкий сегмент, т.к. его будут представлять в основном ученые университета и студенты (которые смогут принимать участие в практической реализации своих исследований). Целесообразно регулярно накапливать демографические данные участников целевого рынка. Именно здесь наиболее зримо происходит взаимопроникновение внешней и внутренней среды.

Таким образом, в маркетинговых исследованиях применительно к НПК заметное место занимает изучение конъюнктуры рынка научных исследований и инновационных разработок. Анализируется ценообразование и сбыт, замеряется рыночный потенциал и вычисляется рыночная доля НПК. Что необходимо для обеспечения конкурентоспособности и повышения качества деятельности НПК в рыночной среде.

1. Мак В.Т., Філіпков Ю.С. Науково виробнича корпорація – новий напрямок ефективного залучення інвестицій в науку. // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. №235. – Т4. – Дніпропетровськ, 2008. – с.1005-1012.

2. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика. – М.: Финпресс, 1998. – 414 с.

КЛАСТЕРНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ КАК ОСНОВА СТРАТЕГИИ СОТРУДНИЧЕСТВА ПРИГРАНИЧНЫХ РЕГИОНОВ

Глобализация мировой экономики и обострение международной конкуренции, ускорение процесса обновления технологий, а также их проникновения через границы отраслей, регионов и государств требуют разработки и внедрения нетрадиционных методов повышения эффективности. В конце XX и начале XXI веков межорганизационные отношения стали обретать новое качество, что вызвало необходимость развития подходов к стратегическому управлению, прежде всего на уровне регионов. Устойчивые и долгосрочные объединения с двумя и более участниками перестали являться эффективным управленческим решением проблем, так как конкурентоспособность отраслей во внутринациональной и международной экономике зависит от участия в стратегических альянсах.

Проблема повышения эффективности развития промышленных регионов Украины актуальна по причине общемировых революционных изменений, с которыми сталкиваются предприятия и субъекты хозяйственного комплекса регионов в нынешнем столетии. В современной рыночной экономике критическим этапом в деятельности промышленных регионов в рамках инновационного процесса является определение рыночной ниши и платежеспособного спроса. В стране накапливаются проблемы, которые могут негативно отразиться на будущем развитии Украины. Сейчас перед регионами Украины особенно актуальной стала проблема перехода к инновационному развитию не только экономики, но и всей системы социальных преобразований.

Мировой опыт последних двух десятилетий свидетельствует о том, что в рыночных условиях глобализации быстрый подъем ведущих секторов регионального производства, которые оказывают решающее влияние на темпы развития всей экономики страны и ее регионов, может осуществляться на основе применения современных социально-интеграционных систем, в том числе партнерств, сетей, стратегических альянсов и их наиболее эффективной формы – *инновационных кластерных объединений*. Одним из символов таких изменений становится сетевой принцип организации. Его суть состоит в замене многоуровневых иерархий кластерами организаций, которые вместе способны ликвидировать барьеры для инноваций, поддержать географическую концентрацию связанных производств, а также стать альтернативой «промышленной политики» региона, в рамках которой осуществляется поддержка конкретных предприятий хозяйственного комплекса промышленного региона.

В таких обстоятельствах кластерная инновационная модель становится наиболее эффективным рыночным механизмом ускорения современного экономического развития. Новая семья кластерных моделей (интегрированных, системно интегрированных, сетевых) концентрирует внимание изобретателей нововведений на их технологическом, рыночном и сбытовом потенциале. Эффективность объединения этих составных суммарного потенциала обеспечивается, как указывают С.И. Соколенко, М.П. Войнаренко, В.И. Дубницкий, одновременной реализацией трех инновационных функций:

- *исследовательской* (фундаментальных и прикладных исследований, которые выполняются как за пределами кластера, так и участниками кластера);

- *технологической* (разработки, исследовательского и серийного производства);

- *экономической* (маркетинга, логистики, сервиса).

На наш взгляд, адаптация украинской национальной и региональной инновационной системы к требованиям глобализации также должны учитывать изменения традиционной модели инновационного процесса («технологический толчок») на современную его модель, которая основана на системной интеграции и сетевом взаимодействии участников этого процесса (в рамках концепции расширенного взаимодействия Х. Хоканссона). Понятно, что такой переход предусматривает формирование институциональных и структурных предпосылок, которых не было в плановом хозяйстве, поэтому необходимо время для овладения новой философией развития.

Конкурентоспособные кластеры часто имеют развитые связи с подобными кластерами в других регионах и странах, создавая трансграничные кластеры на уровне еврорегионов. Стимулирование международных связей должно стать важным направлением кластерной политики.

При всей своей неоднозначности процесс «кластерной сетевизации» экономических промышленных структур в целом носит, в условиях новой экономики, неизбежный и глобальный характер, что обусловлено развитием наукоемких технологий и повышением конкурентоспособности территории предприятий, с одной стороны, и привлекательностью сетевых структур с экономической точки зрения, в том числе эффекта масштаба и производительности труда – с другой. Это придает особую актуальность поиску новых подходов к государственному регулированию сетевых инновационных рынков, как на национальном, региональном, межрегиональном и приграничном уровнях.

ОСОБЛИВОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На сьогодні економічний розвиток країн відбувається за інноваційною моделлю, в основі якої покладено використання результатів творчої діяльності громадян, тобто об'єктів інтелектуальної власності. В широкому розумінні інтелектуальна власність – це закріплені законом права на результати творчої діяльності у виробничій, науковій, літературній та інших сферах. Для управління інтелектуальною власністю була створена Всесвітня організація інтелектуальної власності.

Для координації їх діяльності з метою посилення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної, творчої діяльності в 1967 р. у Стокгольмі була підписана Конвенція про утворення Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності (ВОІВ), яка набула чинності з 1970 р., а з 1974 р. одержала статус спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй.

Діяльність ВОІВ в основному ведеться у трьох напрямках: реєстраційна діяльність, забезпечення міжурядового співробітництва з адміністративних питань інтелектуальної власності і програмна діяльність (у тому числі й освітня, яка надається Всесвітньою Академією ВОІВ). Україна є членом цієї організації з 26 квітня 1970 року.

Міжнародні угоди з охорони інтелектуальної власності, які укладені в рамках ВОІВ, складаються з програмних, реєстраційних та кваліфікаційних. До програмних угод належать:

- Паризька конвенція про охорону промислової власності (укладена 20 березня 1883 р.);
  - Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (укладена 17 липня 1909 р.);
  - Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення (Римська конвенція, укладена 26 жовтня 1961 р.);
  - Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури;
  - Мадридська угода про недопущення неправдивих або таких, що вводять в оману, позначень походження товарів (1891 р.);
  - Договір про закони щодо товарних знаків;
  - Міжнародна конвенція про охорону селекційних досягнень.
- До реєстраційних угод ВОІВ належать:
- Договір про патентну кооперацію (РСТ, 24 січня 1978 р.);
  - Договір про патентне право (PLT, 2000 р.);

- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (14 квітня 1891 р.);
- Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (1925 р.);
- Лісабонська угода про охорону найменування місць походження та їх міжнародної реєстрації (1958 р.).

Класифікаційні угоди:

- Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію (МПК);
- Ніщцька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (МКТП), 1957 р.;
- Віденська угода щодо закладення Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків (КЗЕ);
- Локарнська угода щодо заснування міжнародної класифікації промислових зразків (МКЗП).

У рамках діяльності ВОІВ була укладена у 1994 році, а набула чинності з 1 січня 1995 року Угода TRIPS про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Ця угода регулює широкий спектр прав, які відносяться до інтелектуальної власності: авторське право і суміжні права, право на товарні знаки, географічні вказівки, промислові зразки, патенти, топографії інтегральних мікросхем і закрити інформацію. Інші сфери інтелектуальної власності, як корисні моделі, угодою не регулюються.

Україна є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності та учасницею найважливіших угод у цей сфері: Бернської конвенції щодо охорони авторського права, Паризької конвенції з охорони промислової власності, Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, Договору про патентну кооперацію, Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин, Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури, Найробського договору про охорону Олімпійського символу. Це надає змогу діяти принципам цих угод при отриманні міжнародних патентів та свідоцтв.

Підписання міжнародних угод дає змогу для поширення міжнародного співробітництва країн щодо використання інтелектуальної власності, розвитку торговельних відносин та забезпечення надійної правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: [підручник] / Базилевич В.Д. – К. : Знання, 2006. – 431 с.

2. www.wipo.int – навчальний академічний дистанційний курс Всесвітньої Академії Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності, 2008 р.

3. Кузнєцов Ю.М. Патентознавство та авторське право : [підручник ; 2-ге видання, перероблене і доповнене] / Кузнєцов Ю.М.. – К. : Кондор, 2009. – 446 с.

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

Інтеграція України до світової економічної спільноти неможлива без активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в екологічній сфері. Тому на сучасному етапі суттєво зростає потреба в інноваційних розробках ефективних механізмів регулювання інвестиційної політики щодо забезпечення стратегічних цілей у сфері екологічної безпеки та охорони довкілля, адекватного сучасним умовам та регіональним особливостям.

Дослідження сучасних механізмів державного регулювання інвестиційних процесів у сфері охорони довкілля, напрацьованих світовою і вітчизняною практикою, свідчить, що, по-перше, впровадження ефективних механізмів інвестування в окремих секторах економіки не завжди можуть бути використані у сфері охорони довкілля та екологічної безпеки, якій притаманні певні обмеження й особливості; по-друге, оптимізація інвестиційного забезпечення екологічної сфери безпосередньо пов'язана з проблемою оптимізації механізмів розробки стратегічної екологічної оцінки (СЕО) у цьому сегменті економіки, зокрема, програм екологічного спрямування.

Слід зазначити, що упродовж останнього десятиріччя організаційно-економічне регулювання екологічних процесів в Україні зазнало позитивних змін. Проте діюче законодавство та сучасна нормативно-правова база мають ряд недоліків, зокрема: неузгодженість системної політики щодо інвестиційного забезпечення екологічних програм з боку центральних та місцевих органів державного управління; відсутність механізмів поєднання екологічної політики з планами та програмами соціально-економічного розвитку як на державному так і регіональному рівнях; невідпрацьованість механізмів коригування у процесі виконання середньо- та довгострокових програм, зокрема, врахування обсягів недофінансування упродовж попередніх років; обмеженість та розпорошеність коштів між значною кількістю екологічних програм, зокрема, на регіональному рівні; скорочення частки капітальних інвестицій на охорону довкілля у загальних обсягах капітальних інвестицій в основний капітал (частка капітальних інвестицій на охорону довкілля у загальних обсягах капітальних інвестицій в основний капітал, за нашими розрахунками, скоротилася з 2,4 % у 2004 р до 1, 6 % у 2008 році) [1, с. 205, с. 534].

Оптимізація інвестиційного забезпечення екологічних програм вимагає відповідного вдосконалення механізмів розробки всієї системи

програмних документів у екологічній сфері. Як правило, у галузі охорони довкілля традиційно розробляються програми по ліквідації вже існуючих негативних екологічних наслідків, на реалізацію яких залучаються значні обсяги інвестиційних ресурсів. На нашу думку, необхідно підвищувати рівень екологічної безпеки за рахунок переорієнтації спрямування інвестицій під спеціальні програми по упередженню основних екологічних загроз та на їх ліквідацію як на державному, так і регіональному рівнях.

Стратегічні інтереси держави в умовах фінансово-економічної нестабільності передбачають пошук прогресивних методів вирішення екологічних проблем, зорієнтованих на новітні фінансові технології, які мають стати універсальним «інноваційним товаром» і користуватимуться попитом у всьому світі. До числа таких унікальних товарів можна віднести впровадження пріоритетів концепції більш чистого виробництва “Cleaner Production”, або екологічно чистого виробництва (ЕЧВ).

Сама ідея переходу до ЕЧВ не є новою, проте ми розглядаємо її не лише в широкому розумінні як процесу постійного застосування комплексу профілактичних заходів у виробництві продукції та послуг, що сприяє підвищенню екологічної ефективності та запобіганню ризиків негативних змін у навколишньому середовищі, стані здоров'я людей, а з точки зору оптимізації інвестування охорони довкілля й екологічної безпеки.

Концепція реалізації ЕЧВ базується на певних методологічних засадах і передбачає, що впровадження екологічних модернізацій супроводжується одночасним отриманням економічного прибутку, а не просто традиційно інвестує додаткові кошти у технології з уловлювання забруднюючих речовин й утилізації відходів. Можна погодитися з точкою зору, що за умови застосування упереджувального підходу навіть незначні інвестиції забезпечують значну економію [2, с.14]. Проте такий підхід передбачає кардинальні зміни не лише в економічній культурі господарювання, але й у суспільній свідомості.

Таким чином, головною метою формування екологічно орієнтованого механізму інвестиційно-інноваційної політики є стабільне інвестиційне забезпечення екологічної сфери, що передбачає державні гарантії видатків у сферу охорони довкілля, реалізацію превентивних заходів у регіонах з підвищеним екологічним ризиком, підтримка підприємств, що запроваджують інновації в природоохоронну діяльність.

1. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України / [За ред. О.П. Осауленка]. – К.: Держ. підпр. “Інформ.-анал. агентство”, 2009. – 551 с.

2. Буркинський Б. Екологічно чисте виробництво / Б. Буркинський // Вісник НАН України. – 2006. – №5. – С. 11-17.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УЩЕРБА В РАСЧЕТЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ РЕКОНСТРУКЦИИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ЗАСТРОЙКИ

Оценка экологического ущерба проводится при возникновении угрозы экологического ущерба и используется для прогноза последствий при реорганизации территорий, а также нахождения способов снижения отрицательных воздействий предприятия на окружающую среду.

Цели проведения оценки экологического ущерба:

1. Обеспечение адекватной системы решения проблем, связанных с угрозами для окружающей среды, возникающими при реализации проекта строительства, реконструкции или модернизации старого предприятия.

2. Более полное соблюдение экологических стандартов.

3. Выявление потенциально опасных участков производства, создание системы оповещения и предотвращения потенциально неблагоприятных воздействий на окружающую среду.

4. Совершенствование системы финансово-экономического планирования возможных в будущем потребностей в капиталовложениях, связанных с ремонтно-восстановительными затратами.

5. Разработка мероприятий на случай возникновения чрезвычайных ситуаций.

6. Повышение экологической грамотности работников производства на всех уровнях управления.

7. Создание наиболее простой системы получения страховки в случае нанесения ущерба окружающей среде.

С целью оценки экологического ущерба, на промышленном предприятии целесообразно использовать такие экологические индикаторы как: интенсивность загрязнения окружающей среды, эко-эффективность, экологический запас и др. К примеру, в качестве общего индикатора «Интенсивность образования загрязнений окружающей среды» следует принимать отношение суммарного объема (в тоннах) отходов производства, выбросов в атмосферу и объема загрязненных сточных вод, образовавшихся в отрасли, к соответствующему вкладу в ВРП:

$$E_{из} = (E_a + E_o + E_v) / Y,$$

где $E_{из}$ – интенсивность образования загрязнений, т/ руб.; E_a – выбросы в атмосферу, т; E_o – отходы производства, т; E_v – сброс загрязненных сточных вод, куб. м; Y – вклад предприятия в валовой региональный продукт ВРП, руб.

Так, интенсивность образования отходов производства дает ответ на следующий вопрос: сколько тонн отходов производится на данном предприятием в расчете на одну тыс. руб. ВРП (или тонну продукции). Индикаторы интенсивности образования отходов производства рассчитывались по следующим формулам:

Интенсивность образования отходов определяется по формуле:

$$E_{ито} = E_{то} / Y,$$

где $E_{то}$ – отходы, образованные га предприятии, т; Y – годовой выпуск, тыс. руб.

Аналогичным образом определяются показатели интенсивности загрязнения атмосферного воздуха.

Интенсивность загрязнения атмосферы рассчитывается по формуле:

$$E_{иа} = E_a / Y,$$

где E_a – выбросы в атмосферу, т; Y – вклад отрасли в валовой региональный продукт, руб.

Базируясь на Методику определения предотвращенного экологического ущерба, утвержденную Государственным комитетом РФ по охране окружающей среды, был разработан Алгоритм расчета эффективности экологической реконструкции промышленной застройки.

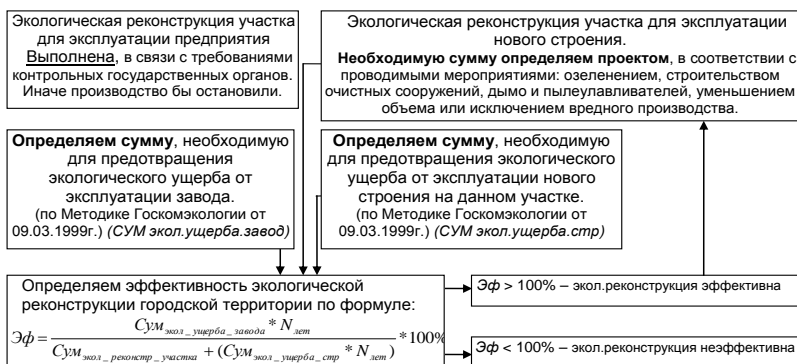

Рис. 1. Алгоритм расчета эффективности экологической реконструкции промышленной застройки

В данном алгоритме применяется формула определения эффективности экологической реконструкции городских территорий.

$$\mathcal{E}\phi = \frac{C_{\text{ум}}_{\text{экол\_ущерба\_завода}} * N_{\text{лет}}}{C_{\text{ум}}_{\text{экол\_реконстр\_участка}} + (C_{\text{ум}}_{\text{экол\_ущерба\_стр}} * N_{\text{лет}})} * 100\%$$

где Сум – сумма экологического ущерба от деятельности завода и экологического ущерба от нового строения на участке, а также сумма, требуемая для экологической реконструкции участка; Плет – период экологической реконструкции территории.

1. Методика определения предотвращенного экологического ущерба, Государственный комитет РФ по охране окружающей среды. - М., 1999
2. Глудкин О.П., Горбунов Н.М., Гуров А.И., Зорин Ю.В. Всеобщее управление качеством: Учебник. - М: Радио и связь, 1999
3. The Eco-indicator 95 Final report 9523. – Utrecht, the Netherlands: Novem (National Agency for Energy and the Environment), 1995
4. The Eco-indicator 99 Methodology report. – Amersfoort, the Netherlands: Pre Consultants (product ecology consultants), 1999
5. Международный стандарт ИСО 14001 Системы управления охраной окружающей среды. Общие требования и руководящие указания М: ВНИИС, 1997
6. ИСО 9001:2000 Системы менеджмента качества – требования Перевод В.А. Качалова, Document ISO/TC 176/SC 2/N 434 22 February 1999
7. *Encyclopedia of Environmental Science Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1999*

Чернихівська А.В.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ ТА ФАКТОРІВ СУЧАСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Результати досліджень говорять про доцільність розглядати регіональний розвиток на засадах ідеї сталості в рамках соціо-еколого-економічних координат економічного простору. Втім аналіз методичних підходів та визначення принципів та факторів цього розвитку потребує ретроспективного дослідження наукового доробку з цих питань. Адже, якщо розглядати поступ людства як постійний циклічний проблем пошуку все більш ефективних рішень проблем, то підґрунтя для відповіді на кожний наступний виклик з яким стикається суспільство слід шукати у минулому.

Відомими іноземними представниками сучасної регіональної науки є У. Ізард та В. Леонтьєв (США), П. Хагеттл (Велибританія) та інші. Зокрема У.Ізард вперше використав термін "регіональна наука", яка на його думку повинна вивчати не тільки регіони (економічні райони), але і їх системи, святки між ними. В. Леонтьєв розробив багатогалузеві моделі міжрайонних зв'язків.

Сучасні регіональні дослідження зарубіжних вчених пов'язані зі спробою поглибленого дослідження регіональних проблем не тільки з

позицій мікроекономіки, але із врахуванням макроекономічних факторів, у тому числі глобалізації, інноваційного розвитку, досягнень інституційної теорії тощо. Зокрема американський вчений У. Алонсо вважав, що в умовах країн, що розвиваються, вибір місця розташування промислового виробництва визначають в основному зовнішні фактори, в першу чергу – економічна освоєність території та інші. Виходячи з тези, що економія за рахунок сприятливих зовнішніх факторів може перебивати економію, що отримана за рахунок розміщення підприємства ближче до джерел сировини, У. Алонсо виправдовував концентрацію промислового виробництва навколо міст (урбанізацію).

Принципи розміщення продуктивних сил є підґрунтям для формування регіональної політики. Зауважимо, що закономірності розміщення продуктивних сил носять загальнонауковий характер, то принципи є більш прикладними, вони можуть змінюватись під впливом часу та обставин. Зокрема, під впливом теорій коєволюції, сталого розвитку тощо, деякі науковці стали виділяти пріоритет соціальних принципів над економічними, виробничими, технологічними, тобто наголошувати на принципі соціальної орієнтації господарського розвитку регіону.

Починаючи з 90-х років все більшого значення набуває принцип розміщення виробничих об'єктів з урахуванням ринкової кон'юнктури.

Деякі принципи є універсальними, наприклад наближення до джерел сировини, палива, енергії, до трудових ресурсів тощо. Також універсальним є принцип комплексного та раціонального використання природних ресурсів та охорона навколишнього природного середовища. Втім універсальність принципа не означає його пріоритетність або першочерговість при розробці програм розвитку. Так принцип раціонального використання природних ресурсів став неодмінним та реальним, а не проголошуваним, атрибутом планування лише зараз, і то, ми вважаємо, що це вірно лише частково.

Ще один сучасний принцип – поєднання самозабезпечення соціально-економічного розвитку регіонів з відкритістю до зовнішніх ринків та участь у світових процесах територіального поділу та інтеграції труда.

Якщо говорити про фактори розміщення продуктивних сил, які також впливають на регіональну політику. В залежності від різних елементів, що впливають на розвиток регіону, фактори можна поділити на природно-географічні, економічні, техніко-технологічні, соціодемократичні, політико-правові. Існує поділ факторів на зовнішні або екзогенні та внутрішні або ендегенні, причому за даною класифікацією скривається многорівневість та взаемовключеність внутрішніх та зовнішніх факторів в залежності від рівня системи, яку ми розглядаємо у кожному конкретному випадку. Також існує класифікація факторів за об'єктивністю та суб'єктивністю. Прикладом

суб'єктивних факторів є соціо-демографічні, що залежать від людини, його характеристик, менталітету, кваліфікації тощо.

Останнім часом розширюються існуючі та з'являються нові форми взаємозв'язків, що викликано у тому числі підвищенням самостійності підприємств, появою безпосередніх зв'язків із закордонними фірмами, підприємствами, організаціями, створенням економічних зон, проведенням економічних експериментів, створення міжнародних організацій тощо.

Регіональна політика, як частина загальнодержавної, повинна враховувати пропорційність територіальної організації суспільства, та притримуватись цього принципу для внутрішнього простору.

Наразі, однією з суттєвих рис регіону, на яку вказують дослідники, та яку слід враховувати у дослідження – є динамізм. Це означає, що регіон може змінювати свою структуру, територію та інші суттєві ознаки. Кожен регіон має свою специфіку, яка формувалась історично, що також обумовлює еволюційний підхід до розвитку регіону. Також слід враховувати загальнодержавні інтереси, а також те, що наповнення національного ринку – це фундамент національної безпеки. У зміцненні останньої велика роль належить саме регіонам, чим найрозвиненіший економічно та інноваційне регіон, тим більший його внесок у зміцнення національної економіки.

Черчик Л.М.

Луцький національний технічний університет

БАГАТОРІВНЕВА СХЕМА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Одним з найважливіших напрямів удосконалення територіального управління є використання стратегічного планування, оскільки будь-яка діяльність на основі науково обґрунтованої стратегії дозволяє передбачати і досягти очікуваних результатів. Особливо важливе розуміння довготермінової стратегії для тих сфер діяльності, розвиток яких пов'язаний з використанням природних ресурсів.

Різноманіття природних рекреаційних ресурсів України, різний рівень урбанізації, соціально-економічного розвитку, нерівномірність розміщення та освоєння рекреаційних ресурсів регіонів, обумовлюють суттєві відмінності між ними, що дозволяє говорити про регіональні особливості формування ринків рекреаційних ресурсів.

Це обумовлює використання багаторівневої схеми формування стратегій, оскільки вони значною мірою базуватимуться на загальній

стратегії розвитку регіону, в якій визначатиметься місце рекреаційного природокористування.

Для регіону, що має рекреаційні ресурси, можливі такі основні стратегії розвитку (перший рівень): рекреація розглядається як провідна сфера економічної діяльності регіону, що визначає його спеціалізацію, а розвиток інших покликаний задовольняти потреби рекреантів; рекреація є однією з пріоритетних сфер економічної діяльності регіону; рекреаційна сфера не відноситься до пріоритетних сфер економічної діяльності регіону, зорієнтована на задоволення, в основному, внутрішнього попиту.

Другий рівень – стратегії розвитку рекреаційної сфери з урахуванням основних чинників, що визначає особливості її функціонування. Істотні відмінності при розробці стратегій полягають у внутрішньорегіональній локалізації рекреаційної діяльності.

1. Стратегія диференціації. Основний чинник – наявність і поширення цінних рекреаційних ресурсів та умов, наприклад, морських пляжів у Криму, на Чорноморському та Азовському узбережжі; лісо-озерних систем Волинської області; гірських схилів, придатних для розвитку гірськолижного спорту, гірських, лісових атрактивних ландшафтів з різноманітними пейзажами для аматорського туризму Івано-Франківської, Закарпатської, Тернопільської та Чернівецької областей.

2. Стратегія фокусування на сегментах лікувально-оздоровчих ресурсів. Орієнтація на внутрішній та зовнішній попит. Основний чинник – наявність і розміщення родовищ лікувальних грязей і мінеральних вод у Трускавці, Куяльнику, Східниці та Моршині; соляних шахт у Солотвині тощо, що обумовлює локалізацію лікувально-оздоровчих закладів.

3. Стратегія фокусування на сегментах ресурсів відпочинку. Орієнтація на внутрішній попит. Основний чинник – концентрація попиту у великих промислових центрах, що формує потребу в організації приміських зон відпочинку з відповідною інфраструктурою.

4. Стратегія росту. Орієнтація на внутрішній та зовнішній попит. Основний чинник – наявність історично сформованих та розвинутих курортно-санаторних, гірськолижних та оздоровчих центрів, які розвиваються далі і потребують інтенсифікації використання відповідних рекреаційних ресурсів.

Таким чином, враховуючи роль рекреаційної діяльності та рекреаційного природокористування у формуванні господарського комплексу регіону, доцільно визначити статус цієї сфери як: профільуючої (АР Крим, Чорноморське узбережжя); пріоритетної, однієї з пріоритетних (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області); інфраструктурної підсистеми господарства (регіони, де є високорозвинуті міські агломерації).

Рис. 1. Багаторівнева схема формування регіональних стратегій розвитку рекреаційного природокористування

Використання певного з цих підходів формуватиме пріоритети землекористування. Для рекреаційної сфери, яка є не єдиним землекористувачем, це дуже важливо, оскільки сусідство з деякими промисловими підприємствами просто виключене, з іншими – унеможливило збереження рекреаційної цінності території на довготривалу перспективу.

Третій рівень – це формування маркетингових стратегій для конкретних рекреаційних територій регіону, які включають сукупність вихідних положень, принципів, логіку подальшої діяльності, пріоритетів діяльності, очікуваних результатів. На їх основі формуються стратегічні плани, що передбачають конкретні заходи для реалізації поставленої мети та цілей, а також виробляються певні умови, правила поведінки суб'єктів ринку в нестабільному зовнішньому середовищі.

Вироблені підходи щодо формування стратегій розвитку рекреаційного природокористування дають можливість реалізувати стратегічний потенціал регіональних рекреаційних систем, що розглядається як сукупність тих складових та чинників розвитку цих систем, що забезпечать конкурентні переваги регіону нині та в майбутньому.

Шапочка Н.К., Вороненко В.И.
Сумский государственный университет

ДИНАМИЧНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА УСТОЙЧИВОЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

В условиях мирового экономического кризиса все большее значение приобретает способность экономических систем улавливать и использовать новейшие идеи и тенденции, сохранять устойчивость.

Решающим фактором сохранения устойчивости экономической системы является ее способность адекватно воспринимать возникающие явления и процессы и оперативно реагировать на них.

То есть система должна обладать хотя бы минимальной степенью динамичности и управляемости, обеспечивающей ее функционирование в некотором диапазоне изменения внешних условий, характеристик внутренних связей и свойств ее элементов. При этом динамичность означает не столько быстроту реакции системы на отдельные события, а, прежде всего, ее способность адаптироваться, приспосабливаться к меняющимся условиям, не теряя при этом своей работоспособности [1].

Таким образом, принцип динамичности заключается в изменчивости экономического самовыражения системы. Основными факторами, обуславливающими действие данного принципа, являются:

- 1) гибкость и подвижность информационных сетей;
- 2) многообразие экономических инструментов и высокая степень их динамизма.

Мировой опыт показывает, что придание динамичности социально-экономической системе – важнейшее условие ее устойчивого развития [2].

Для экономики Украины вопросы динамичности, учитывая ее нынешнее состояние, приобретают особое значение. Задачи, которые ставит новое руководство страны, предполагают обеспечение высоких темпов роста ВВП, конкурентоспособности и устойчивости развития. Важная роль при этом отводится малому и среднему бизнесу.

Пример экономически развитых стран свидетельствует, что динамичность их экономики обусловлена, прежде всего, доминированием малого бизнеса. В Украине на долю малого бизнеса приходится очень малый процент ВВП. В странах Центральной и Восточной Европы малый бизнес играет важную роль в реструктуризации экономики и в привлечении иностранных инвестиций. В Украине крупные предприятия часто имеют избыточный штат. Рост конкуренции и затрат будет стимулировать их к реструктуризации и экономии средств. Несмотря на политический и социальный аспекты, эти процессы видимо повлекут за собой новую волну сокращения штатов. Часть увольняемых примет сегмент малого бизнеса.

Обеспечение занятости - одна из самых важных экономических функций малых предприятий. Например, большинство предприятий в Европе - малые и средние. При этом многие из них - микропредприятия, где занято менее десяти человек. В Украине малые предприятия (исключая предприятия среднего размера) составляют около 20% всех фирм, то есть налицо значительные резервы роста и увеличения социальной значимости малого бизнеса.

По своей структуре малый бизнес в Украине - это в основном торговля и общепит. Такая структура малого бизнеса выгодна крупным корпорациям. Рост экономической активности ведет, например, к большому спросу на услуги операторов мобильной связи. Малый бизнес, связанный с оптово-розничной торговлей и общепитом, выгоден автомобильным компаниям, так как формирует повышенный спрос на легкие грузовики. Кроме того, рост числа предприятий общепита, в частности ресторанов и баров, традиционных объектов малого бизнеса, выгоден компаниям пищевого сектора. Малый бизнес не только связывает их с потребителем, но и помогает осуществлять региональную экспансию товарных потоков и брендов.

Хотя текущая тенденция позитивна, в международном сравнении сегмент малого бизнеса в Украине остается крошечным. В Центральной Европе и странах Балтии, так же как и в западных странах, малые предприятия обеспечивают 50-80% ВВП. Следует, однако, отметить, что прямое сравнение здесь затруднено, так как в Украине малое предприятие определяется как компания, где работают менее 50 человек, а в большинстве других стран малыми и средними фирмами считают компании, где занято менее 250 человек. Достоинства малого предприятия - низкие издержки, высокая мобильность и инновации в качестве конкурентного преимущества [3].

Таким образом, роль малого бизнеса в современной экономике огромна. Он стимулирует конкуренцию, обеспечивает диверсификацию экономики на региональном уровне, способствует инновациям и расширяет экспортные возможности страны, что в свою очередь создает условия для устойчивого социально-экономического развития.

1.Бурцев В.В. Коммунитарное государство: новая модель государственного менеджмента // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. - №3.

2.Гутник В. Модернизация экономической политики в странах Западной Европы // Международный журнал "Проблемы теории и практики управления".

3.Малый бизнес в современной экономике [Электронный ресурс] / Национальное Деловое Партнерство "Альянс Медиа"// Режим доступа к журналу: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mfd_44_aId_401995.html.

Шаповал А.І., Шаповал А.О.
Сумський державний університет

РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УТИЛІЗАЦІЇ ВІДХОДІВ І-ІІІ КЛАСІВ НЕБЕЗПЕКИ

Починаючи з 90-х років минулого століття техногенне навантаження на навколишнє середовище в Україні дещо пом'якшилося, проте екологічна ситуація у природному довіллі, як життєво важливому середовищі для існування людини, все ще залишається досить складною.

На підприємствах країни протягом 2008р. утворилось 2,3 млн.т відходів І-ІІІ класів небезпеки, що на 284 тис.т менше порівняно з 2007р. Основна частина утворених відходів (1,9 млн.т, або 83% від загального обсягу) належить до ІІІ класу небезпеки. Відходи І та ІІ класів небезпеки склали відповідно 10,7 тис.т та 367,2 тис.т.

Із загальної кількості утворених відходів 1066,3 тис.т (46%) розміщено у місцях видалення, а саме: на полігонах, у спеціально відведених комплексах, спорудах, ділянках надр.

Частка відходів, які були повністю використані для одержання тієї чи іншої продукції, або знешкоджені, у загальному обсязі утворених складала 41% (як і в 2007р).

Найбільш гострою залишається проблема знешкодження та утилізації небезпечних відходів у Автономній Республіці Крим, Житомирській, Запорізькій, Харківській та Черкаській областях, де частка оброблених та перероблених відходів складала менше 10% від загальної кількості утворених. А в Донецькій, Одеській, Хмельницькій областях та м. Севастополі частка відходів, що були використані або знешкоджені, у загальному обсязі утворених відходів не перевищує 20%, що вдвічі менше, ніж у середньому по країні.

Таблиця 1 – Утворення, розміщення та наявність відходів I-III класів небезпеки за регіонами у 2008 р.

	Утворилось тис.т	З них розміщено, тис.т		Наявність у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території	
		у спеціально відведених місцях чи об'єктах	у місцях неорганізованого складування	тис.т	у розрахунку на 1 кв.км, т
Україна	2301,2	1066,3	4,8	21017,2	34,8
Центральний (Вінницька, Житомирська, Київська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська)	48,5	5,6	3,6	200,2	10,5
Донецький (Донецька, Луганська)	670,4	341,6	0	7436,9	280,4
Західний (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька)	15,1	0,7	0	309,3	15,7
Придніпровський (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська)	689,4	435,9	1	9147,5	331,3
Причорноморський (Миколаївська, Одеська, Херсонська, АР Крим)	461,01	237	0,2	1954,5	76
Харківський (Полтавська, Сумська, Харківська)	416,8	45,5	0	1968,8	81,6

Станом на 1 січня 2009р. у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств країни накопичилось 21,0 млн.т небезпечних відходів, з них 34,7 тис.т (0,2% до загальної кількості) належать до I класу небезпеки і 2,2 млн.т (10%) – до II класу небезпеки.

На території шести регіонів країни зберігається 95% відходів, що належать до I-III класів небезпеки, зокрема, в Запорізькій (39%, або 8,2 млн.т), Донецькій (31%, або 6,5 млн.т), Сумській (9%, або 1,9 млн.т), Дніпропетровській і Луганській (по 4%, або 0,9 млн.т) областях та в Автономній Республіці Крим (7%, або 1,5 млн.т).

Майже три чверті відходів I класу небезпеки знаходяться у місцях видалення в Івано-Франківській та Луганській областях.

Судячи з таблиці, найбільш складною екологічна ситуація є в Придніпровському та Донецькому регіонах.

Проблемною залишається й ситуація у місцях утилізації відходів. Так, наприклад, не минає уваги ситуація у м. Калуш. Верховна рада 12 лютого оголосила територію міста Калуш і селищ Кропивник і Сивка-Калуська Калуського району Івано-Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації строком на 90 днів.

1. Інформаційний довідник «Довкілля України» у 2008 році[електронний ресурс] – режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

2. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами I-III класів небезпеки (1994-2008рр.)[електронний ресурс] – режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ns_rik/ns_u/opap_u2005.html

Шашула Л.О.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ В МУНІЦИПАЛЬНИХ УТВОРЕННЯХ – ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

На сучасному етапі розвитку України стає зрозумілою необхідність розробки адекватної глобалізаційним процесам політики використання національних природних ресурсів, і в першу чергу земельних саме в контексті стратегічного розвитку регіону.

Одним із головних елементів земельної реформи на сьогодні є формування нових земельних відносин в муніципальних утвореннях.

Є ряд загальновідомих проблем в сфері земельних відносин. І має відбуватись за рахунок концептуального вирішення комплексу завдань, серед яких найбільш важливими є: розвиток різноманіття форм власності;

удосконалення земельних відносин, у першу чергу через розвиток заставних і орендних інститутів; реформування системи оподаткування шляхом встановлення єдиного сільськогосподарського податку; переоснащення матеріально-технічної бази переробної промисловості; прискорений розвиток соціальної сфери села; викорінення адміністративних методів управління тощо. Вирішити поставлені завдання можливо лише на муніципальному рівні. Як відомо, муніципальні утворення являють собою соціально-економічну систему, від функціонування якої багато в чому залежать якісь та рівень життя населення, що проживає на відповідній території. На сьогоднішній день існує цілий комплекс проблем, пов'язаних з ресурсним забезпеченням даного рівня державної влади, необхіднішим інституціональним забезпеченням, відповідальністю, що повинні мати муніципальні утворення, та з вибором обґрунтованої та адекватної сучасним реаліям країни стратегії управління розвитком муніципальних утворень.

На сьогоднішній день просторовий розвиток землекористування в Україні та його системна організація характеризуються значною соціально-економічною стратифікацією, що впливає на визначення організаційних форм використання сільськогосподарських угідь. На даний час неефективність структурного розподілу сільськогосподарських угідь за формами власності практично призвела до відчуження держави від власності на стратегічні категорії земель державного фонду та до гіпертрофованого зниження державного регулювання процесами землекористування, що гальмує процес формування цивілізованого нормативно-законодавчого забезпечення сучасного землекористування.

У контексті загальних соціально-економічних поглядів стале землекористування слід розглядати як розумну організацію всіх напрямів суспільної життєдіяльності, здійснюваної на конкретному територіальному просторі з акцентуванням на факторі впорядкування земельних відносин. При цьому рівень ефективності сталого землекористування визначається ступенем розвитку продуктивних сил, а також кількісно-якісним станом та напрямками використання територіально-земельних ресурсів.

Особливо гострим і складним аспектом сталого землекористування на сьогодні є становлення земельного ринку земель сільськогосподарського призначення. Вирішення проблеми знаходиться в площині формування повноцінної інституціонально-правової бази регулювання земельних відносин з урахуванням поліфункціональності використання земельних ресурсів.

У цілому формування сталого землекористування має відбуватись за рахунок концептуального вирішення комплексу завдань, серед яких найбільш важливими є: розвиток різноманіття форм власності; удосконалення земельних відносин, у першу чергу через розвиток заставних і орендних

інститутів; реформування системи оподаткування шляхом встановлення єдиного сільськогосподарського податку; переоснащення матеріально-технічної бази переробної промисловості; прискорений розвиток соціальної сфери села; викорінення адміністративних методів управління тощо.

Враховуючи вищевикладене зазначаємо, що пріоритетним напрямом використання земельних ресурсів можливий в контексті взаємодії влади, бізнесу та громади. Даний симбіоз економічних взаємовідносин можливо створити лише на муніципальному рівні. Невисокий рівень включення природних в економічний простір муніципальних утворень відображається на загальному соціально-економічному розвитку. Розробка нових механізмів формування інституту корпоративної власності в муніципальних утвореннях та проведення на цій основі реструктуризації економічних потоків робить дане дослідження необхідним. На сьогодні існує необхідність пошуку не тільки нових можливостей розвитку муніципальної власності, а й різних джерел фінансування соціально-економічних програм розвитку муніципальних утворень.

Суть формування корпоративної власності полягає в мобілізації природних ресурсів в муніципальних утвореннях з метою максимально вигідного їх використання з точки зору отримання прибутку, орієнтованого на використання природно-ресурсних переваг. На даний час існує значний вітчизняний теоретичний і методологічний потенціал у сфері економіки природокористування, муніципалізації відносин та прав власності, сфери екологічної політики тощо, який потребує нового осмислення.

Виходячи з цього, управління земельними ресурсами в муніципальних утвореннях для забезпечення раціонального природокористування в Україні є важливим напрямом як для науки, так і розвитку національного господарства в цілому.

Шевченко Д.О.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ І РОСІЇ

Незважаючи на те, що головним пріоритетом своєї зовнішньої політики Україна означила інтеграцію в Європейський Союз, не менш важливим лишається співробітництво з нашим східним сусідом – Російською Федерацією. Раціональне поєднання проєвропейського і проросійського напрямків у зовнішній політиці виходить нині на перший план. Та обидві

держави – партнери в цьому процесі мають власні підходи до вирішення проблеми. Російський підхід передбачає повномасштабну інтеграцію. Українське бачення ґрунтується на принципах двостороннього рівноправного і добросусідського співробітництва. А стратегію реінтеграції Україна розглядає, насамперед, щодо європейських структур [1].

Серед проблем, що гальмують розвиток транскордонного співробітництва на українсько-російському кордоні, слід назвати такі:

- немає цілісної концепції політики щодо регіонального розвитку держав;
- не розроблено інституційних засад регіонального розвитку на національному рівні;
- низький рівень залучення до розвитку транскордонного співробітництва представників бізнесу і суспільного сектора;
- місцеві органи влади сприймають транскордонне співробітництво як зовнішньоекономічну діяльність;
- місцеві органи влади не готові сприяти розвитку транскордонного співробітництва як сфери, що вимагає від них координуючої функції.

Можливим осередком транскордонного співробітництва можуть стати Донецька і Ростовська області. Насамперед необхідно відзначити, що навіть після розпаду Радянського Союзу й економічної кризи 1990-х років, ці області зберегли подібну промислову інфраструктуру, що може дозволити за максимально короткий час відновити порушені зв'язки між підприємствами.

Через ці області пролягає залізниця й автошлях європейського значення. Відтак виникає перший можливий напрямок співробітництва – вдосконалення пропускних митних пунктів на українсько-російському кордоні для підвищення їх пропускної спроможності. До фактора транзитності можна віднести й морське сусідство двох областей, що може вирішити чимало питань щодо їх обмінних можливостей.

Для ліквідації бар'єрів, що виникають у рамках транскордонного співробітництва необхідно:

- створити при Міністерстві економіки спеціальну комісію з питань транскордонного співробітництва, основною функцією якої був би аналіз ситуації в регіонах та підготовка пропозицій щодо створення умов для транскордонного співробітництва і підвищення його ефективності;
- привести законодавство України до європейських стандартів;
- створити мережу агентств регіонального розвитку, які б надавали консультації представникам малого і середнього бізнесу щодо ведення транскордонного співробітництва і координували роботу з комісією з питань транскордонного співробітництва;

- розвивати туристичну інфраструктуру, що дозволить залучити іноземних інвесторів не тільки у сферу туризму, але й в інші галузі економіки;

- активізувати співробітництво громадських організацій України і Росії;

- створити умови для прискореного оформлення документації на вантажі, підвищити пропускну спроможність КПП, створити зони сервісу, адже Україна є важливою транзитною країною, територією якої пролягають чотири європейські транспортні коридори.

Слід мати на увазі, що транскордонне співробітництво обов'язково має розвиватися в рамках європейського законодавства. Відтак ініціативи євро регіонів стимулюватимуть пристосування українського законодавства до законодавства ЄС, що є однією з вимог *acquis communautaire* [2].

Транскордонне співробітництво може стати для України перепусткою до європейської спільноти, а євро регіони – воротами до ЄС.

1. Голиков А. П., Черномаз П. А. Еврорегион „Слобожанщина” как отражение исторической общности сопредельных областей Украины и России // www.megapolis.kharkov.ua

2. Найвищі інтереси – інтереси народу // Виступ Президента України Л. Д. Кучми на першій сесії Верховної Ради України четвертого скликання 18 червня 2002 року // Урядовий кур'єр. – 2002. – №1111. – С.

Шевчук Я.В.

Інститут регіональних досліджень НАН України

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСПОРТІ: ПРОБЛЕМИ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

Важливість і актуальність впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті важко переоцінити. На сьогоднішній день активно розробляються такі інформаційно-комунікаційні технології, які спрямовані на підготовку управлінських рішень в транспортних системах, забезпечення моніторингу пересування транспортних засобів, оцінку стану доріг тощо. Над цими питаннями плідно прагнуть вчені різних країн світу, у тому числі й українські дослідники. Безпосередньо результати таких розробок висвітлювалися у роботах Абрамова Ю.А., Алексієва В.О., Гаврилова Е.В., Богатиренка К.І., Бодяньського Є.В., Лігума Ю.С., Тирси В.Є. та ін.

Одночасно питання впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті розглядалися і через призму економічних знань в

працях Гейця В.М., Мельника Л.Г. Незважаючи на ряд отриманих вагомих результатів, низка проблем впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті та соціально-економічних наслідків такого впровадження на сьогоднішній день ще не вивчено.

Сказане засвідчує про актуальність цієї публікації, яка присвячена проблемам і соціально-економічним наслідкам впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті.

Нами встановлено, що має недостатнє висвітлення завдань і особливостей впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті у програмно-прогнозно-стратегічній документації.

Наприклад, Державною програмою розвитку автомобільних доріг загального користування на 2007 - 2011 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 р. №710, передбачено підвищення рівня безпеки дорожнього руху, дорожнього сервісу та інформаційного забезпечення учасників дорожнього руху. При цьому наголошується, що інформаційне забезпечення учасників дорожнього руху повинно здійснюватися шляхом реалізації низки заходів (нанесення високоефективної дорожньої розмітки, встановлення дорожніх знаків, організації робіт з оперативного реагування на зміни у стані автомобільних доріг, погодні умови, надзвичайні ситуації та дорожньо-транспортні пригоди тощо), серед яких говориться і про впровадження сучасних електронних засобів організації дорожнього руху, дорожнього зв'язку та інтернет-технологій.

Але, мова про «впровадження сучасних електронних засобів організації дорожнього руху, дорожнього зв'язку та інтернет-технологій» ведеться ніби між іншим і це завдання є останнім з перелічених інших завдань. А саме тут мала б мати місце конкретика і приклади, як це зробити. Адже, стрімкий розвиток автомобілебудування в світі стимулює новітні розробки в галузі радіоелектроніки і супутникової навігації. Сьогодні важко собі уявити подорож автомобільними шляхами Європи чи України без маленького помічника – GPS Навігатора, за допомогою якого можна забезпечити процес керування деяким об'єктом (в тому числі інформаційним), який має властиві йому методи пересування в певному просторі.

Існує 3 види автомобільної GPS - навігації: так звані in dash системи (системи, що вбудовуються в автомобіль, часом інтегровані з мультимедіа), комунікатори/смартфони зі встановленим спеціалізованим програмним забезпеченням і, власне, класичні автомобільні навігатори (вони ж - PND, Personal Navigation Device).

Основна проблема вбудованих систем полягає в деякій складності оновлення карт та програмного забезпечення і в недосконалому

географічному покритті територій України та Східної Європи та залучення для свого обслуговування кваліфікованих фахівців і спеціально обладнаних сервісних центрів.

В порівнянні зі вбудованими системами набагато популярніша установка навігаційних програм на універсальні мобільні пристрої – комунікатори КПК, смартфони і навіть телефони.

Плюси такого рішення в порівнянні з, наприклад, класичними навігаторами (PND): не потрібно придбати ще один пристрій; можливе тривале використання навігації поза автомобілем (батареї середньостатистичного комунікатора вистачає на декілька годин активного використання GPS); комунікатори допускають одночасну установку декількох навігаційних програм з простим перемиканням між ними; усі комунікатори підключені до мобільного Інтернету [2].

Усе різноманіття програм і сервісів для комунікаторів-смартфонів і телефонів можна розділити на онлайннову (off - board) і офлайннову (on - board) навігацію. Онлайнні системи навігації не припускають установки на девайс громіздкого навігаційного софтвера і карт. Уся інформація знаходиться на сервері, на пристрої - лише невелика програма-клієнт, яка забезпечує взаємодію з серверною частиною по каналу мобільного Інтернету.

Проте off - board навігація є не дуже досконалою. Робота сервісу вимагає постійного підключення до Інтернету і генерує значний об'єм даних. У Європі, США, Японії, Кореї такі системи стають з кожним днем усе більш популярні, але в Україні та країнах СНД все навпаки. Головним недоліком таких систем є відсутність на більшості територій швидкісного мобільного Інтернету. При недостатній швидкості зв'язку з сервером навігаційний пристрій може зависати в найвідповідальніший момент. Ще одним недоліком такого сервісу є велике завантаження трафіку, що в свою чергу вимагає великих затрат, так як вартість мобільного Інтернету в Україні є дуже висока.

On - board (офлайнні) системи навігації не вимагають постійного підключення до Інтернету, оскільки і пакет карт, і сама програма знаходиться в пам'яті пристрою. Такі системи можуть працювати де завгодно і коли завгодно. Використання їх безкоштовно (якщо ви не використовуєте додаткові онлайнні сервіси типу сервісу пробок) [2].

Найбільша кількість програм для on - board навігації створено під операційну систему Windows Mobile, трохи менше їх для платформи Symbian (смартфони і комунікатори Nokia, а також більшість смартфонів Sony Ericsson) [2].

Для апаратів на платформі Android існує навігаційна система Sygic, а для iPhone - іДА (обидві програми забезпечено детальними картами великих міст України та Росії). Правда, ні Sygic, ні іДА доки не підтримують сервісу пробок. Велика кількість комунікаторів і смартфонів, в яких є модуль

супутникової GPS - навігації, поставляються в роздрібні мережі вже в комплекті з програмами навігації. Так наприклад фірма ORION продукує навігаційні системи на базі процесора Samsung 400 MHz під програму iGO – 6 з мапами України та Східної Європи пакету UE версії 12.02. Звичайно багатьом класичні автонавігатори (PND) набули широкого поширення, в першу чергу, завдяки зручності використання. Навіть невідготовлений користувач може освоїти PND за пару годин.

Класичний автонавігатор стає все більш функціонально насиченим, по кількості запропонованих додаткових функцій наближаючись до комунікаторів і смартфонів.

Сьогодні виробниками навігаційних систем все більше практикується додавання до звичного модуля GSM/GPRS в PND функції Bluetooth. Це надає можливість по цьому протоколу не лише використовувати режим гучного зв'язку, але і підключити мобільний телефон для передачі даних по каналу мобільного Інтернету. А нова технологія - FM - трансмітер – дозволяє передавати звук з навігатора на автомобільну аудіосистему. Голосові підказки озвучуються через аудіосистему автомобіля, а не через вбудований динамік навігатора.

Сучасні навігатори мають також ряд додаткових цікавих та необхідних функцій, які не мають прямого відношення до навігації. Це – звичний медіаплеєр, відтворювач MP3/WMA/AVI файлів, відтворювач JPEG файлів, органайзер, відображення актуального прогнозу погоди (якщо в PND є модуль виходу в інтернет), словники, путівники та ін.

Перетворити звичайний КПК в універсальну навігаційну систему можна за допомогою програмного забезпечення GPS - навігації iGO – 8, яке дозволяє ще швидше і простіше добиратися до потрібних пунктів призначення, уникаючи корки, платні автошляхи, паромні переправи та ін.

Програмне забезпечення iGO – 8 на нашу думку є одним з найдосконалішим на сьогодні. Для підтримки програмного забезпечення iGO – 8 необхідно КПК з операційною системою Microsoft Windows Mobile™ і карта пам'яті з максимальною місткістю, яку підтримує даний КПК, на якій будуть зберігатись мапи регіонів. Одним з лідерів в даній сфері є фірма ASUS.

Завдяки простоті у використанні інтерфейсу користувача і високій точності цифрових карт iGO - 8 робить навігацію під час подорожі дуже цікавим і повчальним задоволенням.

У фахових користувачів користується великою популярністю можливість одночасної установки на PND декількох навігаційних систем. На комунікаторах це - цілком звичайна справа. Також можна встановлювати однакові за функціями програми, від різних виробників на КПК. Але подібне встановлення на PND є не завжди можливим. Деякі виробники вже на стадії

виробництва пристрою і його передпродажної підготовки записують на свої пристрої декілька навігаційних програм відразу. Одночасне встановлення декількох навігаційних програм може бути актуальне для тих, хто багато подорожує по країні і світу. Для подорожі по країнам Європи найкращим вибором вважається навігаційна система iGo, або AutoMapa. В Україні можна користуватись програмними продуктами iGo – 6 та 8, «Візіком» 3.5.

Сучасні програмні продукти відображають на екрані мапи будівлі, рельєф та інші об'єкти в 3D вимірі, у тому числі колірні профілі, назви вулиць, інформацію про смугу, інформацію про маршрут, час прибуття, час що залишився, відстань що залишилась, метод обчислення, кількість супутників що відстежують пристрій, швидкість руху, висоту над рівнем моря, напрямок руху відносно сторін горизонту. Бортовий комп'ютер навігаційного пристрою відображає і зберігає в пам'яті: середню швидкість, середню швидкість руху, максимальну швидкість, загальний час, час руху, час зупинок, загальну відстань, мінімальну і максимальну висоту.

Швидке поширення навігаційних систем стимулює розвиток Інтернет-технологій, завдяки яким стало можливе оперативне оновлення картографічної інформації. Ще кілька років тому найвищим досягненням навігаційної системи було щоквартальне оновлення карт. Причому, кожен користувач повинен був самостійно піклуватися про скачування оновлень з сайту виробника системи і самостійно встановлювати їх в пам'ять свого навігатора.

Сьогодні на пристроях, підключених до Інтернету, оновлення відбуваються щомісяця і щотижня, а оперативна інформація про закриті ділянки доріг, зміна дорожніх знаків, ремонти, об'їзди корегується пристроями через Інтернет підключених до загальної мережевої інфраструктури сервісу в залежності від запрограмованих налаштувань користувача.

Таким чином, очевидно, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на транспорті пов'язане з низкою проблем, які вимагають негайного вирішення і серед яких неможливо оминати такі, як наявність та поширення доступної для широких верств населення інформації про них, вміння їх використовувати в повсякденній практиці, що вимагає певним чином організованої підготовки широких верств населення. Таке впровадження має й ряд позитивних соціально-економічних наслідків: розвиток інноваційних видів діяльності, зростання потреби у висококваліфікованих спеціалістах для розробки нових інформаційно-комунікаційних технологій, придатних для використання на транспорті.

1. Алексієв В.О. Розробка інформаційної технології моніторингу транспортних комунікацій. Автореф. дис... канд. техн. Наук. Спеціальність 05.13.06 - Автоматизовані системи

управління та прогресивні інформаційні технології / В.О. Алексієв; Харк. ін-т пожеж. безпеки. — Х., 1999. — 19 с.

2. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>

3. Чего ждать от автомобильной навигации в России. 27.01.10 / Михаил Фадеев, специально для «Газеты.Ру». - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.gazeta.ru/4g/3317195.shtml>

Шкарупа О.В.
Сумський державний університет

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Одним із найбільш актуальних завдань розвитку України є трансформація регіональної економіки з урахуванням принципів сталого розвитку. Фінансово-економічні та соціо-екологічні проблеми суспільства свідчать про необхідність екологоорієнтованих трансформацій економіки з метою вирішення еколого-соціо-економічних проблем зокрема на рівні регіону. У числі найбільш вагомих з них, що потребують вирішення можуть бути названі наступні:

- дефіцит інвестицій, в тому числі і в сфері природокористування та ресурсовідтворення, насамперед, іноземних;
- низький ступінь екологізації виробничої сфери області;
- низька конкурентноздатність продукції порівняно із закордонними виробниками внаслідок високої енергоємності та ресурсоємності виробництва;
- низька відповідність продукції регіональних виробників світовим екологічним та енергетичним стандартам, «моральне застаріння»;
- слабка готовність менеджерів великих промислових підприємств до впровадження принципів екологічного менеджменту в сучасній умовах;
- низька якість життя населення та ін.

На рівні регіонів вживаються заходи з дотримання принципів екологічної політики держави. Так, в Сумській області метою обласної екологічної політики є врівноважений розвиток області, який передбачає узгодженість економічного, соціального та екологічного аспектів розвитку і спрямований на:

- реалізацію державної політики України в сфері охорони навколишнього природного середовища на регіональному рівні;
- формування та впровадження екологічно і економічно збалансованої системи природокористування;

- збереження і підтримку цілісності природних систем та їх функцій життєзабезпечення;
- поліпшення стану навколишнього природного середовища та запобігання його забруднення;
- реалізацію в області міжнародних угод та зобов'язань, що ратифіковані в Україні.

На наш погляд, на сьогодні існує гостра необхідність в розробці першочергових завдань, стратегічних напрямків розвитку регіону. Для підвищення еколого-економічної ефективності регіональної економіки необхідна її модернізація, яку, ґрунтуючись на принципах сталого розвитку територій, можна назвати екологоорієнтованою трансформацією. Серед стратегічних напрямків екологоорієнтованої трансформації регіонального розвитку можна виділити наступні:

- покращення інвестиційної привабливості (в т.ч. за рахунок виробництва екологічних товарів), формування екологічноприйнятних механізмів для залучення капіталовкладень у розвиток галузей регіональної економіки;
- підвищення конкурентоздатності регіональної економіки за рахунок скорочення частки енергоємних та ресурсовитратних виробництв;
- розширення можливостей для реалізації на регіональному ринку товарів та послуг (в т.ч. екологічних), основними виробниками яких є регіональні структури малого та середнього бізнесу;
- модернізація й екологізація транспортної та супутньої інфраструктури, зокрема, в інтересах ефективного використання транзитного потенціалу регіонів.

При цьому, пріоритетним має стати розвиток екологообумовлених та екологічносприятливих економічних відносин між суб'єктами регіональної економіки.

Можна виділити наступні головні завдання для реалізації стратегічних напрямків екологоорієнтованої трансформації регіонального розвитку на прикладі Сумської області:

- популяризація виробників продукції екологічного спрямування;
- залучення інвесторів до реалізації екологічно орієнтованих проєктів;
- формування екологічно привабливого іміджу регіонів для розвитку екотуризму;
- реструктуризація економічної системи з метою орієнтації на виробництво та споживання екологічних товарів і послуг та збільшення кількості робочих місць;

- збільшення у бюджетних надходженнях області частки доходів, які отримуються завдяки виробництву й споживанню екологічно сприятливої продукції;
- стимулювання вторинної переробки промислових і побутових відходів
- підвищення екологічної свідомості населення та формування етичного ставлення до навколишнього природного середовища.

1. Формування на території Сумської області ЕКОПОЛІСУ – науково-виробничо-освітнього комплексу з виробництва і реалізації товарів екологічного призначення (концептуальні положення). – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 36с.

2. На Сумщині відбулась прес-конференція на тему «Сумщина як Екополіс». [електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/cgi-bin/go?node=1416> 31.10.2007

Янишівський В.М.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Вплив соціального капіталу на соціально-економічний розвиток і якість життя населення регіонів визначається його специфічними властивостями: універсальністю, емерджентністю, чуттєвою неосяжністю, етичністю та іншими. Універсальність полягає в тому, що соціальна взаємодія є основою господарської діяльності, незалежно від того, чи ця взаємодія цілеспрямована чи випадкова. Емерджентність – властивість соціального капіталу набувати характеристик, що не дорівнюють сумі характеристик його елементів. Чуттєва неосяжність соціального капіталу – неможливість досягнути його органами чуття і виміряти традиційними методами; для досягнення соціального капіталу необхідний глибокий теоретичний аналіз. Етичність соціального капіталу полягає у його тісному взаємозв'язку із морально-етичними нормами, при якому ці норми реалізуються саме через соціальний капітал.

Соціальний капітал впливає на соціально-економічний розвиток і якість життя населення через створення середовища, в якому відбуваються усі соціально-економічні процеси. Фактично соціальний капітал визначає ефективність функціонування інституціональних механізмів. Це означає, що в багатьох випадках для впровадження нових інституціональних механізмів необхідно підготувати до них суспільство через цілеспрямований вплив на суспільну мораль як важливий елемент соціального капіталу і розвиток соціального капіталу загалом.

Якщо коротко охарактеризувати тенденції розвитку соціального капіталу України, потрібно назвати проблему довіри, яка і забезпечує соціальну інтеграцію в суспільстві. В Україні не вистачає довіри між роботодавцями та працівниками, партнерами по бізнесу. Дуже слабка довіра населення до ринкових інститутів. Це створює серйозні перешкоди для подальших соціально-економічних реформ. Особливо гостро нестача довіри проявляється у сфері трудових відносин. В Україні, як і багатьох інших країнах, тісні соціальні зв'язки представників бізнесу і владних структур сприяють корупції і відповідно незаконному накопиченню матеріальних ресурсів окремими власниками, а соціальні проблеми при цьому залишаються поза увагою.

Для розрахунку інтегрального індексу соціального капіталу використовується система показників, які відібрані на основі його розгорнутої структури:

1) соціальне середовище – активність виборців; кількість зареєстрованих злочинів в розрахунку на 1000 населення;

2) соціальні мережі – кількість об'єднань громадян в розрахунку на 1000 населення;

3) доступ до систем зв'язку – кількість абонентів мережі "Інтернет" на 1000 населення; кількість абонентів мобільного зв'язку на 1000 населення.

Обчислення інтегрального індексу соціального капіталу регіонів України (станом на 2008 рік) виявило значні регіональні відмінності рівня розвитку соціального капіталу. Відповідно до розрахованого індексу соціального капіталу регіони України можна поділити на 4 групи за рівнем розвитку соціального капіталу:

1) високий – Волинська, Тернопільська, Житомирська та Івано-Франківська області, м. Київ;

2) середній – Рівненська, Чернівецька, Львівська, Київська і Хмельницька області;

3) нижчий середнього – Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська, Харківська, Чернігівська, Миколаївська, Закарпатська і Сумська області, АР Крим, м. Севастополь;

4) низький – Одеська, Херсонська, Донецька, Луганська, Дніпропетровська і Запорізька області.

Отже, високий і середній рівень розвитку соціального капіталу спостерігається у західних регіонах (крім Закарпатської області) і суміжних з ними центральних регіонах (Хмельницька і Житомирська області, Київська область з містом Київ). Це зумовлено, як правило, високою активністю виборців у цих регіонах, низьким рівнем злочинності, високою поширеністю об'єднань громадян, а в м. Київ – найвищим доступом до систем зв'язку (мобільного зв'язку та інтернету). На відміну від показників людського та

організаційного капіталу, за рівнем розвитку соціального капіталу м. Київ не посідає 1 місце. Найбільш низький рівень розвитку соціального капіталу – в східних індустріальних регіонах, що викликане, як правило, високим рівнем злочинності і низькою кількістю об'єднань громадян в розрахунку на 1000 населення.

Розподіл регіонів за індексом соціального середовища близький до розподілу за рівнем розвитку соціального капіталу. Виняток становить м. Київ, який за цим індексом відстає від регіонів-лідерів. Також варто відмітити, що перші 3 місця за індексом соціального середовища посідають регіони такої історико-географічної області, як Галичина (Тернопільська, Івано-Франківська і Львівська області), що свідчить про значний вплив історичних факторів на формування соціального середовища. Індекс соціальних мереж найвищий у Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Тернопільській і Миколаївській областях, найнижчий – у Донецькій області і м. Київ. З цього можна зробити висновок про те, що у високоурбанізованих регіонах, як правило, нижчий розвиток соціальних мереж. За індексом доступу до систем зв'язку з великим відривом 1 місце посідає м. Київ, наступні за цим індексом Харківська область, м. Севастополь, АР Крим, Донецька, Дніпропетровська і Одеська області. Найвищі показники високоурбанізованих регіонів пов'язані із значно кращими можливостями доступу до систем зв'язку у містах, ніж у сільських районах.

Наукове видання

Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону

Тези доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 6-7 травня 2010 року)

Відповідальний за випуск О.В. Прокопенко
Комп'ютерне верстання О.В. Дудкіна

Формат 60x84/16. Ум.друк.арк. 18,6. Обл.-вид. 20,68 арк. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець та виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.